

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИНСТИТУТ ЗА КЛАСИЧНИ СТУДИИ

Unif.бр. 14 800

СЕМАНТИЧКИОТ РАЗВОЈ НА КЛУЧНИТЕ ХРИСТИЈАНСКИ ТЕРМИНИ
-ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА-

Ментор:
проф. д-р Љиљана Црепајац

Кандидат:
м-р Марија Чичева-Алексик

Скопје
2008

СЕМИНАР ЗА КЛАСИЧНИ СТУДИИ

СОДРЖИНА

УВОДНИ ЗАБЕЛЕШКИ	1
За предметот на овие истражувања	1
Потреба за создавање нови термини како означители на нови идеи и поими.....	3
Неопходност од претставување на развојот на значењето преку контекст.....	4
Додатни појаснувања за начинот на кој е обработена истражуваната граѓа.....	7
Други терминолошки разграничувања.....	9
СЕМАНТИЧКИ РАЗВОЈ НА ТЕРМИНИ КОИ ГО ОЗНАЧУВААТ ПОИМОТ ПРОСТУВАЊЕ.....	12
Основните глаголи кои го развиле значењето простува	12
Развој на значењето “престува” кај глаголот συγγνώσκω (и на именката συγγνώμη)	13
Остварени значења во христијанската литература.....	18
Современи состојби.....	19
Остварување на значењето “ <i>ἱροστυвање</i> ” кај зборовите συμπαθῶ, συμπάθεια, συμπάθιο.....	19
Глаголот συγχωρέω како носител на значењето “престува”	21
Остварени значења во христијанската литература	24
Девербативните именки συγχώρησις и συγχώρημα	26
Можни латинско- грчки соодветства или паралели.....	28

Словенско-грчки соодветства и паралели.....	28
Современа состојба.....	29
Развој на семантичката компонента “простување”	
кај глаголот χαρίζομαι.....	30
Две нијанси на остварено значење “простува”	32
Современи состојби.....	36
Специфични теолошки импликации на значењето	
“великодушно дава”	36
Глаголот ἀφίημι и неговиот девербатив ἄφεσις како	
основни носители на значењето “опростува”	37
Употреба и значења на лексемата ἄφεσις во Новиот завет.....	40
Остварени значења на глаголот ἀφίημι од неговата	
контекстуална употреба	42
Остварени значења на ἄφεσις и ἀφίημι во христијанската литература	44
Современи состојби.....	45
Латинско- грчки соодветства и напоредности.....	46
Словенско-грчки соодветства и напоредности.....	46
Остварување на значењето простува кај термини	
од областа на обредот и култот.....	50
Развој на значењето простува кај припадници	
од лексичко- семантичката група ἰλαοσ-	50
Употребата на глаголите ἰλάσκομαι и ἐξιλάσκομαι во LXX.....	52
Образување на лексемата ἰλασμός и нејзините семантички особености.....	54
Остварени значења во LXX.....	56
Остварување на значењето опростување.....	60
ἰλασμός во Новиот завет.....	63
Остварени значења на ἰλασμός и ἰλάσκομαι	
во христијанската литература.....	65
Латинско- грчки соодветства и паралели.....	66
Словенско - грчки соодветства и паралели.....	68
Современи состојби.....	71

Развој на значењето впростуваг кај припадници	
од лексичко семантичката група καθάρ-	73
Семантички остварувања на глаголот καθαρίζω произлезени	
од неговата контекстуална употреба во LXX.....	74
Видови обредно очистување во LXX.....	76
Остварување на значењето простува.....	81
Почетна употреба на значење во морална смисла.....	81
Именката καθαρισμός како субституент на клас. καθαρμός.....	82
Семантички остварувања произлезени од	
контекстуалната употреба во LXX	84
Остварени значења на καθαρισμός и καθαρίζω во Новиот завет.....	88
Остварени значања на καθαρισμός и καθαρίζω	
во христијанската литература.....	93
Современи состојби.....	95
Латинско-грчки паралели и соодветства.....	95
Словенско- грчки соодветства и паралели.....	98
Значењето “простува” остварено по пат на метафора,	
или потврдено со ономасиолошки средства.....	99
ἀμνηστία - ономасиолошка потврда за изразување	
на значењето “простување”	99
Значењето “простување” како правно политички термин.....	102
Асоцирање на конкретен настан.....	103
Остварени значења во христијанската литература.....	104
Можна синонимија со ἀμνηστικακία.....	106
Оправданието како аспект на опросувањето.....	109
Семантички врски со глаголот δικάω.....	109
Од семантичката историја на именката δικάωσις.....	110
δικαίωσις како сотериолошки термини.....	111
Остварени значења во Новиот завет.....	112
Остварени значења во христијанската литература.....	117
Латинско- грчки соодветства и паралели.....	118

Словенско - грчки соодветства и паралели.....	118
Остварување на значењето простува по пат на метафора.....	119
СЕМАНТИЧКИ РАЗВОЈ НА ТЕРМИНИ	
КОИ ГО ПОКРИВААТ ПОИМОТ ПОМИРУВАЊЕ.....	121
Глаголот καταλλάσσω и именката καταλλαγή најопшти термини	
за означување на поимот помирување во христијанската лексика.....	122
Остварени значења во профаната литература.....	122
Остварени значења во LXX.....	125
Καταλλαγή и καταλλάσσω како новозаветени христијански термини.....	127
Глаголот ἀποκαταλλάσσω како посебен новосоздаден	
христијански термин.....	130
Други форми изведени од глаголот καταλλάσσω.....	132
Латинско-грчки соодветства и паралели.....	135
Словенско- грчки паралели и соодветници.....	138
ἀποκατάστασις како можеен новозаветен синоним на καταλλαγή.....	141
Остварени значења во христијанската литература.....	144
Латинскиот соодветник за грч. ἀποκατάστασις.....	145
Словенско-грчки соодветства и паралели.....	146
Развој и остварување на значењето “помирување”	
кај грч. помен agentis μεσίτης.....	147
Остварени значења во профаната литература.....	150
Остварени значења во Новиот завет.....	151
Остварени значења во христијанската литература.....	153
Латинскиот соодветник.....	156
Словенски паралели.....	157
Значењето “помирување” кај εἰρηνοποιός и εἰρηνοποιέω.....	158
Остварени значења во христијанската литература.....	161
Глаголот εἰρηνοποιέω, образување и семантички остварувања.....	161
Новообразувани изведенки во христијанската литература.....	162
Латинско-грчки соодветства и паралели ..	164
Словенско- грчки паралели и соодветници.....	166

Современи состојби.....	167
СЕМАНТИЧКИ РАЗВОЈ (ИНВОЛУЦИЈА) НА ЗБОРОВИ КОИ ГО ОЗНАЧУВААТ ПОИМОТ ТРПЕНИЕ.....	168
Развој на значењето трпение кај именката ἄνοχη.....	168
Остварени значења во вонхристијански контекст.....	170
Остварени значења во Новиот завет.....	177
Остварени значења во христијанската литература.....	182
Црковнословенски паралели и соодветства.....	188
μακροθυμία, μακρόθυμος и μακροθυμέω - најопшти христијански термини за означување на поимот “трпение”	189
Остварени значења во LXX	191
Можни антоними на припадниците на групата μακρόθυμος во LXX.....	198
Остварени значења на μακροθυμέω во LXX.....	199
Остварени значења (на μακροθυμία, μακροθυμέω) во Новиот завет.....	201
Можен синоним за μακροθυμία.....	204
ὀξυχολία можниот антоним на μακροθυμία ὀξυχολία	207
Словенско- грчки соодветства и напоредности	209
ἀνεξικακία, ἀνεξίκακος, ἀνεξικακέω како означители на поимот трпение.....	210
Потврди за остварено значење во LXX.....	210
Остварени значења на зборот ἀνεξικακία во христијанската литература	212
Зборови кои остваруваат слично значење со ἀνεξικακία.....	215
Можните антоними на ἀνεξικακία	219
Можните антоними во семантичкиот простор на Новиот завет.....	219
Антонимија со μνησικακία.....	221
Остварување на значењето трпение кај глаголот τροποφρέω.....	223
Развој и закрепнување на значењето “трпение” кај именката ὑπομονή и глаголот ὑπομένω.....	227
Остварени значења во LXX.....	231
ὑπομονή како означител на психофизичка состојба, асоцирани идеи од оствареното значење трпение	235

Конотирано значење “храброст” во 4Масс.....	236
Потврдени значења на зборот ὑπομονή во специјализираните речници на Новиот завет.....	238
Употребата и значењето на лексемата ὑπομονή во контекст со богословските стожерни крепости на христијанството.....	240
Асоцијација со идејата за спасение	243
Положбата на лексемата ὑπομονή и на глаголот ὑπομένω во семантичкиот простор на лексичкиот фонд на Новиот завет.....	245
Употребата на зборот ὑπομονή во христијанската литература.....	246
Подоцнежни сведоштва за значењето на зборот ὑπομονή.....	248
Словенско-грчки соодветства и паралели	250
ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА.....	253
ИЗВОРИ, ЛИТЕРАТУРА И КРАТЕНКИ	259

УВОДНИ ЗАБЕЛЕШКИ

За предметот на овие истражувања

Историјата на секој јазик може да биде проучувана од повеќе аспекти - фонетски, морфолошки, синтаксички и семантички. За нас особен предизвик претставуваше овој последниов. Затоа целта на нашите истражувања е да се согледа развојот на значењето на даден збор во текот на неговото долговековно бивствување и можната промена која е крајниот резултат од таквиот развој. Богато посведочената и долговековна писмена традиција на грчкиот јазик допушта во нашите истражувања подеднакво да ги вклучиме надворешните и внатрешните чинители кои придонесуваат за богатењето и менувањето на јазикот на лексички план, обрнувајќи му при тоа особено, па дури и единствено внимание на феноменот на семантичката промена.

Дисциплината во која се движат нашите истражувања, го носи називот историска семантика. Самиот атрибут на оваа дисциплина- “историска” подразбира дијахрониски пристап во проучувањето на граѓата и тоа преку опис на повеќе синхрони пресеци со чиешто споредување се добива и историска перспектива за развојот на некоја појава, во конкретниов случај развојот на значењето на одреден збор како припадник на конкретно семантичко поле .

Кога сме веќе кај граѓата која беше предмет на нашите истражувања, треба да укажеме дека нејзиниот конечен состав во прикажаната форма беше условен со однапред зададениот наслов “Семантичкиот развој на клучните христијански термини”. Почетната идеја да ги побараме зборовите кои се со постара писмена потврда во грчкиот јазик, а кои во грчката којна покажуваат очигледен семантички премин, и тоа првенствено под влијание на христијанството, ги насочи овие истражувања кон такви зборови за кои не може поединечно да се каже дека се клучни

христијански термини, односно термини без кои не може да се замисли христијанското учење. Но затоа пак, тие припаѓаат кон оние области кои опфаќаат многу важни христијански поими. Тука пред сè мислиме на поимите “опростување” , “помирување” и “трпение” за кои може да кажеме дека се столбови на сотериолошкото учење.

Оваа почетна констатација ни наложи сиот истражуван материјал да го распоредиме по семантички полиња и во тие рамки да го согледуваме развојот на значењето на одреден поим во дадениот период, но истовремено и да согледаме како тој еволуирал односниот концепт за овие поими во текот на историјата.

Значи, нашите истражувања се движат во областа на историската семантика - гранка од науката за јазикот чија задача е со лингвистички методи, одејќи од едно сведоштво до друго, да ги утврди и да ги следи промените на значењата на зборот, како и да ги објасни причините за тие промени. А токму тие промени на значењето на еден збор, односно богатењето на неговите содржини со нови значења има посебен придонес за збогатувањето на изразот во еден јазик. Зад овие јазични промени стојат соодветни семантички процеси чиј краен резултат обично е метафоризирање, стеснување или проширување на обемот на значењето на зборот.

Од богато документираниот материјал преку кој се истражува историјата на грчкиот јазик, одлучивме пресекот на нашите истражувања во дијахрониска перспектива да биде периодот на грчката којна. Односно, променетото значење на веќе постојниот збор да го побараме во јазикот од споменатиот период и простор, а потоа своите истражувања да ги продолжиме по нагорна линија, достигнувајќи најчесто до современите состојби во денешниот грчки јазик, или, ако е тоа можно, да се навратиме по надолна линија за да согледаме одредена можна закономерност во развојот на значењето на дадениот збор која би се потврдила и кај развојот на значењето на друг збор кој ѝ припаѓа на истата семантичка област како и испитуваниот.

Периодот на создавањето на грчката којна кој го земаме како претходна појдовна точка за нашите истражувања е особено привлечен од

повеќе причини. Овој стандарден грчки јазик, наречен од самите антички граматичари ἡ κοινὴ διάλεκτος, се диференцирал во текот на подолг временски период. Во него се одразени одредени особености на изразувањето, својствени за префинетиот израз на атинските писатели, но истовремено и многу изрази кои не се одлика на атичкиот дијалект. Како една самостојна лингвистика форма, независна од говорите на поединечните региони, овој општ јазик станал регуларно и универзално средство за општење помеѓу многубројните народи и тоа на еден огромен географски простор. Истовремено, со одредени исклучоци тоа е и јазикот на прозната литература во целиот грчки свет.

Периодот на диференцирањето на грчката којна се совпаѓа и со уште еден многу значаен културно -историски и социјален настан. Тоа е појавата на христијанството. Зародувајќи се на самиот почеток на империјалистичката епоха во источниот дел на Римската империја и многу брзо проширувајќи се низ целата Империја, па и надвор од нејзините граници, христијанството вршело огромни влијанија во сите области на културата и тоа во нејзината најширока смисла. Нашите истражувања во секој поглед се поврзани со влијанието на христијанството врз јазикот. Ова ново учење како свој службен јазик сосема природно го користел грчкиот, односно онаа унифицирана κοινὴ διάλεκτος која била во општа употреба во тоа време.

Потреба за создавање нови термини како означители на нови идеи и поими

Согледувајќи го јазикот во литерарните и нелитерарните извори од споменатиот период се препознава потребата за пронаоѓање на соодветни зборови со цел за да се сочинат термини кои потоа ќе станат носители на нови идеи. Ваквата јазична потреба се покажува како многу продуктивен фактор во богатењето и менувањето на лексичкиот фонд од споменатиот период. Впрочем, ова прашање, како што ќе видиме и од нашите истражувања, ќе биде секогаш актуелно во историјата на христијанството.

Со цел да се задоволи во тоа време актуелната јазична потреба, како особено важни се покажуваат две спротиставени постапки на

создавање на соодветни термини. Едната постапка се стреми да го зачува старото јазично богатство и настојува да го прилагоди постоечкиот лексички фонд кон потребите на христијанската мисла. Ова всушност е сосема јасно изразено на планот на севкупната лексика на грчката којна. Во неа може да се потврди одреден лексички фонд од зборови кои покрај тоа што го задржале старото, се јавуваат и како носители на ново значење на зборот. Токму еден дел од нив претставува предмет на истражувањето во овој труд, бидејќи истите според својата семантичка промена сведочат за создавањето на основната христијанска терминологија.

Втората постапка за создавање на термини е нивното преведување од друг јазик за чија цел се создавале и нови зборови од основата на веќе постојните. Оваа постапка е особено впечатлива во Септуагинта (LXX) - грчкиот превод на Стариот завет од даден оригинал од семитско потекло. Затоа лексиконот на Септуагинтата би требало да се согледува и во релација со хебрејскиот оригинал, барем во оние случаи каде отстапувањата помеѓу грчкиот збор и неговиот семитски еквивалент може да се објасни на ниво на морфеми. Исто така и кога грчките зборови како такви се неразбирливи, бидејќи тие го прилагодиле значењето кон хебрејскиот или арамејскиот прототип би можело да биде од полза да се обележат неологизмите и изразите кои може да се именуваат како транслационизми или семитизми.

Неопходност од претставување на развојот на значењето преку контекст

Од спроведените истражувања јасно ни се наметна впечатокот дека секој збор може да биде посебен предмет на семантичко истражување затоа што зборот е одбележувач на даденото значење и воедно упатувач кон одреден концепт или одредено поле на значења кои настојуваме што подобро да ги расветлиме.

Со ваквиот став за “мерливоста” т.е. самостојноста на зборот истовремено ја истакнуваме и потребата за непосреден контекст во кој зборот го остварува своето значење. Под “непосреден контекст” подразбираме една цела реченица во која се јавува зборот, или пак некоја

попофатна содржина во која се претставува потребната состојба. Ваквите контексти секогаш треба да се имаат на ум кога го истражуваме секое посебно јавување на испитуваниот збор, за да не пропуштиме некое ново остварено значење во неговиот семантички обем, или погрешно да му припишеме на зборот некое значење кое се остварува во друг контекст или кај друг автор.

Овој принцип, пак, налага да се води сметка и за историскиот контекст, што пак упатува на можната претпоставка дека секој од христијанските или теолошки термини поседувал своја сопствена содржина и асоцијации кои тој ги развил во текот на својата историја и преку неговата употреба во грчкиот јазик од LXX. Ова пак авторите на Новиот завет или го имале прифатено, модифицирано или пак сосема отфрлено. Доколку тие следеле било кој од подоцнежните две струења, тогаш истражувањето на “историската” употреба на зборот е суштествена за да се открие степенот на посебност на значењето во нивните дела : ако тие ја прифатиле содржината што ја поседувал зборот во времето на нивното пишување или на она кое припаѓало во некој постар период од својот развој, тогаш проучувањето на историската употреба е неопходна ако сакаме да дојдеме до самиот извор од каде што произлегуваат натамошните позајмувања. Од таа причина ниту едно проучување на зборот од Новиот завет не може да биде соодветно без истражувањето на неговата употреба и значење во литературата на класичниот грчки јазик или на подоцнежниот предновозаветен јазик, особено во Септуагинтата.

Во рамките на овој процес на контекстуализација во историјата и културата ние го вклучуваме и обидот да го востановиме вистинското животно секојдневие во чии што рамки се употребувал зборот и го поседувал соодветното значење. Понекогаш овој принцип на истражување нè упатува да навлеземе во рамките на институциите и мислата на древниот Израел, или пак во животот и искуството на раната Христијанска црква. Токму ваквото истражување може најдобро да ги расветли причините за изборот на поединечниот збор што го направил одреден автор; познавањето на реалните услови на тогашното секојдневие може да биде појдовна точка за откривање на трагите за семантичкиот развој.

Јасно е дека дискусијата за семантиката на новозаветните зборови и зборовни семејства од нас понекогаш изискува “да се справуваме” и со значењето на нивниот Старозаветен хебрејски модел. Јазикот на Новиот Завет покрај останатите квалификативи е и посебен вид на јудејски библиски грчки и затоа преводот LXX игра многу важна улога во лоцирањето на сферата на хебрејската мисла која го условила и придонела за значењето на новозаветните зборови. Токму затоа во нашето истражување задолжително се задржуваме на прегледот на LXX преводите и употребата на терминот кој го дискутираме.

Во рамките на овие истражувања се јавуваат и зборови кои се непосреден “новозаветен производ”, односно зборови, настанати како резултат на самостојниот развој на христијанската мисла која ја надградува и се издигнува над старозаветната. Од спроведените истражувања таквите зборови се чини дека најмногу треба да се побараат во делот во кој го испитуваме развојот на значењето на поимот “Помирување”, прикажан во третата глава од овој труд .

- Самиот факт што многу од старозаветните цитати втемелени во Новиот завет ја одразуваат повеќе LXX одошто хебрејскиот, покажува дека оваа грчка верзија, можеби во раниот период од нејзиното востановување била блиска и употребувана од барем некој од христијанските автори . Но, степенот на влијанието не е ограничен само на употребените цитати. Поради тоа што исти општи сакрални теми се заеднички и вообичаени и за двата завета, вокабуларот на Новиот завет и Стариот завет во голема мера покажуваат сличност. Кога LXX била веќе широко прифатена и кај раните христијански автори, вели Тарнер¹ нејзините идиоми моќно повлијаеле на слободните состави на библискиот грчки јазик.

¹ Cf Hill, 18: “ Septuagintal study ... is the clue to Christian exegesis, exposing the catalyst which produced the great words concerning salvation and Christian living”, N.Turner, ET, LXXVI,47.”

Додатни појаснувања за начинот на кој е обработена истражуваната граѓа

Во истражувањето на граѓата настојувавме да утврдиме еден ист модел и колку е тоа можно подеднакво да го спроведеме кај сите испитувани термини. Значи, на почетокот даваме сосема кратки напатствија за зборообразувањето на испитуваниот термин и само површни етимолошки податоци. Понатаму го согледуваме обично најстарото за нас познато писмено сведоштво кое се потврдува во грчката литература и упатуваме на неговото основно значење кое обично може да биде и негово првобитно значење. Посебно се задржуваме на семантичките остварувања на дадениот збор во LXX пред сè затоа што токму во овој превод најчесто и се потврдува новото значење на зборот, или пак се јавува за прв пат како своевиден неологизам. Задржувајќи се на значењето кое е предмет на нашиот интерес истиот збор го согледуваме и во рамките на христијанската литература², со цел да ги согледаме можните развои на неговото значење во оваа насока .

Кај најголем број од испитуваните термини упатуваме и на современите состојби, односно на значењето кое во современиот грчки јазик го остварува дадениот збор или неговиот наследник со очекуван видоизменет морфофонетски лик. Ваквото согледување е со цел да се потврди можниот зачуван континуитет на значењето остварено во рамките на христијанството, или пак, да се открие можно семантичко поместување од кое, пак, понатаму се согледуваат одредени закономерности кои придонесуваат за општото изучување на историската семантика.

² Терминот христијанска литература донекаде може да се идентификува и со патристичка литература која атрибутот “патристичка” го добила според носителите на овој вид, ранохристијанските отци . Инаку називот патристи понекогаш им се доделува и на важни христијански писатели од периодот на настанувањето (стабилирањето) на христијанството па сè до XIII век, кога овој назив бил заменет со називот схоластичари. Во потесна смисла во христијанската литература треба да се вбројат оние христијански црковни учители кои пишувале помеѓу крајот на првиот век од н.е. (кога веќе и Новиот завет бил речиси целосно составен) и сè до VIII век. Литературното творештво на црковните Отци од овој период всушност се нарекува Патристички период. (cf.ODCC s. Patristics)

Соодветсѝва (еквиваленѝи) и најоредносѝи (ѝаралели)

Во полза на што поприкладно следење на семантичкиот развој на испитуваните термини, во рамките на овие истражувања е опфатен и еден, според наше мислење многу значаен аспект, кој исто така спаѓа во областа на историската семантика. Тоа е споредбата на овие христијански термини изворно настанати на грчки јазик, со соодвентите термини во старословенскиот и латинскиот јазик. Токму при ваквите споредби најдобро може да се потврдат семантичките промени и семантичките процеси кои стојат зад тие промени и тоа во двата споредувани јазика-јазикот давател и јазикот примател. Со самото тоа на некој начин укажуваме на патиштата по кои се создавала и понатаму се развивала првобитната христијанска терминологија кај некои од народите кои мошне рано го прифатиле христијанството.

Овој дел од истражувањата најчесто се јавува во поднасловите “*латинско-ѝрчки соодветсѝва и ѝаралели*” или “*словенско-ѝрчки соодветсѝва и ѝаралели*”. Со цел да употребуваме колку што е можно повеќе домашна терминологија и со ветување дека таа ќе биде речиси целосно “понашена” во конечната и печатена верзија на овој труд, се одлучивме терминот еквивалент да го замениме со терминот соодветник.

Инаку под “соодветник” или “еквивалент” подразбираме одреден збор од латинскиот или црковнословенскиот кој во даден ракопис или дело се потврдува како непосреден превод на конкретен грчки модел. За латинскиот таквите соодветства се јавуваат во преводот на Новиот завет, додека за црковнословенскиот, соодветствата ги потврдуваме од ексцерпираните ракописи дадени на крајот од овој труд во главата со наслов *Извори, консулѝирана и ѝосоЧена лиѝераѝура и краѝенки*. Се разбира дека за црковнословенските соодветства и паралели го користевме и ексцерпираниот материјал од картотеката на Одделението за историја на македонскиот јазик при Институтот за македонски јазик-“Крсте Мисирков”, Скопје. Ова воедно е и пригода срдечно да им ја искажам мојата благодарност на колешките што ми овозможија увид во потребната граѓа за истражување.

Под терминот “паралела” чиј превод на македонски би гласел напоредник, а имајќи предвид дека овој збор веќе се употребува како географски термин, ги подразбираме оние латински и црковнословенски (или старословенски зборови) кои не се потврдени како непосреден превод за дадениот грчки модел, но кои во дадениот превод го предаваат веќе потврдено терминолошко значење на постојниот соодветник. Исто така терминот паралела се јавува и кај толкувањата на латинските термини од Старозаветниот дел на Вулгатата при нивната споредба со грчките односни модели од LXX.

Други терминолошки разграничувања

Во овој контекст би сакале да дадеме и некои толкувања на нашето терминолошко изразување. Пред сè мислиме на изразите кои често се јавуваат во овој труд како на пр. “семантичко остварување”, или “остварено значење”, или “остварување на значењето” и сл. со кои сакаме да го претставиме терминолошкиот израз “семантичка реализација”.

Во рамките на овие истражувања често се јавува терминот “семантичка дистинкција”³, под кој подразбираме “остварено значење кое покажува одредена разлика во однос на своето основното значење”, или пак, “разлика во однос на друг испитуван термин од исто семантичко поле”, Понекогаш се обидуваме наместо терминот (семантичка) конотација да го употребиме терминот “додатно значење”.

Толкувањата на значењето многу често е проследено со од нас дадени “дефиниции” или “определби” кон општото и основно значење на испитуваниот термин. Дефинициите кои ги посочуваме главно се базирааат на дистинктивните одлики на значењето на поединечниот

³ Терминот е позајмен од предговорот на LNTSD. Инаку системот на класифицирањето на зборовите во овој речник според кој тие влегуваат во соодветни семантички полиња и потполиња се базира врз основа на трите поголеми класи на семантички одлики: заеднички (shared), дистинктивни (разликувачки), и суплементарни (надополнувачки) Во предговорот на самиот речник прецизно се укажува за секоја од горенаведените семантички одлики кои се критериум за распределба на лексемите во семантичкиот простор. Така, се наведува во речникот заедничките одлики (shared features) се оние елементи на на лексичките статии (items) кои се сметаат за општи при една низа (група set) од лексички статии. Дистинктивни одлики се оние кои ги издвојуваат значењата едно од друго и суплементарни одлики се оние кои можат да бидат релевантни во одредени контексти или можат првенствено да имаат конотативна или асоцијативна улога (cf. LNTSD vi sqq).

термин. Исто така го употребуваме изразот глосичка дефиниција или само “глоса” со која го сугерираме начинот на кој може да биде претставено значењето на македонски јазик.

Семантичка деривација: Деривираните форми обично ги содржат есенцијалните семантички одлики на базата, но исто така си имаат една или повеќе додатни одлики кои ги сместуваат во друга семантичка област. Во повеќе примери семантичката деривација е паралелна со односните морфолошки структури. Но, во некои случаи, семантичката деривација не оди паралелно со морфолошките структури на пр. деноминалниот гл. $\mu\epsilon\sigma\iota\tau\epsilon\acute{\omega}$ “гарантира, потврдува” и основниот збор $\mu\epsilon\sigma\iota\tau\eta\varsigma$ “посредник за мир”.

При групирањето на значењата врз основа на заеднички одлики, деривативите (изведенките) обично ги третираме, колку што е можно, во потесна врска со нивните семантички основи. Деривативните семантички врски се посочени дури и кога основата (мотивиращкиот збор) не се појавува, како што е тоа примерот глаголот $\epsilon\acute{\iota}\rho\eta\nu\omicron\lambda\iota\acute{\epsilon}\omega$ во LXX.

Инаку семантичката деривација, согледана во рамките на проблематиката на зборообразувањето може да биде многу корисен показател за процесот на семантичкиот развој низ кој минува даден збор. Односно, имајќи го предвид хронолошкиот момент на неговото настанување како и значењето во кое тој новосоздаден збор се јавува, се добива и потврдата за актуелното основно значење на мотивирачкиот збор во даден момент. Таков е примерот со глаголот $\epsilon\acute{\iota}\rho\eta\nu\omicron\lambda\omicron\iota\acute{\epsilon}\omega$ во LXX, чие основно значење “придонесува за добросостојба” многу веројатно го потврдува и актуелното значење на сложената придавка $\epsilon\acute{\iota}\rho\eta\nu\omicron\lambda\omicron\iota\acute{\omicron}\varsigma$ во времето на LXX - “што придонесува за мирна состојба, спокојство, за добросостојба”, што е поинакво од првобитното основно значење “што поттикнува да се прекинат војните”.

Со цел што подобро да го расветлиме односното значење кое се јавува како предмет во нашите истражувања, во овој труд прикажан е еден поголем број изворни цитати од разни автори. За овие цитати истовремено настојувавме да ги дадеме и соодветните преводи на македонски јазик. Се разбира, ова постапка за нас беше олеснета секогаш кога за цитираниот

контекст има и објавен превод на македонски јазик кој го користевме напоредно со односниот цитат. За оние цитати, за кои за жал немавме можност да ја спроведеме оваа, според наше мислење методолошки најправилна постапка, се потрудивме сами да создадеме соодветен превод. Исто така, за објавените преводи во кои недотасува местото кое ние го цитираме додаваме наш превод покрај кој се јавува кратенката МЧА.

Се надеваме дека истражувањата приказни во овој труд нема да бидат критикувани и оквалификувани како една серија од теолошки есеи за односните доктрини кои само во одредена степен се придружени кон проучуваните зборови. Зашто нашата цел пред сè беше да го истражиме развојот на значењето на зборот кој објаснува определен важен поим од христијанското учење. Но, бидејќи се зафативме со теолошки зборови во теолошки контексти, многу често бевме принудени да употребуваме и теолошки изрази и идеи. Нашиот пристап е дескриптивен, а не догматски што секако е задача што им ја препуштаме на библиските интерпретатори.

СЕМАНТИЧКИ РАЗВОЈ НА ТЕРМИНИ КОИ ГО ОЗНАЧУВААТ ПОИМОТ ПРОСТУВАЊЕ

Во Баковиот Речник на индоевропски синоними поимот “простување” е сместен во полето кое носи едноставен, а сепак комплексен наслов-“Емоција; обележја својствени за темпераментот, моралот и чувственоста (16. EMOTION; TEMPERAMENTAL, MORAL, AESTHETIC NOTIONS). Судејќи според редоследот по кој во овој речник се распоредуваат синонимните лексеми одбрани од повеќе и.е. јазици, значењето “простува”(16.69) го засега последниов дел од насловувањето на зададеното семантичко поле. Простувањето е поим кој ја покрива семантичката област на моралот, но тој има емоционална вредност и подлога во која се изразува симпатија или слични манифестации. Во споменатиов речник, исто така е упатно набележано дека повеќето од зборовите кои го имплицираат поимот “простување” во својата основа имаат сосема прозаични белези и многу од нив се деривирани од зборовите за “давање , пуштање, ослободување и сл.”⁴.

Основните глаголи кои го развиле значењето простува

Баковата генерализирана констатација за значењето “простува” се потврдува и кај глаголите кои во грчкиот јазик ја означувале споменатата постапка: Изворната и јасно согледлива семантика кај овие глаголи го покажува очекуваниот премин од една во друга категорија на значења. Таквиот премин пак, обично сведочи за конципирањето на самиот поим “простување”. Глаголите за кои станува збор се со постар датум во

⁴ cf. Buck pg. 1174: “Forgive” has an emotional value and in a few cases an emotional background of sympathy or the like. But the majority of the words are based on the prosaic notions , many being derivatives of word for “give” (hence “remit” a debt, etc.) or words for “let go, release”.

грчкиот, а значењето “простува“ кај нив се остварувало во различни периоди од развојот на литературниот јазик, а и во различни литературни жанрови и области.

Развој на значењето “простува” кај глаголот συγγνώσκω

Семантичката развојна линија на глаголот συγγνώσκω според која тој го добил значењето “простува” и неговите варијанти “извинува”, “попушта”, упатува на очигледен премин од ментално-когнитивна во емотивна семантичка област. Појдовната точка за таквиот семантички премин е неговото примарно значење - “заедно знае, осознава, има исто мислење со некого”, а преминот во значењето “простува” според Шантрен доаѓа до израз “dans une emploi particulier”(DELG s. γινώσκω). Но сепак, не е едноставно да се објасни во што се состои таквата “посебна употреба” од која произлегува споменатото значење на глаголот συγγνώσκω. Префиксот συν- задолжително подразбира социјатив, па оттука и значењата “(заедно)се уверува” т.е. значењето “меѓусебно се согласува”. Ова значење секундарно може да ја подразбира и реализацијата “намерно или доброволно превидува нечија грешка” во која се воочува значењето “простува”. Речиси истото значење ни се сугерира и од употребата на формите во пасив “допушта некому нечиј престап, попушта некому за некаква грешка ”.

Примерите за употреба на глаголот συγγνώσκω во значењето “простува” се повообичаени за класичниот грчки. Во основа тоа значење би го определиле со дефиницијата “има разбирање или сочувство за нечија неправилна постапка, грешка”. Во таа смисла глаголот само навидум развива синтаксички врски со идиректен и директен објект, кои во својата основа се социјативен датив и акузатив за обѕир⁵. Споменатото значење “” на кое се темели значењето “простува” понекогаш и експлицитно може да се согледа во даден контекст со дефиниција за значењето која гласела “сочувствува со некого, осознавајќи ја причината за неговата грешка, престап”⁶. Синтаксичките релации каде имаме вистински датив за

⁵ Eur Andr. 840 Τρ. συγγνώσεται σοι τήνδ' ἁμαρτίαν πόσις.

Ќе ти го прости, белки мажот ти тој грев.

⁶ Aesch. Supp.21-216 Χο. εἰδὼς ἂν αἴσαν τήνδε συγγνώη βροτοῖς.

индиректен објект го потврдуваат чистото значење “простува” кое не мора задолжително да подразбира когнитивен елемент во семантичкиот фокус⁷. Од семантички аспект интересна е синтаксичката врска со датив за индиректен објект со кој истовремено се означува и престапот кој треба да биде простен⁸. Значењето “простува” може да биде употребено и апсолутно, независно од синтаксичките врски⁹. При ваквата употреба на глаголот συγγιγνώσκω не може да се издвои некоја посебна теолошко- (терминолошка) во неговата семантичка база, без разлика на семантичката природа на субјектот кој се јавува со овој глагол¹⁰.

Во еден контекст кај Ксенофонт за глаголот συγγιγνώσκω може да се согледа и јасно издиференцирано значење “простува” во правна смисла, односно “ослободува некого од одговорност или од казна за сторениот престап”. Остварувањето на значењето во споменатиот контекст недвосмислено произлегува од антонимната поставеност на формата од глаголот συγγιγνώσκω со соодветна форма од глаголот κολλάζω- “казнува” а,

Јад ваков спознал, **ќе не сфати смртни нас.**

⁷ Eur.El.1105: συγγνώσομαί σοι; καὶ γὰρ οὐχ οὕτως ἄγαν χαίρω τι, τέκνον, τοῖς δεδραμένοις ἐμοί.
Ти проштевам. Та и јас многу весела,
о ќерко, не сум поради стореното.

⁸ cf. El.348 ἄλλ', ὦ ξένοι, σύγγνωτε τοῖς εἰρημένοις.;
Пријатели, на зборот прошка имајте!

Eur. IT 1400 : ὦ Λητοῦς κόρη
σῶσόν με τὴν σὴν ἱερέαν πρὸς Ἑλλάδα
ἐκ βαρβάρου γῆς καὶ κλοπαῖς σύγγνωθ' ἐμαῖς.
φιλεῖς δὲ καὶ σὺ σὸν κασίγνητον, θεά·
φιλεῖν δὲ κάμει τοὺς ὁμαίμονας δόκει.
(...) "Летина

о ќерко, спаси ме, свештеничка сум ти,
в Хелада води ме од земја барбарска,
И кражба прости ми! И ти брат, божице,
свој милуваш. Знај, и јас брат си љубам мој!"
Eur. Hel 82 σύγγνωθι δ' ἡμῖν τοῖς λελεγμένοις, γύναι.
За тоа што го реков, жено, прости ми!

⁹ cf. Soph. El. 257: ἄλλ' ἢ βία γὰρ ταῦτ' ἀναγκάζει με δρᾶν, σύγγνωτε.
Но насилство ме тера ова да до направам, проштевајте. (МЧА)

¹⁰ Eur. Ion 1440: Κρ. ὦ τέκνον, ὦ φῶς μητρὶ κρεῖσσον ἡλίου
συγγνώσεται γὰρ ὁ θεός,
О, чедо, сјај на мајка што си помил и од сонцето,
та богот нека прости (МЧА)

особено со семантичката содржина на објектите кои стојат со обата глаголи¹¹.

Семантичкиот развој на глаголот συγγνώσκω до значењето “простува” уште повеќе го потврдува семантиката на именката συγγνώμη која е од истата основа. Во основата на значењето “прошка, извинување, попуштање” потврдено уште кај Херодот, подеднакво може да се насети врската со ментално-когнитивна и со емотивната семантичка област. Односно значењето “простување”, може да подразбира “покажано разбирање кон нечиј престап”¹², но и “дадена милост, сомилост кон нечиј престап”. Реализацијата на споменатото значење најчесто се обезбедува во соодветни лексичко-синтагматски врски со одредени глаголи како на пр. συγγνώμην ἔχειν, δίδοναι, ἀπονέμειν, ποιεῖν, λαμβάνειν, αἰτεῖσθαι; συγγνώμης τυγχάνειν, и сл. .

Надвор од споменатите синтагми лексемата συγγνώμη го реализира и значењето “допуштање” во кое подеднакво е содржана емоционалната-етичка семантичка компонента. Редоследот на дистрибуцијата на значењата на лексемата συγγνώμη во Големиот лексикон на грчкиот јазик најпрвин упатува на толкувањето “љубезно, сочувствително настроение кон некого - благост”, со кое се објаснува нејзиното основно и воедно доминатно значење¹³. Примери за употреба на значењето “допуштање, попустливост” наоѓаме кај Аристофан¹⁴, Платон¹⁵ и кај Аристотел¹⁶.

¹¹ Хер. Суг.5,1,13 αἰτιᾷ τὸν κλέπτοντα καὶ ἀρπάζοντα, καὶ οὐ συγγι-γνώσκεις, ἀλλὰ κολάζεις; и (ти) тогаш го обвинуваш тој што краде и ограбува и не (му) простуваш (sc. не го оставш неказнет, не го ослободуваш од вина), туку (го) казнуваш.

¹² cf Hdt1,116 Ἀρχόμενος δὲ ἀπ' ἀρχῆς διεξήγε τῇ ἀληθείῃ χρεώμενος καὶ κατέβαινε ἐς λιτάς τε καὶ συγγνώμην ἐωυτῷ κελεύων ἔχειν αὐτόν. (Ја изложил целата вистина од самиот почеток, почнал да моли и барал кралот да му прости.)

¹³ cf. ΜΛΕΓ 8,6747 s. συγγνώμη)- συμπαθής, εὐμενής διάθεσις ἔναντί τινος, ἐπιείκεια . Примерите со кои пак се илустрира употребата на ова значење се од понов датум во споредба со примерите каде зборот συγγνώμη го реализира значењето “простување, извинување”.

¹⁴ cf. Arist. Pax 996-998 πάλιν ἐξ ἀρχῆς
φιλίας χυλῶ καὶ συγγνώμῃ
τὴν πρῶτότερον κέραιον τὸν νοῦν.

Та влеј им пак ти на Хелените од сокот на пријателството
и крв ти разблажи ни со кротката благост
и внеси **дух на опростување** меѓу сите нас

¹⁵ cf. Plat. Criti 107a: ὅτι δὲ τὰ ῥηθησόμενα πλείονος συγγνώμης δεῖται χαλεπώτερα ὄντα, τοῦτο πεπρατέον πῃ διδάξαι. (неопходно е да се обидам да покажам дека кажаното е и посериозно (потешко), па затоа потребна е **поголема попустливост (или согласност)**.)

Истово значење е актуелно и неколку векови подоцна и може да се препознае во еден пример кој се јавува и во Новиот завет. Дефиницијата со која го определуваме значењето на *συγγνώμη* во дадениов случај би гласела -“дозвола(или согласност) да се направи нешто, добиена или дадена врз основа на нечија благодат, милост”¹⁷.

Значењето на зборот *συγγνώμη* во Новиот завет посредно се потврдува и со семантиката на преводниот еквивалент за овој збор во латинскиот јазик. Мислиме на латинската лексема *indulgentia* со која во Вулгатата се предава грчкиот збор *συγγνώμη*¹⁸. Согледувајќи ја употребата на зборот *indulgentia* во латинскиот од хронолошки аспект, јасно се увидува и неговиот семантички премин од етичката и делумно емотивната семантичка област кон правната семантичка област. Имено во класичниот латински јазик оваа лексема обично се јавува во значења “попусливост, благодат, милост, нежност, склоност”, додека во подоцнежниот латински карактеристично за неа е терминологизираното значење “помилување, простување” , сфатено во правна смисла како “ослободување од казна” “ослободување од плаќање даноци”¹⁹.

¹⁶ Arist. EN 1143a Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη, καθ' ἣν συγγνώμονας καὶ ἔχειν φαμέν γνώμην, ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστὶ κρίσις ὀρθή. σημεῖον δέ· τὸν γὰρ ἐπιεικὴ μάλιστα φαμέν εἶναι συγγνωμονικόν, καὶ ἐπιεικὲς τὸ ἔχειν περὶ ἑνὶ συγγνώμην. ἡ δὲ συγγνώμη γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή· ὀρθή δ' ἡ τοῦ ἀληθοῦς. Има и едно својство кое се нарекува наклонетост, односно - да се има разбирање за неког или за нешто; според ова својство велиме дека благосклони се оние кои имаат милост и милозливост, а тоа значи - правилно просудување на честитиот човек. Знак за ова е што ние "честит човек" велиме за оној кој во најголема мера е расположен за милост и проштевање, и за оној кому му е својствено честито поведение и таков став - при определени случаи - да се прости: милоста, односно - прошката, е наклонетост и правилен суд за она кое е честито; правилното расудување, пак, е рамно на вистинитото.

¹⁷ cf. 1Co 7,5-6 (5) μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μήτι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν ἵνα σχολάσητε τῇ προσευχῇ καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ᾗτε, ἵνα μὴ πειράξη ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. (6) τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγὴν. (СПМК: Не одделувајте се еден од друг-освен по договор за некое време, зада постите и да Му се молите на Бога; и пак состанете се за да не ве искуша сатаната , поради вашето невоздржување. (6) ова пак ви го велем како совет, а не како заповед; СПс-х али ово говорим по свјету а не по заповести ; СПбг: Това обаче казвам како съвет,...; СПцсл: Ѓѐ же гамголю по советуоу,...; NZ(R):To kažem na način dopuštenja.. NZ(DF) Ali to velim kao dopuštenje.,; NRSV:This I say by way of concession...; TOB:En parlant ainsi, je vous fais une concession...; BUML: Das sage ich aber als Erlaubnis..)

¹⁸ cf. Vulg 1Co 7,5-6: (5) Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi et iterum revertimini in id ipsum ne temptet vos Satanas propter incontinentiam vestram (6) hoc autem dico secundum indulgentiam non secundum imperium.

¹⁹ Примерите кои ги наведуваме со цел да ги илустрираме посочените значења на зборот *indulgentia* кои датираат од средината и крајот на IV век од н.е. cf: Capitol. Anton 6& 3 (ослободување од казна); cf. Marc 16,5,16 (ослободување од даноци)

На ова место ќе се обидеме да ја појасниме од семантички аспект употребената лексема *сѣѣтъ* , која се јавува како соодветник за грчката лексема *συγγνώμη* во еден новозаветен пример посведочен во Карпинскиот апостол 40^v/13-14.

Образувањето на лексемата *сѣѣтъ* се поврзува со основата на деноминалниот глагол **vĕtiti-* “вее”, и тоа според наше мислење, со неговото фигуративно значење “дискутира спори”. Од ова значење на споменатиот глагол се изведува основниот збор *вѣтъ* – “совеи”, кој се јавува уште во старословенскиот. Од него, пак се и многубројните образувања, како старорускиот *вѣтъ* “совет, договор” или *оѣвѣтъ*, *ѣривѣтъ*, *обѣтъ*, *совѣтъ*, *вѣче*. *оѣвѣтъиѣ*, *оѣвѣчаѣ*, *завѣтъиѣ* и т.н. (Фасмер ЭСРЯ I,305 s. вет). Освен како чест соодветник за грчките лексеми *συμβουλή*, *συμβουλία*, *συμβούλιον*, *βουλή* - “совет, советување ”, лексемата *сѣѣтъ* во македонските црковнословенски ракописи се јавува исто така и како соодветник на грчката лексема *σύμφωνον* - “согласност ”, сфатена како *nomen actionis* или *nomen resultativum* (cf. Par Grig 71^v/15-18; Karp 40^v/10-3). Оправданоста за употребата на лексемата *сѣѣтъ* како преводен еквивалент за грчката лексема *συγγνώμη* во Новиот завет ја согледуваме во можното позајмено значење од грчкиот модел *σύμφωνον*, кој семантички во одреден сегмент е близок до значењето на грчката лексема *συγγνώμη*. Ова дотолку повеќе што во истиот Апостол во кој го имаме соодветството цсл. *сѣѣтъ* = грч. *συγγνώμη* го среќаваме исто така и соодветството цсл. *сѣѣтъ* = грч. *σύμφωνον* (cf. Karp 40^v/10-13 1Co 7,5). Има и уште една многу помалку веројатна можност за образложување на соодветството цсл. *сѣѣтъ* = грч. *συγγνώμη*. Односно, дека се работи за погрешно создадена преведенка која би ја поврзале со глаголот *сѣѣдѣти* чија основа *вѣд-* (кај несвршениот глагол *вѣдати* = *γινώσκειν* cf. РСМ s. v. *вѣдати*) е превод за грч. *γινώσκω*, при што би имале погрешно обеззвучување на последниот консонант од зборот.

Остварени значења во христијанската литература

Во христијанската литература како примарно значење на лексемата συγγνώμη се третира значењето - “љубезно, сочувствително настроение кон некого, благост”. Сепак кај христијанките писатели лексемата συγγνώμη најчесто се употребува во значењето ”простување” и тоа поденакво во световна смисла и во теолошка смисла. Во првиот случај значењето “простување” би го протолкувале како “давање согласност”, “покажување разбирање кон некого” или пак, со истакнувањето на емотивно-етичката компонента во фокусот на нејзиното значење “покажување благост, благонаклонет став кон некого”²⁰.

Терминолошкото теолошко значење- “опростување” т.е. “ослободување од гревови дадено од Бога” во овие рамки може да се евидентира само како окасионално развиено, а произлегува од самиот контекст. Во дадени случаи дури согледлива е дистинкцијата во однос на генералниот теолошки термин ἄφεσις. Во такви контексти е присутна асоцијацијата со идејата са покајанието, крштевањето, верата како основни предуслови за “опростувањето на гревовите”²¹.

Значењето ”простува“ кое во постаро време го реализирал глаголот συγγνώσκω се сретнува сè поретко во подоцнежната литература. За овој глагол кој исто така ретко се среќава и во грчката патристичка литература, посведочено е само значењето “свесен е за нешто”(Cf.PGL s. συγγνώσκω). Во таа смисла, како многу интересен го посочуваме

²⁰ cf. Clem.Alex. protrept. 10,100,2 Εἴθ' ὁ μὲν ἄπυστος τοῦ λόγου συγγνώμην τῆς πλάνης ἔχει τὴν ἄγνοιαν,... (Па така на неупатениот во словото, незнаењето нека му биде (причина за) простување на заблудата).

²¹ Clem Str. 2,13,58: ὁ μὲν οὖν ἐξ ἐθνῶν καὶ τῆς προβιότητος ἐκείνης ἐπὶ τὴν πίστιν ὁρμήσας ἄπαξ ἔτυχεν ἀφέσεως ἁμαρτιῶν· ὁ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἁμαρτήσας, εἴτα μετανοῶν, κἂν συγγνώμης τυγχάνῃ, αἰδεῖσθαι ὀφείλει, μήκετι λυόμενος εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. (Некој што бил од незнабошците, а и во поодминати години од животот, ако се приклонил кон верата еднаш добил опростување на гревовите(ἔτυχεν ἀφέσεως ἁμαρτιῶν). Но ако тој и по ова направи грев, макар и да се покае, макар и да добие прошка(κἂν συγγνώμης τυγχάνῃ) би требало да почувствува срам бидејќи никогаш повеќе нема да може да добие бања (т.е.крштење) за опростување на гревовите.

id. 2,13, 59: δόκησις τοίνυν μετανοίας, οὐ μετάνοια, τὸ πολλάκις αἰτεῖσθαι συγγνώμην ἐφ' οἷς πλημμελοῦμεν πολλάκις, (Актот во кој често се бара прошка, и тоа за оние нешта во кои често правиме грев, е само нешто што наликува на покајание, а само по себе тоа не е покајание.)

осамениот пример на глаголот συγγνώσκω како преводен модел кој се јавува во мак цсл. ракописи, а се предава со соодветна форма од глаголот ποσιδῆντι - “поштеди”, чиешто значење е многу блиско до значењето “простува”²².

Современи состојби

Во новогрчкиот јазик глаголот συγγνώσκω речиси не се употребува, додека именката συγγνώμη и денес го задржала значењето “простување”, сфатено во неговата поширока, но и во потесна смисла, како правен термин со значење “отстранување на пречка која произлегува од правилата на законот”. Денес оваа лексема во современиот грчки јазик е и најопштиот термин за изразување на поимот “простување”. Нејзината акузативна форма во секојдневниот говор, пак е често употребувана како извик за учтивост настанат по пат на елипса²³.

Остварување на значењето *ἱпросῖување* кај зборовите συμπάθω, συμπάθεια, συμπάθιο

Речиси истиот семантички премин во значењето “простува” кој го покажува глаголот συγγνώσκω може да се потврди и кај глаголот συμπάθω: Односно примарното значење на овој глагол “заеднички страда со некого”, се генерализира во значењето “има заедничко, исто чувство со некого” (cf. Gallis, 169) од кое понатаму можело да се развијат значења во чија основа е изразување на одредена емоција или изразување на ментално-когнитивна функција “сфаќа некого, споделува исти сознанија со некого”. Значењето “простува, извинува” е секундарно развиено од споменатото основно значење “има заедничко чувство со некого”. Инаку остварувањето на значењето “простува” кај глаголот συμπάθω е

²² cf. Zag 116/24-25 егда все создание твое· вскрѣшь соу^антн х^ѣ. еже прижть ннѣ. раби си вѣрнии помолуи. и поще^адени. житенскимъ прѣгрѣшеннемъ х^ѣ стѣмн твоимн покон.

²³ cf. ΕΛ pg. 726: συγγνώμη: ἄφεση ἀδικήματος ἢ παραπτώματος, συγχώρεση, συμπάθιο | η αιτ. συγγνώμη(ν) ως ἐπιφών.φιλοφρονήσεως, με συγχωρεῖτε | (νομ.) ἄρση κωλύματος που προκύπτει από κανόνες δικαίου.

својствено за средновековниот²⁴ и народниот грчки јазик²⁵. Значењето “извинување, прошка” е содржано во средновековната деминутивна форма *συμπάθιο* ²⁶. Оваа именка го задржала своето значење и се користи и во денешниот новогрчки јазик во изразот *με το συμπάθιο*, - “со извинување”, “нека ми биде простено”, “проштевајте!”, “молам за прошка, извинување” и сл. И постарата именска форма *συμπάθεια*- “сочуство, сострадание” инцидентно го остварува значењето “прошка, извинување”²⁷.

Посредна потврда за употребата на постарата именка *συμπάθεια* во терминологско значење “опростување(на гревови)” добиваме од еден пример од црковнословенскиот. Конкретно во Загрепскиот триод грчкиот прототип *συμπάθεια* се предава со лексемата *отпуштенне* кој пак во црковнословенскиот е највообичаениот теолошки термин за поимот “опростување”, односно најнепосредниот соодветник за грчкиот термин *ἄφεσις*.²⁸ (cf Zag74/16-19).

²⁴ cf. Malal Chron 116 : ὅστις Πολύφημος **συμπαθήσας** αὐτῷ ἠλέησεν αὐτόν, καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ, ἕως οὗ ἐγένετο ἐπιτήδειος; (А Полифем **му прости** и се сожали над него и го прифати него и неговите луѓе...) Porphyg Adm 17,22 καὶ ἄλλα τινὰ ἀσωτίας καὶ μορίας ἐμπλεα, συμπαθεῖν τε ἀλλήλοις καὶ βοηθεῖν ἀδικουμένοις. (и некои други нешта полни со разврат и лудост, **да си ги простат меѓусебно** и да им помогнат на онеправданите)

²⁵ cf. Digen. Acr.239: καὶ εἰς τοῦτο, ὅπου σε ἔπαισα, νὰ μοῦ τὸ συμπαθήσης; (и при тоа за сè тоа што сум бил виновен кон тебе, да ми го и простиш)

²⁶ cf. Erotokrites.I,1505 ; συμπάθιο πρῶτα σοῦ ζητῶ (Најпрвин **барам прошка** од тебе)

²⁷ Споменатово значење е потврдено во Речникот на Софоклес, а се расветлува преку употребата на зборот *συμπάθεια* кај Теофан Континуат (Cf GLRBP, 1028 s. *συμπάθεια* Theoph. Cont. 119 *pardon*)

²⁸ cd. Zag 74/ 16-19 **ѿко кнѣрнса ѿпѡѡщенне ѿко кедра вѣрож сладѣко дѣѡвно. ѿко певнигн истиньна ѡлюбе приносѡще. крѣѡу гѣноу поклоним са.**

Глаголот συγχωρέω како носител на значењето “простува”

Во одреден период од историјата на грчкиот јазик значењето “(о)простува” се развило и кај глаголот συγχωρέω, и со текот на времето тоа се затврдило како негово основно и единствено значење. Овој глагол, како и другите префиксални деноминални образувања, треба да означува одреден модалитет на движење²⁹. Во својата основна семантика глаголот συγχωρέω ги подразбира и основните значења на мотивирачкиот глагол χωρέω “содржи, има место за” во својство на транзитив, или пак “(се) движи, оди”, како интранзитив. Со оглед на префиксот συν- кој означува соединување, основното значење на συγχωρέω кое треба да препоставува движење, би го определиле како “доаѓа на исто место, доаѓа заедно, се соединува”. Ова значење може да се воочи кај Еврипид³⁰, а се одржало и до времето на Плутарх³¹. Разгледувајќи ги примерите од грчката литература во кои се јавуваат форми од глаголот συγχωρέω може да се забележи дека тој е склон по пат на метафоризација да развие значења кои најчесто допираат до семантички области кои опфаќаат лични ментални ставови.

Во семантичкиот развој на глаголот συγχωρέω воочуваме две основни и меѓусебно речиси спротиставени развојни линии кои во неговиот семантички фокус обезбедуваат две меѓусебно спротиставени конотации: соединување и отстапување. Едната семантичка развојна линија на глаголот συγχωρέω тргнува од многу конкретното значење “доаѓа заедно, се сретнува”, додека појдовната точка за втората семантичка развојна линија упатува на значењето “се тргнува од патот, прави пат некому, се повлекува³²”. И во двата случаи глаголот συγχωρέω преку неизбежна

²⁹ (DELG s. χώρα pg.1282: Avec prefixes exprime en ion.-att. diverses modalites de mouvement).

³⁰ Eur. I.T. 123-125 εὐφαιμείτ', ὦ
πόντου δισσὰς συγχωρούσας
πέτρας Ἀξείνου ναίοντες.
Благост, мир сочувајте,
жители на двете стени
што се судираат на Море Евксенско

³¹ Plut. M (De Sollertia animalium 977D4)... ἀλλὰ συγχωρεῖ μὲν εἰς ταὐτὸν ἐν τοῖς θεάτροις τὰ ὁμόφυλα καὶ κύκλῳ μετ' ἀλλήλων περιέεισιν,... (туку уште и **се судира** по театрите со сонародниците со кои наоколу меѓусебно се заобиколуваат...)

³² PlatCharm 155b :Ὁ οὖν καὶ ἐγένετο. ἦκε γάρ, καὶ ἐποίησε γέλωτα πολὺν· ἕκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν καθημένων συγχωρῶν τὸν πλησίον ἐώθει σπουδῇ, ἵνα παρ' αὐτῷ καθέζοιτο, ἕως τῶν ἐπ' ἐσχάτῳ

метафоризација развил семантички дистинкции кои овозможуваат премин во зачењето “простува”. При првата развојна линија таа метафоризација доведува до значењето “се спогодува со зборови”, односно до значењето “се согласува, прифаќа” (што секако е семантички премин во неколку области).

Втората развојна линија која тргнува од веќе посоченото значење: “се тргнува од патот, прави пат некому, се повлекува, отстапува” доведува до повеќе семантички дистинкции кои во својот семантички фокус го содржат значењето “отстапува, попушта”³³.

Во дадени случаи е навистина тешко да се одреди која од двете основни и меѓусебно спротивни конотаци (соединување-отстапување) кои подеднакво може да бидат содржни во глаголот συγχωρέω е “заслужна” за значењето “простува” кое во даден случај тој го реализира. Еден таков пример во кој значењето “простува” во морална смисла е неспорно, имаме кај Еврипид. Во посочениот контекст тоа значење го определуваме со дефиницијата “отстапува, попушта пред нечија неправедна или неетичка постапка”, но исто така и со дефиницијата “се согласува, пројавува разбирање за нечија неправедна постапка”³⁴.

καθημένων τὸν μὲν ἀνεστήσαμεν, τὸν δὲ πλάγιον κατεβάλομεν. ὁ δ' ἐλθὼν μεταξὺ ἐμοῦ τε καὶ τοῦ Κριτίου. Πα така и стана. Тој дојде и предизвика многу смеа. Зашто секој од нас што седевме се буткаше, **оддалечувајќи се** од својот сосед за да може да седне Хармид покрај него се додека еден од оние на крајот од редот не стана а другиот пак, падна. А Хармид дојде и седна помеѓу мене и Критија.

Ar Vesp 1516: Χο. φέρε νυν, ἡμεῖς αὐτοῖς ὀλίγον **συγχωρήσωμεν** ἅπαντες,

ἵν' ἐφ' ἡσυχίας ἡμῶν πρόσθεν βεμβικίζωσιν ἑαυτούς.
(Ајде накратко сите **да се тргнеме од патот**,
за да можат и тие да си се изназујат на мир)

³³ cf. Thu Hist 1,140 :ὑπολίπησθε ὡς διὰ μικρὸν ἐπολεμήσατε. τὸ γὰρ βραχύ τι τοῦτο πᾶσαν ὑμῶν ἔχει τὴν βεβαίωσιν καὶ πείραν τῆς γνώμης. οἷς εἰ **συγχωρήσετε**, καὶ ἄλλο τι μείζον εὐθὺς ἐπιταχθήσεσθε ὡς φόβῳ καὶ τοῦτο ὑπακούσαντες· ἀπισχυρισάμενοι δὲ σαφὲς **ἂν καταστήσατε αὐτοῖς** ἀπὸ τοῦ ἱσίου ὑμῖν μᾶλλον προσφέρεσθαι. Не укорувајте самите себеси дека за ситна работа сте започнале војна. Зашто таа ситна работа ја покажува вашата одлучност и го става на проба вашето мислење; ако **ним им попуштите**, веднаш ќе ви наложат и нешто друго уште поголемо зашто ќе мислат дека сте ги послушале поради страв, а доколку **им се спротиставите** јасно ќе им потврдите дека тие треба да се однесуваат со вас како со еднакви.

cf. etiam Ar Lys 1111:ὡς οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων τῇ σῇ ληφθέντες ἱγγι συνεχώρησάν σοι καὶ κοινῇ τάγκλήματα πάντ' ἐπέτρεψαν.) (Па ете и хеленските првенци твојта прелест маѓиска ги обзеде и јавно **ти попуштија** и ти ги отпуштија обвиненијата)

³⁴ EurEl 1052:Χο. δίκαι' ἔλεξας· ἡ δίκη δ' αἰσχροῦς ἔχει.

Во дадени примери во кои е употребен глаголот συγχωρέω сама по себе се наметнува и асоцијацијата со поимот “простување”. Таквата асоцијација произлегува пред сè од специфичноста на содржината на еден одреден број на објекти со кои тој стапувал во синтаксичка врска. Односно, глаголот συγχωρέω го подразбира значењето “отстапува од наплатата на одредено побарување”, “простува долг” во контексти во кои како објект се јавуваат именки кои лексички спаѓаат во областа на економијата, конкретно поврзани со поимот за наплата (на долг или на добивка). Спомената семантичка реализација може да ја илустрираме со примери кај Демостен, но и од подоцнежното време, кај Диоген Лаертиј³⁵. И во овој случај во основата на спецификата на посоченото значење “простува долг” за глаголот συγχωρέω можно е да се подразбираат конотациите “искажува согласност за ненаплата, за укинување или за бришење на долг”, или можеби едноставно “отстапува право за наплата, се откажува од своите права за наплата”. Дадените дефиниции со кои ја определуваме дистинкцијата на значењето “простува” кај глаголот συγχωρέω упатуваат на фактот дека тоа значење може подеднакво да биде изведено од веќе реализираните семантички конотации кои се појавувале кај него.

Значењето “простува долг” останува актуелно и во подоцнежниот, народниот грчки³⁶, а обично се смета дека токму оваа асоцијација со

γυναῖκα γὰρ χρὴ πάντα συγχωρεῖν πόσει,
 ἥτις φρενήρης· ἥ δὲ μὴ δοκεῖ τάδε,
 οὐδ' εἰς ἀριθμὸν τῶν ἐμῶν ἥκει λόγων.

Се чини в ред, но грда ти е правдата.
 Штом жена умна е, во се ќе попусти
 на маж. А која с ова не се сложува,
 во мисли мои ни на ред не доаѓа.

³⁵ Demosth. In Dionisiodorum 22: φησὶ γὰρ ἑτέρους τινὰς δανειστὰς συγκεχωρηκέναι αὐτῷ τοὺς τόκους τοὺς εἰς Ῥόδον· И тврди дека некои други доверители се согласиле на укинување на каматата до Родос. ibidem 26 ... περὶ δὲ τῶν δανειστῶν, οὓς φασὶ συγκεχωρηκέναι λαβεῖν παρ' αὐτῶν τοὺς εἰς Ῥόδον τόκους, ἔστι μὲν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς τοῦτο. εἰ γὰρ τις ὑμῖν ἀφῆκέν τι τῶν αὐτοῦ, οὐδὲν ἀδικεῖται οὐθ' ὁ δοὺς οὐθ' ὁ πείσας· ἀλλ' ἡμεῖς οὐτ' ἀφείκαμέν σοι οὐδὲν; а што се однесува до доверителите за коие вели дека ...; D.L. 1,45 ἐπὶ δὲ ταλάντων ὀφειλομένων αὐτῷ πατρώων συνεχώρησε πρῶτος (Солон прв се откажал (читај: се откажува од правото на наплата, побарување на) од седумте таланти коишто му ги должеле на татко му, а ги поттикнал и останатите истото да го сторат.)

³⁶ cf. Malal Chron 293: καὶ δεξάμενος τὸ ἔτοιμον τῆς ἀπολογίας συνεχώρησεν αὐτοῖς τὸ πταῖσμα καὶ ἰνδουγεντίας αὐτοῖς παρασχὼν ἐδέξατο αὐτούς. (И прифаќајќи ја подготвеноста за образложение (одбрана) им го прости престапот и давајќи им индулгенции, ги прифати)

значењето “простува” му претходи на подоцнежното значење кое се развива во црковниот јазик и се прифаќа и во теолошка смисла “простува гревови”³⁷.

Значењето “(о)простува”, сфатено во поширока смисла на значењето на поимот “простување” воопшто, останува основно значење за глаголот συγχωρέω. Тоа се употребува како во световна (профана), така и во теолошка смисла. Во првиот случај глаголот συγχωρέω изразува дејствие на морално-етичка постапка, остварена во областа на економските, правните, политичките односи, или во најопшта етичка смисла- постапка со која се регулираат односите помеѓу две страни во секојдневното општествено живеење. Во вториот случај, односно при употребата на глаголот во теолошка смисла тој го реализира значењето “опростува гревови (sc.Бог)”, односно “добива од Бога опростување на гревови”.

Остварени значења во христијанската литература

Речиси сите старозаветни примери за употреба на форми од глаголот συγχωρέω ги наоѓаме во Втората книга Макавејска³⁸. Во неа формите од овој глагол најчесто ги оставруваат значењата кои во времето на настанувањето на оваа книга се вообичаени и најчесто употребувани. Мислиме на значењето “допушта, одобрува, се согласува”³⁹.

Во Новиот завет воопшто не се јавуваат форми од глаголот συγχωρέω. А во христијанската литература, пак од друга страна, наоѓаме многубројни примери кои сведочат за зголемување на неговиот семантички обем со повеќе дистинкции кои го опфаќаат поимот “простување”. Значењето “простува” се врежува во основната семантика на овој глагол, а тој може да оствари различни аспекти од поимот. Во таа смисла се чини дека се и значењата кои се вообичаени и за профаната литература од истиот период,

³⁷ cf. МЛЕГ(9,6779 s. συγχωρέω) et Bailly pg.1815 s. συγχωρέω : “ 5. remmettre (une dette) ... d’ où pardonner Eccl.

³⁸ cf. 2Масс2,31 συχωρητέον; мора да се дозволи; 2Масс 11,15;11,18; 11,24; 11,35 ; уште еден осамен пример може да се регистрира и во девтероканонскиот вметнат спис Беел и Драгон 26

³⁹ Од посочените места каде се појавуваат форми од овој глагол речиси сите се појавуваат во една иста синтаксичка структура. Глаголот συγχωρέω е транзитивен, а се употребува за да означат постапка на одобрување и согласност во правно-политичка смисла, така што најчесто како негов подмет се јавува ὁ βασιλεὺς.

како на пример “се сложува” , “дава дозвола”, “прифаќа”, понатаму значењето “доделува”, “подарува” кое во основа подразбира велокодушност и дарежливост, милостив акт на давање(PGL S. συγχωρέω).

Во рамките на христијанската литература глаголот συγχωρέω го изразува значењето “извинува неког”⁴⁰ или поконкретно “ослободува од одговорност за вина”. Изразено со речникот на световната терминологија ова значење би гласело “укинува такси, даноци”, “се откажува од правото на побарување”, “не зема предвид нечиј долг, обврска, одговорност” и сл.⁴¹.

Значењето “простува” кај глаголот συγχωρέω подразбира извинување (взаемно) помеѓу луѓе за сторениот грев; понатаму “опростува врз основа на намерно забораване на сторениот грев (condone)”; но исто така и значењето “опростува” сфатено во теолошка смисла –“ (Бог)укинува, отпушта грев”, отпуштање, божје опростување”.

Во подоцнежните примери на христијанската литература веќе бележиме и контексти во кои субјектот на овој глагол е апстрактен поим од областа на теолошката саkraментологија. Во таквите синтагми произлегува и значењето “ ефектуира простување”, односно “ доведува, предизвикува, или придонесува да се опрости гревот”.

Кога сме веќе кај дистинкциите на значењето “простува” на глаголот συγχωρέω во христијанската литература, секако треба да се спомне и специфичното административно еклесијастичко термилошко значење “прогласува опростување на гревовите во име на Господа”, изразено како “доделува разрешување (абсолуција) во име на Господа”.

⁴⁰ И Бак исто така смета дека значењето “простување” исто така треба да се подразбере и во смисла “ослободување од вина” односно : “ Words for “free from blame, like *It scusare*, *Fr.excuser*, *NE excuse*, *NHG entschuldigen*, are often virtualy “forgive”(Buck 16,69 FORGIVE pg 1174)

⁴¹ cf. Bas. ep 281 καί σε καθικετεύω καταλεμφθῆναι πρόσταγμα τῷ ἄρχοντι τῆς ἐπαρχίας συγχωρεῖσαι αὐτῷ τὴν ἐνόχλησιν. Затоа јас повторно те премолувам и барам од тебе да испратиш напатствија до архонтот на провинцијата за да ми се отпушти (т.е. прости) тешкото оптоварување.

Девербативните именки συγχώρησις и συγχώρημα

За именката συγχώρησις во класичниот грчки немаме примери во кои се отсликува примарното значење кое го пројавува глаголот од кој е таа изведена. Оваа лексема се јавува на неколку места во делата на Платон и тоа како *nomen actionis* со значењето “отстапување” “давање, дозвола, согласност”, но и како *nomen resultativum* “(дадена или добиена) согласност⁴²”. Споменативе значења за лексемата συγχώρησις, иако само сегментарно ја потврдуваат семантичката деривација од глаголот συχωρέω, во секој случај укажуваат за рамноправно постоење на двете спротиставени компоненти: соединување -отстапување во нејзиниот семантички обем. Истово значење се одржува и подоцна во профаната литература посведочено во делата на Плутарх, Диодор Сикилиски, Секст Емпирик .

Речиси истозначна со лексемата συγχώρησις е и лексемата συχώρημα, образувана со суфиксот -μα, која е богато потврдена во грчката којна. Од примерите за употребата на овој збор кај Полибиј заклучуваме и за можната конкретизација на значењето. Односно кај овој автор зборот συχώρημα означува “согласност”, или можеби и нешто поконкретно - “документ, договор за искажување на одредена дозвола, согласност”(cf Polyb 1,85,3; 4,73,10; 5, 67,8 etc.).

Во христијанската литература лексемата συγχώρησις ги пројавува и оние значења на глаголот συχωρέω кои обично се сметаат како претпоставка за понатамошен премин во конечното значење “(о)простува”. Во таа смисла лексемата συγχώρησις го подразбира значењето “ослободување од плаќање

⁴²PILeg 770c : ἀλλήλοις οὐκ ὀλιγάκις, ὁμολογοῦμέν τε λέγεσθαι καλῶς· ὑμᾶς δὲ ἡμῖν βουλόμεθα συγγνώμονάς τε ἅμα καὶ μαθητάς γίνεσθαι, βλέποντας πρὸς ταῦτα εἰς ἃ περ ἡμεῖς συνεχωρήσαμεν ἀλλήλοις τὸν νομοφύλακά τε καὶ νομοθέτην δεῖν βλέπειν. ἦν δὲ ἡ συγχώρησις ἐν ἔχουσά κεφάλαιον, ὅπως ποτὲ ἀνὴρ ἀγαθὸς γίγνεται ἄν, τὴν ἀνθρώπῳ προσήκουσαν (Но ние посакуваме и вие да ни бидете сомисленици, а едновременно и ученици, со тоа што ќе го свртите вниманието кон она кон што сме дошле во согласност; на ова треба да внимаваат и чуварите на законите и законодавецот. **Согласноста** главно се однесува на едно: да се обезбеди можност човек да стане добар...)

PI Leg837e τὸν δὲ νόμον ὑμῶν, ὅτι νοεῖ περὶ τὰ τοιαῦτα, οὐδέν με ἐξετάζειν δεῖ, δέχεσθαι δὲ τὴν τῷ λόγῳ συχώρησιν. Κλεινίᾳ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς αὐτοῖς περὶ αὐτῶν (Вашиот закон, оној што се однесува на таквите нешта, не треба воопшто да го испитувам, само ќе ја прифатам твојата согласност со оваа расправија, ...)

PI Crat435b ἐπειδὴ δὲ ταῦτα συχωροῦμεν, ὦ Κρατύλε τὴν γὰρ σιγὴν σου συχώρησιν θήσω... (Кога веќе се согласуваме во ова Кратиле, -твоето молчење го разбираам како одобрување...)

такси, или долгови⁴³ или официјално извинување, укинување на вината, казната⁴⁴.

Почетната терминологизација на овој збор е јасно согледлива во христијанската литература. Во таа смисла συγχώρησις е употребена во теолошкото значење “опростување на гревови дадено од Бога”. Исто така оваа лексема ја препознаваме и како теолошки термин кој подразбира состојба - “целосно отсуство на гревови”. Тоа може да се увиди од нејзината употреба во контексти во кои се прикажуваат и одредените обредно-религиозни постапки за стекнување на таквата состојба, дефинирана како - “целосно отсуство на гревови” достигнато преку крштавањето⁴⁵, преку покајанието⁴⁶, преку исповедта⁴⁷, преку меѓусебното простување⁴⁸ и сл. Остварувањето на вакви значења се својствени и за лексемата ἄφεσις, првобитниот генерален термин на христијанската лексика кој го означува поимот “опростување” во теолошка смисла, и кој терминологски јасно се издвојува уште во Новиот завет.

⁴³ cf. Eus Vita Const. 4,2 : “Ὅπως δωρεαῖς καὶ προκοπαῖς ἀξιομάτων ἐτίμα τοὺς πλείστους. Συγχώρησις τοῦ τετάρτου μέρους τῶν κήσων.

⁴⁴ cf. Eus. Vita Const. 2,37: ὅμως γε μὴν αὐτοὶ ὅποσα τε καὶ ὅποθεν συνέλεξαν ἐπιγόντες, τῷ ἁμαρτήματι τούτῳ συγχώρησιν γενέσθαι παρ' ἡμῶν δεηθήτωσαν,... (Тие секако мора да објават колку и од каде собрале на тој начин и да нè замолат **за простување на овој прекршок**. или овој престап да им биде извинет)

⁴⁵ Chrys In Jo hom vol 59 pg 158: διὰ τοῦ βαπτίσματος ὁλόκληρον τῶν ἁμαρτημάτων τὴν συγχώρησιν ἔδωρήσατο. (.. и преку крштението беше подарено целосно опростување на гревовите)

⁴⁶ cf Bas Hom Ps, vol 29, pg 324: Ἐπειδὴ γὰρ ἔδωκάς μοι τὴν ἐκ τῆς μετανοίας συγχώρησιν... (Бидејќи си ми дал опростување со покајанието...)

⁴⁷ cf Chrys In Gn hom vol 53 pg 49: “Ὅταν γὰρ ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῇ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἀπονίψασθαι τὰ πεπλημμελημένα дυνηθῶμεν, καὶ τὴν συγχώρησιν εὐρέσθαι παρὰ τοῦ Δεσπότη, ἅπμην ἐκεῖ καθαροὶ τῶν ἁμαρτημάτων,...(Кога во овој живот преку исповедта би можеле да ги измиеме гревовите, и да најдеме опростување од Господа, би заминале таму очистени (чисти) од гревовите)

⁴⁸ cf Chrys. Jud vol 48pg 855 Εἰ δέ ποτε καὶ συγχωροῦντος τοῦ Θεοῦ ἐπιτύχοιεν τινος θεραπείας, καθάπερ ἄνθρωποι, εἰς δοκιμὴν τὴν σὴν ἢ συγχώρησις γίνεται, οὐκ ἐπειδὴ Θεὸς ἀγνοεῖ, ἀλλ' ἵνα σὺ παιδευθῇς, μηδὲ θεραπευόντων ἀνέχεσθαι τῶν δαιμόνων. (А и ако некогаш кога проштева Бог би постигнал некакво излекување, твоето проштавање како (проштавање) на човек е ставено на проба , не бидејќи Бог не знае, туку за ти да бидеш дисциплиниран...)

Можни латинско -грчки соодветства или паралели

Од семантичко-морфолошки аспект на глаголот $\sigma\upsilon\chi\omega\rho\acute{\epsilon}\omega$ и лексемата $\sigma\upsilon\chi\omega\rho\eta\varsigma$ најмногу би требало да им соодветствуваат латинскиот глагол *concedo* и лексемата *concessio*. Во латинскиот јазик овие два збора го развиле значењето кое го подразбира поимот простување, но засега не располагаме со потврда за употребата на ова значење во христ. лат црковна литература.

Словенско-грчки соодветства и паралели

Во црковнословенските ракописи со македонско потекло може да се види дека грчкиот глагол $\sigma\upsilon\chi\omega\rho\acute{\epsilon}\omega$ често бил модел за преведување. Разновидноста и разноличноста на глаголите со кои е предавал грчкиот глагол $\sigma\upsilon\chi\omega\rho\acute{\epsilon}\omega$ во мак. црл ракописи, на некој начин ја потврдува и семантичката состојба на овој глагол во еден конкретен период. Тој најчесто се предава со глаголи кои во црковнословенскиот го остваруваат значењето “простува”, или пак, се приближуваат до ова значење. Ваквото остварување на значењето понекогаш се должи на посредно семантичко позајмување од грчкиот. Тука првенствено мислиме на употребата на глаголскиот пар $\text{отпустиџи pf. (Zag 70/2-5) / отпуџати ipf. (Bon 160^v/34-36 commPs 98,8)}$, кои пак, непосредно го позајмиле значењето на грчкиот глагол $\alpha\phi\acute{\iota}\eta\mu\iota$ кој е најгенерички термин (или т.н. *terminus technicus strictus*) со кој се изразува опростувањето во Новиот завет, како и на релацијата помеѓу грч. $\sigma\upsilon\chi\omega\rho\acute{\epsilon}\omega$ и глаголскиот пар “оставџи pf.(cf. Bon 1416/8-11 comm Ps 84,3⁴⁹) / оставџати ipf. (cf. Pog 71/2-3 commPs 39,13) ”.

Значењето “допушта, отстапува” како една нијанса на значењето “опротсува” се гледа и во соодветната релација помеѓу грч. $\sigma\upsilon\chi\omega\rho\acute{\epsilon}\omega$ и глаголскиот пар “попоуџи pf. (cf. Bon 20d/15-37 commPs 16,14⁵⁰) / попоуџати ipf. (Bon 14d/ 10-13 comm Ps 10,6)”. Можен пример за развој на

⁴⁹ cf. etiam Bon 170b/29-31 commPs 104,14

⁵⁰ cf. etiam 115b/15-16 commPs 70,9; Bon 133d/33-35 commPs 78,3; Bon 195d/26-29 commPs 118,29)

значењето “простува” од значењето “дава” во црковнословенскиот би било соодветството грч. συγχωρέω =цсл. дати (cf. Bon 61d/18-21) commPs 37,5), или пак, со соодветството грч. συγχωρέω =цсл. отъдати (cf. Bon92b/1-4 commPs55,8).

Упатувајќи на соодветството помеѓу грчкиот глагол συγχωρεῖν и глаголскиот пар простити pf./ ipf. праштати во црковнословенскиот, тука посебно треба да се укаже на фактот што во подоцнежниот период и сè до денешно време овие глаголи се почесто се употребуваат во значењето “простува” кое станува нивно основно, па дури и единствено значење. Наследниците на споменативе глаголи во денешно време- грч. συγχωρό и мак. прости/простува се основните глаголи со кои се изразува овој концепт во двата јазика. Истиот процес кој го согледуваме во грчкиот јазик, а според кој глаголот συγχωρέω станува основниот глагол за искажување на концептот на опростувањето и го зазема и местото на глаголот ἀφίημι, може да се согледа и во крајните резултати на денешниот македонски јазик во кој концептот простување се изразува со глаголите “”.

Именката συγχώρησις во мак црсл ракописи се предава исклучиво со термини кои го изразуваат поимот простување, а се изведени од основи на глаголи чијашто семасиологија има можности за развивање на споменатото значење и во тој поглед кореспондира со грчкиот. Тука мислиме на глаголите : отъдати , оставати, отпуштати, простити., според кои ги имаме соодветниците за грч. συγχώρησις : оданине (cf. MakTr.144^v/ 25-37); оставленне (cf. Bon84d/1-2commPs50,5; Bon 85b/1-4 commPs50,9; Zag 142^v/3-7); отъпоуценне (cf. Bon 84d/6-9 commPs 50,6; Bon 214b/7-8 commPs 139,4) и со лексемата проценне (cf. Bon 65b/11-14 commPs 38,14; Bon 258d/7-13 commCant 10,13; Dĉn 50/10-13).

Современа состојба

Како што веќе споменавме значењето “простува” се врежува во семантичката база на овој глагол и тоа останува доминантно или , така да

кажеме единствено значење кое се употребува во поширока и во потесна смисла и до денешно време. Во таа смисла е и значењето “допушта” кое се надоврзува на основното значење на овој глагол и за кое би можеле да кажеме дека изразува само еден аспект на поимот простување⁵¹. Лексемата συγχώρησις во нејзиниот за денешниот грчки јазик очекувано видоизменет морфо-фонетски лик, συγχώρεση го носи значењето на именка која означува дејство “давање прошка”, но и значењето на именка која означува резултат од дејство “опростување на гревови добиено од Бога”, развиено во теолошка смисла⁵².

Развој на семантичката компонента простување кај глаголот χαρίζομαι

Особено интересна е семантичката развојна линија на глаголот χαρίζομαι која води до посоченото значење “(о)простува”. Од семантички аспект овој глагол примарно спаѓал во етичко-емотивната област и искажувал состојба на позитивен емотивен став кон некого. Оттука и основната дефиниција за неговото значење: “љубезен (милостив) е кон некого”. Сепак, имајќи ја предвид специфичната семантика на архаичната лексема χάρις, чиј дериват е и глаголот χαρίζομαι, оваа едноставна дефиниција неопходно е да биде надополнета. Тука пред сè мислиме на релацијата *patiens* и *agens* во однос поимот кој се означува со лексемата χάρις, која задолжително треба да биде земена предвид при одредувањето на нејзиното значење. Така е постапено и во Етимолошкиот речник на Шантрэн, каде кон највоопштеното значење за оваа лексема “љубезност, милост (*grace*)”, во зависност од спомената релација се додава значењето “благонаклонетост” (од страна на давателот), “благодарност” (од страна на примателот), или сосема конкретно значењето “милост (услуга?)”, и тоа доделена некому, или добиена од некого⁵³. Толкувањето кај Шантрэн се совпаѓа со забелешките на Бенвенист кој упатува на двојниот аспект во

⁵¹ cf.EA str.729 s. συγχωρόω : απαλλάσσω κάποιον από το βάρος αμαρτήματος ή σφάλματος , δίνω συγγνώμη μου | επιτρέπω

⁵² cf.EA str.729 s. συγχωρέση : παροχή συγγνώμης, άφεση αμαρτιών.

⁵³ DELG s. χάρις “... “*grâce*” en general, “*grâce*, *faveur*, *bienveillance*”[de qui accorde] (Hes Aesch. E., etc), surtout “*reconnaissance*, *gratitude*” [de qui reçoit] (Hom.,Pi., att., etc); concretement “*faveur*” accordée ou rendue...

основата на поимот “милост”- чувството на оној кој дава, но и на чувството на оној кој прима (Беневенист, 2002, 125).

Согледувајќи ги примерите на употребата на овој глагол кај авторите од постаро време, како на пр. Хомер или Херодот, видливи се реверзивните семантички врски во однос на синтаксичките релации. Односно, примателот на милоста не е субјектот кој е активниот вршител на дејството на глаголот, туку индиректниот објект. Во таа смисла основното значење “љубезен (милостив, благонаклонет) е кон некого”, треба да биде надополнето со “љубезен е кон некого со цел да предизвика кај него чувство на задоволство”, односно, “настојува да предизвика благонаклонетост кај некого” (или едноставно да се дефинира со значењето “угодува некому”).

Реализацијата на ова значење во даден контекст, пак често подразбира одредено надополнување со кое се искажува конкретната услуга според која се извршува постапката на изразување благонаклонетост. Претпоставената услуга може да биде од најразличен вид ⁵⁴. Тука би посочиле на еден пример кој се јавува во Хомеровата Илијада, а во кој постапката на угодувањето конкретно се извршува со давање дар, односно кон значењето “настојува да предизвика благонаклонетост кај некого” (“угодува некому”) се јавува надополнувањето “давајќи дар” ⁵⁵. Така доаѓаме до многу веројатната додатна конотација “настојува да предизвика благонаклонетост кај некого, давајќи одреден дар” која се развила кај глаголот *χαρίζομαι*, и која придонесува кон самостојното значење “дава (со задоволство, драговолно)” односно “подарува”, потврдено исто така кај Хомер ⁵⁶.

Значи покрај емотивен став во семантичката база на овој глагол се вметнала конотацијата која е поврзана со идејата за давање⁵⁷. Значењето

⁵⁴ cf. Il.5,71;11,23;15,449;17,291; Od.7,538;13, 265; Hdt 6,130;

⁵⁵ Il 11,23 τοῦνεκά οἱ τὸν δῶκε χαρίζομενος βασιλῆϊ. (затоа тој му ги дал, да му искаже милост на царот)

⁵⁶ Cf Il 6,49 τῶν κέν τοι χαρίσαιο πατὴρ ὑπερείσι' ἄποινα
татко зар ќе ти даде неброен откуп (ibidem 10,380).

⁵⁷ За да се ограничимо од многуте значења кои во нашиот јазик ги подразбира глаголот “дава”, истакнуваме дека во овој случај под значењето “давање” подразбираме трансфер

“со задоволство дава, подарува” се зацврстува во семантичката база на глаголот χαρίζομαι, и се задржува како негово основно значење сè до денешно време.

Со навлегувањето и во семантичкото поле “дава-прима”, глаголот χαρίζομαι во својот семантички обем ја вклучува дистинкцијата “постапка на давање при која едно лице покажува акт на милосрдност и великодушност кон друго лице”. Оваа дистинкција овозможува и прецизно дефинирање на глаголот χαρίζομαι “дава (или подарува) великодушно, лично имајќи искрена добра желба”. Даденава определба на значењето на глаголот χαρίζομαι упатува на неговото семантичко преклопување со семантичкото поле кое подразбира етички релации, но и со семантичкото поле кое подразбира и лични ставови и емоции.

Опишаната семантичка положба на глаголот χαρίζομαι, која покажува дека во неговиот семантички обем се вpletени повеќе семантички компоненти можеби, би можела да упати кон разјаснувањето на остварувањето на значењето кое го покрива поимот “простување”.

Две нијанси на остварено значење “простува”

Асоцијации со значењето “простува” за глаголот χαρίζομαι наоѓаме уште кај Хомер. Сепак, конкретната реализацијата во најпроста смисла, овој глагол јасно ја пројавува во подоцнежниот грчки јазик. Во Новиот завет наоѓаме многу конкретен пример за остварено значење “простува” во правно-економска смисла, односно “простува долг”⁵⁸. Прецизната дефиниција за споменатото значење во дадениот случај би гласела “се откажува од наплата на нечиј долг” или, пак “ослободува одредено лице од обврската за отплатување (враќање) на она што се должи”. Истово значење, како што ќе видиме подолу, го препознаваме и кај глаголот ἀφίημι.

(пренос) на одреден предмет или услуга од едно лице кон друго, при што воопшто не се подразбира реципроцитет. Давањето на таквиот предмет или услуга не подразбира надомест за претходно извршената размена. Значи во доменот на давање кој го истакнуваме на ова место акцентот се става на почетната постапка на првиот поседувач.

⁵⁸ cf. Lk 7,42 μὴ ἔχόντων αὐτῶν ἀποδοῦναι ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο. τίς οὖν αὐτῶν πλεῖον ἀγαπήσει αὐτόν; (Но бидејќи немаа да му вратат, тој **им прости** на обајцата)

Посочениот пример упатува на претпоставката дека се работи за премин од значењето “дава” кон значењето “пушта, ослободува”⁵⁹ и дека оствареното значење “простува” најверојатно потекнува од говорниот јазик во кој се одржало и до денес.

Сепак, во Новиот завет овој глагол остварува, се чини уште една конотација на значењето “простува”. Тоа се потврдува и од дефиницијата на Лув и Нида со која се образложува значењето “простува” на глаголот χαρίζομαι-, акоја се темели на истакнувањето на неговиот емотивно-етички аспект. Оваа дефиниција воедно ја покажува и семантичката различност во однос на другите глаголи кои во Новиот завет ги изразуваат највоопштените карактеристики на поимот простување. Значењето “простува” развиено кај глаголот χαρίζομαι во Новиот завет подразбира “простување кое задолжително се темели на нечиј попустлив и милосрден став”⁶⁰.

Во таква смисла треба да се согледа оствареното значење “простува” на глаголот χαρίζομαι кое се јавува на неколку места во Новиот завет. Во основниот фокус на значењата “простува” е етичкиот аспект на поимот “простување”, и таквите значења се многу блиски до значењето “милостив е кон неког”. Контекстите во кои се реализира значењето “простува” кај глаголот χαρίζομαι покажуваат дека споменатото значење може се однесува и на т.н. “профано простување” односно “простување меѓусебно дадено од поединци или група луѓе”⁶¹, на простување во новозаветна теолошка смисла- настанато преку Христовата саможртвен искупителен чин⁶², но има и такви контексти во кои се спомнати и “двата вида” на

⁵⁹ Забележуваме дека сличии позиции постигнуваат и глаголите ἄφικμι и συγχωρέω при својот семантички развој до значењето “простува”.

⁶⁰ cf. LNTSD: 40.10 χαρίζομαι^b : to forgive on the basis of one’s gracious attitude toward an individual-“to forgive”

⁶¹ (cf 2Co 2,7 ὥστε τοῦναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι, (такашто за вас е подобро да **му простите** и да го утешите ..) ; 2Co 2,10 ὃ δέ τι χαρίζεσθε, κἀγὼ καὶ γὰρ ἐγὼ δὲ κεχαρίσμαι, εἴ τι κεχαρίσμαι, δι’ ὑμᾶς ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, (А кому вие **ќе му простите**, нему **ќе му простам** и јас , оти јас, ако сум **простил** некому нешто, **сум му простил** поради вас во името на Исуса Христа ; 2Co 12,13 γάρ ἐστιν ὁ ἡσώθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας, εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἐγὼ οὐ κατενάρκησα ὑμῶν; χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. (СПМК: Оти по што останавте подолни од другите цркви, освен по она што јас не ви додтегнав? Простете ми ја таа грешка)

простување- световното и божјото, во кои се истакнува дека првото (т.е. световното) простување треба да биде извршено по примерот на божјото⁶³.

Во дефиницијата на Лув и Нида дадена за значењето “простува” кај глаголот χαρίζομαι отсуствува семантичката компонента “дава (великодушно и драговолно)”. Од друга страна, за семантичкиот развој кој тргнува од значењето “дава” до значењето “простува” наоѓаме паралелизам со повеќе јазици во кои увидуваме дека глаголот “дава”, односно неговите сложенки ја имале семантичката моќ да го изразат значењето “простува”⁶⁴. Споменатиов паралелизам на семантички развој (од значењето “дава” во значењето “простува”) не може да се однесува и на грчкиот глагол χαρίζομαι. Споменатите примери со глаголи од другите јазици примарно изразуваат физичко (т.н. прозаично) дејство, додека грчкиот глагол χαρίζομαι примарно означува емотивно-афективна состојба во која се вметнува и означување на прозаично дејство.

Во рамките на христијанската литература доминантна е употребата на глаголот χαρίζομαι во значења кои се поврзуваат со поимот “давање” како на пример значењата “дава бесплатно, доделува бесплатно, подарува” и сл. Во овие рамки во својство на преоден глагол се реализира инцидентно и значењето “(о)простува” и тоа подеднакво во световна и во теолошка смисла⁶⁵. Блиско до значењето “простува” е и реализацијата на значењето

⁶² (Col 2,13καὶ ὑμᾶς νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασιν καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησεν ὑμᾶς σὺν αὐτῷ, χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα,(СПМК: И вас, кои бевте мртви во греховите и во необрезанието на вашето тело , Он заедно со Него ве оживи, простувајќи ви ги сите грехови;)

⁶³ cf. Col 3,13ἀνεχόμενοι ἀλλήλων καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς ἂν τις πρὸς τινα ἔχῃ μομφήν· καθὼς καὶ ὁ κύριος ἔχαρισατο ὑμῖν οὕτως καὶ ὑμεῖς·(СПМК: трпете се еден со друг и **проштевајте** си. Ако некој има поплака на некој , како што Христос ви **прости**, така и вие направете) ; Eph 4,32: γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὖσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ ἔχαρισατο ὑμῖν.(СПМК: а еден спрема друг бидете добри, сочувствителни, **проставајќи си** еден на друг, како што Бог ви **прости** во Христа).

⁶⁴ како на пр. англ. to forgive, герм.forgaben, франц pardonner, лат. condonare, цсл. отдати и сл.

⁶⁵ cf Eus Hist eccl 5,18, 7 τίς οὖν τίνι χαρίζεται τὰ ἁμαρτήματα; πότερον ὁ προφήτης τὰς ληστείας τῷ μάρτυρι ἢ ὁ μάρτυς τῷ προφῆτῃ τὰς πλεονεξίας; (Значи кој на кого треба да му ги прости греховите (престапите)? Дали пророкот (да му го прости) разбојништвото на сведокот, или сведокот на пророкот (да му ја прости) измамата?) ; Ath. contra Ar vol 26. pg. 136,7: Υἱοῦ δὲ καὶ δεσπότου χαρίσασθαι τὰς ὀφειλάς, καὶ μεταθεῖναι τὸν ἀμπελῶνα.(да им се простат долговите на синот и на господарот и да се замени лозјето ibidem vol 26 pg161, 27 ὅτε δὲ ἠθέλησεν ὁ Πατὴρ ὑπὲρ πάντων λύτρα δοθῆναι, καὶ πᾶσι χαρίσασθαι, (кога сакал Отецот за сите да даде откуп и на сите да им прости, ...)

“ благонаклонет, милостив е” која доаѓа до израз во контексти каде глаголот χαρίζομαι е непреоден⁶⁶.

Конзистентноста на преведувањето на формите од грч. глагол χαρίζομαι во Вулгатата и СПцсл со глаголи кои значат “подарува”, т.е. со глаголите donare и даривати, можеби говори за веќе закрепено значење во секојдневниот говор, но многу повеќе и за доследноста во преведувачката постапка. Примери за отстапување од таквата доследност сепак има во македонските црковнословенски ракописи⁶⁷ во кои, освен со многубројните глаголи кои означуваат давање, односно дарување, се јавуваат и такви соодветства кои говорат за вметнатото значење “простување” и тоа под влијание на други грчки модели, а употребени во конкретниот случај да го доловат значењето “простува” од грчкиот преводен модел гл. χαρίζομαι . Во таа смисла би ги издвоиле соодветствата кои доловуваат различни аспекти на значењето “простува”, како на пример значењето “простува долг” претставено со глаголите оставити (cf. EvDobr 57/6 Lk 7,42;) и отгдати (cf. Ev Rad 90b/3-7 Lk7,42), или значењето “му простува”, или “взаемно си простува”, прикажано со глаголот отгдати (cf. Karp 46/23-16 2Co, 2,7; Karp 46/29-30 2Co 2,10). И секако тука ќе ги посочиме примерите за соодветства во кои глаголот χαρίζομαι се предава и со форми од глаголите працитати сѧ (cf. Ochr 48/1-4 Col 3,13) простиити (cf. Karp 67/27-30 Col 2,13). Последниве примери се однесуваат на “простување дадено од Христа”, по што го наметнуваме можното термилошко конципирање на овие глаголи, во значење “Бог простува гревови”.

⁶⁶ Eus Hist eccl 5,1,45: διὰ γὰρ τῶν ζώντων ἐξωποιοῦντο τὰ νεκρά, καὶ μάρτυρες τοῖς μὴ μάρτυσιν ἐχαρίζοντο, (Зашто со нивното останување во живот се оживотвори и мртвото, а сведоците покажаа милост (sc. им простија на) кон лажните сведоци)

⁶⁷ cf. Речник на грчко-црковнословенски лексички паралели стр. 487: χαρίζεσθαι = даровати Evang Apost comPsalt Triod; дарованъ быти , дарьствовати Apost, дати Apost comPsalt; данити Apost comPsalt; оставити Evang; ; подавати Triod; подати Apost Triod; поданити Apost; прѣдати Apost

Современи состојби

Во современиот грчки јазик повообичаено е употребувањето на активните форми од глаголот χαρίζομαι и тоа во значење “дава нешто за дар, подарува”. Глаголот χαρίζω го реализира и значењето “простува” во правно-економска смисла, односно значењето “ослободува некого од долг или од казна”. Пасивните форми на овој глагол се поретко застапени во секојдневниот говор, а остваруваат значење кое спаѓа во етичката-емотивна сфера “покажува благонаклонетост, угодува” кое е пак блиско до значењето “простува (некому, нешто)”⁶⁸.

Специфични теолошки импликации на значењето

“великодушно дава”

Специфичното значење “дарува” кое го развило глаголот χαρίζομαι се разбира не може да се поврзе со зборовите кои го покриваат поимот простување. Сепак, согледувајќи ја употребата на овој глагол во Новиот завет во примерите во кои тој го реализира значењето “подарува” (сведено на изразот “великодушно и драговољно дава”), забележуваме дека таквата реализација во основа воопшто не подразбира подарување на конкретни објекти, односно дека не станува забор за обичен трансфер на еден предмет од страна на дарителот, туку дека значењето “дава, подарува” подразбира погенерализирани постапки во кои дарителот го третира дареникот милозливо и великодушно. Можеби затоа и кога овој глагол во Новиот завет го остварува значењето “дарува” тој секогаш има само еден субјект -Бог за кој може дури да се каже дека е и негов логички субјект во таквите позиции⁶⁹.

Нашава забелешка беше со цел да ја образложи и (ново)создадената лексема χάρισμα која исклучително го носи специјалното теолошко значење “дар доделен од Бога”, “дарба” како нејзино примарно значење. Во таа

⁶⁸ cf. Ελ pg. 843 s. χαρίζω : δίνω κάτι ως δώρο, δωρίζω | απαλλάσσω κάποιον από ποινή ή χρέος | (μεσ.) κάνω χάρη σε κάποιον, τον ευνοώ

⁶⁹ (cf. Lk 7,21; Act 27,24 ; Ro 8,32; Gal 3,18; Phlm 1,29)

смисла го согледуваме семантичкото деривирање на лексемата χάρισμα како *nomen resultativum* од глаголот χαρίζομαι⁷⁰.

Иако компонентата “простување” во грчкиот девербатив χάρισμα отсуствува, сепак во одделни контексти од Посланието до Римјаните може да се насети асоцијација со идејата за простување⁷¹. За значењето на лексемата χάρισμα во посочените контексти наоѓаме исцрпно толкување во Гримовиот речник: “(donum) divinae gratiae institutum, quo peccatoris ob meritum Christi fide apprehendendum venia peccatorum et aeterna salus decernitur (LNT pg.463 s. χάρισμα)”.

Глаголот ὁφίμυ и неговиот девербатив ὁφέσις како основни носители на значењето “опростува”

Највоопштеното значење на поимот простување во речникот на Лув и Нида се определува со дефиницијата “отстранува вина која е резултат на некое злодело”(Louw&Nida). Даденото толкување упатува и на заклучокот дека е сосема очекувано глаголите кои означуваат конкретно дејствие кое во основа подразбира одделување (по пат на отпуштање, отфрлање, одврзување и сл.), да се јават и како носители и на значењето “простува”.

Изразувањето на поимот простување како “акт на отпуштање на гревовите” е воедно и највообичаениот начин за негово именување од теолошки аспект. Во таа смисла основниот глагол со кој се изразува поимот “(о)простување” односно кој го носи и специјализираното теолошко значење “опростува гревови” во грчкиот јазик е глаголот ὁφίμυ, а како директен означител на самиот поим “опростување на гревовите” се јавува од него изведната лексема ὁφέσις. Првобитното закрепување на споменативе лексеми како основни термини за означување на теолошкиот поим покажува поинаков начин на неговото конципирање од дотогаш постојниот.

⁷⁰Разликата помеѓу воопштеното и христијанското значење на оваа лексема ни е дадена во LNT: χάρισμα, τος gratiae donum, beneficium, quod aliquis sine ullo merito suo accipit; in NT divinae gratiae donum. Ние тука само би сакале да укажеме дека редоследот на прикажаните значења задолжително би требал да биде променет. Односно, значењето “дар на божјата милост” да се наведе како примарно и појдовно значење значење од кое произлегува и значењето “дар, добротинство кој се прима без никаква заслуга”

⁷¹ Cf. Ro 5,15sq et Ro 6,23sq

Зборот *ἄφεσις* е помен actionis, изведен од глаголот *ἀφίημι*, и неговото примарно (основно) значење е “постапка со која се означува пуштање, препуштање и сл.”. Оваа лексема е подеднакво застапувана кај авторите на световната грчка литература, во Септуагинтата, но и во папирусите и други некнижевни писмени сведоштва, па оттука и можноста да се согледа нејзината употреба од повеќе извори и во “вонхристијански контекст”.

Во Стариот завет лексемата *ἄφεσις* најчесто се употребува како еден етички и навидум правно-политички термин. Во Петокнижието, на пример, се говори за *слободаи̇а* која требало да се прогласи кон сите жители и во целата земја во секоја пеесетта година. Во посочениот контекст зборот *ἄφεσις* подразбира “ослободување од секакви тековни задолженија, но и од материјални долгови, во чест на светата љубилејна година прогласена за Господа”⁷², додека во Повторените закони значењето на зборот *ἄφεσις* конкретно подразбира “ослободување од плаќањето на долгот”⁷³. Ослободувањето кое се означува со лексемата *ἄφεσις* во посочените примери асоцира на нејзино терминолошко значење и тоа повеќе во правна и етичка смисла. Согледувајќи го поширокиот контекст, сепак станува јасно дека значењето кое таа го пројавува е во тесна врска со практикувањето на јудејската религија, па така за неа неодбежни се и теолошки конотации.

Инаку употребата на зборот *ἄφεσις* како правен термин со значење - “ослободување од плаќањето на долгови” е позната и кај Исократ (364д.)⁷⁴, Демостен ⁷⁵и кај други грчки автори.

⁷² (Lev.25,10) καὶ ἀγιάσετε τὸ ἔτος τὸ πεντηκοστὸν ἐνιαυτὸν καὶ διαβόησετε ἄφεσιν ἐπὶ τῆς γῆς πᾶσιν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν· ἐνιαυτὸς ἀφέσεως σημασία αὕτη ἔσται ὑμῖν, καὶ ἀπελεύσεται εἰς ἕκαστος εἰς τὴν κτῆσιν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἀπελεύσεσθε. (И осветете ја педесетата година и објавете **слобода** по земјата за сите жители; тоа да ви биде година на **проштавање**; и секој да се врати во својот имот и секој да се врати при родот свој)

⁷³ Deut.15,2: Δι' ἐπτά ἐτῶν ποιήσεις ἄφεσιν. καὶ οὕτως τὸ πρόσταγμα τῆς ἀφέσεως· ἀφήσεις πᾶν χρέος ἴδιον, ὃ δφεῖλει σοι ὁ πλησίον, καὶ τὸν ἀδελφόν σου οὐκ ἀπαιτήσεις, ὅτι ἐπικέκληται ἄφεσις κυρίῳ τῷ θεῷ σου.

(И ова е заповед за **простувањето**: секој кој што дал на заем на ближниот свој, нека му го прости; целиот долг да не го бара од ближниот свој, или од братот свој, бидејќи е тоа простување заради Господа, твојот Бог; (3)од туѓинецот барај го она што го имаш кај него; а на братот твој прости му го долгот ,

⁷⁴ Isocr. Trar 29 “Ὡστ' οὐκ ἐμὲ περὶ τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ τοῦτον περὶ τῆς ἀποδόσεως τῶν χρημάτων ἔδει τὰς συνθήκας ποιεῖσθαι. Така што јас не требаше да склучам договори за **ослободување** (sc. простување) на парите туку за нивната исплата

Во книгата за Јудита ја препознаваме употребата на лексемата ἄφεσις како своевиден административен термин со многу конкретно значење од областа на административно-правната терминологија. Како што може да се види од долунаведениот контекст сосема е веројатно дека се работи за “писмен документ” односно за “потврда” ἄφεσις⁷⁶. Слично значење за истава лексема “службено допуштање (одобрение)” е потврдено и во и во нелитерарните извори на грчкиот јазик од истиот период⁷⁷.

Во книгата на пророкот Исаија зборот ἄφεσις е исто така употребен како правно- политички термин кој би требало да го носи значењето “отпуштање на слобода, ослободување од ропство” или само “слобода” (наспроти категоријата “ропство”)⁷⁸. Слично значење наоѓаме и во девтероканонските книги на Стариот завет⁷⁹.

Значењата за зборот ἄφεσις кои се прикажуваат во Речникот на Мултон и Милиган, потврдени во папиролошките текстови и во други нелитерарни извори, подеднакво се засведочени и во книжевните извори. Тука уште би го споменале конкретното значење “извор, вода која истекува од канал”⁸⁰ кое се јавува исто така и во Септуагинтата⁸¹.

⁷⁵Dem.893,13: ἐγκαλοῦντος δέ μοι Απατουρίου τὰ ψευδῆ καὶ παρὰ τοὺς νομοὺς δικαζομένου, καὶ ὅσα μὲν ἐμοὶ καὶ τοῦτ' ἐγένετο συμβόλαια, πάντων ἀπαλλαγῆς καὶ ἀφέσεως γενομένης, ἄλλου δὲ συμβολαίου οὐκ ὄντος ἐμοὶ πρὸς τοῦτον, (Бидејќи Апатуриј лажно ме обвинува и незаконски ме дава на суди бидејќи за сите оние долгови што настанаа помеѓу мене и него, откако беа подмирени и **опростени** а друг долг јас немам кај него ...)

⁷⁶Jdt 11,14 καὶ ἀπεστάλκασιν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὅτι καὶ οἱ ἐκεῖ κατοικοῦντες ἐποίησαν ταῦτα, τοὺς μετακομίσοντας αὐτοῖς τὴν ἄφεσιν παρὰ τῆς γερουσίας . (Тие испратија гласници во Ерусалим, бидејќи и тамошните жители го правеле истото, да им донесат **разрешение** за тоа од собрание на старешините.)

⁷⁷М.М.: "The word is similarly employed to denote the official "release" of harvest after the taxes had been paid , in order that the cultivators might then use it for their own purposes, as P Petr II 2(1)9f. (B.C. 260-59) τῆς μισθώσεως διαγορευούσης κομίσασθαι [αὐτὸν τῆ] ἐκφορία ὅταν ἡ ἄφεσις τῶν πυρίων καρπῶν γένηται, "whenever the release of the wheat crops takes place ".

⁷⁸Isa.58,6 οὐχὶ τοιαύτην νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην, λέγει κύριος, ἀλλὰ λῦε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, ἀπόστελλε τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει καὶ πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα.(Ете го постот што го избрав: раскини ги оковите од неправдата, одврзи ги врските на јаремот, и угнетуваните пушти ги **на слобода** и скрши го секој јарем;)

⁷⁹1Esdr 4, 62: καὶ εὐλόγησαν τὸν θεὸν τῶν πατέρων αὐτῶν, ὅτι ἔδωκεν αὐτοῖς ἄνεσιν καὶ ἄφεσιν (СПмк: И тие му заблагодарија на Бога на татковците нивни, поради тоа што им подари слобода и одобрение да одат и да го градат храмот и Ерусалим....)

⁸⁰М М.,96 : In Egypt ἄφεσις τοῦ ὕδατος was a apparently a technical expression for the "release" of water from the sluices or canals for the purpose of irrigation, e.g. P petr II. 13(2) 12 ff. (B.C. 258-3) ἵνα πρὸ τῆς τοῦ ὕδατος ἀφέσεως, " iv order that they (sc. bridges) may be finished before the letting loose water" (Ed.), ib, III.39 .12, and 44 verso ii19f. τῶν κατ]ᾱ Πτολεμαίῳδα α[φ]έσεων ῥνώϊξαμεν β θύ[ρα]ς]. In this sense the noun may be concrete , meaning apparently a "channel" or "sluice": P Oxy VI.918 v.20 (ii/A.D.) ἀπηλ(ώτου) ὁδο(ς) δημοσί(α) ἐνβ ἡ ἄφεσις λιθίνη. Hence, as Deissman has shown (BS p. 98

Употреба и значења на лексемата ἄφεσις во Новиот завет

Стихот 61,1 од Книгата на пророкот Исаија(61,1), во кој зборот ἄφεσις стои во споменатото значење- “ослободување од ропство, е пренесен и во Новиот завет”⁸². Тоа е всушност и единствениот случај во Новиот завет каде што зборот ἄφεσις покажува идентичност во значењето со истиот збор од Стариот завет.

Инаку кога се работи токму за значењето на оваа лексема во Новиот завет, забележуваме дека таа пројавува многу значајна промена во нејзината семантика. Таа всушност се полни со нова содржина и тоа повеќе етичко-религиозна и речиси станува нов збор. Со него се изразува една, би можело да се каже, нова идеја, помалку позната во Стариот завет. Таа нова идеја, тоа ново сфаќање е една од позначајните разлики која ги разделува старата јудејска религија од христијанството, Стариот завет од Новиот завет.

Промената на значењето на оваа лексема се согледува и од новите асоцијации во вербалниот контекст. Во Новиот завет ἄφεσις речиси секогаш доаѓа во контекст со зборот ἁμαρτιῶν⁸³, или со неговиот синоним παραπτώματων⁸⁴.

Токму оваа нова асоцијација која нераскинливо се сврзува со оваа лексема станува причина за промена на нејзиното значење. Промената на значењето на овој збор во религиозно-етичка смисла донекаде е условена и од одредената промена на значењето на самиот збор ἁμαρτία, кој покрај примарното значење “(ненамерна)грешка”, во поширока теолошка смисла го подразбира значењето: “прекршување на некоја Божја заповед”. Христијанството на ова значење му дава начелна смисла : гревот е

ff.) the increased vividness for the Egyptians of the pictures in Joel 12o, Lam 3 .47 through the use of ἄφεσις by the LXX translators .

⁸¹ 2Regn 22,16 καὶ ὤφθησαν ἀφέσεις θαλάσσης, καὶ ἀπεκαλύφθη θεμέλια τῆς οἰκουμένης (Се открија изворите морски, се покажаа основите на вселената.....)

⁸² Lk. 4,18 (Isa.61,1) : Πνεῦμα κυρίου ἐπ', ἐμὲ, οὐ εἵνεκεν ἔχρισέν με. εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέν με, (ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ), κηρύξαι τοῖς αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν... (“Духот Господов е врз мене; затоа ме помаза да им соопштам радосна вест на бедните; Ме испрати (да ги исцелам сокрушените по срце), да им проповедам на заробените **ослободување**, и на слепите прогледување....).

⁸³ cf. Mt 26,28 Mk.1,4.; Lk.1,77.3,3.24,47; Act.2,38.5,31.10,43.13,38.26,18.; Col.1,14

⁸⁴ cf. Eph 1,7

овоземна состојба како спротивност на божествената, надземна состојба на блаженство⁸⁵.

Самостојно употребеното значење “опростување на гревови” оваа лексема ретко го покажува во Новиот завет. Всушност, имаме само еден таков пример од евангелијата во кој станува збор за опростување на гревовите добиено од Бога при што се јавува во изразот ἔχειν ἄφεσιν “да добиеш опростување”⁸⁶. Апсолутната употреба на лексемата ἄφεσις во значењето “опростување на гревови” се јавува и во Посланието до Евреите во контекст во кој експлицитно се упатува на обредниот аспект на опростувањето- “опростување добиено со извршениот обред за очистување”⁸⁷. На ова место прикажуваме и контекст во кој поимот опростување означен со терминот ἄφεσις на некој начин е конципиран како резултат на “Божјето доброволно заборување на гревовите и беззаконијата на својот народ”. Целата реченица во која се јавува оваа лексема упатува на христијанското поимање на поимот опростување,- “опростување дадено од Бога преку жртвата на неговиот возљубен син, жртва која е дадена еднаш засекогаш и која ги надминува сите старозаветни обредни жртви за очистување и опростување на гревовите”⁸⁸.

Согледувајќи ја употребата на лексемата ἄφεσις во Новиот Завет, особено во Евангелијата се наметнува сам по себе впечатокот за старозаветната позадина вткаена во новиот христијански поим означен со неа. Лексемата ἄφεσις секогаш се јавува во контексти кои опишуваат даден

⁸⁵Истата семантичка промена е својствена и за словенските јазици. Одамна настанатата промена на значењето на зборот грев (< грѣхъ) во теолошко значење ја илустрираме со податок од Речникот на хрвастките христијански термини од словенско потекло : "Grieh m. -isprva : nešto slabo, zlo učinjeno bez zle namere (isp. pogreška , griješka); zatim od najstarijih vremena u svim slavenskim jezicima : djelo učinjeno protiv zakona božijega. " (Šetka J, 1965, str.56)

⁸⁶Мк. 3,29 : ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου ἁμαρτήματος (СПМК:но кој похули против Светиот дух, нему нема да му се прости никогаш, а ќе биде виновен пред вечниот суд)

⁸⁷ cf Hb 9,22 καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις. (СПМК: И скоро се според законот со крв се очисти, и без проливање крв проштевање не станува)

⁸⁸ cf.Hb 10,17-18 καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθήσομαι ἔτι(=Jer31,33). ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων, οὐκέτι προσφορά περὶ ἁμαρτίας.
“и за гревовите и беззаконијата нивни нема веќе да се сетам(=Jer31,33)”
(18)а каде што има проштавање за нив , таму веќе нема приноси за грев

обред. Таа најчесто изразува цел или резултат од обред, или од религиозен чин кој се извршува⁸⁹. Опростувањето на гревовите се назначува како краен ефект на покајничкото кршатвање (Mk1,4; Lk 3,3; Act2,38) или само како цел на актот на покајанието (Lk 24,47).

Сотериолошката димензија на терминот ἄφεσις јасно е назначена во Посланието до Ефесјаните и во Посланието до Колосјаните каде очигледно е дека поимот опростување кој се означува со лексемата ἄφεσις во споменатите контексти се поистоветува со зборот ἀπολύτρωσις- “искупување”, со кој на метафоричен начин се изразува еден сотериолошки поим- т.е. Божествениот акт на спаасение, прекинување на божјиот гнев⁹⁰.

Од синтаксичка гледна точка оваа лексема се јавува како објект на глаголи кои означуваат “земање, добивање” или “давање” т.е. λαμβάνω, ἔχω и δίδωμι. И во синтагмите ἄφεσιν λαμβάνειν (Act10,43; 26,18) (ἄφεσιν ἔχειν Mk3,29) и како и ἄφεσιν δοῦναι (Act 5,31) исто така се согледува сотериолошкиот аспект на лексемата ἄφεσις.

Остварени значења на глаголот ἀφίημι од неговата контекстуална употреба

Како што веќе покажавме лексемата ἄφεσις во Стариот завет остварува повеќе конкретни и апстрактни значења. Сепак значењето “опростување на гревовите” во теолошка смисла не се појавува. Глаголот ἀφίημι (од кој е изведен зборот ἄφεσις) во Септуагинтата, покрај останатите, го остварува и значењето “(о)простува”. Ова значење многу често се јавува во контексти во кое е прикажано извршување на религиозен обред на очистување. Во таквите контексти вообичаена е апсолутната употреба на глаголот ἀφίημι

⁸⁹ cf. Mt 26,28: τοῦτο γάρ ἐστιν τὸ αἷμα μου τῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυννόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. (СПМК:зашто ова е Мојата крв на Новиот завет, која се пролива за мнозина, за опростување на гревовите.)

⁹⁰ Eph 1,7 ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων ἡμῶν (ΣΠМК: ᾧ Кого имаме откуп преку веѓајќи крв, пројќа на гревовите ἡ ; Хол 1,14 ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν (СПМК: во Кого имаме откуп преку крвта негова и опростување на гревовите)

во значењето “опростува гревови”⁹¹, а синтаксичките врски во кои лексамата ἁμαρτία се јавува како објект или субјект се многу ретки⁹².

Од приведените контексти јасно е дека станува збор за симболична постапка на укинување, бришење на гревовите или дури за постапка на очистување од гревовите како резултат од спроведениот обред. Субјектот кој го извршува дејствието “простува” иако не се назначува- тој логички се подразбира.

Споменатата врска на глаголот ἀφίημι со објектот ἁμαρτίας, потсетува на слични објектни релации кои ги имал овој глагол во грчкиот јазик и од кои произлегува значењето “простува”⁹³. Во таа смисла е и значењето “простува”, произлезено од објектните релации и со зборовите како δφέλεια, δάνεια, χρέα , а кои ги наоѓаме и во Новиот завет (цф. Mt 6,12). Сепак, во синтагма со објектот ἁμαρτίας глаголот ἀφίημι добива посебна теолошка нијанса на значењето “простува” која би ја дефинирале како “добива од Бога ослободување од гревови”. Во евангелијата⁹⁴ тоа значење понекогаш апсолутно се подразбира⁹⁵. Исклучителното право опростувањето да го изведува Бог е имплицитно назначено во Новиот

⁹¹ Nm15,25 καὶ ἐξιλάσεται ὁ ἱερεὺς περὶ πάσης συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀφεθήσεται αὐτοῖς· (СПмк: И свештеникот да се помоли за целото општество на синовите Израилеви, и **ќе им се прости**)

⁹² Lv.5,5-6:καὶ ἐξαγορεύσει τὴν ἁμαρτίαν περὶ ᾧν ἡμάρτηκεν κατ’ αὐτῆς,(6) καὶ οἴσει περὶ ᾧν ἐπλημμέλησεν κυρίῳ, περὶ ἁμαρτίας, ἧς ἥμαρτεν. θῆλυ ἀπὸ τῶν προβάτων,ἀμνάδα ἢ χίμαιραν ἐξ αἰγῶν, περὶ ἁμαρτίας· καὶ ἐξιλάσεται περὶ αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς περὶ τῆς ἁμαρτίας αἱτου,ἧς ἥμαρτεν, καὶ ἀφεθήσεται αὐτῷ ἁμαρτία.(СПмк:Кога ќе го признае, пак, гревот свој, (6) нека му принесе на Господа за гревот, што го направил: млада овца или коза од стадото свое за гревот; и свештеникот нека се помоли поради гревот негов што го направил и ќе му се прости.) Дека значењето на глаголот ἀφίημι во посочениов контекст е блиско до значењето “очистува, станува чист” јасно се гледа од СПс-х: доведе на жртву Господу за гријех, што је згријешио, женско од ситне стоке, јагње или јаре, за гријех; и свештеник ќе га **очистити** од **гријеха** његова) . (cf. etiam et Lv4,20; 4,26;19,22)

⁹³ Вакви објектни релации наоѓаме уште кај Херодот каде може да ја видиме објектната врска τὴν αἰτίαν. : cf. Hdt.6,30: Εἰ μὲν νυν, ὥς ἐξωγρήθη, ἀνήχθη ἀγόμενος παρὰ βασιλέα Δαρεῖον, ὁ δὲ οὐτ’ ἂν ἔλαθε κακὸν οὐδέν, δοκέειν ἐμοί, ἀλλήκε τ’ ἂν αὐτῷ τὴν αἰτίαν. (..така фатен да бил одведен кај кралот Дареј, тој, по мое мислење, немало да поднесе никакво зло; **грешката ќе му била простена**.)

⁹⁴cf.Mt 18,21.35; Mk ..4,12; Lk.12,10;17,3,4;23,34;

⁹⁵ cf. Mt.12,32: καὶ ὅς ἐάν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὅς δ’ ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὔτε ἓν τῷ μέλλοντι. (И ако некој каже збор против Синот Човечки, ќе му се прости, **ќе му се прости**; но ако каже нешто против Светиот Дух, нема да му се прости ни на овој, ни на оној свет.)

завет⁹⁶. Опростувањето кое треба да се изврши според божјиот пример исто така често е назначен (Mt8,35), назначена е и потребата од покајание која треба да му претходи на опростувањето (Mk4,12).

Остварени значења на ἄφεσις и ἀφίημι во христ литература

Значењето “опростување на гревови” останува главно значење за овој збор во патристичката литература. Покрај ова значење од кај христијанските автори застапени се и посебните аспекти на теолошкиот поим “опростување на гревови” како на пример опростување добиено при крштавањето, покајанието, опростувањето здобиено преку верата и преку светата евхаристија. Ове аспекти се исто така вткаени и во Новиот завет. Значењето во световна смисла простување на нечиј грев од страна на поединец не можевме да го регистрираме. Во патристичкиот речник на Лампе набележано е и значење во правно-економска смисла: “простување, подмирување сметки”⁹⁷

Што се однесува до употребата на глаголот ἀφίημι, пак забележуваме дека значењето “опростува гревови” се јавува како негово споредно значење.

Во грчкиот јазик и пред појавата на Светото писмо имало зборови кои го носеле значењето “простување”, “допуштање”, “попуштање” и сл. Такви се на пр. зборовите συγγνώμη и донекаде συγχώρησις. Но сепак, значењето “опростување” во религиозно-етичка смисла кое што го носи зборот ἄφεσις во Новиот завет, укажува на новосозданиот концепт за поимот простување, кој се сфаќа како “ослободување или своевидно укинување или бришење на гревовите изведено односно доделено од Бога”. Блискоста на значењето на овој збор со значењето кое тој го има уште кај Демостен или Исократ, а подоцна и во Стариот завет, може да се допушти само во смисла на значењето кое го добивал глаголот ἀφίημι во објектните врски со зборовите како χρεός, οφέλειματα, δανεία и сл.

⁹⁶ cf. Mk2,7: Τί οὗτος οὕτως λαλεῖ; βλασφημεῖ· τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ εἷς ὁ θεός; (СПмк: “Што хули овој на Бога? Кој друг може да опростува гревови освен единиот Бог”)

⁹⁷ cf. PLG pg 274 s. ἄφεσις B. ἀ.τῶν λόγων *rendering of accounts*

Во речникот на Мултон и Милиган блискоста со новозаветното значење на овој збор се согледува во натписите за ослободување од долгови во кои се појавува дотичниот збор⁹⁸. Натписите кои се споменуваат датираат од третиот век п.н.е. Од друга страна веќе видовме дека ова значење се појавува уште во класичната литература, а подоцна и во Септуагинтата. Бидејќи ἄφεσις во Новиот завет има повеќе етичко-религиозна конотација, сметаме дека неговото значење е многу поблиско до значењето во кое стои истиов збор кај Платон⁹⁹

Современи состојби

Континуант на лексемата ἄφεσις во современиот грчки јазик е лексемата ἀφηση. Таа како nomen actionis во современиот грчки јазик го носи основното значење “отфрлање, фрлање”. Кон ова значење се додава и нејзиното терминолошко значење “опростување на гревови”. Но се чини дека основниот термин за “опростување на гревови” станува лексемата συγχώρησις. Инаку зборот ἀφηση го задржал и значењето “простување” во правна смисла, односно значењето “ослободување од воени давачки”, кое очигледно се одржало од постаро време¹⁰⁰.

И покрај многубројните семантички остварувања, задржани од постаро време (како на пр. пушта, отпушта, остава, допушта, доверува и сл., значењето “опростува гревови” воопшто не се употребува кај глаголот αφήνω, денешниот наследник на глаголот αφίημι во современиот грчки јазик¹⁰¹.

⁹⁸cf. M M: "A nearer approach to the Pauline use for "forgiveness" is afforded by the occurrence of the word in inscriptions for remission from debt or punishment, e.g. *Michel* 1340(b.7) (Cnidus, ii/B.C.) τὰς τε ἀφαισιῶν τοῦ ταλαντοῦ οὐ φαν[τι] ἀφαισθαι Καλυμνιοὶ ὑπὸ Παυσικαχοῦ, (Olbia on the Euxine, iii/B.C.) τοῖς μὲν ἀφαισεις ἐποιήσαντο τῶν χρημάτων (and exacted no interest from other debtors), *Magn.* 93(c) 14ff. τὰ γὰρ οφειλομένα κατὰ τὴν καταδικηνήν καὶ καθήκουσαν τετελευτῆσαι ἐξαγωγήν ητοι εἰσπραχθεῖσης τῆς καταδικῆς ἡ ἀφαισεως γενομένης· see also *CIG* 205 8b.70 (Olbia, ii/i B.C.), 2335 (Delos, time of Pompey) (Nageli, p.56)"

⁹⁹Pl Leg. 869d.... ὁ δὲ περὶ τῆς ἀφέσεως εἴρηται φόνου πατρί, τὰντὸν τοῦτο ἔστω περὶ ἀπάσης τῶν τοιούτων ἀφέσεως, ἐὰν ὅστις οὖν ὁπῶν ἀφίη τοῦτο ἐκάν, ὥς ἀκουσίῳ γεγονότος τοῦ φόνου οἱ τε καθαρμοὶ γιγνέσθωσαν τῷ δράσαντι καὶ ἐνιαυτὸς εἰς ἔστω τῆς ἐκδημίας ἐν νόμῳ (Значи она што го рековме за случајот кога татко простува убиство, истото нека се однесува и за секое простување на дело од ваков вид. Ако некој доброволно сам прости убиство, како да се случило ненамерно тогаш нека се спроведат обреди за очистување врз сторителот и тој нека биде протеран надвор од својата земја на време од една година. МЧА)

¹⁰⁰ cf. *EL str*, 133 s. ἀφηση: ἐκτίναξη, ρίξιμο | (εκкл.) συγχώρεση αμαρτιῶν | ἀπόλυση απότις τάξεις τοῦ στρατοῦ

¹⁰¹ cf. *EL str*, 133 s. αφήνω: [< μέλλ. ἀφή του αρχ. ρ. αφίημι (= αφήνω)]: παύω να κρατώ | επιτρέπω | εγκαταλείπω | παραλείπω | διακόπτω, σταματάω | αποφέ κέρδος | εμπιστεύομαι

Латинско- грчки соодветства и напоредности

Во латинскиот превод на Новиот завет грчкиот збор ἄφεσις се предава со зборот **remissio**. Тој е девербатив од глаголот **remittere** чиешто основно значење е "(от)пушта нешто (од себе)". Во состав со *tributi*, кој го имаме на пр. кај Такит (*remissio tributi in triennium* Тас. А.4,13), значењето на овој збор многу потсетува на споменатите значења на зборот ἄφεσις кај Исократ, Демостен, и особено на споменато значење во Септуагинтата. Не е сосема јасно дали во споменатиот случај, или и во слични такви случаи, зборот **remissio** го позајмил значењето според значењето на грчкиот збор ἄφεσις, или тоа значење го развил спонтано. Кога е во прашање новозаветното значење на зборот ἄφεσις, тогаш без дилеми можеме да потврдиме дека лексемата **remissio** го позјмила значењето од грчкиот збор и така станал латински христијански термин.

Во латинскиот јазик, како и во грчкиот, од порано имало збор со кој се искажувало простувањето. Тоа е зборот **venia**, кој има слична семасиологија со грчкиот збор ἰλασμός. Кај Сенека дури наоѓаме и дефиниција на значењето на овој збор, односно : *venia est poenae meritaе remissio*, а кај Ливиј се јавува во контекстот: *veniam petere errori* (или *erroris*). Во таа смисла зборот **venia** би можел да биде сосема прикладен за преведување на зборот ἄφεσις. Сепак, создаден е нов збор по пат на семантичко позајмување, најверојатно за да се изрази со него и теолошкиот аспект на поимот “ простување ”, “ослободување од гревови доделено од Бога”.

Словенско-грчки соодветства и напоредности

Постарите текстови на преводите на евангелијата на старословенски јазик, познаваат две варијанти за превод на грчкиот збор ἄφεσις. Тоа се глаголските именки **отъпоуштеніе** и **оставленіе**. Всушност за постарите словенски текстови е повообичаена е формата **отъпоуштеніе**¹⁰², која е глаголска именка од глаголот **отъпоустити** *pf./ipf. отъпоуштати*. Сосема е

¹⁰²Според податоците изведени од Старославянский словарь (по рукописям X-XI веков) овој збор во старословенските ракописи се споменува 28 пати, првенствено као превод за грчкиот збор ἄφεσις. Во македонските црковнословенски текстови пак статистички

веројатно дека овој општословенски глаголски пар го добил значењето "простува" според некои црковни текстови, пред сè според молитвата "оче наш" (Molnar, 243).

Формата **ОСТАВЛЕНИЕ**¹⁰³ се појавува во Зографските ливчиња, како превод за грчкиот збор ἀπολείψις, додека во Зографското евангелие тој е превод за грчкиот збор ἄφεσις (cf. Zogr Lk. 1,77 i As. Lk.3,3). Молнар смета дека овој збор во суштина е повеќе прилагодување на црковнословенскиот според глаголот **ОСТАВТИ** во литургиска употреба, наместо вообичаениот глагол **ОТПУЩЕНИЕ**¹⁰⁴. Во СПцсл, повеќе доминира формата **ОСТАВЛЕНИЕ**, наспроти формата **ОТПУЩЕНИЕ** која во споменатиов превод се јавува поретко¹⁰⁵.

Покрај споменатите форми во старословенските ракописи се јавува и зборот **ПРОЩЕНИЕ**. Овој збор, кој во старословенските ракописи се појавува вкупно 13 пати, е првенствено превод за грчките зборови συγχώρησις и συγγνώμη, но со него се предава и зборот ἄφεσις во изразот τὴν ἄφῃσιν ποιεῖν (СС, 531). **ПРОЩЕНИЕ** е глаголска именка од глаголот **ПРОСТИТИ**. Примарното значење на глаголот **ПРОСТИТИ** е "ослободува", и тоа се употребува за

¹⁰³У старословенским рукописима из X-XI века дотична реч помиње се 15 пут, али првенствено као превод за ἀπολείψις, а затим и као превод за ἄφεσις и συγχώρησις.

¹⁰⁴Molnar, pg 244:"Church Slavic adopted the deverbal noun **ОСТАВЛЕНИЕ** formed from the verb **ОСТАВТИ** in liturgical use, instead of **ОТПУЩЕНИЕ**. Thus e.g. in the anafora text of the Chrysostomos Liturgy, celebrated in every Slav country of Bizantine rite, the act of transubstantiation of the bread ends with the following words: τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν = **ИЖЕ ЗА БИ ЛОМНМОЕ В ОСТАВЛЕНИЕ ГРѢХОВЪ** "which is broken for you for the remission of sins". Similarly, the act of transubstantiation of wine ends with the following words: τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐγχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν = **ИЖЕ ЗА БИ И ЗА НЗЛНВАЕМАИ В ОСТАВЛЕНИЕ ГРѢХУѢ**, which is shed for you and for many people, for the remission of sins". Perhaps, this probable Moravianism means more in liturgical use than the remission of sins of people; in the holy mass, which, according to the sacramentological dogma, is the mysterious renewal of Jesus Christ's sacrifice made on the cross, these words mean "the setting aside" of the sins by the act of redemption, completed by Christ's passion and death, and this is expressed by word ἄφεσις = **ОСТАВЛЕНИЕ**."

¹⁰⁵Застапеноста на две лексеми во црковнословенскиот превод, конкретно изгледа вака: ἄφεσις = **ОСТАВЛЕНИЕ**: Act 2,38;5,31;10,43;13,38;26,18; Ef. 1,7; Col. 1,14; Mt. 26,28; Lk. 1,77; Lk. 3,3; Hb. 9,22; vs. ἄφεσις = **ОТПУЩЕНИЕ** Mk. 1,4;3,29; Lk. 24,47; Ro. 3,25 Вторава лексема се јавува и како превод за грч. πάρεσις = **ОТПУЩЕНИЕ** Hb10,18

превод на глаголот ἐλευθερῶ. Во Синајскиот еухологиум го наоѓаме и следниов контекст: прости ма отъ всѣхъ зълъ Euc 79a 2-3 (cf. СС, 527 s прости) . Глаголот прости истовремено го развил и секундарното значење “отпушта гревови, простува”. Токму ова значење на глаголот станало доминанто во значењето на глаголската именка проценіије како превод за ἄφεσις. Во современите преводи на Новиот завет на словенските јазици обично преовладуваат наследените форми од старословенскиот збор проценіије како превод за грчкиот збор ἄφεσις.

Во македонските црковнословенски ракописи лексемата ἄφεσις е предадена со повеќе разноточни лексеми, кои може да се искористат како многу полезен податок со кој се утврдува одржаниот или развиениот семантички обем на оваа грчка лексема од подоцнжно време. Соодветството грч. ἄφεσις = цсл. оставленіе се јавува најчесто¹⁰⁶. По него според зачестената употреба е соодветството грч. ἄφεσις = цсл. отъданіе¹⁰⁷, на кое му наликува и соодветство грч. ἄφεσις = цсл. отъданіе (cf. Zag 79^v/17-21 ; Ochr Act10,43 ѿданіе грѣховъ)(Макаријоска, 82 “простување, ослободување (од грев)”).

Примерите за соодветството грч. ἄφεσις = цсл. отпущеніе во кое се препознава и непосредната преведенка и семантичка заемка од грчкиот, ни доаѓаат од Евангелските текстови, со исклучок на еден пример од Григоровичевиот паримејник¹⁰⁸, кон ова соодветство би го надоврзале

¹⁰⁶ Податоците кои ги добиваме од картотеката на ИМЈ “Крсте Мисирков” споменатото соодветство е посведочено на 24 главно главно новозаветни места.(x24 cf. EvRad 82a/16-17 Lk4,18; Ev Rad 167a/11-15 Mt26,28; EvKrat 127v/20-21 Lk24,47; EvKrat 71v/18-19 Lk1,77; Ev Rad 167a/11-15Mt26,28; EvKrat 127/20-22 Lk24,47; EvKrat 71v/18-19 Lk177; 4EvMak 100/3,4 Lk3,3; Ochr 109/10-14 Act26,18; Vran19v/23-24 Act10,43; StrAp 52v/2-3 Col 1,14; Karp 4/7-10 Tit + Act2,38));

¹⁰⁷ кое е посведочено на девет места, претежно од епистоларниот дел на Новиот завет (Ochr 26/5-6 Col 1,14; Slepс 81/19-20 Hb10,18; Slepс 6/3-4 Eph; Karp 7^v/9-11 Act 5,31 etc'Parim и отъданіе (Apost; Triod));

¹⁰⁸ cf. EvDobr 23/3-1Lk1,77; EvRad 65a/19-25 Mk3,29; Ev Rad 82a/6-17 Lk4,18;Ev rad 18d/11-16 Lk24,47; Ev Krat 38/8-10 Mk1,4; Ev Krat 74/10-13 Lk3,3; Par grig 87^v/28-88/1

речиси идентичното соодветството во кое се јавува бессуфиксното образување отпуштъ (i.e. грч. ἄφεσις = цсл. отпуштъ), како лексичка дублета на книжевната лексема отпуцenne, а потврдено во Загрепскиот триод¹⁰⁹

Значењето “ослободување од ропство” или само “слобода” како антоним на поимот “ропство” потврдено е преку соодветството грч. ἄφεσις = цсл. свобода (Par Grig 59/21-27 Is 58,6) но и преку соодветството грч. ἄφεσις = цсл. отърада (Ev Dobrn 43/2-4 Lk 4,18).

Значењето “канал, извор” кое го остварува лексемата ἄφεσις во Стариот завет, во македнските црковнословенски ракописи го согледуваме преку соодветствата грч. ἄφεσις = цсл. протамине (Par Lobk 16v/1-7 Jl 4,18) и грч. ἄφεσεις = цсл. потаена (Orb 15a/13-14 Jl4,18).

Единствениот пример во кој се потврдува соодветството грч. ἄφεσις = цсл. прощение се јавува имаме во Загрепскиот Триод¹¹⁰. Овој редок пример на вакво соодветство можеби говори во прилог кон почетно закрепнување на терминологизација на зборот прощение како најопшт термин за поимот простува.

И на крајот треба да го споменеме соодветството грч. ἄφεσις = цсл. оуцнение кое го наоѓаме во Карпинскиот апостол (Karp 83^v/4-6 Hb9,22 Hb. 9, 22 н бес пролѣтѣнѣ крѣве не бѣвает оуцнение) и кој ни дава потврда за конципирањето на овој поим како обреден термин, но и за ритуалните аспекти од кои потекнува и се изродува поимот простување. Последново соодветство всушност и најмногу ги поттикнува истражувањата кои следат во продолжение.

¹⁰⁹ cf Zag 157^v/25-158/3 157^v 25-28 распѣтъ бѣ възаны· да источѣши мнѣ ѿпоуѣ· прободењъ в ребра· да каѣжѣ во тамѣ испуѣтиши· гвоздѣми пригвозди сѧ.

¹¹⁰ cf Zag 143^v/8-10 н припажѣ ти съ любовѣж· н цѣловаж прѣтѣн ти нозѣ· како да прощение мѧ.

ОСТВАРУВАЊЕ НА ЗНАЧЕЊЕТО ПРОСТУВА КАЈ ТЕРМИНИ ОД ОБЛАСТА НА ОБРЕДОТ И КУЛТОТ

Развој на значењето “простува” кај припадници од лексичко- семантичката група ἰλαοσ-

Семасиологијата на членовите на групата ἰλαος и на дериватите покрива две сфери на значења: етичка и емотивна. Во семантичкиот обем на припадниците на споменатата лексичка група се содржат значењата: “милостив, благонаклонет, ведар, весел, среќен”. Без намера да навлегуваме подлабоко околу проблемот во врска со утврдувањето на појдовната точка на семантичкиот развој на овие членови¹¹¹, во истражувањата кои следуваат ќе се обидеме да го прикажеме развојот на значењето “простување” кое може да се воочи кај глаголот ἰλάσκομαι, и неговиот дериват- лексемата ἰλασμός.

Архаичниот глагол ἰλάσκομαι, настанат со презентска редупликација *σι- σλα- σκομαι на основата која е многу слабо потврдена (DELG, 462) го носи основното значење “настојува да ја поврати наклонетоста, настојува да се помири”. Во најстарите писмени сведоштва за неговата употреба забележливо е дека овој глагол како свој објект секогаш подразбира одредено божество¹¹², или воопшто некое натприродно или имагинарно суштество, оттука и неговото нешто посспецифично значење “смирува разлутен дух на одреден херој или духот на умрените”¹¹³. Содржината на

¹¹¹ Во едно свое етимолошко истражување на овој проблем упатува Љ.Црепајац истакнувајќи дека : “tako da ni tu gde imamo sačuvane mnogobrojne primere nije uvek lako reći od kog značenja treba poći, di li od “milostiv, naklonjen” prema “vedar, veseo, srećan” ili obratno, kako bi svakako zahtevala modernija lingvistička semantika i semasiologija.” (Crepajac, 1968, 218)

¹¹² cf.. II 1,386 ἀντίκ' ἐγὼ πρῶτος κελόμην θεὸν ἰλάσκεσθαι.
(Потоа веднаш ги повикав јас прво бога да смиљат;
II 6,380 Τρῶαί ἐϋπλόκαμοι δεινὴν θεὸν ἰλάσκονται;
(многу краснокоси Тројки богињата страшна ја мољат) ;
Od3,419 -420 ὅφρ' ἦ τοι πρῶτιστα θεῶν ἰλάσσοιμ' Ἀθήνην,
ἦ μοι ἐναργὴς ἦλθε θεοῦ ἐς δαῖτα θάλειαν.
(Атена да би ја смилил од бозите најпрвин сите,
Јавно за да ми дојде на богата божеска гозба)

¹¹³ cf Hes. Opera 336: ἄλλοτε δὲ σπονδῆσι θύεσσι τε ἰλάσκεσθαι,
ἡμὲν ὅτ' ἐννάζῃ καὶ ὅτ' ἄν φάος ἱερὸν ἔλθῃ;
(друг пат налеј им жртва и побарај милост со кадеж
кога на починка одиш ил' муграта света се раѓа)

објектот во гореприкажаните примери посочува на фактот дека употребата на овој глагол во постаро време била својствена за контексти во кои се опишувало одредено обредно дејствие, а оттука најверојатно и самиот глагол означувал еден негов одреден аспект. Оваа нијанса во значењето на глаголот се губи со менувањето на содржината на објектот кој можел да означува и конкретно реално живо лице или поретко апстрактен поим. Промената на содржината на објектот се чини дека придонесува и за промената на значењето на самиот глагол, па така тој веќе почнал да се употребува во т.н. профана смисла со значењето - “ублажува, смирува”¹¹⁴ кое, во зависност од инструментот со кој се извршува дејствието може да добие дури и одредена негативна конотација- “поткупува, подмитува”¹¹⁵.

Во грчкиот јазик речиси истовремено се јавува и глаголот ἐξιλάσκομαι, формиран со префиксот ἐξ- кој според Шантрена претставуваа најчесто употребувана форма која на некој начин и ја потиснува употребата на глаголот ἱλάσκομαι (DELG, 462). Основното значење на глаголот ἐξιλάσκομαι е “прави некој да му биде благонаклонет, се смирува (станува благонаклонет), смирува (одредено божество), окажува (грев)”¹¹⁶. Иако во

Hdt. 5,47 ἐπὶ γὰρ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἡρώιον ἰδρυσάμενοι θυσίῃσι αὐτὸν ἱλάσκονται. (Тој бил олимписки победник И најубав од Хелените во своето време. Поради својата убавина бил честен од Егестајците како никој друг. На неговиот гроб направиле олтар како на херој и му принесуваат жртви.)

Plut. Thes 15 καὶ τοῦ θεοῦ προδείξαντος ἱλασάμενοις τὸν Μίνω καὶ διαλλαγεῖσι λωφῆσειν τὸ μήνιμα καὶ τῶν κακῶν ἔσεσθαι παύλαν, ; ...тогаш богот наложи да го смилостват (со жртви?) Минос и откако ќе се измират да го ублажат гневот за да сопрат неволјите....

¹¹⁴ Plut Cat. Min 61:οἱ δὲ πλείστοι τοῖς συγκλητικοῖς ἐπεβούλευον, ὥς εἰ τούτους συλλάβοιεν ἱλασάμενοι τὴν πρὸς αὐτοὺς ὀργὴν τοῦ Καίσαρος (... но поголемиот број подготвуваша завера за сенаторите, зашто така, ако би биле фатени, би можеле да го ублажат гневот на Кајсар)

¹¹⁵ cf. Hdt 8,112: Καίτοι Καρυστίοισι γε οὐδὲ τούτου εἵνεκα τοῦ κακοῦ ὑπερβολὴ ἐγένετο Πάριοι δὲ Θεμιστοκλέα χρήμασι ἱλασάμενοι διέφυγον τὸ στράτευμα. (Тоа сејдно на Карисканите не им помогнало да ја одбегнат бедата, додека Параните, бидејќи го поткупиле Темистокла со пари го одбегнале нападот.); cf. et. Plat Phaed 95a

¹¹⁶ Горенаведените значења за ἐξιλάσκομαι, кои Шантрена ги дефинира “se concilier” [un dieu], “expiation” [une faute], ги илустрираме со примери преземени од историографите од постаро и поново време: Hdt7,141 Οὐ δύναται Παλλὰς Δί' Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι, λισσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ.

(“Не може гневот на Олимписки Севс да го смири Палада Ниту со молби изречени, ниту со мудроста силна.”)

Xen. Cyr7,2,19 ὁ δέ μοι τὸ μὲν πρῶτον οὐδ' ἀπεκρίνατο· ἐπεὶ δ' ἐγὼ πολλὰ μὲν πέμπων ἀναθήματα χρυσῶ, πολλὰ δ' ἀργυρῶ, πάμπόλλα δὲ θύων ἐξιλασάμην ποτὲ αὐτόν, ὥς ἐδόκουν, τότε δὴ μοι ἀποκρίνεται ἐρωτῶντι (А тој најпрвин ништо не ми одговори; но откако му испратив

еден миг синонимен, глаголот ἐξιλάσκομαι покажува обратна насока во развојот на значењето од оној на глаголот ἱλάσκομαι, односно овој глагол се употребува само во контексти во кои се говори за ритуално-обредни дејствија, па така значењето “умирува, смирува некого”, го конотира значењето во религиозно-обредна смисла “умирува божество со принесување жртви или со одреден акт на окајување” или едноставно значењето “окајува”.

Употребата на глаголите ἱλάσκομαι и ἐξιλάσκομαι во LXX

Оваа своевидна инверзија во семантиката на двата глаголи веќе јасно се согледува во LXX, па затоа со право може да се претпостави дека таа токму тука и се случила. Имено во LXX глаголот ἱλάσκομαι воопшто не го остварува првобитното значење “смилоствивува некого (sc. налутено божество) со одредени обреди”. Значењето кое својствено за овој глагол во LXX гласи “простува, благонаклонет е (или станува благонаклонет), покажува милост”¹¹⁷. Ова значење се задржало и во подоцнежнo време, судејќи според податоците што се потврдени во Речникот на Софоклес¹¹⁸.

Семантичката промена на глаголот ἱλάσκομαι во LXX е проследена и со промената која може да се воочи на синтаксички план: употребата на

заветни дарови од злато, и многу сребрени заветни дарови, и откако принесов многу жртви го смилоствив (смирив) него, и како ми се чини, дури тогаш тој ми одговори на моето прашање)

Plb3,112 δεινοὶ γὰρ ἐν ταῖς περιστάσεσι Ῥωμαῖοι καὶ θεοὺς ἐξιλάσασθαι καὶ ἀνθρώπους καὶ μηδὲν ἄπρεπὲς μηδ' ἀγεννὲς ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς ἡγεῖσθαι τῶν περὶ ταῦτα συντελουμένων..(Кога се во неволји (опасност) Римјаните ги смилоствивуваат и боговите и луѓето и сметаат дека нема ништо недостоинствено и неприкладно во постапките кои се извршуваат во таквите пригоди ...)

¹¹⁷ cfGELS s. ἱλάσκομαι: *to pardon, to be merciful, to be propitious, to be favorably inclined*

¹¹⁸ Во Речникот на грчкиот јазик од римскиот и византискиот период од Е. Софоклес, под одредницата за глаголот ἱλάσκομαι е дадено само значењето “наклонет е (to be propitious)” како и значењето “окајува гревови” (“to make propitiation for sins”), илустрирано со пример од Hb 2,17. Со значењето на овој глагол се изедначуваат и глаголите ἱλατεύω (Dn 9,18; Herm Vis 1,2); ἱλεόομαι (Classical Philon II 247,42) и ἱλεωποιόομαι (Ant.Mon 1809B) (cf GLRBP s. ἱλάσκομαι). За разлика од толкувањата дадени кај Софоклес, во Патристичкиот речник на Лампе само глаголот ἱλατεύω, чие значење се дефинира како “be gracious, be propitious” може да се биде сметано за истозначно со основното значење на глаголот ἱλάσκομαι, додека останатите два глаголи имаат свои посебни семантички одлики и не се истозначни со него во целост. Според Лампе глаголот ἱλεωποιόομαι го носи значењето “propitiate” (умирува) додека глаголот ἱλεόομαι се толкува како “bring about propitiation” (остварува смилоствивување) (Cf. PGL s.v.).

глаголот ἱλάσκομαι во LXX секогаш подразбира само еден субјект -Бог, а употребата во пасив го подразбира единствено значењето “иззема некого од вина, извинува”, односно “опростува”. Значењето “простува гревови” кое е и единствено можно кога овој глагол стои во пасив, е речиси недвосмислено во Псалмите¹¹⁹. Не е исклучено дека причината за ваквата промена на значењето на глаголот ἱλάσκομαι на јазичен треба да се побара во влијанието на хебрејската мисла врз хеленистичката. Затоа во продолжение ќе се обидеме да укажеме во што се состои тоа влијание, поткрепувајќи се донекаде со за нас прифатливото објаснување на Дод дадено во таа смисла (Dodd, 25. sqq).

Во грчкиот и хеленистичкиот свет имало верување дека пропишаните обреди може да служат, така да се каже, како “моќно средство за очистување во морално-религиозна смисла” и дека спроведувањето на таков обред можело “со сигурност да обезбеди гаранција” за отстранување на осквернетоста.

Како означител на самото дејствие кое се извршувало во оваа смисла сосема удобно можел да биде исползуван глаголот ἱλάσκομαι како носител на основното значење “умирува, смилостивува (навредено божество)”. При тоа треба да се претпостави и извесна специјализација (што не е вообичаена за нехристијанските автори) на основното, веќе споменато значење - “изведува одреден чин со кој се отстранува обредната или моралната осквернетост”. Во грчкиот јазик како субјект на овој глагол редовно се јавува свештено или световно лице. За разлика од грчкиот концепт за обредното окажување, во хебрејската мисла е можно поттикнувач на таквата постапка да биде Бог, односно самиот Бог да ја извршува. Во таа смисла, на јазичен план се јавува семантички обележан

¹¹⁹ Овде ги приводуваме сите примери во кои се јавуваат форми од глаголот иласкомаи во Псалмите, посочувајќи на неговото значење “опростува”, но и на блискоста со значењето “очистува” cf. Ps 24,11: ἕνεκα τοῦ ὀνόματός σου, κύριε, καὶ ἱλάσῃ τῇ ἁμαρτίᾳ μου· πολλὴ γὰρ ἐστίν. (СПМК: Заради твоето име, Господи, **прости ми го гревот** мој, зашто е голем); Ps 64,4: λόγοι ἀνομῶν ὑπερεδυνάμωσαν ἡμᾶς, καὶ τὰς ἀσεβείας ἡμῶν σὺ ἱλάσῃ. (СПМК: Од зборовите на беззакониците, кои надвладуваат над нас и од нашите гревови, **очисти** нè .) ;Ps77,38: αὐτὸς δὲ ἐστὶν οἰκτίρων καὶ ἱλάσεται ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν καὶ οὐ διαφθερεῖ; (СПМК: Но, Он, милостивиот им **го простуваше гревот** и не ги истребуваше...) Ps78,9: ἕνεκα τῆς δόξης τοῦ ὀνόματός σου, κύριε, ῥῦσαι ἡμᾶς καὶ ἱλάσθητι ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν ἕνεκα τοῦ ὀνόματός σου, (СПМК:Помогни ни , Боже , Спасителе наш, поради славата на името Твое, **избави нè и очисти нè од гревовите** наши заради името Твое!)

субјект за глаголот ἱλάσκομαι, и споредено со употребата на овој глагол во хомерскиот период, забележлива е целосна инверзија во релацијата пациенс-агенс- спектанс од што може да се образложи и новонастанатото значење. Ваквата промена во синтагматската врска резултира и со промена на значењето на грчкиот глагол ἱλάσκομαι кое станува многу блиско до значењето "(о)простува".

Споменатата семантичка промена кај глаголот ἱλάσκομαι ја поттикнува и ја актуализира промената на значењето на глаголот ἐξιλάσκομαι, односно таа придонесува за закрепнување на специјализацијата на неговото значење. И така глаголот ἐξιλάσκομαι во LXX станува најопштиот термин со кој се означува извршувањето на обредите на жртвопринесување, на очистување или конкретено на оние кои се однесуваат на отстранување на вината за грев, и речиси безразлично го носи значењето “ очистува од осквернетост”, “окажува”¹²⁰.

Образување на лексемата ἱλασμός и нејзините семантички особености

Глаголот ἱλάσκομαι кај Хомер најчесто означувал обредно дејствие извршувано со цел да се смиловичи разлутеното божество. Многу подоцна во грчкиот јазик се јавува и лексемата ἱλασμός, изведена од глаголската основа на архаичниот глагол ἱλάσκομαι. Најраните писмени сведоштва за употребата на овој збор ги наоѓаме во Септуагинтата¹²¹. Контекстите во кои се појавува девербативот ἱλασμός во LXX покажуваат дека тој најчесто се употребува како термин од сферата на обредот и религијата. Нејзиното основно значење е во тесна врска со погоре посоченото првобитно, така да кажеме “хомерско” значење на глаголот ἱλάσκομαι- “умилостивува (божество)”. Во таа смисла лексемата ἱλασμός

¹²⁰ cf GELS s ἐξιλάσκομαι (M) to propitiate (cf. Gn.32,21:СПМК=умилостивува со дарови) ; to make atonement (cf.Ex 30,15 СПМК=кога се молите за откуп на душите ваши); to be atoned for (cf 1Regn 3,14 СПМК=нема да се заглади) ; to be atoned for to(cf.Dt21,8:СПМК= и тие ќе се очистат од крвта); to be purged from(cf. Nm35,33: СПМК= не се чисти земјата од пролеаната крв...)

¹²¹ Оваа лексема во LXX се појавува на седум места: (Lv.25,9, Nm 5,8; 2Масс3,33; Ps 129,4 Am8,14; Ezech.44,27 Dan 9,9).

може да се смета за семантичка изведенка од глаголот ἱλάσκομαι, носејќи го основното значење “умилостивување (на одредено божество)”.

Овој збор во LXX исто така одразува и одредени семантички обележја кои се чини дека се должат на влијанието на хебрејскиот прототип. Како термин поврзан со обредот и култот лексемата ἱλασμός може да подразбира особена постапка, извршувана во одреден обред- “смилоствивување”. Но, таа исто така може да го означува и резултатот кој се постигнува од таквата обредна постапка- “добиена милост, благонаклонетост”. Обредните дејствија кои се означуваат со терминот ἱλασμός во LXX се навидум многу слични и меѓусебно тесно поврзани, така што може да се сметаат за меѓусебно заменливи во дадени религиозни контексти. Ова се должи на фактот што речиси нема суштинска разлика во постапките кои се изведуваат за да се постигне крајната цел, која може да биде -окајување (експијација) или смилоствивување (пропитијација). Разликувањето на две обредни дејствија кои може да се подразберат со терминот ἱλασμός би биле во следново:

1. Постапката на смилоствивување (пропитијација) првенствено и директно е насочена кон божеството (Бога), или кон навреденото лице. Целта која треба да се постигне со оваа постапка е да се “натера” божеството да стане благонаклонето, да се предизвика промена на неговиот став од состојба на лутина (гнев) и незадоволство во состојба на добронамерност и благонаклонетост. Во “целта” на смилоствивувањето исто така, иако во послаба степен, може да се подразбере и таква постапка со која се настојува да се одржи благонаклонетата приврзаност, откако ќе се оствари стивнувањето лутината (на божеството).

2. Втората постапка која може да ја подразбере лексемата ἱλασμός во LXX е постапката на окајување (експијација). Таа исто така ја засега врската помеѓу вршителот (односно поттикнувачот, “нарачателот”) на обредниот чин, насочен кон божеството, но во овој случај почетната намера е посредно насочена кон навредената страна. Експијацијата (окајувањето) е насочена кон она што го предизвикало нарушувањето на претходно пријателската врска; таа се однесува на гревот и вината и е вклучена во рамките на изведувањето на искупителниот (компензаторски)

аспект на обредот, односно се однесува на самото “поправање” на навредата. Со препознавањето на причината на незадоволството, или “справувајќи се” со неа (често по заповед на божеството), субјектот за експијаторната(окајувачката) постапка повторно станува прифатлив во заедницата и на тој начин е отворен патот за обновување на добрите релации со Бога.

На потребата од препознавањето и разликувањето на специфичните семантички компоненти на овој збор во LXX укажува и Дејвид Хил во своите истражувања за влијанието на хебрејската мисла кај одредена група зборови во Септуагинтата . Тој во својот труд “ Грчки зборови и хебрејски значења” се обидува поподробно да ја образложи и да ја утврди разликата помеѓу постапката на смилостивување и окајување(очистување) кои многу често се испреплетуваат и многу тешко се воочуваат во даден контекст(Hill, 23-49).

Затоа, препорачува Хил, за да се утврди дали специфичната постапка која се означува со зборот ἰλασμός е чин на смилостивување (пропитијаторна постапка) или чин на окајување (експијаторна постапка), неопходно е да се навлезе во мотивот кој ја поттикнал и да се согледа целта заради која таа се изведува. Со други зборови, врз основа на тоа што е раскажано или според личното разбирање на дадената ситуација сама по себе (откако ќе се навлезе во неа, колку што можно подетално), претходно треба да се разоткрие дали постапката е изведена со намера да “се справи со гревовите”, односно “да се поправи” она што било погрешно направено, па така да може да се премине кон помирување, или пак, дали примарното учество било да се ублажи гневот со директни средства, да се направи и да се одржи божеството во состојба на благонаклонетост односно да биде заштитнички наклонето (Hill, 23 sqq) .

Остварени значења во LXX

Лексемата ἰλασμός во LXX секогаш се појавува во контексти кои се однесуваат на своевидно жртвопринесување, со кое се настојува да се смилостиви Бог, да се добие од Него простување за гревот, да се измоли,

односно да се издејствува од Бога простување на сторениот грев¹²². Како термин поврзан со култот и обредот лексемата ἱλασμός може да ја означува самата обредна постапка и да го подразбира значењето “умилостивување” односно- “настојување да се предизвика или придобие милост, благонаклонетост од Бога” или, пак, да има конкретно значење развиено по пат на метонимија- “жртва принесена за грев”, односно да го носи значењето-“средство за умилостивување”. Ова значење, како ќе видиме подолу е исползувано во Новиот завет во функција на симбол за да се изрази со него, може да се каже, сржта на христијанската доктрина. На јазичен план значењето “средство за умилостивување” јасно се потврдува во создадените синтагми ποιεῖν ἱλασμόν¹²³ и προσφέρειν ἱλασμόν¹²⁴- “принесува жртва”.

Значењето “умилостивување, измирување” веројатно го подразбирал и филологот Евстатиј, кој во своите Схолии кон Илијадата¹²⁵ истакнува дека искупителната молитва (εὐχή)¹²⁶ се стреми кон умилостивување (ἱλασμός)¹²⁷.

¹²² Исклучок од опишанава употреба се остварените значења во Dn 9,9 и Ps 129,4

¹²³ 2Macc 3,33: ποιούμενου δὲ τοῦ ἀρχιερέως τὸν ἱλασμόν οἱ αὐτοὶ νεανίαί πάλιν ἐφάνησαν τῷ Ἡλιοδώρῳ ἐν ταῖς αὐταῖς ἐσθήσεσιν ἐστολισμένοι καὶ στάντες εἶπον Πολλὰς Ονία τῷ ἀρχιερεὶ χάριτας ἔχε, διὰ γὰρ αὐτὸν σοι κεχάρισται τὸ ζῆν ὁ κύριος· (СПмк: Додека првосвештеникот **принесуваше жртва за милост** истите младичи пак му се појавија на Илиодора...; Vulg:...cumque summus sacerdos **exoraret...**; NRSV: while a priest **was making an atonement**.; TOB: Pendant que le prêtre **offrait le sacrifice d'expiation**)

¹²⁴ Ezech 44,27: καὶ ἡ ἄν ἡμέρᾳ εἰσπορεύονται εἰς τὴν αὐλὴν τὴν ἐσωτέραν τοῦ λειτουργεῖν ἐν τῷ ἁγίῳ, **προσπίουσιν ἱλασμόν**, λέγει κύριος ὁ θεός.... И во оној ден, кога ќе треба да пристапи до светињата во внатрешниот двор , за да служи пред светињата, тој треба да принесе жртва за грев, вели Господ Бог; СПсх: нека принесе жртву за гријех; Vulg: offeret pro peccato suo ; NRSV he shal offer his sin offering; СПцсл: ... да **принесоут оуниценне** ...; Се работи за жртва за грев (cf. Lv 4,1-5,13) и за жртва за надомест за окажување (pour la reparation cf. TOB Lv 5,14-26). При овој вид на жртви виновникот ја искажува својата желба да биде извинет од Бога.

¹²⁵ Коментарот се однесува на II 1,146-147 кој ја има следнава содржина: ...ἡὲ σὺ Πηλεΐδῃ πάντων ἐκπαγλότατ' ἀνδρῶν, ὅφρ' ἡμῖν ἐκάεργον ἰλάσσεαι ἱερὰ ῥέξας..... или пак, Ахиле ти што си најстрашен јунак од сите, 147:Далекубранецот ти да го смилуваш жртва давајќи...)

¹²⁶ Во античкиот свет εὐχή се спроведувала со принесување на жртви со цел да се добие милост од навреденото божество. За овие аспекти на молитвата т.е. молбата како чин на окажување во најстарите и.е. колективи го препорачуваме делото на Емил Беневнист, Речник на индоевропските институции, чиј превод е со многи додатни полезни белешки го изработи проф. д-р А. Лома (в. во Посочена и консултирана литература).

¹²⁷ Eusth. Comm ad Il. vol I, pg 159 :τῷ «ἡ σὺ, Πηλεΐδῃ ἐκπαγλότατ' [Ὅτι εὐχῆς ὁ σκοπὸς ἱλασμός ἐστιν, ὥς δηλοῖ καὶ τὸ «ὅφρα ἰλάσσεαι ἱερὰ ῥέξας».] А за (изразот) “и ти, Ахиле, што си

Во LXX за лексемата ἱλασμός наоѓаме и едно конкретно значење “грев” или “престап”, настанато најверојатно случајно и тоа по пат на метонимија¹²⁸.

Специфичното термилошко, па дури и техничко значење “окајување, искупување” на лексемата ἱλασμός можеби треба да се побара во синтагмата “κρίος τοῦ ἱλασμοῦ” која ја среќаваме во Четвртата книга Мојсеева¹²⁹. Приведеното значење за ἱλασμός во споменатата синтагма ни се сугерира врз основа на некои посредни податоци, како на пример одредени сознанија за видот на жртвата за која станува збор, или познавањето на значењето на називот со кој се именувал овој вид на жртва во хебрејскиот¹³⁰. Хил го издвојува како посебно значењето на хебрејскиот оригинал во Nm 5:7-8, сметајќи дека во дадениот случај се работи за “надомест, отплата за нешто што се поседувало (неправедно, незаслужено)по грешка”¹³¹. Посебното значење “надомест, искупување” на хебрејскиот изворен термин во Nm 5,8 е експлицитно потврдено преку

најстрашен [зашто целта на молитвата е **умилостивување**, како што покажува (стихот) “да го смилуваш жртва давајќи”...

¹²⁸ Метонимијата би требало да биде спроведена на следниов начин: значењето “принос за очистување од гревот” се генерализира во значењето “принос за грев” кое понатаму окасионално е заменето во значењето “грев”. Ова значење е нотирано во книгата на пророкот Амос: Am 8,14 οἱ ὀμνούντες κατὰ τοῦ ἱλασμοῦ Σαμαρείας καὶ οἱ λέγοντες Ζῆ ὁ θεός σου, Δαν, καὶ ζῆ ὁ θεός σου, Βηρσαβее· καὶ πεσοῦνται καὶ οὐ μὴ ἀναστῶσιν ἔτι. (СПМК: Ониe што се колнат во **гревот** Самариски и велат : жив е твојот бог, Дане, така да ни е жив и патот за Вирсавија! Тие ќе паднат и нема да се кренат.) Значењето “грев, престап” се потврдува и во Вулгатата: cf. Vulg. :qui iurant in delicto Samariae, а и во преводите на некои современи словенски јазици.cf. СПСх: Који се куну кривицом самаријском ...; СЛБг: които се кълнат в греха самарийски...; SZ: Во белешките на TOB за Am 8,14: ceux qui jurent par le Peche de Samarie стои дека се работи за “désignation méprisante du dieu adoré à Samarie.; Во NRSV направена е дeметонимија и стои името на конкретното паганско божество (Those who swear by Ashimah of Samaria...), и слично на ова, во BUML во истиот стих употребен е зборот Abgott (идол).

¹²⁹ cf. Nm 5,8 ἐὰν δὲ μὴ ᾗ τῷ ἀνθρώπῳ ὁ ἀγχιστεύων ὥστε ἀποδοῦναι αὐτῷ τὸ πλημμέλημα πρὸς αὐτόν, τὸ πλημμέλημα τὸ ἀποδιδόμενον κυρίῳ τῷ ἱερεὶ ἔσται πλὴν τοῦ κριοῦ τοῦ ἱλασμοῦ, δι’ οὗ ἐξιλάσεται ἐν αὐτῷ περὶ αὐτοῦ. (СПМК=Ако тој човек нема наследник кому би требало да му се врати за вината, тогаш да му го посвети тоа на Господа: нека биде тоа за свештеникот, освен **овенот за очистувањето**, над кој ќе се помоли тој за него.)

¹³⁰ Овенот како жртвено средство се употребувал само во обредите во кои се принесувале окајувачки жртви за надомест . Називот за овој вид жртва е зборот ашам (’āšām), кој во хебрејскиот може да има неколку сродни значења: “навреда, средство за поправање на навредата, жртва за надомест” (Brown.R.E. и др, 102)

¹³¹ Hill D., Greek Words and Hebrew Meanings, Oregon, 2000, pg. 79: “.... at Nm5:7-8 is used for “restitution” of what is wrongly possessed, a sense found nowhere else in the Old Testament

неговото предавање во латинскиот превод на Светото писмо, во изразот *aries qui offertur pro expiatione*¹³².

Лексемата ἱλασμός се јавува и во изразот *ἡμέρα τοῦ ἱλασμοῦ* (Lv25,9)¹³³ кој пак е грчки назив за еден важен празничен ден, наречен Јом Кипур во јудејската традиција¹³⁴. Именувањето на овој празник во грчкиот јазик на некој начин допушта двојно толкување за лексемата ἱλασμός во споменатиот израз. Односно, ἱλασμός во изразот *ἡμέρα τοῦ ἱλασμοῦ* во Lv 25,9 би можел да означува “ден за смилостивување” но исто така и “ден за окажување”¹³⁵.

Семантичка особеност на грчкиот збор ἱλασμός во LXX да означува истовремено дејствие на умилстивување, но и дејствие на окажување, веројатно го поттикнала настанувањето на неологизмот *ἐξιλασμός*¹³⁶. Споменатиов девербатив од глаголот *ἐξιλάσκομαι* е речиси синоним на ἱλασμός. Сепак, лексемата *ἐξιλασμός* е со потесен семантички обем. Во LXX таа редовно ги носи значењата кои се поврзуваат со семантичкото поле “помирување”¹³⁷, и воопшто не го пројавува значењето “окажување, испаштање”¹³⁸, искупување” кое пак, може да го реализира лексемата

¹³² cf. Vulg Nm 5,8: Sin autem non fuerint qui recipeat, dabunt Domino et erit sacerdotis excepto ariete qui offertur **pro expiatione** ut sit placabilis hostia; Од преводот ТОВ станува јасно дека се работи за окажувачки обред за разрешување (абсолюција) на виновникот: *sans compter le belier expiatoire au moyen du quel on fera le rite d'absolution pour coupable*.

¹³³ Lv 25,9: καὶ διαγγελεῖτε σάλπιγγος φωνῇ ἐν πάσῃ τῇ γῇ ὑμῶν τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνός· τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἱλασμοῦ διαγγελεῖτε σάλπιγγι ἐν πάσῃ τῇ γῇ ὑμῶν καὶ ἀγιάσετε (СПМК: ..во денот на очистувањето...)

¹³⁴ Обредот кој се изведувал на овој ден поподробно е прикажан во Lv 16 и јасно ја расветлува природата на неговото празнување: Јом Кипур е ден наменет за целосен одмор (т.е. недејствување) , покора(себеунизување и измачување) и за пост.

¹³⁵ Во францускиот екуменски превод на Библијата (ТОВ) овој израз во Lv 25, 9 се предава како “Денот на големото (о)простување (Le Jour du Grand pardon)”, при што во забелешките се додава дека јудејскиот празник Јом Кипур може да биде наречен и “Ден за окажување на гревовите” cf ТОВ pg.145: (Le Jour du Grand Pardon), Apelé aussi *Jour des Expiations, Yom Kippour*, dans la dans la liturgie juive. (Lv 16+;Lv23:26-32; Lv25,9; Nm 29:7-11;)

¹³⁶ Според GELS овој збор се смета за неологизам во LXX, а се јавува во следниве списи: Ex.30,10;Lv23,27;23,28; ParI 28,11; 1Ezdr 9,20; 1Macc 12,45; Sap18,21; Sir 5,5;16,11;17,29; 18,12; 18,20; 35,3; Ezech 7,25; 43,23; 45,19

¹³⁷ GELS s. *ἐξιλασμός*- *appeasement, propitiation, atonement*

¹³⁸ Зборот испаштање не спѓа во лексиката на македонскиот стандарден јазик, но сепак тука го употребуваме на неколку места и со него означуваме “самоказнување, себе

ἰλασμός¹³⁹. Фактот што и девербативот ἐξιλασμός се појавува во идентични синтагми и контексти како превод за називот на хебрејскиот празник Јом Кипур¹⁴⁰ исто така може да се земе како потврда за значењето “умилостивување, помирување” на ἰλασμός во Lv 25,9.

Остварување на значењето опростување

Лексемата ἰλασμός во LXX е најчесто употребувана во контексти поврзани со жртвопринесување, па затоа неретко нејзиното значење покажува на можно преклопување на идејата за “окајувањето” и “умилостивувањето”. Сепак, употребата на зборот во просто и единствено значење “окајување, испашатње” е речиси невозможна. Во семантичкиот обем на овој збор доминираат значењата “измирување, умилостивување (добивање милост) и значењето “опростување”. Последново значење го потврдуваме и во еден контекст од Книгата на пророкот Даниил (versio Theodotiana) во кој се назначува присутноста на Божјиот гнев¹⁴¹.

Истото значење оваа лексема го пројавува во Псалмот 129,4¹⁴² чијашто содржина јасно покажува дека во дадениов случај нејзината употреба не е поврзана со култот или со обредот. Сепак, во постарите преводи на Св. писмо впечатливо е настојувањето да се задржи конзистентноста во

унизување, намерно изложување на страдање, како надомест за сторениот грев, а со цел да се смилостиви божеството”. Слично значење подразбираме и за зборот окајување.

¹³⁹ GELS s. ἰλασμός- *expiation, atonement, propitiation, sin-offering ; forgiveness*

¹⁴⁰ cf. Lv 23,27-28 :Καὶ τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ ἑβδόμου τούτου ἡμέρα ἐξιλασμοῦ, κλητὴ ἁγία ἔσται ὑμῖν, καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν καὶ προσάξετε ὀλοκαύτωμα τῷ κυρίῳ. πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ· ἔστιν γὰρ ἡμέρα ἐξιλασμοῦ αὕτη ὑμῖν ἐξιλάσασθαι περὶ ὑμῶν ἔναντι κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν. (СПМК: “ Идесеттиот ден од седмиот месец, **денот на очистувањето, нека ви биде свет**: смирете ги душите ваши и принесувајте Му сепаленици на Господа. 28. Никаква работа не вршете на тој ден , зашто тоа е **ден за очистување** ваше, **за да се очистите** пред лицето на Господа, вашиот Бог.

¹⁴¹ Dn^{Thdt} 9,9 τῷ κυρίῳ θεῷ ἡμῶν οἱ οἰκτιρμοὶ καὶ οἱ ἰλασμοί, ὅτι ἀπέστημεν καὶ οὐκ εἰσηκούσαμεν τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν πορεύεσθαι ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ, οἷς ἔδωκεν κατὰ πρόσωπον ἡμῶν ἐν χερσὶν τῶν δούλων αὐτοῦ τῶν προφητῶν . (СПМК: А при Господа нашиот Бог има милосрдност и **проштевање**, бидејќи ние станавме против него.; NRSV: To the Lord our God belong mercy and **forgiveness**, for we have rebelled against him...; TOB: Au Seigneur notre Dieu appartient la miséricorde et **la pardon**, car nous avons rebelles envers lui; BUML: Bei dir aber, Herr, unser Gott, ist Barmherzigkeit und **Vergebung**. Denn wir sind abtrünnig geworden.; Vulg: Tibi autem Domino nostro misericordia et **propitiatio** quia recessimus a te.

¹⁴² Ps129,3-4 ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃ, κύριε, κύριε, τίς ὑποστήσεται; ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἰλασμός ἐστιν. (СПМК: Ps129,3 Господи, ако гледаш на беззаконијата,- тогаш кој ќе се одржи, Господи? (4) Но во Тебе има простување.)

предавањето на терминот ἰλασμός, односно овој збор да биде предаден на истиот начин како што вообичаено се предава во контексти кои се поврзани со култот. Најверојатно затоа во Вулгатата е употребен зборот propitiatio, додека во СПцсл го среќаваме зборот оуицѣнне. Правилната модификација на значењето на терминот, пак доминира во современите преводи на Светото писмо во кои се појавуваат зборови кои исклучиво го одбележуваат поимот “простување”¹⁴³.

Излегувањето од сферата на религиозно-обредно значење “умилостивување, измирување” и преминот во сферата на теолошкото значење “простување” лексемата ἰλασμός го обезбедува исклучиво во контексти во кои станува збор за простување кое е дадено од Бога. Ваквиот премин може да се должи исто така и на влијанието на хебрејската мисла во LXX (види погоре!).

Употребата на лексемата ἰλασμός во Ps 129,3 бил тема на која ѝ е посветено посебно внимание во христијанската литература. Од белешките кои ни ги оставиле христијанските автори, а кои се однесуваат кон Ps 129,4 (ги) воочуваме теолошко-етички конотации на поимот означен со лексемата ἰλασμός во кои јасно се назира и христијанската димензија на неговото значење: причината за ова своевидно божје простување е исклучиво во Неговото (sc.Божјето) човекољубие¹⁴⁴, кое е сврзано со божјата праведност¹⁴⁵. Оваа безусловна божја филантропија е причина за божјата милостивост поради која е можно одбегнување на казната, а не

¹⁴³ Наспроти Vulg: “propitiatio” и СПцсл : “оуицѣнне” за Ps 129,4 стојат преводите на некои современи словенски јазици во кои ἰλασμός е преведена “опростување” (СПмк: во Тебе има **простување**; СПс-х: али је у тебе **праштање**; Спбг: При Тебе има **прощение**; SZ:u tebe је **praštanje**). И во преводите на западните европски јазици во Ps 129,4 се јавуваат зборови кои го означуваат поимот “опростување”: NRSV : but there is **forgiveness** with you, ...; BUML: bei dir ist der **Vergebung**; TOB: mais tu disposes du **pardon**

¹⁴⁴ Orig Fragm. in Ps 129,3-5:... θαυμάζοντός ἐστι τῆς τοῦ Θεοῦ φιланθρωπίας τὸν ὄγκον, παρ’ ἧς καὶ τὸν ἰλασμόν εἶναι φησιν, ἀλλ’ οὐκ ἐν τοῖς ἡμετέροις κατωρθώμασιν. (...бидејќи заслужува восхит изобилството на Божјето човекољубие, преку кое, вели, настанува и простувањето (τὸν ἰλασμόν), а не со нашите успеси (поправени постапки).

¹⁴⁵ Teod. Intpr in Ps vol 80, pg 1900: “Ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἰλασμός ἐστιν.» “Ἐχεις φιланθρωπίαν τῇ δικαιοσύνῃ συνεζευγμένην, καὶ ταύτῃ μᾶλλον πέφυκας, ἢ ἐκεῖνη κεχρήσθαι. “Зашто во Тебе е простувањето.” Имаш човекољубие сврзано со праведноста и со него си многу повеќе надарен, одошто со се стремиш кон неа (ти е е тоа потребно).

заради одредени лични успешни подвизи¹⁴⁶. Поимот простување имплициран во зборот ἰλασμός може да биде изедначен со самиот Бог кој е апсолутно простување¹⁴⁷.

Значењето “простување” за зборот ἰλασμός (иако не директно за ἰλασμός во Ps.129,3) е забележано и кај Хесихиј во низата од зборови употребени за неговото глосирање. Таа низа пак, на некој начин ја оцртува насоката во кој се одвивал семантичкиот развој на овој збор. Од самото глосирање забележуваме дека ἰλασμός ги чувал своите значења како етички термин (εὐμένεια), но и здобиеното значење простување (συγχώρησις), завршувајќи со нотирањето на значењето “помирување, измирување (διαλλαγή, καταλλαγή)”¹⁴⁸ кое во христијанскиот концепт на светот подразбира највисок степен на опростување, па во таа смисла семантички е во хипернимиска релација со поимот опростување . Концептот за помирувањето во христијанскиот светоглед појмовно го надградува поимот опростување. Таквото поимрување пак, како и начинот на неговото заменување на старозаветниот концепт на измирувањето со новозаветниот ќе биде предмет на овие истражувања нешто подолу.

И во лексиконот Суда зборот ἰλασμός е толкуван со зборови кои на сличен начин го одредуваат неговиот семантички обем. Во споменатиот

¹⁴⁶ Chrys. Exp in Ps vol 55, 375 Τί ἐστίν, Ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἰλασμός ἐστίν; Οὐκ ἐν τοῖς ἡμετέροις κατορθώμασιν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀγαθότητι τῇ σῇ ἐστι τὸ διαφυγεῖν τὴν κόλασιν. Τὸ γὰρ διαδρᾶναι τὴν δίκην ἐν τῇ σῇ κεῖται φιланθρωπία. (Што значи (изразот) “ Во Тебе е простувањето.” Дека се со нашите поправени постапки , туку со твојата добрина е одбегнувањето на казната. Зашто лежи само со твоето човекољубие може да се одбегне на судот.)

¹⁴⁷ Bas Caes Liturgia vol31 pg 1649: Θεὲ, διὰ τὸν Υἱόν σου τὴν τοῦ κόσμου ἁμαρτίαν ἀράμενον, ἄρξαι τῆς ὑποδοχῆς τῆς μετανοίας τῶν δούλων σου ἐξ αὐτῶν, εἰς φῶς τῆς ἐπιγνώσεως, εἰς ἰλασμόν ἁμαρτιῶν· ὅτι οὐ βούλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὥς τοῦ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν· σὺ γὰρ εἶ Κύριος, Κύριος ὁ Θεὸς οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός, ἀφαιρῶν ἀνομίας, καὶ ἀδικίας, καὶ ἁμαρτίας. Καὶ εἴ τί σοι ἡμάρτομεν εἴτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, ἄνες, ἄφες, συγχώρησον ἡμῖν, ὥς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος Θεός. (Ps 129,3-4) Ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσης, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται; Ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἰλασμός ἐστίν·« ὅτι σὺ εἶ ἰλασμός τῶν ἁμαρτιῶν (Боже, Ти кој преку твојот Син кој го крена гревот од светот, пробај го на искушение покајанието на еден од твоите слуги за познание на светлината, за простување на гревовите ; зашто не сака смрт за грешникот , туку Повеќе сака тој дасе обрати и да остане во живот; А Ти Си Господ Господ Бог, милостив и сожалив и долготрпелив и многумилостив и вистинит, Ти ги креваш беззаконието, и неправдата и гревовите. И ако сме ти погрешиле со збор или со дело , попусти, опрости, Отпусти ни , како добар и човекољубив Бог (следи Ps 129,3-4 в.бел.)

¹⁴⁸ cf. Hesch. *ἰλασμός·εὐμένεια . συγχώρησις г. vg. διαλλαγή ASgn, καταλλαγή A. πράότης (Ps. 129,4) vg (ἰλασμός - доброта (милост, благосклоност); допуштање(?попуштаање), помирување, измирување, благост (милостивост)

лексикон ἱλασμός е заглавна единица која се толкува со зборовите: “благонаклонетост, благодетност(кроткост), попуштање (прос-тување) и помирување”¹⁴⁹.

ἱλασμός во Новиот завет

Во семантичкиот простор во кој е распоредена целокупната лексика на Новиот завет, лексемата ἱλασμός е сместена во семантичкото поле “опростување”. Значењето кое го подразбира оваа лексема како припадник на споменатото семантичко поле има многу едноставно толкување : “ средство (или начин) за опростување на гревовите”. Ова значење е поткрепено со соодветна дефиниција и глоса во речникот на Лув и Нида: “the means by which sins are forgiven –“the means of forgiveness, expiation.”(LNTSD Reconciliation, Forgiveness 40.12)

Лексемата ἱλασμός се појавува во Првото соборно послание на апостолот Јован, а значењето кое треба да се подразбере и за двата контекста каде се јавува оваа лексема е “милостивна жртва, средство за окажување, помирување”¹⁵⁰. Овде не станува збор за ново значење на лексемата ἱλασμός, зашто тоа, како што видовме, се остварува и во Септуагината, а се закрепнува со неговата употреба во т.н. александриски стил¹⁵¹. Во суштина повеќе би требало да се говори за старо значење на кое

¹⁴⁹ cf. Suid: ἱλασμός: εὐμένεια, πραότης, συγχώρησις, εἴτε διαλλαγή.

¹⁵⁰ cf. 1Jo2,1-2: Τεκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν ἵνα μὴ ἀμάρτητε. καὶ ἐάν τις ἀμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον· καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστιν περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου.

(СПМК: ...а Он е **очистување** за нашите гревови, и не само за нашите, туку и гревовите на целиот свет; СПс-х: и он очишћа гријехе наше ; СПбг: и Той е **омилостивение** за нашите грехове, СПцсл: и тоѿ оунищене естъ ѿ грѣсѣхъ нашихъ ; NZ(DF): On je **pomirnica** za grijehe naše...; NZ(R): on je **žrtva pomirnica** za grijehe naše NRSV: he is **atoning sacrifice**; TOB: car il est, lui **victime d' expiation** pour nos peches; BUML: Und er ist **die Versöhnung** für unsere Sünden,...); cf. etiam 1Jo 4,10: ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήκαμεν τὸν θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ ἀπέστειλεν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. (Во тоа се состои љубовта , што не ние Го засакавме Господа, туку Бог нас не возљуби и го прати синот Свој, **за да ги очисти гревовите наши.**; СПс-х: и посла сина својега **да очисти гријехе наше** ; СПбг: и проводи сина си да стане **умилостивение за нашите грехове**; СПцсл: и посла снѧ своего **ωунищене ѿ грѣсѣхъ нашихъ**; NZ(R): i poslao sina svojega kao žrtvu pomirnicu za grijehe naše ; NZ(DF): i poslao sina svoga kao pomirnicu za grijehe naše; NRSV: and sent his Son to be the atoning sacrifice for our sins; TOB: et qui a envoye son Fils **en victime d' expiation pour nos peches** BUML: und gesandt seinen Sohn zur **Versöhnung unsere Sünden**)

¹⁵¹ LNT s. ἱλασμός pg 210: ex usu alexandrino: placamen – (cf. Philo Legg. alleg. 3,61 ἡ κάκωσις αὕτη ἱλασμός ἐστι· καὶ γὰρ τῇ δεκάτῃ κακῶν ἡμῶν τὰς ψυχὰς ἱλάσκεται (Lv. 16, 30)· А

му се дава нова теолошка димензија. Таа нова теолошка димензија која ја добива лексемата ἰλασμός во Новиот завет е сосема недвосмислена, бидејќи станува збор за метафора употребена за Христа. Ваквото метафорично изразување не е невообичаено за евангелистот Јован кој често знае да употреби обредни термини со јасна, старозаветна позадина и да ги исползува како симболи за Христовата саможртвена и искупителна смрт, за да се изразат посилно и нејзините спасителни учиноци врз моралната осквернетост на човештвото, односно врз неговата грешност. Таквата симболика, доколку се знае старозаветната позадина на жртвопринесувањето, е лесно разбирлива. А нејзината сила е повеќе во претставувањето на идејата која, може да кажеме, е сржта на христијанското учење за спасението: Христос со својата саможртва ги избришал сите гревови во светот и без него не може да има друго спасение (NZR, 705).

Во Новиот завет значењето “простување” исто така го одбележува и супстантивизираната форма (εἰς) τὸ ἰλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ, со тоа што основниот фокус е во инструменалноста или на средството со чија помош се остварува опростувањето ¹⁵².

Инаку глаголот ἰλάσκομαι во Новиот завет се јавува со лична форма само во евангелието по Лука, а во значење кое има етичка содржина “покажува милост кон неког” и кое е многу блиско до значењето “простува”¹⁵³.

(себе)измачување е умилистување (ἰλασμός ἐστι); и на десетиот (ден) од нашите (себе)измачувања ги смилостивува (смирува) душите.

¹⁵² Hb2,17 ὅθεν ᾠφείλεν κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν θεόν, εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. (СПМК: затоа беше должен во сè да личи на браќата, па да биде милостив и верен првосвештеник пред Бога , **за да ги очисти гревовите народни.**)

¹⁵³ Lk18,13 ὁ δὲ τελὼνης μακρόθεν ἐστὼς οὐκ ᾔθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἔτυπεν τὸ στῆθος αὐτοῦ λέγων, Ὁ θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. (СПМК: А митникот стоеше оддалеку; не смееше дури ни очите да ги подигне кон небото, туку се удираше в гради и велеше: “ Боже, **биди милостив** кон мене грешниот!”)

Остварени значења на ἱλασμός и ἱλάσκομαι во христијанската литература

Новата димензија на значењето “жртва за искупување на гревовите” која ја добива лексемата ἱλασμός во Новиот завет, останува и понатаму доминантна во христијанската литература (в. и бел 34-37). Значењето “опростување” е јасно согледливо во создадените синтагми δοῦναι ἱλασμόν¹⁵⁴ и ζητεῖν ἱλασμόν. Последнава синтагма ζητεῖν ἱλασμόν најчесто се јавува во контекст каде е присутна и идејата за покајанието, искажана имплицитно¹⁵⁵ или експлицитно¹⁵⁶. Назначувањето на неопходноста од покајување кое задолжително треба му претходи на опростувањето, како и појавувањето на лексемата ἱλασμός во таквите контексти најдобро го потврдува нејзиното појмовно значење “опростување”¹⁵⁷.

Освен споменатото основно значење “милостив е” (в.бел 8), глаголот ἱλάσκομαι регуларно го остварува и значењето “опростува” при употребата на неговите форми во пасив. Настрана од споменативе и веќе познати

¹⁵⁴ Значењето простување се наметнува и поради синтагмаската врска во која стои овој збор: cf RomCant 27,4 δὲ καὶ ἡμῖν ἱλασμόν τῶν πταισμάτων καὶ λύσιν παθῶν ἀμέτρων, ἀκατασχύντους παραστήναι τῷ βήματι τῷ φρικτῷ ἐν μετανοίᾳ περαιοῦσον ἡμᾶς ταῖς εὐχαῖς τῆς ἀχράντου μητρὸς σου, σωτῆρ, ὁ πᾶσι παρέχων θεῖαν ἄφεσιν. (Дај ни опростување (ἱλασμόν) на престапите и ослободување од неизмерни страдања, и неосрамотени да пристапат на ужасниот олтар. Во покајание пренеси нè со молитвите на твојата ... мајка, спасителе, кој на сите им пружаш божјо проштевање.)

¹⁵⁵ Bas Caes De humilitate vol 31 pg1649 : Καὶ κατήλθεν ὁ τελώνης δεδικαιωμένος ὑπὲρ αὐτὸν, ὅτι τὸν ἅγιον ἐδόξαζε Θεὸν, καὶ οὐδὲ ἀναβλέπειν ἐτόλμα, ἀλλ' ἱλασμόν ἐζήτει μόνον, κατήγορος ὢν ἑαυτοῦ καὶ τῷ σχήματι καὶ τῇ κατὰ στήθους πληγῇ, καὶ τῷ ζητεῖν οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἱλασμόν. (И слезе митникот оправдан од него, затоа што го славел светиот Бог, и не се осмелуваше ни да погледа, туку бараше само смилостивување (прошка, ἱλασμόν) иако се обвинуваше самиот себеси и со држењето и со ударот во гради и со тоа што не (се осмели да) побара ништо друго освен опростување.

¹⁵⁶ cf. Chrys In Drch vol 61.pg781: Διὰ γὰρ ἡμᾶς εἴρηνται αἱ παραβολαί, καὶ δι' ἡμᾶς ἀναγινώσκονται, ἵνα μηδεὶς ἑαυτὸν ἀπελπίσῃ, κἄν σφόδρα ἁμαρτωλὸς τυγχάνῃ· ἀλλὰ προσέλθῃ τῷ Θεῷ μετανοῶν καὶ ζητῶν παρ' αὐτοῦ ἱλασμόν,.. (и за нас (ке) се кажуваат параболите, и за нас ќе се читаат, за да не се разочара во (себеси) никој, па макар и да бил претерано жесток грешник; туку да му пристапи на Бога и покајувајќи се и барајќи од него опростување (ἱλασμόν))

¹⁵⁷ Chrys De paenitentia (homiliae 1-9 vol 49, pg 323): Ἀνθρώπος μὲν ἦν τῇ φύσει ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος, Θεοῦ δ' ὑπρέτης τὴν πρόθεσιν· διὰ τοῦτο ὥσπερ οὐρανίῳ κέχρηται γλώττῃ, καὶ ὥς ἐξ αὐτῶν τῶν οὐρανῶν φθεγγόμενος, οὕτω καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἀπειλεῖ, καὶ τοῖς μετανοοῦσιν ἱλασμόν ἐπαγγέλλεται. ~ (По природа бил човек овој велик учител, а слуга Божји според одлуката. И затоа како да се служи со небесен јазик и како да одекнува од самото небо, така и на оние кои грешат им се заканува и на тие кои се покајуваат им ветува опростување.)

значења, интересно е да се спомене дека овој глагол окасионално ги остварува значењата “почитува, искажува почит(на пагански начин)”¹⁵⁸ или значењето “обновува преку окајување (испаштање)”¹⁵⁹

Латинско- грчки соодветства и паралели

Латинскиот превод на Светото писмо дава недвосмислена потврда за многу сложената семантичката природа на дадениот хебрејски оригинал кој пак, во LXX е предаден со зборот ἱλασμός. Во Вулгатата се појавуваат два термина кои може да се сметаат за паралели¹⁶⁰ на грчката лексема ἱλασμός. Тоа се лексемите propitiatio и expiatio. Лексемата propitiatio е nomen actionis од глаголот propitio¹, “умилостивува”. Нејзиното основно значење е “умирување, измирување(окајување), умилостивување”¹⁶¹. Создавањето на оваа лексема во посткласичниот латински јазик и тоа, според наше мислење, при самиот превод на Светото писмо од хебрејски (или од грчки) говори во прилог на споменатата претпоставка за сложената и многу специфична семантичка содржина на хебрејскиот оригинал. Зашто латинскиот јазик располагал со зборови со кои истиот би можело успешно да се предаде при преводот. Мислиме пред сè на класичнолатинскиот збор: placatio(, -onis f.) во кој јасно се издвоиле две основни значења: значењето “успокојување, умирување”¹⁶² и значењето “смилостивување”¹⁶³. Второво значење на placatio е нешто посспецифично и е поврзано со обредот, а најчесто како свој објект подразбира одредено божество. Тоа значење е многу блиско, па дури и идентично со значењето на новосоздадената лексема propitiatio во Вулгатата. Впрочем, не случајно лексемата placatio се

¹⁵⁸ PLG pg 673 s. ἱλάσκομαι :Philost.h.e.2.17 τὴν Κωνσταντίνου εἰκόνα ... θυσίαις... ἱλάσκεσθαι... (се почитува сликата на Константин со жртви)

¹⁵⁹ cf Ath contra Ar vol 26. pg 161: καὶ νῦν αὐτὸς τοὺς προσερχομένους αὐτοῦ τῇ πίστει προσάγει καὶ προσφέρει τῷ Πατρὶ, λυτρούμενος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων ἱλασκόμενος τὰ πρὸς τὸν Θεόν; (А сега, и тој самиот ги приведува тие што пристапуваат со вера и Му ги принесува на Отецот, искупувајќи ги сите и **возобновувајќи ги врските со Бога;**)

¹⁶⁰ Нагласуваме дека во овој случај станува збор за посредна споредба на два независни превода направени од еден хипотетично (или приближно) еднаков хебрејски прототип.

¹⁶¹ cf LS s. propitiatio, -onis f. : *an appeasing, atonement, propitiation* .

¹⁶² cf.perturbati animi Cic)

¹⁶³ (deorum Cic *Deorum immortalium* Cic ND(*De deorum natura*)3,2,5; id Tusc4,28,60)

смета за истозначна со новосоздадениот збор лат. *propitiatio*¹⁶⁴. Мотивот за образувањето на лексемата *propitiatio* во латинскиот се чини дека бил истиот како и мотивот за образувањето на лексемата ἱλασμός во грчкиот јазик. И двете лексеми, лат. *propitiatio* и грч. ἱλασμός се изведени од глаголи кои имаат иста првобитна семасиологија, а нивното образување очигледно било со цел да прикажат одреден хебрејски преводен модел.

Ретко употребуваната лексема *expiatio* во класичниот латински јазик го носела основното значење “надомест (сатисфакција), отштета, компензација (за сторениот престап)”. Оваа лексема е *nomen actionis* изведен од глаголот *expiol*, кој во лат. јазик се употребувал како религиозен технички термин со значења: “очистува со жртвопринесување”, “искупува (претрпувајќи казна за нешто)”, “умилостивува”. *Expiatio* како соодветник за ἱλασμός се потврдува само во Nm.5,8 веројатно во значење “надомест” (в. бел 25). Како технички термин поврзан со обредот и жртвопринесувањето го среќаваме во изразот *aqua expiationis*- “вода за очистување, очистителна вода” (Nm 19,13; Nm31,23)¹⁶⁵, како и во изрази со кои се означуваат обредни дејствија, а кои во грчкиот јазик се изразуваат со гл. ἐξιλάσκειν (cf. Lv.16,3; Nm 28,30). Во секој случај лексемата *expiatio* повеќе се однесува на компензаторскиот (искупителниот) дел на одредена обредна постапка, изведувана со цел да се издејствува практично опростување.

Значењето “окајување, испаштање, плаќање за стореното недело” кај лат. *expiatio* е недвосмислено. Сепак *expiatio*, особено во споменатиот технички израз *aqua expiationis*, упатува и на додатното значење “очистување” односно, “правење чист во обредна смисла”. Ваквото поврзување може да биде поткрепено и преку претпоставениот семантички развој на основниот глагол *expiol*, “окајува, искупува, плаќа за гревовите и на тој начин се очистува од нив, станува чист, ослободен од гревовите”¹⁶⁶.

¹⁶⁴ cf. Isid Orig 15,4: *propitiatio placatio est*

¹⁶⁵ (Nm 19,13 Vulg: *aqua expiationis* vs. LXX ὕδωρ ῥαντισμοῦ; Nm31,23 Vulg: *aqua expiationis* vs. LXX ἀλλ' ἢ τῷ ὕδατι τοῦ ἀγνισμοῦ ἀγνισθήσεται.)

¹⁶⁶ Семантичкиот премин за глаголот *expiol* го предлагаме врз основа на образложението според кое лат глагол *pio* се приклучува кон грч. τί(ν)ω и с-х. кајати: “...треба поћи од

Лексемата *propitiatio* како паралела на грчката лексема ἱλασμός се јавува во Lv 25,9 Ps 129,3 и Dn 9,9 чии содржини веќе ги наведовме погоре (в. бел.). Со други зборови *propitiatio* покрај значењето “умилостивување” може да го реализира и значењето “опростување” како и грчката лексема ἱλασμός во односните контексти.

Истава лексема многу почесто се јавува како соодветник на грчкиот збор ἐξἱλασμός¹⁶⁷, кој пак во LXX остварува значења кои се блиски до сем поле “помирување и умилостивување” (в. бел.).

Во старозаветните книги од Вулгатата во примерите каде се јавува лексемата *propitiatio* не може да се потврди конкретното значење “жртва за умилостивување, за измирување” кое пак, како што видовме, лесно може да се препознае кај лексемата ἱλασμός во грчкиот.

Словенско - грчки соодветства и паралели

а) ἱλασμός = оцѣщенне или оунищенне

Лексемата ἱλασμός во македонските цсл. ракописи најчесто се предава со лексемите оцѣщенне и со лексемата оунищенне. И двете именки се девербативни образувања од глаголите оунстити и оцѣстити, чија основа се поврзува со еден ист корен т.е. прасл. *čistь (Фасмер IV str301 цестить et 366 чистый), па очигледно е дека тие може да се сметат за синоними. Сепак, првата именка- оцѣщенне е многу почесто застапена во македонските цсл. ракописи како соодветник за грч. ἱλασμός, додека втората- оунищенне е повообичаен соодветник за грчката лексема καθαρισμός за чија што семантичка инволуција говориме подолу.

глагола *pio* како примарног облика, а не од негово изведенице *pius*. Та изведеница је помен verbale као, рецимо, *anhelus* “онај ко дахѐ; онај ко чини да неко дахѐ” од *anhelare* “тешко дисати, дахтати”. Јасно је према томе да је *pius* онај који окајава, испашта, испуљује грехе и на тај начин се чисти од греха па је према томе побожан. Тако је с једне стране, уклоњена крупна семантичка тешкоћа коју су, како смо видели, Ерну-Меје покушали да избегну полазећи од претпостављеног зачења за *pius* “[au coeur]pur” preма *piare* “effacer par une sacrifice, expier, purifier”. (Срепјас 1973, 254-255)

¹⁶⁷ (cf. Lv23,28; Sir: 17,28;18,11;18,20; 28,5)

Овој статистички податок би можел да говори во прилог за настанувањето на одредено семантичко расчленување кај двете синонимни лексеми. Односно првата, лексемата **оцѣщенне** да изразува “милост добиена од Бога како знак за опростување”, додека втората- **оунѣщенне** повеќе да се однесува на “ритуалното очистување преку кое се настојува да се добие простување на гревовите”. Ова дотолку повеќе, што во македонските црковнословенски ракописи се јавува и пример- **отѣѣщенне**, во кој се бележи целиот префикс **отъ-**. Споменатава лексема ја среќаваме во Загребскиот триод како соодветник за грчките лексеми *ἰλασμός* и *ἰλαστήριον*¹⁶⁸. Засега не успеавме да потврдиме писмени сведоштва кои би покажале дека лексема **отѣѣщенне** ја предава и грчката лексема *καθαρισμός*. Единственото значење на цсл. лексема **отѣѣщенне** е “ослободување од грев” (Макариоска, 84), а нејзиниот морфолошки состав таа потсетува на латинската лексема *expiatio* па така што би можела да се смета и за нејзина преведенка.

Врз основа на прегледот на целиот односен материјал кој се чува во картотеката на Одделението за историја на јазик во Институтот за македонски јазик “Крсте Мисирков” ги приведуваме следниве статистички податоци кои би можеле да одат во прилог на нашата претпоставка: глаголот *ἰλάσκομαι* во мак. цсл ракописи се предава само еднаш со изразот **мнолстивъ быти**¹⁶⁹ и 16 пати со форми од глаголот **отѣѣстити**, односно **оцѣстити**¹⁷⁰. Од истата основа се и најчестите соодветници за грчката

¹⁶⁸ Zag 118r19 (*ἰλασμός*) **и**ко тѣ **е**динъ **е**съ влѣѣѣ **ѡ**цѣѣщенне **м**лѣтнѣноѣ ; Zag 86v18 (*ἰλαστήριον*) **ѡ**цѣѣщенне **н**амъ **в**ѣрнѣм **н**с тебе **ѡ**ставаѣненне **п**одаѣтъ **сѧ**

¹⁶⁹ (Ev Rad 131c 24-131d/ 5 Lk 18,13 v. i str i bel)

¹⁷⁰ *ἰλάσκομαι* = **отѣѣстити**: Zag 77^v/ 27-28; Zag 85/7-9; Mak Triod 38v/ 17-13; Mak Triod 1/ 8-10 ; *ἰλάσκομαι* = **оцѣстити** : Ochr 72v/13-17 Hb2,17; Bon 35c/27-30 Ps 24,11; Bon 102 c/7-11 Ps 64,4; Bon 131a/1-4 Ps 77,38; Bon 134a/2430 Ps 78,9; PsRdm 112v/10; Ps Dcn 102/7-12; Lobk 71/5-6; Zag 92/18-21; Zag 57v/10-12; Mak Triod 1,18-20

лексема ἱλασμός, како на пр. отъцѣстникъ, отъцѣщенне или оцѣщенне¹⁷¹. Во црковнословенските мак. ракописи последнава лексема се јавува и како соодветник за грч. ἱλαστήριον, кој пак во Новиот завет е употребен од апостолот Павле (Ro 3,25) како симбол за Христовиот саможртвен подвиг, преземен исто така од старозаветната обредна традиција за жртвопринесувањето¹⁷². Соодветството грч. ἱλασμός = цсл. оуиценне се потврдува само на три места¹⁷³.

Предавањето на грчкиот термин ἱλασμός со зборови од црковнословенскиот кои во својата основа се поврзани со основата *чист покажува дека истиот се поимал исклучиво како термин поврзан со обредно-религиозната пракса. Образувањето на лексемите оцѣщенне / оуиценне донекаде упатуваат и на обратен семантички развој од оној на лат. expiatio, и expiare (во чија основа е *pius - “раскајан > чист” в. бел), од кој произлегува и семантичкиот паралелизам со неа. Во таа смисла може да забележиме дека и двата семантички развоја доведуваат до еднакви крајни резултати.

б) ἱλασμός = отъпоустъ

Директна потврда за значењето “простување” кое ја содржела грчката лексема ἱλασμός наоѓаме во Загрепскиот триод во кој изразот πταισμάτων ἱλασμός предава со лексемата отъпоустъ (cf. Zag144r 9-11 пожръти за вса агнецъ же нъ мрътвнхъ грѣхомъ ѿпоустъ).

¹⁷¹ cf. грч. ἱλασμός = о(тъ)цѣщенне

¹⁷² грч. ἱλαστήριον = о(тъ)цѣщенне Zag 86v/18-22; Mak Triod 15,10-30 и Och19v/11-14 Ro3,25. Наспроти последниов пример од Охридскиот апостол кој се однесува на симболичната или метафорична употреба стои соодветството потврдено во истиот ракопис т.е. грч. ἱλαστήριον = цсл. олѣтарь Och1 74v/ 16-19 Hb9,5. Имајќи ги предвид содржините на соодветните места од Новиот завет ваквите соодветства во Охридскиот апостол упатуваат на правилното сфаќање на содржината на изворникот од страна на преведувачот.

¹⁷³ грч. ἱλασμός = цсл. оуиценне Pog 240/11 Ps 124,4; Mak Triod 29v/ 26-29; Mak Triod 14v/ 14-16

Оваа лексема во црковнословенскиот јазик е бессуфиксно образување, карактеристично по тоа што најчесто се изведува од основите на префиксираните глаголи. Нејзиното значење се толкува како "ослободување (од грев), прошка, простување" (Макариоска, 155)¹⁷⁴. Девербативните образувања од овој вид се типичи и мошне живи за народниот јазик и богато се потврдени во старословенските ракописи. Во писмениот јазик се претпочитале книжевните суфиксални образувања, па така се следи *проказа-проказани, въздвигъ - въздвижение* (Вайан А, 228). Во оваа низа од лексички двојници секако дека може да се вброи и лексичкиот пар *отпустъ и отпуценне*- која е директна семантичка заемка за *ἄφεσις*, основниот грчки термин со кој првенствено се изразува поимот "опростување" првенствено во теолошка смисла.

Во потврденото соодветство грч. *ἰλάσμός* = *цсл отпустъ* во Zag144r/9-11 можеби би требало да се согледа своевиден обид за надминување на рамките на механичкото преведување со кое се настојува на постојано употребување на еднаш утврдените соодветници за дадените преводни модели(в. бел).

Современи состојби

Глаголот *ἰλάσκομαι* обично не се вбројува во лексичкиот фонд на современиот грчки јазик. За неговата сè поретка употреба и постепено исчезнување веројатно повлијаело фаворизирањето на префигирираниот глагол *ἐξιλάσκομαι* кое се забележува во грчката којна¹⁷⁵. Феноменот на (постепената) замена на *ἰλάσκομαι* со форми од истиот глагол со префиксот *ἐξ*- подоцна, се чини се повторил на сличен начин. Односно

¹⁷⁴ Значењето "простување" за лексемата *отъпустъ* Макаријоска (475) го потврдува и преку бележењето на нејзините синоними, т.е. лексемите *отъпоуценне, оставленне, проуценне*.

¹⁷⁵ Во етимолошкиот речник на Шантрэн за овој глагол е забележано дека "la forme la plus usuelle comporte le préverbe ἐξ- "se concilier" [un dieu], "expier"[une faute] (ion-att., LXX etc.) Двата глагола се различно примарно значење. Првиот, за разлика од вториот, како што може да видиме кај Шантрэн, има каусативно значење и секогаш како објект имал одредено божество"chercher à se rendre favorable, à se concilier"(chez Hom. le complément désigne toujours un dieu)

ἰλάσκομαι бил поистоветуван (или целосно заменет) со глаголот ἐξιλέωω (односно со неговиот медиопасив ἐξιλέομαι), образуван со истиот префикс ἐξ-, но од поинаква основа¹⁷⁶. Потврда за ваквата замена наоѓаме кај Хесиџ¹⁷⁷ и во лексиконот Судас¹⁷⁸. Во современиот грчки јазик глаголот ἐξιλέωω ја добил формата образувана со суфиксот -ων-ω, својствен за контрактните глаголи на -ωω (Chantraine, 1967, 243), и соодветно на тоа со пасивна форма ἐξιλεώνομαι. Нијанси од значењето “опростување” се рефлектираат во пасивот од новогрчкиот глагол ἐξιλεώνομαι, т.е. “добива опростување по обидот за очистување на душата”¹⁷⁹.

Лексемата ἰλασμός пак, во современиот грчки јазик се смета за истозначна, или, може да се каже, се заменува, со лексемата ἐξιλέωσις¹⁸⁰, чие што основно значење е “омилостивување, успокојување, успокоение”¹⁸¹. Толкувањето прибележано кон секундарното значење на лексемата ἐξιλέωσις во новогрчкиот јазик како “очистување на душата со самоказнување”¹⁸² во најголема мера го одразува специфичното значење на ἰλασμός кое во LXX го согледуваме хипотетично, а тоа е значењето “окајување, испаштање”.

¹⁷⁶ cf. DELG, pg 462 : Formes nominales anciennes qui se rattachent moins directement au theme verbal : 1) ἰλαος avec α long notamment Il.1,538 ou bref, p. ex. Il 9,639, ep., lyr., arcad., eol. ἰλλαος (Hdn, 2,524

¹⁷⁷ cf Hesch: *ἰλάσκεσθαι· ἐξιλεοῦσθαι (A 386) g
*ἰλάσσεαι· ἐξιλεώσης (A 147) m

¹⁷⁸ cf. Suid Ἰλάσκεσθαι· ἐξιλεοῦσθαι.

¹⁷⁹ cf. EL s. ἐξιλεώνω str.256: (παθ.) ἐξιλεώνομαι, συγχροοῦμαι ἐπειτα από προσπάθεια ψυχικού καθαρμοῦ

¹⁸⁰ cf. EL. ἰλασμός (ο) ους. [<μτγν. ἰλασμός <ἰλάσκομαι] ἐξιλέωσις

¹⁸¹ cf. EL s. ἐξιλέωσις (η) ους. [<μτγν. ἐξιλέωσις <ἐξιλέω-ω] (Κ ἐξιλέωσις,-εως) ἐξευμενισμός || καταπράυνση || ο καθαρμός της ψυχής με αυτοτιμωρία.

¹⁸² cf. EL s.ἐξιλέωσις : καθαρμός της πψυχής με αυτοτιμωρία- .

Развој на значењето “простува” кај припадници од лексичко семантичката група καθαρ-

Разгледувањето на семантичкиот обем на лексемата ἱλασμός како еден од термините со кој се изразува идејата за простување нè поттикна да ја разгледаме и семантиката на именката καθαρισμός, глаголот καθαρίζω- како припадници на лексичката група на дериватите од основата καθαρ-. Оправданоста за овој избор сметаме дека лежи во фактот што дејствието кое што го означува глаголот καθαρίζω и лексемата καθαρισμός во одредени контексти се совпаѓаат, односно се многу блиски до значењето на лексемата ἱλασμός, која влегува во семантичкото поле што го опфаќа поимот опростување.

Доколку за разбирање на поимот “опростување” е неопходно да се сфати димензијата на гревот, тогаш за да се согледа семантичка нијанса опростување, вткаена во зборовите изведни од основата καθαρ- (мислиме на лексемата καθαρισμός и глаголот καθαρίζω) ќе бидат полезни и одредени сознанија за сфаќањето на поимот нечистотија, осквернетост како во Стариот, така и во Новиот завет¹⁸³.

Глаголот καθαρίζω како и од него изведените лексеми καθαρισμός, καθάρισμα (чистење), καθαριστήριον(бојаџилница) и др, спаѓа во т.н. καθαρεύουσα зборови формирани во подоцнежнo време(DELG, pg.479 s. καθαρός). Првобитно употребата на глаголот καθαρίζω била повеќе својствена за библиската и христијанската литература. Καθαρίζω обично се јавува наместо глаголот καθαίρω кој повеќе се употребувал во класичниот период во значењето “темелно очистува, исперува, пречистува”. Суфиксот -ίζω би можел упатува и на каузативност или можеби фреквентативност на

¹⁸³ Старозаветното конципирање на поимите на чистота и нечистота од денешен аспект се чинат многу чудни, а особено што нечистотијата се прикажува како последица од допирот со сакрален предмет. Според сфаќањата на Израелскиот народ профаните и сакралните предмети поседуваат мистериозни својства кои може да му се припишат на секој кој ќе стапи во допир со нив, па таквото лице морало да биде изоштено. За да може нечистиот да се врати во живот и во работа, тој морал да биде очистен. Таквиот став секако ги одразува примитивните обичаи и менталитет, но законите кои настанале врз основа на ова сфаќање служеле за возвишена цел за издвојување на Израелот. Паганските незнабожачки народи можеле да допираат сешто, па и да јадат сè без да бидат казнети. Ова никако не важело и за Израелскиот народ. Тој му припаѓал на пречистиот и транспедентен Бог, па затоа морал секогаш да ја одразува неговата светост. Постоеле неколку различни обреди на очистување според кои " нечистото лице " со доведувало повторно во нормална состојба.(R.E. Brown- i dr. , 114-119)

овој деноминален глагол, така што неговото основно значење би гласело: “прави нешто да стане чисто”, или “прави некој да стане чист”. Примарната семантика на овој глагол упатува на нејзината првобитна религиозна обоеност. Религиозната семантичка нијанса е впрочем својствена и за мотивиричкиот збор за деривацијата на гл. καθαρίζω, придавката καθαρός, која од семантички аспект пројавува впечатлива специјализација на примарното значење “свој, сопствен, приватен” која завршува со премин во значењето “неосквернет, односно “обредно чист”. За споменатиот семантички развој на придавката καθαρός значајно е семантичкото поместување во значењето “чист”, кое освен во физичка, можело да биде применето и во морална и религиозна смисла, дотолку повеќе што религиозната чистота, меѓу другото подразбира чистота на телото (DELG s. καθαρός).

Семантички остварувања на глаголот καθαίρω произлезени од неговата контекстуална употреба во LXX

Заменувањето на глаголот καθαίρω не е само аналошка појава својствена за грчката којна, каде како попродуктивни се јавуваат образувањата со суфиксот -ίζω. Оваа замена се должи и на одредени семантички промени кои пак доведуваат до поместувања во рамките самата лексика. Имено глаголот καθαίρω го стеснува својот семантички обем и се ограничува само на означување на конкретно физико дејство кое подразбира “постапка на чистење со одделување на потребното од непотребното” па така дефиницијата со која би се изразила семантичката разлика од основното значење “чисти” би гласела “чисти по пат на отстранување на непотребите делови, односно- “треби, врши (жито)”. Со ова значење καθαίρω се јавува и во LXX¹⁸⁴. Неговото поранешно место во лексичко-семантичкиот простор го зазема глаголот καθαρίζω со основното значење “прави нешто да стане чисто, чисти”. Најстарите писмени

¹⁸⁴ 2Regn 4,6 καὶ ἰδοὺ ἡ θυρωρὸς τοῦ οἴκου ἐκάθαίρεν πυροὺς καὶ ἐνύσταξεν καὶ ἐκάθευδεν, (Vulg: adsumentes spicas tritici... ; СПмк: а вратарот на куќата кој чистеше пченица беше заспал.) Is.28,27 οὐ γὰρ μετὰ σκληρότητος καθαίρεται τὸ μέλανθιον, οὐδὲ τροχὸς ἀμάξης περιόξει ἐπὶ τὸ κύμινον, ἀλλὰ ῥάβδῳ ἐκτινάσσεται τὸ μέλανθιον, τὸ δὲ κύμινον μετὰ ἄρτου βρωθήσεται. οὐ γὰρ εἰς τὸν (Vulg: non enim in serris triturbabitur gith nec rota plaustrum ...; СПмк: зашто не **вршат** граор со чукање...)

сведоштва за употребата на καθαρίζω доаѓаат токму од LXX¹⁸⁵. Оттука можеби е и разбирлива религиозната конотација која е содржана во неговата основна семантика. Во Стариот завет, и тоа посебно во Петокнижието глаголот καθαρίζω најчесто стои во оние контексти во кои се препорачува обредот на очистување поради религиозна осквернетост. Примерите за употребата на овој глагол во т.н. обредна смисла се најмногубројни во Третата Мојсеева книга (т.е. во Книгата Левитска) во која поопстојно се говори за правилата за зачувување на древните свештени обреди. Во неа глаголот καθαρίζω се појавува на 24 места. Основно значење “прави некој или нешто да стане чист(о)” во Стариот завет речиси секогаш се употребува во религиозна смисла. Затоа сосема удобно може да го исползуваме толкувањето на едно од значењата на καθαρίζω, прикажано речникот на Лув и Нида и да го прифатиме како негово основно значење и во Стариот завет. Предложеното толкување гласи “to cleanse from ritual contamination or impurity”, при што се прецизира дека “the cleansing obviously involves not physical cleansing, but ritual cleansing, that is to say, the elimination of so-called negative taboos or ritual defilement” (LNTSD: 53.28).

Неосквернетоста, односно целосната чистота претставува многу важен аспект во јудејската традиција, според која секој човек треба да се наоѓа во состојба на чистота-телесна и духовна за да остане во заедништво со Бога и за да може да учествува во свечените обреди на празнувањето на Бога и во молитвите. (Во одредени аспекти состојбата на нечистотија т.е. осквернетост се смета за истозначна со состојбата на грешност, што се потврдува и од фактот што видот жртвите кои се принесуваат при обредот на очистување неретко се од редот на жртвите за грев т.н. hatat)

Причините за нечистотијата т.е. за осквернетоста можеле да бидат многубројни, како на пример земање на забрането јадење (Lv 11), контакт со мртво лице (Nm 6,9), породување (Lv 17), излевање на сперма (Lv 15,13)

¹⁸⁵ Статистичките податоци покажуваат дека во LXX формите од гл. καθαρίζω се појавуваат вкупно 125 пати. Разгледувано од аспект на самите старозаветни книги, забележливо е дека овој глагол најмногу се сретнува во Петокнижието 56 пати. Во Историските книги го има на 10 места, во пророчките пак на 19, во Псалмите 17. Неговата фреквентна употреба забележлива е и во девтероканонските книги каде формите од καθαρίζω се јавуваат 23 пати.

или одредени болести (Lv 13;14). Вака сфатениот поим за нечистотија, т.е. за осквернетост во стварноста наложувал извршување на посебни и разновидни обреди, главно свештени, а сè со цел да се отстрани нечистотијата, односно осквернетоста.

Тоа пак на јазичен план подразбира и повеќе семантички расчленувања за основниот глагол кој го означувал дејствието на обредното очистување. Со оглед на фактот што *καθαρίζω* првенствено подразбира вршење на свештен обред, сосема е очекувано и вообичаено како субјект со самиот глагол да се јави помен *agentis*- вршител на свешетно дејствие, односно именката *ὁ ἱερεὺς*. Ваквата синтагматска врска со семантички одбележан субјект упатува на диференцијација на основното значење “прави некого или нешто да стане чист(о)” во значењето “прогласува некого или нешто за чист(о)”. Ова значење обично се јавува во контексти во кои се опишува завршниот дел од обредот кој се спроведува за очистување. Во таквите контексти субјектот без исклучок е *ὁ ἱερεὺς*.

Видови на обредно очистување во LXX

а) очистување од лепра:

Во зависност од видот на нечистотијата, односно осквернетоста која треба да се отстрани глаголот *καθαρίζω* пројавува и други специјализации на значењето. Тука никако не смее да се одмине семантичката диференцијација на глаголот *καθαρίζω* која може да се изрази со дефиницијата “официјално прогласува (sc. свештеникот) дека одредено лице е повторно во состојба на религиозна чистота”¹⁸⁶. Земајќи го предвид и видот на извршеното обредно очистување, претходната дефиниција за

¹⁸⁶ Cf. Lv 13,6 καὶ ὁψεται αὐτὸν ὁ ἱερεὺς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ τὸ δεύτερον, καὶ ἰδοὺ ἀμαυρὰ ἢ ἀφή, οὐ μετέπεσεν ἢ ἀφή ἐν τῷ δέρματι, καθαριεὶ αὐτὸν ὁ ἱερεὺς· σημασία γάρ ἐστιν· καὶ πλυνόμενος τὰ ἱμάτια καθαρὸς ἔσται. (СПМК: Свештеникот пак, нека ја види раната во седмиот ден, па ако забележи дека раната потемнела, а не се раширила по кожата, **тогаш свештеникот нека го прогласи за чист**; тоа е лишај; нека ја испере облеката и ќе биде чист.) Изразот *καθαριεὶ αὐτὸν* (*αὐτήν*) *ὁ ἱερεὺς* (Vulg: *mundabit eum (sacerdos)*, СПЦрсл: *и оуштит его жрец*) во кој стои значењето “прогласува некого за чист” се повторува на повеќе места во оваа старозаветна книга особено кога станува збор за исцелување од лепра. (Lv 13:613,17 (Vulg: *et mundum esse decernet (sc sacerdos)*, 23,28,34;37; Во посочените стихови се назначуваат и посебните белези кои треба да бидат потврда за да се прогласи дека настанало очистувањето, односно исцелувањето.

семантичката диференцијација на καθαρίζω истотака би можела да гласи: “прогласува (sc. свештеникот) дека некој е оздравен, исцелен (од лепра)”¹⁸⁷.

Самиот процес на очистување од лепра бил многу сложен и долготраен, а подразбирал чистење не само на лицето кое било зафатено од лепра, туку и на предметите кои морале и обредно да се очистат и официјално да бидат прогласени за чисти во религиозно- обредна смисла¹⁸⁸. Дека споменатото значење “прогласува некого или нешто за чист(о)” на глаголот καθαρίζω можело да се подразбере имплицитно или експлицитно, се потврдува со разноличието на самите преводи на други јазици¹⁸⁹.

Издвоеното значење “прогласува некого за обредно-религиозно чист” во семантичкиот обем на глаголот καθαρίζω поттикнува исто такво издвоено значење кај неговиот антоним- глаголот μιáνω. Така, и овој глагол во LXX пројавува значење во религиозно- обредна смисла “прогласува некого (или нешто) за нечист(о)”, па дури и значење “прогласува некого за грешен”¹⁹⁰. Инаку антонимноста на овие глаголи во религиозна смисла се пројавува и кај нивните мотивирачки зборови, придавките καθαρός и μιαρός. На ова нè упатува и Шантрэн кој констатира дека “ Καθαρός signifie “propre” mais la pureté rituelle se trouve étroitement

¹⁸⁷ Според сфаќањата на дамнешното време лепрозноста била сметана за состојба на осквернетост, па со тоа и луѓето кои имале лепра се сметале за ритуално неприфатливи. Тоа пак имало за последица нивно исклучување од вообичаениот општествен живот. Затоа отстранувањето на лепрозноста се сметало за важен религиозен чин, а исцелувањето требало да биде потврдено од страна на свештениците пред да почне единката да се смета за обредно чиста.

¹⁸⁸ Таков пример за прогласување на нешто за чисто имаме во Lv14,48 каде станува збор за домот на лепрозниот.

¹⁸⁹ За да го илустрираме ова ќе се послужиме со споредбата на Lv14,48 (LXX) vs. TOBLv14,48 (=прогласува за чисто) et СПмак (= очистува). cf. LXX Lv14,48:.. λειφθῆναι τὴν οἰκίαν, καὶ καθαρῶς ὁ ἱερεὺς τὴν οἰκίαν, ὅτι ἰάθη ἡ ἀφῆ...; TOBLv14,48:...la prêtre **déclarera** la maison pure...; СПмак Lv14,48(свештеникот)... **нека** ја **очисти** куќата,

¹⁹⁰ Приведуваме контекст во кој глаголот μιáνω се појавува како антоним на глаголот καθαρίζω, а во значењето кое се спомнува погоре. Така изразот καὶ μιανεῖ αὐτὸν ὁ ἱερεὺς (Vulg contaminabit itaque eum sacerdos, СПцсл: **осквернит** **его** **жрец**), несомнено добива значење “прогласува за нечист, скверен, па на некој начин и грешен”: cf. Lv 13,11: λέπρα παλαιουμένη ἐστίν, ἐν τῷ δέρματι τοῦ χρωτός ἐστιν, καὶ μιανεῖ αὐτὸν ὁ ἱερεὺς καὶ ἀφοριεῖ αὐτόν, ὅτι ἀκάθαρτός ἐστιν. Тоа е застарена лепра на кожата негова; затоа свештеникот **нека** го **прогласи** за **нечист**, и да го одвои бидејќи е нечист.

associcée à la propreté. Au sens religieux s' oppose a μωρός et se distingue de άγνός plus franchement religieux.”(DELG, pg 479).

Инаку развојот на значењето на глаголот μωίνω, кое во Новиот завет се дефинира како “осквернува вршејќи грев” (cf. NLT s. μωίνω: *peccando contaminando*), може на некој начин да биде потврда за опфаќањето на значењето “простува” во семантичкиот обем на глаголот καθαρίζω во Новиот завет.

б) очистување на сакрални предмети: Во 29 глава од Втората книга Мојсеева (Исход) детално се прикажани правилата за извршувањето на обредот со кој се осветуваат свештениците и жртвеникот. На осветувањето (санктификација), односно постапката со која се достигнува во состојба на целосна чистота (за да може да се биде претставен пред Бога), задолжително му претходи многу сложениот процес кој подразбира разновидни обредни постапки на очистување. Во таа смисла глаголот καθαρίζω го подразбира значењето “прави нешто да биде физички целосно чисто”¹⁹¹ пред да му биде посветено на Бога”, и на некој начин се доближува до значењето на глаголот άγνίζω кој го подразбира специјализираното значење “ целосно се очистува преку даден обред за да достигне во состојба на обредна прифатеност,” како и до глаголот άγιάζω –“(се) посветува”. Низ овој посебен вид церемонијално обредно очистување задолжително морало да поминат и самите свештеници¹⁹².

в) очистување на колективот

Стариот завет го познава и обредот на очистување кој задолжително се извршувал врз целата заедница. За извршувањето на колективното

¹⁹¹cf. Ex 29,36-37: καὶ τὸ μοσχάριον τῆς ἁμαρτίας ποιήσεις τῇ ἡμέρᾳ τοῦ καθαρισμοῦ καὶ καθαριεῖς τὸ θυσιαστήριον ἐν τῷ ἀγιάζειν σε ἐπ' αὐτῷ καὶ χρίσεις αὐτὸ ὥστε ἀγιάσαι αὐτό. ἐπτά ἡμέρας καθαριεῖς τὸ θυσιαστήριον καὶ ἀγιάσεις αὐτό, καὶ ἔσται τὸ θυσιαστήριον ἅγιον τοῦ ἁγίου· πᾶς ὁ ἀπτόμενος τοῦ θυσιαστηρίου ἁγιασθήσεται. (СПМК:(36) Телe заради гревовите да принесуваш во денот на очистувањето; и да го очистиш жртвеникот , кога осветуваш на него, и помажи го **за да биде осветен**.(37) Седум дена ќе го очистуваш и ќе го осветуваш, и жртвеникот ќе биде свјатаја свјатих ; секој што ќе се допре до жртвеникот ќе се освети.)

¹⁹² cf.Nm 8, 21: καὶ ἠγγίσαντο οἱ Λευῖται καὶ ἐπλύναντο τὰ ἱμάτια, καὶ ἀπέδωκεν αὐτοὺς Ααρων ἀπόδομα ἔναντι κυρίου, καὶ ἐξιλάσατο περὶ αὐτῶν Ααρων ἀφαγνίσασθαι αὐτούς. (СПМК: И Левитите откако се очистија и ги испраа облеките свои, Арон изврши над нив обред на посветување пред Господа и ги очисти, и се помоли за нив да бидат чисти)

очистување бил посветен и посебен ден, утврден со Закон¹⁹³. Колективниот обред на очистувањето што се спроведувал врз сите припадници на родот е со цел тие да бидат очистени од гревот. Изведувањето на овој обред е придружувано со обредот за *разрешување од ѓревои* кој го извршувал свештеникот. Дејствието, обредната постапка кое го врши свештеникот при обредот за разрешување од гревот се искажува со глаголот ἐξιλάσκομαι, додека глаголот καθαρίζω добива самостојно значење “очистен е од грев”¹⁹⁴.

Идејата за колективното очистување на родот ја препознаваме во пророчките книги на Стариот завет, пренесена алегориски. Значењето “опростува”, кое го препознаваме кај глаголот καθαρίζω во таквите контексти произлегува од поврзувањето со идејата за гревот отворено изразена во самиот контекст, но особено поради логичкиот подмет ὁ Θεός. Метафоричното значење “опростува” за καθαρίζω во Jer 40,8 е јасно назначено и поради неговото надоврзување со израз кој означува постапка на непаметење, а кој исто така има сила да го долови значењето “опростува”. Споменатиов израз всушност како да стои во контекстот во служба на разјаснувач на метафоричното значење “опростува” кое е вткаено во глаголот καθαρίζω¹⁹⁵.

Посебната употреба на значењето “опростува” кај глаголот καθαρίζω, која ја препознаваме во Книгата на пророкот Језекиил, се поткрепува и со прилошкиот израз за време кој се јавува во контекстот, а кој може да потсетува на Денот наменет за колективно очистување на родот¹⁹⁶.

¹⁹³ Начинот на кој свештениците го изведуваат целосниот обред на очистувањето на родот. е детално опишан во Lv16. Заедно со очистувањето доаѓа и се случува и постапката на осветувањето (Lv 16,19-20).

¹⁹⁴ Cf. Lv 16, 30 ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐξιλάσεται περὶ ὑμῶν καθαρίσαι ὑμᾶς ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν ἐναντὶ κυρίου, καὶ καθαρισθήσεσθε. (СПМК: зашто во тој ден ќе се помоли за вас за да ве очисти од сите ваши гревови пред Господа и ќе бидете чисти.) LXX ἐξιλάσεται; Vulg: in hac die expiatio erit vestri et mundatio... СПЦрсл: помолнт љ; СПМК: ќе се помоли ;

¹⁹⁵ Cf. Jer 40,8 καὶ καθαρίω αὐτοὺς ἀπὸ πασῶν τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν, ὧν ἡμάρτοσάν μοι, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ὧν ἡμάρτόν μοι καὶ ἀπέστησαν ἀπ’ ἐμοῦ. И ќе ги очистам од сите нивни недела со кои се огрешија кон мене, и воопшто нема да ги помнам (sc. целосно ќе ги заборавам) нивните гревови со кои ми згрешија и отстапија од мене (МЧА).

¹⁹⁶ Jez.36,33 τάδε λέγει κύριος Ἐν ἡμέρᾳ, ἣ καθαρίω ὑμᾶς ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν, καὶ κατοικίω τὰς πόλεις, καὶ οἰκοδομηθήσονται αἱ ἔρημοι. (СПМК:Така вели Господ Бог: “ Во оној

г) Самоочистување:

Иако во суштина глаголот καθαρίζω означува прозаично дејство, едноставна физичка постапка, тој во LXX речиси секогаш носи религиозна конотација, бидејќи постапката на чистење секогаш се спроведува од религиозно-обредни побуди. Ваквата постапка и кога не е извршувана од свештеник, сепак е религиозно мотивирана, зашто обично е по дадена заповед од хиерархиски повозвишено “свето” лице(Gn35,2), или непосредно од Бога(Ex19,10-15) . Во Четвртата книга Мојсеева читаме за очистувањето кое треба учесниците во претходната битка сами да го извршат, и тоа според одредени прописи, предвидени со Законот. Токму тие правила и прописи упатуваат на религиозната семантичка конотација на глаголот καθαρίζω. Самоочистувањето подразбирало пред сè “отстранување на нечистотијата, осквернетоста од самиот себеси, а се спроведувало со физичко чистење на она што се смета за нечисто, т.е. осквернето¹⁹⁷”. Потребата за ваквото очистување се наметнува поради свеста за сторениот грев за убивање и за извршени дела кои не се богоугодни и претставуваат прекршување на Божјите заповеди. Во постапката на самоочистување може да се согледа одредено испреплетување на самите мотиви за очистувањето: свеста за сторен грев, но и свеста за осквернетост. Обредот на самоочистувањето по воениот поход не бил спроведуван врз сите учесници во него, туку само врз воините што убиле човек или се допреле до убиен. И воениот плен бил исто така изложен на очистување(Num31,19-20).

ден кога ќе ве очистам од сите ваши беззаконија , и ќе ве населам во градовите и ќе бидат обновени сите урнатини ...”)

¹⁹⁷ Cf Nm 31, 23-24: πάν πρᾶγμα, ὃ διελεύσεται ἐν πυρί, καὶ καθαρισθήσεται, ἀλλ’ ἢ τῷ ὕδατι τοῦ ἄγνισμοῦ ἀγνισθήσεται καὶ πάντα, ὅσα ἐάν μὴ διαπορεύηται διὰ πυρός, διελεύσεται δι’ ὕδατος. καὶ πλυνεῖσθε τὰ ἱμάτια τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ καὶ καθαρισθήσεσθε καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν παρεμβολήν. (СПмк:И се што минува низ оган , поминете го низ оган за да се очисти, а освен тоа, тоа треба да се очисти и со очистителна вода; а се што не минува низ оган, поминете го низ вода; (24) и облеката исперете ја на седмиот ден, и очистете се , и потоа влезете во населбата.)

Остварување на значењето “простува”

На неколку места во Стариот завет глаголот καθαρίζω пројавува значење кое е многу блиско до значењето “простува”. Според наше мислење се работи за метафорична употреба на пренесеното значење на глаголот καθαρίζω- “во обредна смисла-прогласува за чист”. За метафората која ја имаме предвид ја подразбираме дефиницијата: “смета некого за невин, го ослободува од вина, му простува”. Предложеново значење овој глагол го остварува во контексти каде како негов субјект се јавува именката ὁ θεός, а објектот на дејствието подразбира лице кое директно го повредил ius divinum, и тоа во најтесна смисла, прекршувајќи Божја заповед¹⁹⁸ или даден завет кон Бога¹⁹⁹. Во таквите контексти значењето “простува” е дури и единственото значење што може да се подразбере²⁰⁰. Значењето “ослободува од вина, смета за невин”, за глаголот καθαρίζω е сосема јасно издиференцирано во подоцнежната христијанска литература (види бел).

Почетна употреба на значење во морална смисла

Своевидно отстапување од вообичаената контекстуална употреба на овој глагол забележуваме во Книгата Мудрост Сирахова 38,10.

¹⁹⁸ Конкретно станува збор за прекршување на втората Божја заповед и исклучувањето на можноста Бог да го *ἵпросῃ* таквото прегрешение. Според тоа пренесеното значење на καθαρίζω би требало да биде “(не) ослободува од вина, не опростува ”. Cf. Ex.20,7 οὐ λήμψη τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· οὐ γὰρ μὴ καθαρῶς κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ· (СПМК: Не изговарај го напразно името на Господа, твојот Бог, бидејќи **Господ нема да го остави неказнет** оној, кој напразно ќе го изговори името Негово) Истава содржина се повторува и во Dt.5,11. Во овој случај во СПМК предадена е доследно метафората од грчкиот оригинал cf. СПМК Dt5,11: зашто **Господ , твојот Бог нема да го очисти** оној, што го употребува името Негово напразно!

¹⁹⁹ Се работи за законот за одржување на дадените завети и ветувања дадени на Господа. и простувањето кое доаѓа од Господа во случај на ненемрно неисполнување на заветот од страна на млада девојка или жена.cf. Nm 30,6: ἐὰν δὲ ἀνανεύων ἀνανεύσῃ ὁ πατήρ αὐτῆς, ἢ ἂν ἡμέρᾳ ἀκούσῃ πάσας τὰς εὐχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς ὀρισμούς, οὓς ὥρισато κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτῆς, οὐ στήσονται καὶ κύριος καθαρῶς αὐτήν, ὅτι ἀνένευσεν ὁ πατήρ αὐτῆς. (СПМК: Nm 30,6: ако таткото нејзин кога ќе чуе па и забрани, тогаш сите нејзини завети што си ги наложила на душта своја, да не се исполнуваат , и **Господ ќе ѝ прости**, бидејќи таткото ѝ го забранил. Изразот κύριος καθαρῶς αὐτήν се повторува и во Nm. 30,9 и Nm30,13)

²⁰⁰ Ова може да се потврди и преку споредбата на претходните контексти со преводи од други јазици. cf. Nm30,6: СПсх: И Господ ќе го **опрости**,...: СПбг: и Господ ќе ѝ прости СПцсл: и гдѣ ωчиститѣ ю,... ; VulgNm30,8:et **propitius ei erit Dominus**...; NRSV:Nm30,8 and the **Lord will forgive her**; TOB: et la Seigneur la tiendra quitte; BUML:und der Herr wird ihr **gnädig sein** (ќе биде милостив); GNB: the **Lord will forgive her**

Содржината на објектот кој се јавува покрај глаголот καθαρίζω упатува на значење поврзано со сферата на етиката и моралот. Во таа смисла значењето на глаголот би била “ја совладува, надминува нечестивоста” или со други зборови “ ги исповеда своите гревови, се покајува” како што може да просудиме од еден динамичен превод на Светото писмо²⁰¹. Поради содржината на поширокиот контекст во кој се јавува глаголот καθαρίζω (Sir 38,9-12), тешко е да се одговори дали во дадениов случај станува збор само за случајна метафорична употреба која произлегува од особената семантика на објектот на синтагмата, или пак, за почетно закрепнување на нова синтагматска врска која го условува споменатото значење во морална смисла. Во секој случај приведениов пример јасно ја потврдува можноста за употреба на овој глагол во морално-етичка смисла²⁰².

Именката καθαρισμός како субституент на клас. καθαρμός

Наспроти осамениот пример за можно остварено значење во морална смисла кај глаголот καθαρίζω, се семантичките остварувања на од него изведената лексема καθαρισμός кои се богато илустрирани во LXX.

Лексемата καθαρισμός е именка од машки род која означува дејствие, изведена од глаголот καθαρίζω- “да правиш некого или нешто да биде (обредно) чист(о)”. Формата καθαρισμός се смета како повообичаена за хеленистичкиот грчки (и за грчката којна) наместо лексемата καθαρμός, која пак се употребувала во класичниот период и тоа првенствено како посебен термин од областа на обредот и религијата. Со овој термин се означувало очистувањето во религиозно-обредна смисла, обично спроведено со искупително, окајувачко жртвопринесување²⁰³ и најчесто по

²⁰¹ cf. GNB Sir 38,10: **Confess all your sins** and determine that in the future you will live a righteous live.

²⁰² Sir 38,10 : ἀπόστησον πλημμέλειαν καὶ εὐθυνον χειρὰς καὶ ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας καθάρισον καρδίαν· (СПмк: Остави го грешниот живот , крени ги рацете и очисти го срцето од секаков грев.)

²⁰³ Hdt7,197: Ταῦτα δὲ πάσχουσι οἱ Κυτίσσωροι τοῦ Φρίξου παῖδες ἀλόγονοι διότι καθαρμὸν τῆς χώρας ποιευμένων Ἀχαιῶν ἐκ θεοπροπίου Ἀθάμαντα τὸν Αἰόλου καὶ μελλόντων μιν θύειν ἀπικόμενος οὗτος ὁ Κυτίσσωρος ἐξ Αἴης τῆς Κολχίδος ἐρρύσατο, . (СПмк: А тоа го поднесуваат потомците на Китисор, синот на Фрикс, затоа што, кога Ахајците, по заповед на богот , се подготву-вале да ја исчистат земјата од грев со жртвено колење на Атамант, Ајоловиот син, тој Китисор , доаѓајќи од Аја, од Колхида, го спасил деда си.)

заповед и упатства дадени од одредено божество²⁰⁴. Во таа смисла може да согледаме и одредено совпаѓање со семантичкиот развој на лексемата ἱλασμός која исто така го добива значењето “жртвопринесување” или “жртва”. Лексемата καθαρός исто така подразбира и извршување обредна дејност за очистување која обично обично позната и прифатена во колективот²⁰⁵. Ваквото религиозно-обредно очистување можело конкретно да подразбира и очистување во морална смисла²⁰⁶.

²⁰⁴ cf. Soph Oed Tyr 99: ΚΡ. :Λέγοιμ' ἄν οἱ' ἤκουσα τοῦ θεοῦ πάρα.

” Ἀνωγεν ἡμᾶς Φοῖβος ἐμφανῶς ἄναξ

μίασμα χώρας ὡς τεθραμμένον χθονὶ

ἐν τῇδ' ἐλαύνειν μηδ' ἀνήκεστον τρέφειν.

ΟΙ: Ποίω **καθαρῶ**; τίς ὁ τρόπος τῆς ξυμφορᾶς;

ΚΡ.: Ἀνδρηλατοῦντας, ἢ φόνω φόνον πάλιν

λύοντας, ὡς τόδ' αἶμα χειμάζον πόλιν.

Κρ: Ќе кажам она што од бога јас сум чул .

Нам јасно Φοјб господарот ни налага

д' испадиме од крајов тука сторен грев.

го крепиме ли, тој ќе е неизлечив.

Οј: со каква **жртва**? каков е тој страшен чин?

Κρ: Со пргонство ил' враќање на крв со крв,

бидејќи таа крв го мачи градов наш.

²⁰⁵ SophOedC466: ΟΙ.: ᾠ φίλταθ', ὡς νῦν πᾶν τελοῦντι προξένει.

ΧΟ. : Θεοῦ νῦν καθαρμὸν τῶνδε δαιμόνων, ἐφ' ὃς

τὸ πρῶτον ἵκου καὶ κατέστειψας πέδον.

ΟΙ.: Τρόποισι ποίοις; ὦ ξένοι, διδάσκετε.

ΧΟ.: Πρῶτον μὲν ἱρὰς ἐξ ἀειρύτου χοῆς

κρήνης ἐνεγκοῦ δι' ὁσίων χειρῶν θιγόν.

Οј: О најмил, дај поучи ме ќе сторам се !

Хо: За прошка жртва дај на божици, кај кои

ти прво дојде, чија земја повреди.

Οј: на кој начин ? О туѓинци учете ме

Хо: Од вечен извор света вода најпрвин

да донесеш; со чисти раце зафати! ;

²⁰⁶ cf. Soph Oed Tyr 1228: Οἶμαι γὰρ οὐτ' ἄν Ἰστρον οὔτε Φᾶσιν ἄν

νίψαι καθαρῶ τήνδε τὴν στέγην, ὅσα

κεῦθει, τὰ δ' αὐτίκ' εἰς τὸ φῶς φανεῖ κακὰ

ἐκόντα κοῦκ ἄκοντα· τῶν δὲ πημονῶν

Ни Истар, мислам, ниту Фасин овој дом

не го мијат од зла што тој ги крие ; вчас

на видело ќе излезат; и сторени

се свесно , не без намера...)

Семантички остварувања произлезени од контекстуалната употреба во LXX

Неологизмот καθαρισμός во Септуагинтата се појавува често²⁰⁷ и тоа првенствено како термин со кој се означувал обредот на очистување. Иако основната функција на ова суфиксално образување е да означува име на дејствие (DELG, pg 479), во LXX може да се востановат и други значења на оваа лексема, кои во зависност од книгите во кои таа се појавува, покажуваат свои особености.

а) остварени значења како обредно-религиозен t.t.

Во Петокнижието овој збор речиси секогаш се јавува како еден т.н. технички термин и тоа во контексти во кои подетално се објаснуваат извршувањата на обредите за очистување од најразличен вид. Семантичката припадност на лексемата καθαρισμός е јасно видлива од самите синтагми во кои таа се појавува. Така на пример, синтагматската врска αἵμα τοῦ καθαρισμοῦ во рамките на комплексната синтаagma αἵμα τοῦ καθαρισμοῦ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἐξιλασμοῦ во Ex.30,10 (инаку својствена само за грчкиот текст), ја потврдува лексемата καθαρισμός како технички термин кој спаѓа во сферата на обредните активности, особено ако се има предвид симболиката на лексемата αἵμα во Стариот завет²⁰⁸. Од приведениот контекст во Ex 30, 10 се гледа комплексноста на обредот на очистувањето, како и неговата неразврзливост од обредот на окајувањето (τοῦ ἐξιλασμοῦ)²⁰⁹.

²⁰⁷ Во Септуагинтата овој збор се јавува 18 пати со следнава статистиката за неговата фреквентност: Петокнижие x5: Ex 29,36; 20,10; Lev14,32;15,13; Историски x1 (ParI 23,28); Книжевни x4 (Ps88,45; Prov19,9; Job7,21; Dan^{LXX}12,6;) Девтероканонски: 2Масс 1,18;1,36; 2,16; 2,19;10,5; Sir51,20

²⁰⁸ Во обредите на жртвопринесувањето симболиката на крвта е насилно одеземен живот и принесен како жртва за помирување со Господа. Крвта за очистување на гревовите се употребувала при вршењето на обредот за умилювање, односно измирување со Господа, бидејќи во обредот на жртвопринесувањето посебно се назначува материјалната база на индивидуалниот живот .

²⁰⁹ Cf Ex 30,10 καὶ ἐξιλάσεται ἐπ' αὐτὸ Ααρων ἐπὶ τῶν κεράτων αὐτοῦ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ καθαρισμοῦ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἐξιλασμοῦ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ καθαρῶς αὐτὸ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν ὅτιον τῶν ἁγίων ἐστὶν κυρίῳ. (СПмк: Арон еднаш во годината нека врши очистување над роговите негови; со жртва за очистување на гревовите негови; со крвта за очистување на гревовите нека се врши очистување на поколенијата нивни , зашто тоа е свјатаја пред Господа.) Vulg: .. et deprecabitur Aaron... in sanguine quod oblatum est pro peccato

Во семантиката на καθαρισμός како термин кој се однесува на обредот на очистување понекогаш е содржана и временска определба. Така, оваа лексема може да подразбира времетраење на периодот на очистувањето²¹⁰, или пак да се однесува на точно назначено време предвидено за извршување на конкретниот обред на очистување²¹¹.

Во Првата книга Летописи лексемата καθαρισμός, според наше мислење означува посебно свештеничко задолжение, кое би го дефинирале како: “одржување во чиста(т.е. неосквернета) состојба на сите свети предмети”²¹². Слично на ова е и значењето кое се јавува во Втората книга на Ездра (2Esdr22,45) за кое говориме во делот за латинско-грчки паралели и соодветства.

Кон претходно споменатото значење може да ја надоврземе употребата на καθαρισμός во еден од подоцнежните т.н. девтероканонски списи на Стариот завет- Втората книга Макавејска. Во неа оваа лексема секогаш се однесува на обредното очистување на некогаш осквернетиот храм²¹³, настан во чија чест е востановен и посебен празник (2Масс 1,18;2,16-20)²¹⁴. Датумот на празнување на денот на очистувањето на Храмот во Еруалим се совпаѓа со денот на неговото некогашно осквернување (2Масс10,5).

²¹⁰ Cf.Lv 15, 13 ἐὰν δὲ καθαρισθῇ ὁ γονορρυῖς ἐκ τῆς ῥύσεως αὐτοῦ, καὶ ἐξαριθμῆσεται αὐτῷ ἐπτά ἡμέρας εἰς τὸν καθαρισμὸν καὶ πλυνεῖ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ λούσεται τὸ σῶμα ὕδατι καὶ καθαρὸς ἔσται. (СПМК: А кога оној, што има излив од семе , ќе се исчисти од излиот свој, да си определи седум дена за очистувањето свое, да ја испере облеката своја и да го измие телото свое , со изворска вода, па ќе биде чист.) Дека зборот καθαρισμός подразбирал и одредено времетраење се гледа и во повеќе контексти кои подетално го опишуваат конкретниот обред на очистување. Cf Lv15,20;15,26 et passim

²¹¹ cf Ex 29,36 καὶ τὸ μοσχάριον τῆς ἁμαρτίας ποιήσεις τῇ ἡμέρᾳ τοῦ καθαρισμοῦ καὶ καθαρῆς τὸ θυσιαστήριον ἐν τῷ ἁγιάζειν σε ἐπ’ αὐτῷ καὶ χρίσεις αὐτὸ ὥστε ἁγιάσαι αὐτό. ἐπτά ἡμέρας καθαρῆς τὸ (СПМК: ...теле заради гревовите да принесуваш **на денот на очистувањето**;и да го очистиш жртвеникот кога осветуваш на него, и помажи го за да биде осветен)

²¹² 1Chr 23, 28 ὅτι ἔστησεν αὐτοὺς ἐπὶ χεῖρα Ααρων τοῦ λειτουργεῖν ἐν οἴκῳ κυρίου ἐπὶ τὰς αὐλὰς καὶ ἐπὶ τὰ παστοφῶρια καὶ ἐπὶ τὸν καθαρισμὸν τῶν πάντων ἁγίων καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα λειτουργίας οἴκου τοῦ θεοῦ, (СПМК: за да бидат при синовите Аронови, да служат во домот Господов, во дворот на тремовите , да пазат на чистота во целото светилиште и да ја вршат секоја служба во Божјиот дом.)

²¹³ Самата постапка на очистувањето на Храмот кој бил осквернет од паганската непријателска војска и неговото повторно враќање во состојба на неосквернетост подробно е опишана во 1Масс 4,32-59. Историски ова очистување се случило после победата на Јуда Макавејски над Сирискиот цар Антиох IV во 165 год п.н.е.

²¹⁴ Се празнувал во Ерусалим кон крајот на декември во спомен на денот кога Јуда Макавејски во 165 год п.н.е. извршил очистување на Храмот кој бил обесчестен од (со) идоли и повторно Му го вратил во служба на Бога.

Периодот на очистувањето на жртвеникот на храмот кој во 1Масс се нарекува “денови на обновување”²¹⁵, нè упатува на неологизмот ἐγκαίνια, -ων, кој се јавува во неколку девтероканонски книги (Dn^{Thdt} 3,2; Ezr 6,16,17; Neh.12,27bis) а означува “денови во кои се празнува обновување или посветување”²¹⁶. Со истиов збор во Новиот завет се именува и самиот празник, некогаш востановен од Јуда Макавејски (cf. Jo 10,22).

Καθαρισμός се јавува и како грчки превод за персискиот топоним νεφθαи со кој се нарекувало местото каде јудејските свештеници при нивната преселба сокриле од светиот оган, земен тајно од жртвеникот на Храмот²¹⁷.

б) остварување на значењето “опростување”

Во семантичкиот обем на лекемата καθαρισμός понекогаш може да биде содржано и значењето “опростување”. Ова значење пред сè е определено од цврстата поврзаност со идејата за гревот прикажана во даден контекст. Исто така значењето “опростување” го определува и посебниот синтаксички состав на дадениот контекст во кој се јавува лексемата καθαρισμός со претпоставеното зачење. Таква особена синтаксичко-семантичка поставеност наоѓаме во Книгата за Јов (7,21) каде е можно да се претпостави значењето “опростување” поради особениот субјект на изразот ποιῆϊν καθαρισμόν : Бог е поттикнувачот и воедно вршителот на обредот на очистување од гревот, односно тој е субјект на простувањето²¹⁸. Текстот од LXX на ова место не соодветствува на полно со мазоретскиот текст, односно со текстот од кој е создаден преводот Вулгата, а до кој се придржуваат и некои преводи на Стариот завет на современи јазици. Во нив значењето “опростување” се изразува на посреден начин, со изрази кои

²¹⁵ 1Масс 4,59 καὶ ἔστησεν Ἰουδας καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ πᾶσα ἡ ἐκκλησία Ἰσραὴλ ἵνα ἄγωνται αἱ ἡμέραι τοῦ ἐγκαίνισμοῦ τοῦ θυσιαστηρίου ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν (СПмк: ... одлучија **деновите на обновувањето на жртвеникот**,секоја година да се празнуваат со веселба и со радост...)

²¹⁶Cf. GELS s. ἐγκαίνια : feast of renovation or consecration

²¹⁷ cf 2Масс 1,36: προσηγόρευσαν δὲ οἱ περὶ τὸν Νεεμιαν τοῦτο νεφθαί, ὃ διερμηνεύεται **καθαρισμός**: καλεῖται δὲ παρὰ τοῖς πολλοῖς νεφθαί. (СПмк: Ониe пак што биле со Неемија тоа место го нарекле Не[ф]тар, што значи: **очистување**; а многумина го нарекуваат и Не[ф]тај.

²¹⁸ cf. Job 7,21 καὶ διὰ τί οὐκ ἐποιήσω τῆς ἀνομίας μου λήθην καὶ καθαρισμόν τῆς ἁμαρτίας μου; Зар престапот мој не можеш да го поднесеш? Зар не можеш да го презреш безаконието мое? Буквалниот превод според LXX би требало да гласи : “Зошто не го заборавш моето безаконие и зошто не ме очистиш од мојот грев. “

го означуваат поимот простување како на пр. “отстранува неправедност, грешност”, “остава (пушта) нечиј грев”, “презира грев” и сл.²¹⁹. Значењето “опростување” за изразот ποιεῖν καθαρισμόν во Јов 7,21 се потврдува и од надоврзаноста на уште еден објект кон оваа синтагма- именката λήθη заборав со што се добива израз со кој се означува постапка на опростување.

Лексемата καθαρισμός како *dativus instrumenti* во хебраизмот καθαρισμῷ (οὐ) καθαριεῖ според Блас “...intensifies the verb in so far as it indicates that the action is to be understood as taking place in the fullest sense” (Robertson, pg 531). Кон приведената констатација на Блас го надоврзуваме и фактот за особениот субјект- Κύριος кој се јавува во контекстот и кој исто така придонесува за едно “ уште поинтензивно значење во целосна смисла”, односно за значењето “опростување”²²⁰.

в) алудирано значење “морално очистување - покајување”

Значењето кое би требало да го подразбира лексемата καθαρισμός - “очистување преку одреден обред” (или “отстранување на религиозно-обредната осквернетост”) во дадени контексти (Prov14,9 et 3,33) повеќе служи како алузија на некогашното обредно чистење кое се спомнува во постарите книги од Стариот Завет (cf. Lv14, 36-53), а во суштина самата именка само алегориски го конотира значењето “очистување во морална смисла”²²¹.

²¹⁹ Vulg: Job 7,21: cur non tolles peccatum meum et quare non auferes iniquitatem meam; NRSV: Why do you not pardon my transgression and take away my iniquity?; TOB: Ne peux tu supporter ma revolte, laisser passer ma faute? BUML: Un warum vergibst du mir meine Sünde nicht oder lässt mein Schuld hingehen?; GNB: Can't you ever forgive my sin? Can't you pardon the wrong I do?

²²⁰ cf. Nm 14, 18 : Κύριος μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινός, ἀφαιρῶν ἀνομίας καὶ ἀδικίας καὶ ἁμαρτίας, καὶ καθαρισμῷ οὐ καθαριεῖ τὸν ἔνοχον ἀποδιδούς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα ἕως τρίτης καὶ τετάρτης. (СПМК: Господ е долготрпелив и многумилостив и вистинит, Кој ги простува безаконијата и неправдите и гревовите, **не остава без казна**, а за безаконијата на татковците ги казнува децата дури до третото колено. cf. Vulg nullumque innoxium derelinquens;

²²¹ cf. Prov 14,9 οἰκίαὶ παρανόμων ὀφειλήσουσιν καθαρισμόν, οἰκίαὶ δὲ δικαίων δεκταί. (СПМК: Домовите на безакониците треба да се чистат, а домовите на праведните се пријатни и чисти.)

г) додатни значења во етичка смисла

Освен споменатите значења кои, како видовме се поврзани најмногу со религиозно-обредната терминологија, за καθαρισμός во LXX препознаваме и нијанса на додатно значење во одредена етичка смисла. Ова значење логички се развива со оглед на фактот што физичката чистота може да се примени и на читотата во етичка смисла: “чист, -честит- славен (по чесноста)”. Ваква семантичка развојна линија може да се претпостави за καθαρισμός во Ps 88,45. Предложеното значење за καθαρισμός во Ps 88,45 “слава која произлегува од честитоста” може да биде доуточнето и според семантиката на лексемата αἰσχύνη-“срам, јавно осрамотување” која во дадениот контекст се јавува како антоним на καθαρισμός²²².

Во четвртата книга Макавејска лексемата καθαρισμός означува дури и самостоен етички поим- “чистота” која поврзана со лексемата θεοσέβεια “богобојазливост, богочестивост” означува морален квалитет и доблест кои ги поседува праведеното свештено лице²²³.

Значењето “состојба на морална-религиозна чистота” го препознаваме во книгата Мудрост Сирахова²²⁴

Остварени значења на καθαρισμός и καθαρίζω во Новиот завет

а) остварени значења на καθαρισμός

Обредните чистења од јудејската традиција се споменуваат и во Новиот завет. Терминот со кој се означува таквото очистување е лексемата καθαρισμός. Во евангелијата на пример, се спомнува очистувањето на

²²² Ps 88,45 κατέλυσας ἀπὸ καθαρισμοῦ αὐτόν, τὸν θρόνον αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν κατέρραξας ἐσμίкрνας τὰς ἡμέρας τοῦ χρόνου αὐτοῦ, κατέχεας αὐτοῦ αἰσχύνην. (СПмк: 44 Ја одзеде од него **чистотата** и го урна на земја престолот негов, 45 ги скрати деновите на времето и го покри со срам).

²²³ cf. 4Масс 7,6 ὃ ἄξιε τῆς ἱερωσύνης ἱερεῦ, οὐκ ἐμίανας τοὺς ἱεροὺς ὀδόντας οὐδὲ τὴν θεοσέβειαν καὶ καθαρισμὸν χωρήσασαν γαστέρα ἐκοίναςας μιароφαγία. (О свештенику, достоен за свештенство, ти не си ги осквернавил твоите заби свештенички (свети), ниту со јадење на скверна храна си го опоганил твојот стомак во кој има место само за почит и **чистота**).

²²⁴ cf. Sir 51,20 τὴν ψυχὴν μου κατέθυνα εἰς αὐτὴν καὶ ἐν καθαρισμῷ εἶδρον αὐτήν. (27 Кон неа душата моја ја управив и од самиот почеток ѝ го предадов срцето свое, 28 и со чистота ја достигнав. Македонскиот превод не соодветствува напoлно на версификацијата од LXX) Вулг: et in agnitione inveni eam.

жената во периодот после породувањето²²⁵ кое потсетува на старозаветните церемонии на прочистување според Мојсеевите закони²²⁶.

Интересно е преклопувањето на старозаветното со новозаветното поимање на значењето кое го подразбира лексемата καθαρισμός, а кое се согледува во еден ист контекст. Во таа смисла очистувањето од лепра извршено на чудесен начин јасно го изразува значењето “исцелување, оздравување”, додека напоменатите прописи за спроведеното очистување (sc. исцелување), преземени од Стариот завет²²⁷ упатуваат на значењето “обредно очистување”²²⁸.

Дека живо се чувало преданието за обичајот на миење на рацете пред и после земањето храна²²⁹, наоѓаме сведоштво во Евангелието по Јован, во кое овој традициски обичај се нарекува “καθαρισμός²³⁰”, додека во Евангелието по Марко, пак постапката на спроведувањето на овој обичај се нарекува “τὸ βαπτίζειν” или “κρατεῖν βαπτισμόν”²³¹, а самиот обичај е наречен βαπτισμός - “измивање”²³².

²²⁵ cf. Lk 2,22 Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως, ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Ἱερουσόλυμα παραστήσαι τῷ κυρίῳ,... И кога се навршија деновите на нејзиното(нивното) очистување Го донесоа во Ерусалим да го претстават пред Господа.. Et postquam impleti sunt dies purgationis eorum secundum lege Moysis.....(cf. Lv12,3-6.)

²²⁶ Прописите за очистувањето на жената во периодот после породувањето се поподробно опишани во Lv 12. Во Новиот завет истотака се споменуваат и други очистувања од поинакви скверности, кои се совпаѓаат со они пропишани во Lv.14,32; 15,13; и Lv 12).

²²⁷ (cf. Lv 14,3-4; 14,10; 14,21; 14,22)

²²⁸ Mk 1,40-44: Καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρὸς παρακαλῶν αὐτὸν [καὶ γονυπετῶν] καὶ λέγων αὐτῷ ὅτι Ἐάν θέλῃς δύνασαι με καθαρίσαι. καὶ σπλαγχνισθεὶς ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἥψατο καὶ λέγει αὐτῷ, Θέλω, καθαρίσθητι καὶ εὐθὺς ἀπῆλθεν ἀπ’ αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ ἐκαθαρίσθη. καὶ ἐμβριμῶμενος αὐτῷ εὐθὺς ἐξέβαλεν αὐτόν, καὶ λέγει αὐτῷ, Ὅρα μηδενὶ μηδὲν εἰπῆς, ἀλλὰ ὑπάγε σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου ὃ προσέταξεν Μωϋσής, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. (СПмк: 40 И дојде при него еден лепрозен , па, молејќи Го, падна пред Него и Му рече: “Ако сакаш можеш да ме очистиш.” 41 А Исус, кога се смилува , протегна рака, се допре до него и му рече: “ Сакам! Очисти се! ” 42 И штом го рече тоа, се изгуби лепрата од него, и тој стана чист; 43. па, како го отпушти, му заповеда 44 и му рече: “ Гледај, никому ништо да не кажуваш; но оди, покажи му се на свештеникот и принеси дар за очистување, како што заповедал Мојсеј- ним за сведоштво . ” (cf. etiam Lk 5,14)

²²⁹ Прифаќањето на овие миења се пропишани според Мојсеевиот Закон (cf Hb 9,10).

²³⁰ cf Jo 2,6 ἦσαν δὲ ἐκεῖ λίθιναι ὑδρίαὶ ἐξ κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων κείμεναι, χωροῦσαι ἀνὰ μετρητάς δύο ἢ τρεῖς. (СПмк: А таму имаше шест камени, поставени за миење според Јудејскиот обичај, што собираа по две до три метри.)

²³¹ Mk 7,3-5: οἱ γὰρ Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι ἐάν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας οὐκ ἐσθίουσιν, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀπ’ ἀγοράς ἐάν μὴ βαπτίσωνται οὐκ ἐσθίουσιν, καὶ ἄλλα πολλὰ ἐστὶν ὃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων καὶ ξεστῶν καὶ χαλκίων [καὶ κλινῶν] καὶ ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, Διὰ τί οὐ

Поширокиот контекст во кој се јавува лексемата καθαρισμός во евангелието по Јован (Јо 3,22-27) упатува на можноста за двојно толкување на нејзиното значење: таа може да го означува самиот обред на крштевањето (видено со очите на самите Фарисеи), или пак да означува “очистување”, сфатено како учинок од извршениот обред на крштевањето²³³. Во специјализираните речници за Новиот завет обично се прифаќа вторава можност, при што се истакнува симболиката на значењето на овој збор, собено што тој е употребен самостојно, без вообичаената синтагма со gen. obiecti. Односно во самиот контекст καθαρισμός означува измивање, миене со кое се симболизира оттргнување на недостатоците при обредот на крштевањето²³⁴. Оваа симболика сосема експлицитно се поистоветува со идејата за опростувањето на гревовите²³⁵.

Во епистоларниот дел од Новиот завет лексемата καθαρισμός се сретнува само на две места- во посланието до Евреите и во Второто соборно послание на апостолот Петар.И за двата контексти впечатлива е синтагмата со лексемата ἁμαρτία предадена како gen. obiecti. Во Нб1,3 зборот означува “објективно отстранување на гревовите преку Исуса

περιπατοῦσιν οἱ μαθηταὶ σου κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ κοιναῖς χερσὶν ἐσθίουσιν τὸν ἄρτον; ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, (СПМК: Зашто фарисеите и сите Јудејци, држејќи го преданието на старите, не јадат, дури не ги измијат рацете до лактите; 4. и кога Ќе се вратат од пазар, не јадат дури не се измијат ; и уште многу друго има што го примиле и го држат: миене чаши, чинии, котли и столови. 5. Потоа фарисеите и книжниците Го прашаа: “ Зошто учениците твои не постапуваат според преданието на старите, но со неизмиени раце јадат леб? ”

²³² Значењето на оваа лексема во Новиот завет е “измивање” и подразбира обично потопување на предмитете или дел од телото (рацете) во вода , со цел тие да станат обредно прифатени. Според наше мислење истото значење го има и καθαρισμός во Јо 2,6 .

²³³ Cf Jo 3,23- 25: ἦν δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν Αἰνῶν ἐγγὺς τοῦ Σαλείμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ, καὶ παρεγίνοντο καὶ ἐβαπτίζοντο οὕτω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης. Ἐγένετο οὖν ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίου περὶ καθαρισμοῦ. (СПМК: 23А Јован крштаваше во Енон, близу Салим, зашто таму имаше многу вода; и доаѓаа и се крштаваа, 24 оти Јован уште не беше фрлен в затвор. 25 Тогаш настана расправија меѓу учениците Јованови и Јудејците за **очистувањето**.)

²³⁴ LNT: s. καθαρισμός ... sine add. genit. de lavacro baptismi (abstergendorum vitiorum symbolo)

²³⁵ CWSД 794: The *baptism* both of John and the Lord Jesus is designated as καθαρισμός in John 3,25, not that the ritual of physical baptism brought about spiritual results or spiritual purification, but only as a parallel in its results. As water cleanses the body in baptism, the grace it symbolizes cleanses the soul. Its designation as a “ **baptism of repentance for the remission of the sins**”(Mark1:4; Luke 3:3; Acts 2:2) means an identification with the forgiveness of sins.

Христа, односно преку неговата окајувачка жртва”²³⁶, додека во 2Pt 1:9, лексемата καθαρισμός го подразбира “сегашното очистување исполнето во луѓето, а добиено преку крштевањето”²³⁷.

Основното значење на лексемата καθαρισμός –“очистување” во Новиот завет првенствено упатува на семантичката област - обредно-религиозни активности. Во таа смисла е и нејзиното место во семантичкиот простор во кој се распоредува целата новозаветна лексика. Односно, оваа лексема се сместува само во генералното семантичко поле со наслов “Религиозни активности”, а конкретно во потполето “Очистува, чисти”. Согледувајќи ја целосно употребата на лексемата καθαρισμός во Новиот завет би сакале да укажеме дека таа во Јо 3,25, 2Pt 1,9 и Hb1,3 покрај основното, додатно опфаќа и значења кои може безрезервно да се поврзат со семантичката област која подразбира и морално- етички квалитети. Нашите согледувања на некој начин се совпаѓаат и со забелешките дадени кон генералното семантичко поле во кое стои овој збор во Речникот на Лув и Нида²³⁸.

б) остварени значења на глаголот καθαρίζω

Во Новиот завет глаголот καθαρίζω многу ретко го пројавува основното значење -“ прави нешто да биде физички чисто, чисти”²³⁹. Инаку значењата кои ги пројавува глаголот καθαρίζω обично се многу блиски до значењата својствени за Стариот завет, како на пр. значењето “очистува преку извршување на обреди т.е. прогласува за чист(о)”²⁴⁰. Тука би го

²³⁶ Hb 1,3 ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, (СПМК: И Кoj, бидејќи светлост на славата и обличје на Неговото суштество, и држејќи сè со Своето моќно слово, откако преку себе ги очисти нашите гревови, седна од десната страна на престолот на величието во висините.)

²³⁷ 2Pt 1,9 ὃ γὰρ μὴ πάρεστιν ταῦτα, τυφλὸς ἐστὶν μυωπάζων, λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἁμαρτιῶν. (СПМК: А при кого ги нема, тој е слеп, кусоглед и заборава дека се очистил од поранешните гревови).

²³⁸ LNTSD pg 531: “ Domain 53 *Religious Activities* includes a number of aspects of religious behaviour, including primarily attitudes, roles, rituals, and related states. It is closely related to Domain 12 *supernatural Beings and Powers* and to Domain 88 *Moral and Ethical Qualities and Related Behaviour*.

²³⁹ Споменатото значење со извесна резерва го допуштаме во синоптичките Евангелија (cf. Mt23,25; Mk7,19 и Lk 11,39).

²⁴⁰ cf. Act10,15;Act11,9

истакнале и веќе јасно оформеното значење “исцелува” , остварено на повеќе места во Евангелијата²⁴¹ чиешто потекло несомнено се врзува со Стариот завет.

Употребата на глаголот καθαρίζω во значења кои неизбежно се поврзуваат со сферата на етиката и моралот најчесто се јавува о епистоларниот дел од Новиот завет. Во таа смисла општата дефиниција со која се определува значењето на глаголот καθαρίζω би гласела: “ (се) ослободува (самиот себеси) од нечестивоста на гревовите и од моралните недостатоци”. Ваквото семантичко поместување може да произлезе поради особената содржина на неговиот објект²⁴², или пак на неговиот субјект²⁴³, или пак да се реализира во фразеолошки израз “мие раце” (καθαρίζειν χεῖρας)²⁴⁴ чија порака: “се ослободува од нечиста совест, се покајува” може да се препознае и денес ²⁴⁵. За разлика од Стариот завет, каде како што видовме дејствието кое го изразува глаголот καθαρίζω претежно подразбира “практично извршување на конкретни обреди”, во Новиот завет (исклучувајќи го неговиот евангелски дел), значењето на глаголот καθαρίζω неретко може да биде пренесено.

Во Новиот завет исто така бележиме контексти во кои значењето на глаголот καθαρίζω упатува на идејата за простувањето, односно

²⁴¹ (cf. Mt. 8.2; 10.8; Mk 1.40-42; Lk 4.27; 5.12; 7.22; 17.14 ; 17.17) Целосен контекст за илустрација на споменатото значење има во бел (224)

²⁴² 2Co 7,1 ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιασὴν ἐν φόβῳ θεοῦ. (СПмк: и така возљубени, имајќи вакви ветувања , да се очистиме (**самите себеси**) од секаква скверност на телото и на духот, па да твориме дела свети и со страв божји.) Зачетоците за ваквата семантичка промена ги препознаваме во поновите книги на Стариот завет (в. бел cf. Sir 38,10).

²⁴³ Значењето “чисти, очистува во етичка смисла” е конотирано во Делата апостолски каде како иницијатор на дејствието се јавува ὁ θεός. Cf. Act 15,9: καὶ οὐθὲν διέκρινεν (sc. ὁ θεός) μεταξύ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρδίας αὐτῶν. (СПмк: и не правејќи никаква разлика меѓу нас и нив, (Бог) ги очисти со верата срцата нивни.)

²⁴⁴ Cf. Jb 4,8: ἐγγίσατε τῷ θεῷ, καὶ ἐγγιεῖ ὑμῖν. καθαρίσατε χεῖρας, ἁμαρτωλοί, καὶ ἁγνίσατε καρδίας, διψυχοί. (СПмк: Приближете се кон Бога, и Он ќе се приближи кон вас; исчистете ги рацете , грешници, поправете ги срцата свои, непостојани!)

²⁴⁵ Во таа смисла може да ги споменеме фразите од нашиот секојдневен говор како на пр. “мие раце” со значење “се ослободува од нечиста совест”; “со чисти раце” со значење “чесно, безгрешно”, или пак, фразата која е антоним на претходниве “ извалка раце со крв ” со значење “стори грев” која е единствено регистрирана во РМЈ III, 44

“ослободува од вината за грев, окајува”²⁴⁶. Ова дотолку повеќе што во дадениот контекст се јавува необичен субјект за глаголот καθαρίζω, односно Исусовата крв како жртва принесена за очистување, жртва сосема непозната во Стариот завет според нејзините ефекти кои ги постигнува: Таа ги чисти оние кои ја примаат неговата вера, ја чисти човечката совест за да биде света, за да може да му служи на живиот Бог. Самата разлика на обредот на очистувањето во Стариот завет и смислата на апстрактното очистување во Новиот завет е прикажана во Посланието до Евреите²⁴⁷.

На крајот укажуваме и на реализацијата на значењето “окајува, искупува” според која овој глагол семантички се приближува до глаголот ἐξιλάσκομαι. Дефиницијата на посоченото значење окајува би гласела: “врши обред на окајување за да добие простување, отпуштање на гревовите”²⁴⁸.

Остварени значања на καθαρισμός и καθαρίζω во христијанската литература

Во христијанската литература за именката καθαρισμός доминантно е значењето “очистување, чистење” кое може да подразбира повеќе видови: старозаветно очистување од осквернетост, (од лепра, после породување, и посебно она дискутабилно очистување (на Исус и Богородица) кое се споменува во Евангелието по Лука (в. бел.). Исто така оваа лексема означува божески акт (cf. Gr Nyss eun 2)- “очистување преку извршениот

²⁴⁶ cf. 1Jo1,7 ἐὰν δὲ ἐν τῷ φωτί περιπατῶμεν ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτί, κοινωνίαν ἔχομεν μετ’ ἀλλήλων καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. (СПМК:А ако, пак во светлина одиме, како што е он самиот во светлина, тоа значи дека ние еден со друг општиме, и **крвта на Исуса Христа**, Неговиот Син, нè **очистува од секаков грев**.)

²⁴⁷ cf. Hb 9,13-14 εἰ γὰρ τὸ αἷμα τράγων καὶ ταύρων καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινω-μένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἁμῶν τῷ θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεῖν θεῷ ζῶντι. (СПМК: зашто ако крвта на јунци јарец, и пепелта од јуница преку попрскување ги осветуваат осквернетите за очистување на телото, 14. тогаш колку ли повеќе **крвта на Христа**, Кој преку Светиот Дух се принесе Себе на Бога непорочен, ќе ја **очисти совеста наша од мртви дела**, за да му служиме на живиот и вистински Бог.)

²⁴⁸ Hb. 9,22 καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις. (СПМК: И скоро сè според Законот со крв се очистува, и без пролевање крв проштевање не станува.)

обред на крштевањето ()”, или пак да подразбира “морално очистување(Clem str. 6,7)”. Сите овие значења на некој начин се посведочени и во Светото писмо.

Тука би сакале исто така да споменеме дека лексемата καθαρισμός(cf. Const App 2.62.2; Ath exhort 2.) понекогаш се употребува наместо лексемата καθαρμός која во христијанската литература е повообичаен термин за паганските мистерии(PGL s. καθαρμός pg 684).

Второто посебно значење што го развива овој збор во христијанската литература, а кој нема теолошко религиска позадина е значењето “ослободување од вина”, а на кое му соодветствува латинскиот термин purgatio²⁴⁹.

Контекстите и синтагмите што ги развива глаголот καθορίζω во христијанската литреатура се многу разнообразни. Во секој случај неговото религиозно-обрдно значење се препознава според неговиот субјет (Бог или Исус т.е. неговото страдање саможртва) Извесно подновување во поглед на Светото писмо е очистувањето чиј поттикнувач е Светиот Дух.

Значењето “простува” за овој глагол во христијанската литература многу често се остварува или се подразбира, токму поради назначувањето на средството или начинот со кое се извршува дејствието на глаголот . Односно, очистувањето се постигнува преку крштевањето или преку покајанието нои и со доблесноста, преку поуката која му претходи на крштевањето, преку мудроста, преку молитвата.

Посебно интересно е развиеното значење “ослободување од вина, од осудителна пресуда, добивање ослободителна пресуда” кое јасно го потврдува преминувањето во значењето “простува”, употребено во световна смисла²⁵⁰.

²⁴⁹ cf. PLG s.v. καθαρισμός B. *acquittal* (tr. Lat. *purgatio* Cod Afr 138: περὶ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ αὐτοῦ τὰ παρόντα γράμματα ἀπεστεύλαμεν (за нивно ослободување од вина ги испративме овие писма)

²⁵⁰ cf. Ath Hist Ar 15,5: ἔχουσιν οἱ περὶ Ἀθανάσιον τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ ὑπομνήματα, ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν καθορίζεται, ἡμεῖς δὲ κατασχυνόμεθα. (И луѓето на Аанасиј ги имаа записите за во Мареот, со кои (записи) тој се ослободи од обвинување , а ние се засрамивме. *ibidem* 36,1

Современи состојби

Проследувањето на употребата на именката καθαρῖσμός и на глаголот καθαρῖζω во еден дијахрониски пресек нè доведува до нивната современа состојба. Така, забележуваме дека во денешниот грчки јазик глаголот καθαρῖζω се употребува само во профана смисла и означува обично физичко дејство со значењето “отстранува нечистотија, прави нешто (да биде) чисто”²⁵¹.

Лексемата καθαρῖσμός, пак се чини дека покажува обратни поместувања на лексичкиот фонд од оние кои се случиле при нејзиното настанување. Односно, таа поретко се употребува во современиот грчки јазик и наместо неа, денес е повообичаена употребата на лексемата καθαρμός која пак, некогаш беше потисната токму поради нејзиното создавање. Во современиот грчки јазик именката καθαρμός се употребува и во пренесено значење како црковно-теолошки термин кој ги носи значењата осветување и окајување²⁵². Современата состојба, пак на индиректен начин ни ја потврдува поврзаноста и семантичката блискост помеѓу припадниците на групата ἱλαος- и καθαρ- во еден нивен сегмент.

Латинско-грчки паралели и соодветства

Во Вулгатата грчката лексема καθαρῖσμός е предадена со неколку латински зборови: purificatio²⁵³ purgatio²⁵⁴, emundatio²⁵⁵, munditia²⁵⁶, mundatio²⁵⁷, agnitio²⁵⁸ и expiatio.

²⁵¹ cf. ΕΛ s. καθαρῖζω

²⁵² cf. ΕΛ s. καθαρμός (μτφ.) εξαγνισμός, εξιλασμός

²⁵³ (1Chr23,28-loco purgationis et sanctuario; 2Macc 1,18,36;2,16,19;Jo2,6;3,25;)

²⁵⁴ (2Macc10,5opp.pollutio;Lc2,22dies purgationis; Hb1,3 purgationem peccatum faciens;2Pt 1,9oblivionem accipiens purgationis veteris)

²⁵⁵ (Lv14,32;15,13; Mk1,44; Lc5,14)

²⁵⁶ (Ps^{hebr}88,45)

²⁵⁷ (Ps^{LXX}88,45)

²⁵⁸ (Sir 51,20)

Архаичниот збор *purgatio* во латинскиот означувал дејствие чистење и тоа во конкретна смисла “чистење од нешто што е физички нечисто, отстранување на нечистотијата од валкан предмет ” или нешто поспецифично: медицинско прочистување, чистење на телото во неговиот внатрешен дел, кое понекогаш може да подрабира месечен циклус на жената (cf. Plin Ep 10,41; 32,10, 46& 131).

Овој збор исто така подразбирал и пренесено значење во религиозна смисла, блиско до значењето на поимот опростување²⁵⁹. Сведоштва за ова значење наоѓаме како кај автори од профаната литература (cf. Plin 15,30,40&135), така и во Новиот завет (Vulg Hb1,3 *purgationem peccatorum faciens* грчкиот текст во бел. 46) .

Во истава лексема може да се препознае и значењето “простување” сфатено во световна смисла, сфатено како “извинување, оправдување, изземање од вина” за кое наоѓаме потврди кај Кикеро (cf. *De Inventione rhetorica* 1,11,15; 2,31,94; et *Ter Heaut* 4,1,12) .

Посткласичната латинска лексема *purificatio* првенствено пројавува значење кое се однесува на религиозно-обредно очистување. За оваа лексема имаме директна потврда дека се јавува како превод на грчкиот збор καθαρμός (Gloss Cyril cf LS s. *purificatio*). Како девербатив од глаголот *purifico*¹, лексемата *purificatio* покажува недвосмислена каусативност на дејствието кое таа го означува, а нејзиното настанување токму како превод за грчкиот збор καθαρμός, посредно ја потврдува и каусативноста на грчкиот глагол καθαρίζω - “прави некој (или нешто) да биде чист(о)” .

Постапката на зборообразување кај споменативе лексеми *purgatio* и *purificatio* е речиси идентична: *purgatio* е *nomen actionis* од глаголот *purgo*¹, сложенка од **purgum* ago, додека лексемата *purificatio* го повторува речиси истиот начин на зборообразување неколку неколку векови подоцна, оформувајќи се од сложениот глагол *purifico*¹, (< *purus* *facio*) чиј втор составен елемент семантички е многу сличен со вториот составен елемент на глаголот *purgo*¹.

Иако овие зборови се синоними, забележуваме дека лексемата *purgatio* повеќе се однесува на телесно чистење, додека лексемата *purificatio* повеќе

²⁵⁹ Cf. LS s. *purgatio*: a religious purgation or purification from guilt, an expiation

носи религиозен карактер, односно означува “очистување од гревови, окајување”.

Зборот *emundatio* го подразбира значењето “целосно и темелно чистење” и во библиските текстови се јавува како соодветник на грч. καθάρισμός на оние места каде се подразбира посебното значење “исцелување од лепра” (Lv14,32;15,13; Mk1,44; Lc5,14)²⁶⁰.

Основниот глагол *emundo* 1, се јавува најпрвин во профаната литература и означува вршење на конкретно физичко дејствие: “темелно, целосно очистува, пречистува”²⁶¹. Значењето во теолошко-религиозна смисла “очистува, чисти од гревови” секундарно се развива во преводот Вулгата во кој глаголот *emundo* 1, се јавува и како многу чест соодветник за глаголот καθάρίζω во NT и тоа за специфичното значење “to cleanse to purify from sin” (Hb 9, 14 et saep cf LS s. *emundo*).

Латинскиот соодветник на грч. лексема καθάρισμός во Ps 88,45 е лексемата *mundatio*. Во верзијата на истиот овој псалм од Вулгатата, направена според хебрејскиот текст се јавува лексемата *munditio* како превод за одреден хебрејски модел. Првата лексема- *mundatio* е типична за црковниот латински јазик и од дадениот контекст во кој се јавува може воедно и да се заклучи дека таа е семантички изведена од пренесеното значење на глаголот *mundio* 1. “очистува во етичко-религиозна (спиритуалистичка) смисла” т.е. “очистува од гревови, престапи, прегрешенија и сл.” (cf.Ps.19,12 = ab occultis meis munda me)²⁶².

Лексемата *munditio* (*mundities*) која во Вулгатата се јавува како соодветник на даден хебрејски преводен модел го носи значењето “чистота”, изразувајќи ги при тоа повеќе надворешните ефекти кои се надоврзуваат со поимот. Во таа смисла *munditio* значи “чистота, сјај”, па оттука и семантичкото поврзување со значењето “слава”. Како што горе покажавме лексемата καθάρισμός во Ps 88,45 (в.бел 34 и стр.) може да ги

²⁶⁰ *emundatio* во N.T. (во Hb 9,13) ја предава и грчката лексема καθάρτης cf. LNT s. καθάρτης = *mundities*, *puritas*; sensu Levitico τιος

²⁶¹ Kaj Колумела на кој му била омилена употребата на овој глагол (цф. L. Junius Moderatus Columella 2,15,7; 9,14,7) *emundo* има специјално значење “исчистува целосно, пречистува”

²⁶² *Mundatio* (*mundio* 1,) = *очистијување a cleansing*(eccl.lat) Aug Conf 1,11; Theod Prisc1,19.

носи и обете значења, со тоа што семантичкиот развој до значењето “слава” оди по малку поинаква линија.

Двете состојби на хебр. оригинал на Книгата Мудрост Сирахова се согледуваат и преку латинската паралела *agnitio*- “познание” (cf. Vulg Sir 51,27 в. бел) на грчката лексема καθαρισμός во LXXSir 51,20= Vulg Sir 51,27 *animam meam dirrexi ad illam et in agnitione inveni eam* (се мисли на мудроста).

Латинската паралела на грчката лексема καθαρισμός во Книгата на Ездра (VulgEsr.12,44 = LXX 2Esd 22,45)²⁶³ е лексемата = *expiatio*. Посоченото равенство на некој начин е и посреден доказ за потврдување на семантичката врска на καθαρισμός со лексемата ἱλασμός во грчкиот јазик.

Словенско- грчки соодветства и паралели

Грчката лексема καθαρισμός во македонските црковнословенски ракописи се предава со синонимните лексеми ОУЊЦЕННЕ и ОЦЃЦТЕННЕ.

Претходно веќе споменавме дека првата лексема- ОУЊЦЕННЕ се јавува многу почесто како соодветник за грчкиот модел καθαρισμός.

Примарното значење на придавката чистъ гласи “чист од природа, дамнешен (исконски, првобитен), без секундарни додатоци и примеси”. Оттука и значењето чистъ- “очистен, вратен во првобитна состојба”. Во словенските јазици примарната семантика на основниот збор за лексичко-семантичката група -чист- овозможил синонимни врски со други лексичко-семантички групи. Меѓу нив е и онаа од која доаѓа и основниот термин со кој се означува поимот “простување” (Цейтлин, 111). Семантичкиот развој во религиозно-морална сфера кој го бележат припадниците на лексичко-семантичката група -чист- се должи на нивното често ползување за означители на бројните старозаветни и новозаветни институции кои се однесуваат на морално-етичките и посебно на ритуалните правила на

²⁶³ 2Esd 22,45 καὶ ἐφύλαξαν φυλακὰς θεοῦ αὐτῶν καὶ φυλακὰς τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τοὺς ᾄδοντας καὶ τοὺς ψαλμοὺς ὡς ἐντολαὶ Δαυὶδ καὶ Σαλωμων υἱοῦ αὐτοῦ. Esr 12,44 et custodierunt observationem Dei sui et observationem expiationis et cantores et ianitores iuxta praeceptum David et Solomonis filii eius (Спмк (Neh 12, 45): и вршеа служба на својот Бог и работите околу очистувањето и беа певци и вратари , според наредбата на Давида и синот негов Соломона)

однесување кои се поврзани со поимот на чистото и на нечистото. Меѓу нив е и значењето “очистување од гревови”, а исто така и “ослободување, простување(на гревови)” кое добило широка распространетост во словенските јазици(Цейтлин, 118).

Потврда дека лексемата *οὐνίειν* може да го пројавува значењето “опростување” е нејзината употреба како соодветник за лексемата *ἄφεσις* - основниот термин со кој се изразува поимот опростување во Новиот Завет. Ваквото соодветство се потврдува во Карпинскиот апостол (cf. Kap 83v/4-6), а се однесува за Hb 9,22.

Семантичката конотација “опростување” развиена во словенското сем. јадро -чист- се потврдува и преку предавањето на форми од грчкиот глагол *συγχωρέω* (com Psalt; comPsalt) со форми од глаголот *οὐβίτην* pf. / *οὐβίτην* ipf. .

Значењето “простува” остварено по пат на метафора или потврдено со ономасиолошки средства

ἀμνηστία - ономасиолошка потврда за изразување на значењето “простување”

Поимот простување може да биде изразен и како дејствие или постапка на заборавување, непаметење(Rodgets' Thesaurus 506), односно дефиниран како “добронамерно и целосно заборавување на сторениот престап или грев”²⁶⁴. Тоа впрочем во грчкиот јазик ни го потврдува ономасиолошкиот аспект на лексемата *ἀμνηστία*.

Како деривиран збор од придавката *ἀμνηστος*- ”заборавен, кој заборави” лексемата *ἀμνηστία* го бележи примарното значење *непаметјење, заборавување*. Глосирањето на овој збор може да биде изразено ономасиолошки различно, а со семантички подеднаков ефект. Така на пример Хесихиј *ἀμνηστία* ја толкува со изразот “да не паметиш, да немаш во памететење”²⁶⁵, додека лексиконот Судас истиот збор го толкува со

²⁶⁴ З изразувањето на простувањето како акт на како заборавување на престапите cf. Jer 31, 33; Hb10,18 ; 8,12

²⁶⁵ cf. Hescl: *ἀμνηστία· τὸ μὴ μνήσκεσθαι vgS

изразот “забрав²⁶⁶”. Иако и двата начина на глосирањето на зборот ἀμνηστία се речиси синонимни, сепак се чини дека првиот начин на глосирање многу појасно ја опфаќа семантичката дистинкција и -“целосно заборавање” во споредба со вториот. Фаворизирањето на дистинкцијата “непаметење”, односно “целосно заборавање” е експлицитно нагласена кај Дидим Слепиот кој инсистира изразот ἀμνηστία да не биде толкуван со λήθη, збор кој е во корелација со глаголот λανθάνομαι, чие примарно значење е “прикривање”, туку со форма од глаголот μνημονεύειν- “паметење”²⁶⁷.

Од примерите во кои се употребува лексемата ἀμνηστία неодбежно паѓа во очи дека нејзиното значење може да биде негативно или позитивно обоено во зависност од семантичката содржина на зборот кој стои со неа во синтагматска врска и тоа најчесто како нејзин објект. Оваа врска е обратнопропорционална, односно доколку именката која се јавува како објект на ἀμνηστία е семантички позитивно обоена, тогаш целата синтагма во која стои зборот ἀμνηστία добива негативна конотација, такашто може да се сфати и како поим кој носи негативно значење²⁶⁸. И обратно, доколку во даден контекст зборовите кои се јавуваат како објект на лексемата ἀμνηστία имаат семантички негативна содржина, тогаш нејзиното значење станува семантички позитивно обоено²⁶⁹.

Во грчката литература повообичаени за ἀμνηστία се синтагматски врски со именки кои со неа стојат најчесто како genetivus obiecti, а имаат

²⁶⁶ cf. Suid: Ἀμνηστία: ἢ λήθη. καὶ ὄνομα κύριον.

²⁶⁷ cf. Didym Comm in Eccl. pg 332 : ὅταν μεταβολὴ γένηται, | λέγομεν λήθην "τῶν προτέρων" λαμβάνειν, καὶ ἀγαθὰ καὶ μὴ ἀγαθὰ | ὥσιν. λέγεται γοῦν "ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῇ ἀμνηστία κακῶν". μὴ γὰρ γέται γοῦν "ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῇ ἀμνηστία κακῶν". μὴ γὰρ τοῦτο λέγει ὅτι ὁ | πειραθεὶς "ἡμερῶν ἀγαθῶν" καὶ φωτεινῶν ἐπελάθετο ὅτι πελείρᾳται "κακῶν". | ἀλλ' οὐκέτι οὕτω "μνημονεύει" αὐτῶν κατὰ πεῖραν. |

²⁶⁸ Cf. Sap Sal 14,26 χάριτος ἀμνηστ(τ)ία, неблагодарност

²⁶⁹ Така на пример кај Диоген Лаертиј изразот ἀμνηστίνην ἔχειν πάσης πονηρίας- кој дословно значи “да заборамиш секаква подлост”, може да биде конципиран и “да простиш секаква подлост” cf. D. L. 9,14 ἐγὼ δ' ἀμνηστίνην ἔχων πάσης πονηρίας καὶ κόρον φεύγων παντὸς οἰκείουμενον φθόνῳ καὶ διὰ τὸ περίστασθαι ὑπερηφανίην οὐκ ἂν ἀφικοίμην εἰς Περσῶν χώραν, ὀλίγοις ὀρκεόμενος κατ' ἐμὴν γνώμην." (Јас кој **заборавам на секакво зло**, избегнувајќи ја дрскоста која е сродна на зависта и бидејќи отстапувам пред секакво величие, нема да дојдам во Персија, затоа што се задоволувам со она малку што ми е по волја.)

семантички негативна содржина. Честата и речиси неразврзлива синтагма ἀμνηστία κακῶν придонела, се чини и кон специјализацијата на значењето на зборот ἀμνηστία кога тој стои самостојно - “ целосно забораване на сторениот престап, или злодело” . Ова специјализирано значење упатува кон понатамошен семантички развој до значењето *прошка, извинување*.

Најстарото писмено сведоштво за употребата на самиот збор го наоѓаме кај Платон²⁷⁰. Осамениот пример предаден во еден прилошки израз ἐν ἀμνηστία јасно упатува на значењето “состојба на непаметење, заборав??”. Значењето “непаметење, забораване” е очигледно и во Септуагинтата²⁷¹.

Во Ралфсовото издание на Септуагинтата зборот ἀμνηστία го читаме на две места во книгата Мудрост Соломонова (Sap 14,26;19,4) со тоа што во критичкиот апарат на изданието се укажува и на варијантата ἀμνησία за Sap14,26. Можната варијанта ἀμνηστία за Sap14,26 е пошироко прифатена и во позначајните речници на грчкиот јазик²⁷². Од ова е очигледно дека лексемата ἀμνηστία уште во најстарите манускрипти на Септуагинтата се поистоветувала со зборот ἀμνησία, кој пак според наше мислење е за прв пат писмено посведочен во книгата Мудрост Сирахова²⁷³.

И двата збора во Септуагинтата се комплетни синоними, или подобро речено дублети кои припаѓаат во една иста лексичко- семантичка група, образувани од различни основи.

²⁷⁰ cf Plat. Men. 239c6 ὦν δὲ οὔτε ποιητής πο δόξαν ἀξίαν ἐπ' ἀξίοις λαβὼν ἔχει ἔτι τέ ἐστιν ἐν ἀμνηστία, τούτων πέρι μοι δοκεῖ χρῆναι ἐπιμνησθῆναι ἐπαινοῦντά... (но оние дела за кои сѐуште ниту еден поет не го добил заслуженото признание, и тие сѐуште **лежат закопани во заборав**, на таквите поетски творби мислам дека треба се присетиме и да ги пофалиме...)

²⁷¹ cf Sap14,25-26 πάντα δ' ἐπιμίξ ἔχει αἶμα καὶ φόνος, κλοπὴ καὶ δόλος, φθορά, ἀπιστία, ταραχος, ἐπιорκία, θόρυβος ἀγαθῶν, χάριτος ἀμνησ(τ)ία, (СПЦсл: **благодати забвеніє**; Vulg.: Domini immemoratio) ψυχῶν μiasμός, γενέσεως ἐναλλαγὴ, γάμων ἀταξία, μοιχεῖα καὶ ἀσέλγεια. Сите нив без разлика ги беа ндавладеале: крвнина и убиство, грабеж, расипаност, неверност , бунтови, клетвопрестпништво, разграбување имоти , (26) **неблагодарност**, осквернавување на душата, злосторство....; Sap19,4 εἰλκεν γὰρ αὐτοὺς ἡ ἀξία ἐπὶ τοῦτο τὸ πέρας ἀνάγκη καὶ τῶν συμβεβηκότων ἀμνηστίαν ἐνέβαλεν, занџтие вложи memorationem amittebant; Кон тоа ги влечеше неволјата, што ја беа заслужиле , па ги **заборавија старите маки** ,

²⁷² Bailly, LSJ, GLRBP v.s. ἀμνησία

²⁷³ cf. Sir 11,25 ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῶν ἀμνησία κακῶν, καὶ ἐν ἡμέρᾳ κακῶν οὐ μνησθήσεται ἀγαθῶν. (СПМК: Во време на добро, **злото се заборав**; во време на зло доброто се заборав (sc.не се памети МЧА).

Поистоветувањето на овие фонолошки слични, а деривациски различни зборови се потврдува и при нивната понатамошна употреба во христијанската литература, особено кога се цитира или парафразира содржината на Sir11, 25²⁷⁴.

Денес и двете лексеми се јасно препознатливи како интернационални термини, и тоа едниот од областа на јурисдикцијата (амнестија), а другиот од медицината (амнезија). Сепак, употребата на истите во LXX не не упатува на нивната тогашна терминологизација.

Значењето “простување ” како правно политички термин

Плутарх го употребил зборот ἀμνηστία²⁷⁵ за да именува еден конкретен историски настан во Атина во 403 год п.н.е²⁷⁶. Така, во профаната литература ἀμνηστία се јавува како термин кој означуваа еден општествено-политички поим (појава) од областа на законодавството (ономасиолошки аспект). Плутарх овој збор го употребил во значење кое и денес го има во современите јазици. Иако историски и објективно гледано настанот на кој алудира Плутарх е само еден вид на изразување на

²⁷⁴ cf. Didym Comm in Job codex pg 305: "ἐ[πι]λήσονται γὰρ τὴν θλίψιν αὐτῶν [τὴ]ν πρώτην καὶ οὐ μὴ ἀναβῇ αὐ[τῶ]ν ἐπὶ τὴν καρδίαν." "ἐν ἡμέρᾳ [γὰρ] ἀγαθῶν ἀμνηστία κακῶν."; idem Comm in Eccl codex pg 332: καὶ οὕτως εἰώθαμεν λέγειν· ὅταν μεταβολὴ γένηται, | λέγομεν λήθην "τῶν προτέρων" λαμβάνειν, καὶ ἀγαθὰ καὶ μὴ ἀγαθὰ | ᾧσιν. λέγεται γοῦν· "ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῇ ἀμνηστία κακῶν". μὴ γὰρ τοῦτο λέγει ὅτι ὁ | πειραθείς "ἡμερῶν ἀγαθῶν" καὶ φωτεινῶν ἐπελάθετο ὅτι πεπεῖραται "κακῶν". | ἀλλ' οὐκέτι οὕτω "μνημονεύει" αὐτῶν κατὰ πείραν. | Joannes Damascenus (w.18) Sacra Parallela (recensiones secundum alphabeti litterae dispositae, que libros tres conflant) vol 95 pg1585: ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ Η. ΤΙΤΛ. Α. Περὶ ἡμέρας ἀγαθῆς.

«Αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἀγαλλίασώμεθα, καὶ εὐφρανθώμεν ἐν αὐτῇ.»

«Ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῶσύνης ζῆθι ἐν ἀγαθῷ.»

«Ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῇ, ἀμνηστία κακῶν.»

«Μὴ ἀφυστερήσης ἀπὸ ἀγαθῆς ἡμέρας.»

²⁷⁵ cf. Plut. Cic. 42 Κικέρων δὲ πολλὰ πρὸς τὸν καιρὸν οἰκείως διελθὼν, ἔπεισε τὴν σύγκλητον Ἀθηναίους μνησασμένην ἀμνηστίαν τῶν ἐπὶ Καίσαρι ψηφίσασθαι, νειῖμαι δὲ τοῖς περὶ Κάσιον καὶ Βρούτῳ ἐπαρχίας. Α Цицерон со долги и со пригодни говори го убеди сенатот да се угледа на простувањето (амнестијата) на Атињаните и

Plut. Ant14, δὲ Λέπιδος. συναγαγὼν δὲ βουλὴν, αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ἀμνηστίας εἶπε καὶ διανομῆς ἐπαρχιῶν τοῖς περὶ Κάσιον καὶ Βρούτῳ, ἡ δὲ σύγκλητος ἐκύρωσε ταῦτα, καὶ τῶν ὑπὸ Καίσαρος γεγονότων ἐψηφίσαντο μὴδὲν ἀλλάττειν. (И Лепид откако го собра сенатот самиот говореше за амнестија и за распределување на провинциите на луѓето кои беа на страната на Касиј и на Брут, а свиканиот совето го потврди тоа и така гласаа ништо да не се промени од настаните кои се случиле во времето на Цезар)

²⁷⁶ Имено кога Трасибул ја соборил владата на Триесетмината, немирите во Атина можеле да стивнат само со официјално прогласување на целосно заборавање на сето она што претходело.

согласност, или спогодба помеѓу противниците и поранешните подржувачи на власта на Триесетмината, тој (Плутарх) во Cic 42 под ἀμνηστία подразбирал термин со кој се именува “акт донесен од законодавна власт за неспроведување на казна за вина”. Етаблирана како правнополитички термин секако дека овој збор е типичен за историографите од подоцнежното време.

Асоцирање на конкретен настан

Најраниот пример за спроведување на постапка за амнестија (сфатена во денешна смисла), правно регулирана со закон, историјата на грчкото законодавство му го припишува на државникот Солон²⁷⁷.

Во христијанската традиција пак се споменува чинот на амнестија-сеопшто простување наложен од мудриот Соломон²⁷⁸. Краткиот и речиси сентенциски запис наведен од Грегориј Нисиски разоткрива и некои други вонјазични фактори кои имале свое влијание во проширувањето на асоцијациите на поимот кој се одбележува со зборот ἀμνηστία. Мислиме пред се на асоцијацијата со конкретен, и очигледно погоден ден или празничен ден. Иста таква асоцијација наоѓаме и во едно друго дело од овој автор каде што на некој начин се редифинира и самото значење на терминот ἀμνηστία која веќе не е “заборав на злата”, туку “поскоро нивно исчезнување²⁷⁹”. Истата сентенција се појавува и кај Грегориј од Назијанса²⁸⁰.

Оваа асоцијација, настаната во подоцнежното време покажува дека под терминот ἀμνηστία се подразбирало и колективен чин на сеопшто

²⁷⁷ се споменува законот на Солон кој Плутарх споменува и еден закон донесен од државникот Солон со кој се регулира постапката на добронамерно и договорено заборување на одредени престапи и на тој начин повторно враќање на некогашниот углед. cf. Plut. Sol 19.

²⁷⁸ Gr. Nyss. Orationes In diem natalem Christi ἐν γὰρ ἡμέρᾳ ἑορτῆς, καθὼς φησὶν ὁ σοφὸς Σολομὼν, ἀμνηστία πρέπει κακῶν. (Зашто како што вели мудриот Соломон на празничен ден треба целосно да се заборави на злото.)

²⁷⁹ cf. GregNyss. In sanctum et salutare pasha Vol 10, pg310 τοῦτό ἐστι τὸ τῆς σοφίας ἀπόφθεγμα, ὅτι ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης ἀμνηστία κακῶν. λήθην ἐποίησε τῆς πρώτης καθ' ἡμῶν ἀποφάσεως ἡ ἡμέρα αὕτη, μᾶλλον δὲ ἀφανισμόν, οὐχὶ λήθην ἐξήλειψε γὰρ καθόλου πᾶν μνημόσυνον τῆς καθ' ἡμῶν κατακρίσεως.

²⁸⁰ cf. Greg Naz De marturibus et adversus Arianos (oratio35 sp.) vol 36pg261: Ἐν γὰρ ἡμέρᾳ, φησὶν, εὐφροσύνης ἀμνηστία κακῶν

простување кој се извршува по повод некој многу значаен настан. За христијанското учење тоа секако бил Денот на воскресението, кој според патристиката е антеципиран во изразот ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης²⁸¹ преземен од Псалмите²⁸².

Постапката на сѐопшто простување по повод празнување на значаен настан од секојдневниот живот ја споменува и Евсебиј во неговата Црковна историја кога говори за прославувањето на денот на обединувањето на Западното и Источното Римско царство²⁸³

Остварени значења во христијанската литература

Кај ἀμνηστία имаме социолошки поинаков аспект, тоа многу повеќе носи етички корени бидејќи се работи како што видовме за договорена амнестија, договорено заборавање, кое и правно се уредува и станува простување, легално доделено и најчесто уредено со правен акт. Токму поради своето специјализирано значење- ἀμνηστία “предавање во заборав на некоја вина и целосно простување на казната која би требала да се спроведе поради вината” оваа лексема е повообичаена за историографите од поново време.

Иако зборот ἀμνηστία се закрепил првенствено како правно-политички термин, неговата употреба во христијанската литература го посведочува феноменот на семантичката аналогија, такашто тој во одредени употреби речиси се поистоветува со основниот термин со кој се означува поимот опростување во христијанството, па може да означува (да се однесува на) простување како божествена функција²⁸⁴, простување дадено(добиено) од

²⁸¹ cf.Or sel. in Ps.117,24=Chrys.exp. in Ps.117:24;Thdt Ps.117:24 cf PGL)

²⁸² cf. Ps 117,24 αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος· ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ.
(Овој ден е што го создаде Господ за да се зарадуваме и да се развеселиме во него.

²⁸³ Eus. Hist Eccl 10,9,8 κακῶν δ' ἀμνηστία παλαιῶν ἦν καὶ λήθη πάσης δυσσεβείας, παρόντων δ' ἀγαθῶν ἀπόλαυσις (И така целосно беа простени настаните од минатото и со заборавање на сета нечестивост и со вкусување на сегашните добри дела cf. idem Vita Consatntini 2,19,3)

²⁸⁴ cf Clem w6 40,1 τῶν αὐτὸς ἕκαστος ἑαυτῷ. καὶ τοῦτ' ἔστι μεταγνῶναι τὸ καταγνῶ-
ναι τῶν παρωχημένων καὶ αἰτήσασθαι τούτων ἀμνηστίαν παρὰ πατρός. (И тоа значи да се покаеш и да ги осудиш изминатите (гревови) и да побараш простување за нив од Отецот.

Христа²⁸⁵ или пак да означува некои технички аспекти на простувањето, како на пример простување добиено при чинот на крштевањето²⁸⁶. Сепак за разлика од терминот ἄφεσις кој најчесто стои во синтагмата ἄφεσις ἁμαρτιῶν или пак апсолутно ја подразбира, за ἄμνηστία како носител на значењето простува речиси е апсолутна и нераскинлива асоцијативната врска со синтагмата ἄμνηστία κακῶν. Ова пак се чини упатува и на различните социолошки како и на генеалошките аспекти на зборот.

Значењето простување кое го подразбира зборот ἄμνηστία како “целосно забораване на сторениот престап и неспроведување на казна за него” во неговиот семантички обем силно ги изразува етичките компоненти. Етичката конотација во семантиката на овој збор може јасно да се проследува во христијанската литература. Евсебиј на пример во своите Коментари кон Псалмите поимот ἄμνηστία κακῶν го изедначува со етичкиот поим- ἀκακία- ”незлоба, немање злоба”, а во истиот контекст ја употребува самостојно и лексемата ἄμνηστία во теолошко значење. Па така заклучуваме дека и таа може да биде дури и рамнозначна со основниот христијански термин за изразување на поимот простување²⁸⁷.

Јоан Златоуст пак, настанувањето на поимот ἄμνηστία ἁμαρτημάτων кој означува “целосно непомнење на гревовите” го согледува во милосрдноста²⁸⁸.

Дидим Слепиот во Коментарите кон Захарија го употребува изразот τελεία ἄμνηστία- целосно, совршено простување (целосна, совршена амнестија)²⁸⁹. Оваа синтагма се надоврзува на претходно наведената

²⁸⁵ cf Eriph. w.2 pg 208 ἀπ' αὐτοῦ ἡμᾶς πάντας Χριστὸς ἦλθεν, τοῖς μὲν πάλαι αὐτὸν γινώσκουσι καὶ μὴ πλανηθεῖσιν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἕνεκεν δὲ σφαλμάτων ἐν ᾿Αιδῇ κατεσχημένοις ἄμνηστιαν χάρισασθαι, (И на тие што го знаеа од дамнина и не се заблудиле од неговата божественост

²⁸⁶ cf. Isid Pel epp I. 417 (M78.416A)

²⁸⁷ Euseb.Comm.in Ps. vol23.pg236 : διὰ τοῦτο συνεχῶς τὴν ἀκακίαν προβάλλεται, τουτέστι τὴν ἄμνηστιαν κακῶν, καὶ τὴν πρὸς τοὺς εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκότας ἀνεξικακίαν· ὥς ἂν καὶ αὐτὸς τῆς ἴσης παρὰ τοῦ Θεοῦ τύχοι ἄμνηστίας ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι αὐτῷ σφάλματι... (И затоа постојано ја поттикнува незлобата, то ест целосното забораване на злото, и злотрпението ; такашто и тој да можел да добие поденакво простување од Бога, доколку би бил измамен)

²⁸⁸ Chrys.(In Ilud Habentes eundem spiritum (hom 1-3) vol 51. pg 279..... , καὶ τοσαύτη ἁμαρτημάτων ἄμνηστία διὰ τῆς ἐλεημοσύνης γίνηται,...(И толкаво проштевање станува со милостината)

²⁸⁹ cf. Didym. Comm in Zacch.,Lib.II,151: Συνωδὰ τῷ ἐκκεμένῳ προφητικῷ, καὶ Ἱερεμίας (scil. Заχαρία ΜЧА!) ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φησιν· «Καὶ κακίαν τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἕκαστος ἐν ταῖς καρδίαις ὁμῶν μὴ μνησικακεῖτε(Zacch7,10).« Ταύτην τὴν τελείαν ἄμνηστιαν ὧν τις ἐπραξεν

содржина на стихот 7,10 од книгата на пророкот Захарија²⁹⁰. Распоредот на контекстот кај Дидим Слепиот упатува на претпоставување на равенството $\tau\epsilon\lambda\epsilon\acute{\iota}\alpha \acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\tau\acute{\iota}\alpha = \mu\grave{\eta} \mu\eta\eta\sigma\iota\kappa\alpha\kappa\epsilon\acute{\iota}\nu$. Оваа релација укажува на можноста за изразување на ист поим со подинамична експресивност. Значењето на зборот $\acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\tau\acute{\iota}\alpha$ кое го определивеме како целосно заборавање на злото е содржано и во лексемата $\acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$.

Можна синонимија со $\acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$

Многу блиска по своето значење до лексемата $\acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\tau\acute{\iota}\alpha$ е и лексемата $\acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$. Имајќи го предвид потесното основно значење на $\acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\tau\acute{\iota}\alpha$ - “заборавање на злото”, како и прозирната и лесно разбирлива структура на сложенката $\acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$, останува неодминлив впечатокот дека лексемата $\acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$ е всушност поинаков начин на изразување на ист поим. За блискоста, или поскоро речено идентичноста на значењето на овие две лексеми наоѓаме одредени потврди и кај Хесихиј²⁹¹.

Раководејќи се пред сè од нејзините составни елементи, за сложенката $\acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$ како припадник на генералното семантичкото поле кое го покрива поимот простување, ја определуваме семантичката дистинкција “простување по пат на заборавање на стореното зло”.

Лексемата $\acute{\alpha}\mu\eta\eta\sigma\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$ се појавува на едно место во Септуагинтата (3. Масс. 3,21) и е потврдена како неологизам²⁹². Значењето на оваа лексема во посочениот контекст Хесихиј го толкува со изразот “да не го паметиш

$\acute{\alpha}\mu\alpha\rho\tau\eta\tau\iota\kappa\acute{\omega}\varsigma$ φανεροῖ ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ παραβολῇ τοῦ μύρια τέλαντα χρεωστοῦντος δούλου· ἐπιλέγεται γὰρ αὕτη ὑπὸ τοῦ δεσπότη τοῦ συγχωρήσαντος τὰ χρέα «τῷ ἀχρείῳ δούλῳ» πρὸς πάντας ἡμᾶς· «Οὕτω καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ποιήσει ἂν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος ἀπὸ τῆς καρδίας ὑμῶν τοῖς ὀφείλουσιν ὑμῖν.» А сведочи и со пророчкото излагање и Јеремија (читај Захарија ! М.Ч.) пророкот во името на Бога вели: “и никој од вас нека нема во срцата злоба кон својот ближен и не бидете злопаметни (злопамтиви) “ На такво совршено незлопаметење (таква совршена амнестија) укажува Спасителот во случај кога некој постапил со намера да греши во параболата за слугата кој должел илјада таланти; а таа е одбрана од господарот кој му ги откажал (простил) долговите на “неполезниот слуга” пред (за) сите нас; Така и со вас ќе направи Отецот ако секој од вас не им прости од срце на тие што ви должат.

²⁹⁰ Содржината на Zach 7,10 во Ралфсовото издание на LXX е речиси идентична со онаа која е наведена во текстот од Дидим Слепиот во претходната белешка : cf. Zach 7,10 καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μνησικακεῖτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. ...не злоставувајте и не мислите зло во срцата ваши

²⁹¹ Hesych. ἐπ' ἀμνηστείᾱ· ἐπ' ἀμνησικακίᾱ

²⁹² GELS s. ἀμνησικακία

(нанесеното) зло”²⁹³, што пак Димитраку додатно го објаснува како “премолчано(прекутно) простување”²⁹⁴. Според содржината на целосниот контекст на 3Масс 3,21, поимот кој го означува таа би го дефинирале како “колективен чин во кој се искажува официјално простување на секаков престап, дадено кон цела група луѓе”²⁹⁵. Толкувањето на овој поим упатува исто така и на неговото допирање со семантичката нијанса помирување и обезбедува минимална семантичка дистинкција во однос на дефиницијата на ἀμνηστία.

Иако лексемата ἀμνησικακία се одржала до денес во грчкиот јазик, најбројните постари писмени сведоштва за нејзината употреба ги наоѓаме во христијанската литература. Од проследените примери во овој литературен жанр заклучуваме дека ἀμνησικακία пред сè означува и своевидна доблест, најчесто набројувана заедно со други доблести²⁹⁶. Во коментарите кон Евангелието по Матеј, Ориген на некој начин ја определува суштината на доблеста која се означува со терминот ἀμνησικακία. Според наведените записи од Ориген заклучуваме дека ἀμνησικακία, означува *йосебна, не случајна доблест* со која *йреба му ги*

²⁹³ cf. Hesch. ἀμνησικακία· τὸ μὴ μμνήσκεσθαι κακῶν (‘3. Μасс. 3,21).

²⁹⁴ cf. MLEG том. I s.ἀμνησικακία : το να εἶναι τις ἀμνησίκακος | κ. σιωπηρὰ συγγνώμη; Нс. τὸ μὴ μμνήσκεσθαι κακῶν

²⁹⁵ 3 Μасс 3,21 ἐν δὲ τούτοις πρὸς τοὺς ὁμοφύλους αὐτῶν ἀμνησικακίαν ἄλασιν γνωρίζοντες; (Меѓу другите работи, ние им го објавуваме на сите нашето незлопаметење (sc. простување) кон нивните сонародници....) МЧА.

²⁹⁶ cf. Ath.(101) Serm.vol28,1409: Σὺ δὲ, ὦ ἀδελφε, μὴ προσέχῃς τι τοῦ κόσμου τούτου, ἵνα δυνηθῇς σωθῆναι, ἀλλὰ ἄσκησον δικαιοσύνην, καὶ ἀλήθειαν, καὶ ἀγάπην, καὶ φόβον Κυρίου, καὶ πραότητα, ὑπακοήν, καὶ ἐγκράτειαν, καὶ ἀμνησικακίαν. (А ти брате, не обрнувај внимание на световното, за да можеш да бидеш спасен , туку подвизувајсе во праведност, и вистина и љубов и страв Божји, и благост и покорност и воздржаност и незлопаметење ; Chrys. In Act. vol 60 pg 262: Οὐκοῦν προσίωμεν μετὰ πίστεως, προσίωμεν τὰ δῶρα προσφέροντες ἃ βούλεται, ἀμνησικακίαν, χρηστότητα, πραότητα· (Па да пристапиме со вера, да пристапиме принесувјаќи дарови што ги посакува; незлопаметивост, доброта , благост); Clem. Str.2,18,87: ἀγάπη δὲ πολλαχῶς νοεῖται διὰ πραότητος, διὰ χρηστότητος, δι' ὑπομονῆς, δι' ἀφθονίας καὶ ἀζηλίας, δι' ἀμίσιας, δι' ἀμνησικακίας· ἀμέριστός ἐστιν ἐν πᾶσιν, ἀδιάκριτος, κοινωνική. πάλιν « (а љубовта на многу начини се насетува преку кроткоста, добротата, преку трпението, преку отсуството на зависта, преку незавидливоста преку незлопаметењето; таа е неразделлива, и пак општа (секому податлива).

ἵпросῖуваме лошиῖе дела на оној кој кон нас смислено (коварно) зḡрешил²⁹⁷.

Теологот Атанасиј, пак ја употребува ἀμνησικακία за да означи особена доблест, својство кое го поседува Бог. Во таа смисла тој ја употребува ἀμνησικακία, говорејќи за “Божјаῖα сῖосοбносῖ за силно и неизмерно незлоῖамеῖење, особина со која (или ῖоради која) Боḡ им ἵпросῖува на ḡрешиῖиῖе и ḡи ῖοφалува”²⁹⁸.

Значењето на ἀμνησικακία “способност и подготвеност за простување” кое доминира во христијанската литература го наоѓаме и во профаната литература од подоцнежнo време. Во своите Коментари кон Илијадата филологот Евстатиј ја употребува синтагмата ἀμνησικακίας ὑποθήκη²⁹⁹ која на нашиот збор му обезбедува и нешто поинаква нијансата на значење. Лексемата ἀμνησικακία во наведениот контекст пред сè означува човечко својство, особина. Во таа смисла ἀμνησικακία ја дефинираме како “способност или подготвеност за целосно простување”. Со оглед на содржината на наведениот стих од Илијадата на кој и се онесува изразот ἀμνησικακίας ὑποθήκη употребен од Евстатиј, кон дефинирањето на значењето на ἀμνησικακία додаваме уште една семантичка дистинкција- “меѓучовечко простување кое води до измирување преку целосно напуштање на поранешниот гнев”³⁰⁰.

Иако не располагаме со доволно писмени сведоштва, сепак раководејќи се од состојбата во современиот грчки јазик, можеме да констатираме дека лексемата ἀμνησικακία навлегла и во семантичкото поле кое го покрива поимот трпение. Нашата претпоставка за преминот во значењето во кое

²⁹⁷ Orig. Comm. in ev. Matth.14,6 ἀλλ' ὅλη καρδίᾳ ὑπὸ ἀμνησικακίας ὠφελημένη (οὐ τῆς τυχοῦσης ἀρετῆς) συγχωροῖμεν τῷ ἡμᾶς ἀδικήσαντι τὰ κακῶς εἰς τινα ἡμῶν ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐπιβουλευτικῶς πεπραγμένα.

²⁹⁸ Ath.Exp.in Ps. vol27,409 Ἔως πότε ἀμαρτωλοὶ καυχῶνται (Ps.93,3); Τὴν σφοδρὰν ἀμνησικακίαν καὶ ὑπερβάλλουσαν διὰ τούτων κατασημαίνει τοῦ Θεοῦ. Со овие (зборови) го назначува силното и и прекумерно незлопаметње Божјо.

²⁹⁹ Euth. Comm. ad Il. vol 3 pg 806 Ὅτι ἀμνησικακίας ὑποθήκη τὸ «ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν. οὐδ' ἄρα πως ἦν ἀσπερχὲς κεχολῶσθαι ἐνὶ φρεσὶ(II. XVI60-61.)». Зашто изразот: «ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν. οὐδ' ἄρα πως ἦν ἀσπερχὲς κεχολῶσθαι ἐνὶ φρεσὶ(II. XVI60-61.)» е принцип (претпоставка) за незлопаметење

³⁰⁰ II XVI,60-61Но да г' оставиме она што станало, нема јас веќе да се едностојно средам во срцево;

денес се употребува лексемата ἀμνησικακία (како и зборовите кои припаѓаат во истата лексичко-семантичка група- придавката ἀμνησикаκος и од неа изведениот глагол ἀμνησικακέω) е, дека во одреден период од својот развој оваа лексема поради фонетската сличност и семантички се поистоветила и со лексемата ἀνεξικακία која во современиот грчки јазик се смета и за нејзин синоним³⁰¹. Па така покрај значењето “способност за простување на нанесеното зло или неправда по пат на забораване”, лексемата ἀμνησικακία го добила и значењето “способност за поднесување на злото” губејќи ја при тоа семантичката одлика “непаметење”.

Оправданието како аспект на опростувањето

Меѓу зборовите кој може да биде носител на значењето на поимот “опростување” ја вбројуваме и лексемата δικάωσις. Извесна поврзаност и семантичка блискост помеѓу основниот термин ἄφεσις, и δικάωσις - оправдување е констатирана и во речникот на Зодиатес во рамките на толкувањето на одредницата за ἄφεσις .

Семантички врски со глаголот δικάω

Именката δικάωσις е nomen actionis од глаголот δικάω. Овој глагол е дериватив од придавката δίκαιος и по аналогија на другите глаголи на -όω, изведени од придавки би требало да биде каусативен глагол, па со тоа има значење “прави некој да биде прав(еден)”. Сепак, предложеново значење за глаголот δικάω не е толку својствено за класичниот грчки. Неговите особени значења произлегуваат од природата на објектот кој стапува во синтагматска врска со него. Така кога δικάω има безличен објект, тој го покажува значењето “ смета нешто дека е правилно или прикладно”³⁰², па дури и значењето “одлучува или прогласува дека нешто е правилно”.

³⁰¹ Дефиницијата со која во современиот грчки јазик се определува значењето на придавката ἀμνησикаκος (која пак се смета за мотивирачки збор од кој е изведена лексемата ἀμνησικακία) гласи “кој не се одмаздува, кој не ги мрази оние кои му нанеле штета”. Инаку под истата заглавна единица како синоним на придавката ἀμνησикаκος се наведуваат придавките ἀνεξικακος И μακρόθυμος. cf. EA

³⁰² Глаголите на -οω изведени од придавки кои означуваат суд за вредност воопшто имаат значење *да сметаш или да цениш нешто* со вредноста која ја има самата придавка од која е деривиран соодветниот глагол . на пр. глаголот ἀξιόω- “ *сметаш или да цени нешто како примерено , досвоинствено*”.

Употребата на ова значење е многу вообичаена за класичните автори. Кога, пак глаголот *δικαίω* стои со објект кој е живо лице, тогаш тој добива пошироко значење "прави неког прав или праведен" или "постапува со неког праведно (како антоним на глаголот *ἀδικέω*)" и тоа главно со значење *in malam partem* "ја искажува пресудата, осудува или казнува". Кога стои во пасив овој глагол го остварува значењето "има извршено (применето) право или правда на неког или на нешто".

Од семантичката историја на именката *δικαίωσις*

Како изведенка од глаголот *δικαίω*, значењето на лексемата *δικαίωσις* би можеле да го сведеме на изразот *τὸ δικαιοῦν*, или пак како *nomen actionis* од овој глагол за именката *δικαίωσις* би можеле да ја дадеме референцата *actus τοῦ δικαιοῦντος*. Основните значења што оваа именка ги покажувала во историјата на грчкиот јазик се главно потврдени и во Гримовиот речник на Новиот завет, а се толкуваат сподветно на значењата кои ги пројавува глаголот *δικαίω*, со дефиниците одбрана на обвинението, пресудителна одлука, мислење за нешто што би било праведно³⁰³. Прикажаните толкувања на значењата на именката *δικαίωσις*, недвосмислено покажуваат дека таа и припаѓа на законодавната терминологија на грчкиот јазик. Најстарите сведоштва за нејзината писмена (пишана) употреба ги наоѓаме кај Тукидид. Кај овој историограф за лексемата *δικαίωσις* се потврдени три значења кои спаѓаат во правната терминологија. Првото значење е *οἰφραδύвање*- постапка на судење како праведно (и тоа најчесто на дела кои се за осуда)³⁰⁴. Второто значење кое произлегува од дефиницијата *ἡ σοφία καὶ τὸ δικαίωμα* со која се вреднува (валоризира) *σοφισμένην τὴν ἡ δίκην* и оттука произлегува значењето "приговор (оспорување) на нечие право"³⁰⁵. И третото значење гласи *осуда, обвинение* односно *ἡ σοφία καὶ τὸ δικαίωμα* со која се

³⁰³ cf. LNT: s. *δικαίωσις*; *causae defensio*; *sententia damnatoria*; *opinio de eo quod iustum sit*

³⁰⁴ Thuc.3,82 καὶ τὴν εἰσθύναν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων ἐς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν τῇ δικαίωσει. (И вообичаеното значење (вредност) на имињата ја променија според нивниот суд за **оправдување**.)

³⁰⁵ Cf. Thuc.1,141 τὴν γὰρ αὐτὴν δύναται δοῦλωσιν ἢ τε μεγίστη καὶ ἐλαχίστη δικαίωσις ἀπὸ τῶν ὁμοίων πρὸ δίκης τοῖς πέλας ἐπιτασσομένη... (И најголемиот и најмалиот приговор(барање) од страна на еднаквите, со кој пред судската одлука им се наложува нешто на ближните подеднакво значи ропство..)

ἡσῖαιῖαυα сῖоред ἡравдаῖа³⁰⁶. Последново значење кај Плутарх и кај Дион Касиј се развива во *казна, казнена мерка (cf....)* .

Во Стариот завет лексемата δικαίωσις ја сретнуваме во Третата книга Мојсеева, но нејзиното значење е многу воопштено, а и семантички амбивалентно. Токму можеби затоа во некои преводи на Стариот завет, лексемата δικαίωσις во Lv.24, 22 е предадена во едно мошне генеричко значење, како на пример со зборот “*ἡравда*”³⁰⁷. Инаку поширокиот контекст во кој стои именката δικαίωσις во Третата книга Мојсеева упатува на значењето *in malam partem -кривична ἡресуда*. Ова значење како што може да се види се појавува и во делата на историографите.

δικαίωσις како сотериолошки термини

Новото значење кое го добива овој збор конкретно во Новиот завет сметаме дека му овозможува тој да биде вброен како еден важен теолошки христијански термин од областа на сотериолошкото учење на апостолот Павле. Во таа смисла можеби Зодиатес како синоними за δικαίωσις, освен ἄφεσις, ги посочува уште и зборовите кои се технички термини³⁰⁸ од областа на сотериологијата, учењето за откупувањето и спасението³⁰⁹.

Поврзаноста со значењето “опростување” што го манифестира овој збор имплицитно се назначува при толкувањето на одредницата на зборот

³⁰⁶ cf. Thus 8,66 εἰ δέ τις καὶ ἀντίποι, εὐθὺς ἐκ τρόπου τινὸς ἐπιτηδείου ἐτεθνήκει, καὶ τῶν δρασάντων οὐτε ζήτησις οὐτ’ εἰ ὑποπτεύοιντο δικαίωσις ἐγίγνετο, ἀλλ’ ἡσυχίαν εἶχεν ὁ δῆμος καὶ κατάπληξιν τοιαύτην ὥστε κέρδος ὁ μὴ πάσχων τι βίαιον, εἰ καὶ σιγῇ, ἐνόμιζεν. (А ако некој кажел нешто спротивно, веднаш тој ќе бил убиен на згоден начин а за сторителите ниту ги барале, ниту пак ги повикувале со обвинение на суд....)

³⁰⁷ cf. Lv 24,22: δικαίωσις μία ἔσται τῷ προσηλύτῳ καὶ τῷ ἐγχωρίῳ, ὅτι ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. (Една **правда** да има како за придојден, така и за тукашен)

³⁰⁸ Синонимите на δικαίωσις според CWSД се следниве термини со нивните дефиниции ἄφεσις -remission; λύτρωσις- redemption, deliverance from the guilt and the power of sin; ἀπολύτρωσις - a releasing on payment of ransom; ἱλαστήριον -propitiation, referring to the blood of Christ (His atoning death) sprinkled for our sins in satisfaction of the justice of God; σωτηρία-salvation from sin which involves more the subjective part of the application of Christ; s work in the sinner, liberating him from sin and causing him to be attached to God.

³⁰⁹ cf. THE OXFORD DICTIONARY OF BIZANTIUM, vol 3, Oxford University Press 1991, v.s. soteriology, pg. 1930. ibidem v.s. salvation pg 1834:Најгенеричкиот концепт на христијанската сотериологија, којшто означува конечно обновување(ресторатион) на човештвото во состојба пред првобитниот грев, и негова деификација Инаку Теодор од Мопсуестиа(PG66:828BC) спасението го дефинира како "универзално ослободување од злото кое ќе се случи во идниот век." Инаку можноста за спасение е создадена со мистеријата на откупувањето и тоа е добиено од Бога/Христа преку Писмото, сапраментите, ортодоксното верување и чесниот живот.

ἄφεσις, основниот термин (па и технички термин) со кој се изразува идејата за опростувањето. Според Зодиатес вистинското значење на простувањето не е да се даде извинување на гревот, туку да се направи се што е можно за да се види дека делумниот грев или пак дека гревовите на грешниот се отстранети од него со (преку) Бога³¹⁰. Посредувањето, инструменталноста при извршувањето на процесот на отстранувањето на гревот, односно опростувањето тој ја гледа во контекстот на Hb 9,22³¹¹, каде пролевањето на Исусовата крв се спомнува како апсолутно средство за опростување³¹². Ваквото опростување имплицира уште два поими кои се изразуваат со зборовите δικαίωσις и καθαρισμός. Старозаветните жртвопринесувања на животни биле со цел грешните да добијат ослободување или олеснување (relief) од вината за грев. Ефектите од чинот на новозаветното саможртвување на Исус се двојни: *ослободување од вина̄та за грев за оние кои веруваат̄* , но исто така и *очистӣување* . Првиот поим се именува во грчкиот со лексемата δικαίωσις додека вториот со καθαρισμός³¹³.

Остварени значења во Новиот завет

Во Новиот завет именката δικαίωσις се појавува само на две места и тоа во Посланието до Римјаните.

Во четвртата глава од посланието на апостолот Павле до Римјаните е поместена содржината за новиот начин на спасение кое доаѓа од верата. Значењето *οἰροσ̄иување* кое сметаме дека е содржано во семантичкиот обем на именката δικαίωσις во Ro 4,25 на некој начин е навестено во

³¹⁰ CWSD Forgiveness is not condoning sin but rather doing everything possible to see that the particular sin or sins of the sinner are removed from him by God who is the Only who can deliver and cleanse him. Forgiveness , therefore , is never freedom *in* sin but freedom *from* sin by God (italics added).

³¹¹ Hb9,22: καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις. (И скоро сè според Законот со крв се очисти, и без проливање крв проштевање не станува)

³¹² Hb 9,22 contains an absolute statement " without shedding of blood is no remission (ἄφεσις).

³¹³ cf. CWSD s. δικαίωσις :As animal sacrifices gave OT sinners relief from guilt of sin, so Jesus shed blood (His sacrificial death) gives believers not only freedom from the guilt of sin, wich in NT is called δικαίωσις Ro,4,25;5,28; but also καθαρισμός cleansing or purification (Heb1,3; 2Pt 1;9)....

почетните стихови од Посланието до Римјаните (Ro 4,6-8³¹⁴), каде е поместена и содржината од Псалмот 32(31)1-2 (Ro 4,7-8) во која експлицитно се говори за простување на гревовите од Бога. Во односниот контекст оправданието се смета за блаженство, а тоа се состои од “простување на безаконијата” или како што е тоа метафорично изразено, “покривање на гревовите” и “необвинување од Господа за грев”.

Контекстот во кој се појавува именката δικαίωσις асоцира на старозаветниот обред на жртвопринесување за опростување (отстранување) на гревовите³¹⁵

Старозаветното опростување задолжително поразбирало принесување жртва за сторениот грев со која грешниот треба да се очисти од гревот. Затоа, изразот διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν кој стои во вториот дел од реченицата во таа смисла би можел да се сфати како своевидно простување. Значењето на именката δικαίωσις на ова место секако дека освен правно има многу повеќе теолошко значење. Самиот акт на опростување на гревовите на некој начин доведува до оправдување. Но кај δικαίωσις треба да се подразбере не само постапка, туку и состојба во која треба да се најде секој еден кој ќе поверува. Таа состојба подразбира “ослободување” односно “слобода од гревовиите”, состојба која означува “*времин од грев кон милосѝ, дарувана од Бога преку вераиѝ*”. Таа состојба води и кон конечно спасение според христијанското сотериолошко учење.

Нешто поинакво е толкувањето на значењето на δικαίωσις за Ro 4,25 дадено во речникот на Лув и Нида во кој се истакнува повеќе каузативноста на значењето на лексемата δικαίωσις. Нејзиното значење е одбележано со изразот “*да предизвикаш (да направиш) некој да биде во прикладна или права релација со некој друг*”, а за тоа се дава глосата - “to put up right with”- да предизвикаш некој да биде во правилна релација со некој друг”. Со оваа дефиниција, дадена за значењето на именката

³¹⁴ Ro 4,6-8: καθάπερ καὶ Δαυὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων, Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἐλεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἀνὴρ οὗ οὐ μὴ λογίσῃται κύριος ἁμαρτίαν.... (СПМК: Така и Давид го наречува оној човек блажен, кому бог му прима за оправдание без дела по Законот, велејќи “ Блажени се оние, чии беззаконија се простени и чии гревови се покриени; 8. блажен е оној човек кому Бог нема да му даде у приими за грев!”)

³¹⁵ Ro 4,25 ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν καὶ ἡγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν. (СПМК:.. предаден за нашите гревови и воскреснат за наше оправдување).

δικαίωσις таа се сместува во генералното семантичко поле нумерирано под број 34, а со основен наслов **Поврзување** (34. Association), и тоа во подполето Е -насловено како *Да воспоставиш или да потврдиш релација* (To Establish or Confirm a Relation)³¹⁶, е сместена во одредницата нумерирана под број 34.46, заедно со лексемите δικαίω^a и δικαιοσύνη^b Преводот за цитираниот дел од Ro 4,25 во кој стои именката δικαίωσις во речникот гласи " he was raised **in order to put up us right with (God)**". Додатокот во заградата кој стои во преводот наведен во споменатиот речник, покажува дека и покрај обидот да се даде непристрасна дефиниција за предложеното значење на δικαίωσις во Ro 4,25, сепак составувачите на речникот несвесно го зеле предвид и теолошкото значење на овој збор³¹⁷.

Импликативното значење *οἰρσιϋвање* кое би можело да го содржи именката δικαίωσις во Ro 4,25 е наведено во Прирачникот на Њуман И Нида, каде кон објаснувањата за односниот стих меѓу другото се вели " The translator should keep in mind that there is no separation in Paul's thinking between significance of Christ's death and resurrection; they are inseparable events, beacouse both describe the mighty act of God by wich **we are brought into a right relationship with him and our sins are forgiven**"(Newman B.M., Nida E.A., 90).

Второто место каде ја сретнуваме лексемата δικαίωσις во Новиот завет е исто така во Посланието до Римјаните 5,18³¹⁸. Таа се предава како антоним на именката κατάκριμα, чиешто основно значење е *sententia damnatoria, condemnatio*. Со самото тоа впечатливо е на прв поглед дека во контекстот до израз доаѓа употреба терминологија од областа на јурисдикцијата(правосудството). Така, значењето на δικαίωσις во Ro 5,18 би можело да се протолкува со употреба на правната терминологија, односно како *ослободителна пресуда*³¹⁹. Според второто нејзино значење оваа

³¹⁶ Ова семантичко потполе содржи 8 одредници (34.42-34.49)

³¹⁷ Имено во самата одредница под број 34.46 авторите на овој речник велат" Some scholars , however , interpret δικαίωω, δικαιοσύνη and δικαίωσις in the following contexts as meaning " forensic righteousness", that is to say, the act of being declared righteous on the basis of Christ's atoning ministry, but it would seem more probable that Paul uses these expressions in the context of covenant relation rather than in the context of legal procedures (LNTSD s.).

³¹⁸ Cf.Ro5,18 "Αρα οὖν ὥς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς δικαίωματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς· (СПмк: И така, како што преку престапувањето на еден човек дојде **осудувањето** на сите луѓе, така преку правдата на Единиот дојде до **оправданието за живот** на сите луѓе).

лексема се вбројува во генералното семантичко поле нумерирано под бр 56, со општ наслов **Судови и Законски процедури** (Courts and legal procedures) , а во потполето Е со наслов = суди, осудува, ослободува од вина (Judge, Condemn, Acquit)³²⁰ Одредницата 56.34 од овој речник во која стојат заедно зборовите δικαίω^c; δικαίωσις^b; и δικαίωμα^c е всушност и единствената со која е застапен (прикажан) последниот поим (sc. Acquit) кој влегува во насловот на споменатото семантичко потполе. Иако дефинициите дадени кон оваа речничка статија настојуваат од правен аспект да го објаснат значењето на лексемите меѓу кои влегува и лексемата δικαίωσις, сепак останува впечатокот дека самите дефиниции може воедно да бидат употребени при толкувањето на идејата (концептот) на опростувањето³²¹. Во прилог дека тука се работи за едно теолошко значење се и забелешките дадени при самиот наслов за целокупното генерално сем. поле бр. 56 со наслов **Судови и Законски процедури** (Courts and legal procedures)³²².

Теолошката конотација, специјално за лексемата δικαίωσις во НЗ се врежала и се зацврстила во семасиологијата на овој збор се до денешно време³²³.

Функцијата на δικαίωσις како *nomen actionis* во Ro 5,18 се чини како да се објаснува во следниот версус (Рим 15,19). За да се послужиме со методата

³¹⁹ Овој наш став се совпаѓа и со препораките дадени во прирачникот..... каде се вели дека сите коментатори посочуваат дека зборот justification употребен во KJV повеќе се однеоднесуваат на значењето “ослободителна пресуда (acquittal), при што се додава дека ” in Fact, many modern translations make this meaning explicit for their readers (for example , RSV “leads to acquittal and life” etc) “Acquittal” is simply a technical term used in law to indicate that a person is set free from the jurisdiction of the court (Newman-Nida,108)

³²⁰ Ова сем потполе содржи 15 статии нумерирани (56.20-56.34) во ваков редослед :

³²¹ Definiciјата e the act of cleaning someone of transgression- " to acquit, to set free, to remove guilt, acquittal".

³²² За нас е особено важно дека при самиот наслов за ова генерално семантичко поле во речникот на Нида се додава објаснувањето дека законските процедури опишани во Полето 56 се применливи не само за човечките институции и активности , но исто така и на соодветните судбени процедури на небесата.

³²³ Ова важи само за δικαίωσις . Така во речниците на современиот грчки јазик, освен световните значења кои се наведуваат за овој збор , секогаш се додава и толкување за одреденото термилошко значење во теолошка црковна, или верска смисла. Cf. ΕΛ s. δικαίωσις : αποδόση δικαίου , αξιολόγηση ή επιβεβαίωση της ορθότητας| εκκλ. ψυχική σωτηρία, λύτρωση;cf ΛΔ s.δικαίωσις: αποδόση του δικαίου, η δικαιολογία; θρησκ. λύτρωση από την αμαρτία, ψυχική σωτηρία

на контекстуален паралелизам, која ни се чини дека може да го објасни значењето на δικαίωσις во Ro 5,18 овде го наведуваме и стихот Ro 5,19.

ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτως καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί.

(Оти, како што преку непослушноста на еден човек мнозина **станаа грешни**, така исто и преку послушноста на еден, **мнозина ќе станат праведни**.) Во понатамошниот контекст се гледа дека всушност дејството изразено со лексемата δικαίωσις може да се сведе на изразот δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί Ro 5,18-19

Во Новиот завет конотативно значење во смисла “о̀правдување, ослободување од ѓревовиѝе” добива и именката δικαίωμα³²⁴ (дали се случува овие да станат лексички дублети), која е исто така деривирана од глаголот δικαίω, па во таа смисла таа би можела да се изрази како ὁ δεδικαίωται, или на супстантивираниот партицип τὸ δεδικαιωμένον. Формантот -μα, кој во грчкиот јазик е посведочен за исполнување на акцијата (дејството), упатува на тоа дека основното значење на овој збор би требало да биде “она шѝо е ѝправедно, шѝо има сила на ѝправда”. Оттука произлегува и значењето “она шѝо е уѝврдено и санкционирано со закон”, како и значењето “она шѝо е ѝправилно наѝправено”, -recte factum (cf. Ro 5,18). Значењето “она шѝо е уѝврдено и санкционирано со закон” во Новиот Завет покажува одредена специјализација во теолошка насока па така, δικαίωμα во Новиот завет го подразбира и значењето *Божја ѝресуда- sententia iudicis Dei*. Ова специјализирано значење, е семантички амбивалентно, па во зависност од контекстот (а и од бројот?sg или pl.) тоа може да оди во две насоки. Па така во Новиот завет имаме значење in malam partem -*обвиниѝелна ѝресуда(одлука)*³²⁵, *decretum damnatorium*, но и

³²⁴ Дистрибуцијата на значењата на лексемата δικαίωμα во LNTSD предадена е во три полиња: а) regulation (33.334), со толкувања регулација која се однесува на правилното или праведно дејствување(Можно е дека елементот на праведен (Just) во дефиницијата на δικαίωμα е суштински повеќе конотативно, одошто денотативен. (СПмк:Ro.1,32: тие иако ја знаеја **правдата Божја**, СПс-х;NZ(DF): za odredbu božju;NZ(R), po'jite odredbi; b) righteous act 88.14, an act which is in accordance with with what God requires Ro 5,18 praveden act. c) acquit (56.34) Ro 5,16.

³²⁵ cf. Apc 15,4 ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐφανερώθησαν. (...бидејќи твоите судови станаа јавни).Значењето, *казна, осуда* го сретнуваме кај Платон cf. Leg 864e: ...τὴν μὲν βλάβην ἢν ἄν τινα καταβλάβῃ πάντως ἀπλήν ἀποτινέτω, τὼν δὲ ἄλλων δικαιωμάτων ἀφείσθω,... (...тогаш нека си ја плати штетата што му ја направил некому, секако во чист износ, а нека биде ослободен од другите казни, ...)

значење in bonam partem - *ослободителна пресуда, оправдание, decretum, quo (Deus) absolvit et sibi probatos declarat homines*. Токму ова значење именката δικαίωμα го покажува само во Ro 5,16³²⁶.

Слично на спротиставеноста на изразите εἰς κατάκριμα со εἰς δικαίωμα во Рим 5,16, наоѓаме спротиставеност на изразите εἰς κατάκριμα со εἰς δικαίωσιν ζωῆς во Рим 5,18. Покрај теолошката конотација која ја посочивме кај двете именки δικαίωσις и δικαίωμα, треба уште да нагласиме дека со оглед на нивните форманти , формантот -σις кај едната, и формантот -μα, кај другата, првата би требала да претставува *акт*, *чин* или *послѐа*, додека втората е резултат од извршениот чин или постапка, односно *одлука Божја*.

Остварени значења во христијанската литература

Во патристичката литература значењето на именката δικαίωσις главно изразува две основни значења. Првото има чисто правно -етичка конотација Б“*ослободување (од обвинение), вршење (сѐроведување) на ѓравда*”, додека второто значење е теолошкото “*оправдување (оправдание), односно послѐа (Божја) со која Бог ѓрави некоѓ ѓраведен*”. Во Новиот завет се говори само за оправдание кое го дава Бог преку верата(?). Во патристичката литература се говори и за оправданието на луѓето дадено од Бога (cf.Genad fr. Rom 8:33). Оправдание преку Законот кој го почитуваат Евреите Thdr. Mops Heb 11:1; преку Христа (Cyr.ador II (I.388E); преку милоста, и преку верата и крштевањато.

Ориген пак говори и за оправдание преку делата, мислејќи на актот на Ананија и Сапфира кои половината од својот имот ја поделиле на сиромашните, Or. Comm. In Ex (M12.276B)³²⁷.

³²⁶ Cf. Ro 5,16-17 καὶ οὐχ ὥς δι' ἑνὸς ἀμαρτήσαντος τὸ δῶρημα· τὸ μὲν γὰρ κρίμα ἐξ ἑνὸς εἰς **κατάκριμα**, τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς **δικαίωμα**. (СПМК:И дарот не е како гревот на еден што погрешил, зашто судењето за еден престап води **кон осудување**, а дарот - од многу престапи **кон оправдување**)

³²⁷ cf Or. Comm. In Ex (M12.276B) βουλόμενος αὐτοὺς κεκαθαμένους τῷ αἰφνιδίῳ θανάτῳ καὶ παρὰ προσδοκίαν ἀπαλλάξαι τοῦ σώματος, ἔχοντάς τι καὶ δικαιοσύνης, ἐπεὶ καὶ τὸ ἥμισυ τῶν ὑπαρχόντων δέδωκασιν εἰς τὴν χρεῖαν τῶν δεομένων. (СПМК:..сакајќи тие да бидат **очистени** со ненадејна смрт и противно на очекувањето да се ослободат од телото, имајќи некаква причина за оправдување, бидејќи половината од имотот го имаа дадено на оние што имаа потреба...)

Латинско- грчки соодветства и паралели

Грчката лексема δικαίωσις во преводот Вулгата се предава со лексемата iustificatio. Самиот морфолошки состав на лексемата iustificatio која се употребува како преводен еквивалент за лексемата δικαίωσις инволвира каузативност во нејзиното значење. Инаку iustificatio во латинскиот јазик се појавува во посткласичниот, период, а е изведена од глаголот iustifico,¹ кој веројатно како неологизам се појавува во Вулгатата. Во латинскиот јазик глаголот iustificare пројавува две основни значења: 1. “постапува праведно кон некого, спроведува правда; и 2. значењето “*о̀йправдува, ѝправи неко̀го ѝправ, извиниува, ѝпросѝува*. Овие значења се истовремено и значењата кои ги пројавува глаголот δικαίω во Светото писмо. Лексемата iustificatio во латинскиот јазик, односно во Вулгатата, се појавува и како преводен соодветник за лексемата δικαίωμα, особено кога оваа (δικαίωμα) се употребува во значење decretum- “праведна божја одлука”. Според нас се чини дека преведувањето на δικαίωσις со iustificatio точно го покажува значењето на самата лексема δικαίωσις во грчкиот јазик.

Во посткласичниот (црковен) латински се образувани лексемите iustificator и iustificatrix именки кои означуваат вршител на дејство и тоа од машки и од женски род. Создавањето на овие лексеми можеби (говорат) за губење на теолошкото значење на лексемата iustificatio во латинскиот и δικαίωσις во грчкиот јазик.

Словенско - грчки соодветства и паралели

Во црковнословенскиот пак, δικαίωσις се предава со лексемата оправданне. Слично како и во латинскиот, и во црковнословенскиот лексемата оправданне се употребува и како превод за грчката лексема δικαίωμα. Во современиот мак. јазик многу поблиска е семантичката врска со значењето на лексемата δικαίωσις одошто со лексемата δικαίωμα. Тоа впрочем се гледа и од самиот превод на Светото писмо на современ македонски јазик.

Остварување на значењето “простува” по пат на метафора

Во Новиот завет по пат на фигуративна екстензија и глаголот ἐπικαλύπτω метафорично го пројавува значењето “простуваш“. Ова метафорично изразување на концептот за простувањето се појавува само на едно место во Посланието до Римјаните³²⁸.

Прикажаната метафора е всушност превземена од Стариот завет (cf.Ps31,1). Она што го овозможува метафоричното изразување е објектот на глаголот αἱ ἁμαρτίαι даден во една пасивна реченица. Во Гримовиот речник значењето *οἰροσῖување* за глаголот ἐπικαλύπτω во синтагмата αἱ ἁμαρτίαι ἐπικαλύπτονται се објаснува како :”obteguntur, ut non cadant in conspectum, i.e. *condonantur*”.

Други сведоштва за метафоричната употреба на глаголот ἐπικαλύπτω во значење “простува” не успеавме да евидентираме понатаму во христијанската или во профаната литература. Во овие рамки би сакале и само да го споменеме и метафоричното употребување на именката ἐπικάλυμμα, која е од истата основа како и глаголот ἐπικαλύπτω, а со тоа и носител на иста сема- *да ѝокриваш* или *да ѝприкриваш*. Лексемата ἐπικάλυμμα е именка со конкретно значење *ѝокривка, вел.* Истовремено оваа лексема го носи и апстрактното значење *ѝокривање*, односно *ѝприкривање*. Во Новиот завет е употребена метафорично во значење *praetextus, ѝприкривање, средсѝво за ѝприкривање, изѝговор*³²⁹. Се разбира значењето *изѝговор* не го содржи значењето *οἰροσῖување*. Нашата намера е само да укажеме на особеноста на оваа лексичка група со оглед на својата семантика да создава метафори.

Метафорична употреба на лексемата ἐπικάλυμμα во значење *изѝговор*, “лажно простување, измислен повод за простување” е карактеристична понатаму за христијанската литература, додека во профаната литература

³²⁸ Cf. Ro 4,7: Μακάριοι ὧν ἀφρέθησαν αἱ ἀνομίαι
καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι.
(СПМК: Блажени се оние чии безаконија
се простени и чии гревови се покриени)

³²⁹ cf. 1Pt 2,16 ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς θεοῦ δοῦλοι. (СПМК: Како слободни, а не како такви што ја употребуваат слободата како покрив на злобата, туку -како слуги Божји.)

оваа метафора не се појавува. Паралелизам за значењето *изговор* во смисла, “предизвикување нешто да се прикаже како вистинито” имаме и во нашата именка “покрытие”.

Се разбира од основната семантика која ја носи оваа лексема можно е многу лесно по пат на метафора лексемата “ἐπικάλυμμα” да го носи значењето “изговор”, кое примарно има негативна конотација, но исто така подоцна таа носи и позитивна конотација. Потврда за оваа појава имаме во нашиот јазик во лексемата “покрытие”, која е семантички амбивалентна, па така може да значи *изговор*, но и *οἰprawдување*.

Семантичката конотација “опростување”, настаната од метафорична употреба се потврдува и во лексемата ἐπικάλυψις. Оваа лексема не се јавува во Светото писмо. Како *poimen actionis* од глаголот ἐπικαλύπτω освен основното значење *прекривање со вел*, го добива и значењето *покривање*. Во христијанската литература имаме потврда за која сметаме дека е асоцијација на споменатиот стих од Ps 32,1 каде е употребен глаголот ἐπικαλύπτω во метафорична смисла. Употребата на овој *poimen actionis* во синтагма со ἁμαρτίων ја наоѓаме кај Дидим Слепиот³³⁰

Лексемата ἐπικάλυψις како *poimen actionis* кој семантички најмногу го изразува метафоричното значење на глаголот ἐπικαλύπτω - “опростува” ја потвдува уште поексплицитно истиот овој автор во своите коментари кон Псалмот 31,1 Дидим Слепиот³³¹. За истава тема, но предадена во Посланието до Римјаните ги дава своите согледувања и теологот Фотиј³³².

³³⁰ Didym De trinitate 1,12: παρ' οὗ ἡμῖν ἡ θεία ἀναγέννησις καὶ τῶν ἀνομιῶν ἡ ἄφεσις καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡ ἐπικάλυψις καὶ ἡ πρὸς τὸν θεὸν οἰκείωσις.

³³¹ Cf. Didym Ἀνομιῶν καὶ ἁμαρτιῶν διαφορὰν εἶναί φασιν τοιαύτην· αἱ ἁμαρτίαι τῶν μηδὲ ὄντιν' οὖν νόμον προσηκαμένων ἀνομίαи καλοῦνται, τῶν κατὰ παράβασιν νόμου πραττομένων ἁμαρτιῶν ὀνομαζομένων. Μακάριοι οὖν εἰσιν ὧν ἀφίενται αἱ ἀνομίαи, ἅρτι τῷ θεῷ λόγῳ προσερχομένων· Μακάριοι δὲ καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι, ὅτ' ἂν παρακούσαντες τοῦ νόμου ὕστερον μετανοήσωσιν. Ἄφεσις μὲν ἐπὶ τῶν ἀνομιῶν, ἐπικάλυψις δὲ ἐπὶ τῶν ἁμαρτιῶν εἴρηται τῷ τὰς ἀνομίας πάντη ἀφίεσθαι. συγγνωστοὶ γὰρ οἱ δίχα νόμου ἁμαρτάνοντες τῶν ἐπικρυπτομένων ἁμαρτιῶν οὐ πάντη ἀφιεμένων ἀλλ' ἐξ ἀγάπης ἐπισκιάζομένων· Ἀγάπη γὰρ καλύπτει πλήθος ἁμαρτιῶν. (Велат дека оваа е разликата помеѓу безаконија и гревови:гревовите на оние коишто не се во врска со законот се нарекуваат безаконија, на оние кои се направени според прегазувањето на законот се наречени гревови...)

³³² Cf. Photius: Fragmenta in epistulam ad Romanos pg 490: Κατάλληλος λίαν καὶ ἀρμόζουσα ἡ ψαλμικὴ χρῆσις· καὶ γὰρ πᾶσα δικαίωσις ἀπὸ θεοῦ· ἢ ἐκ τοῦ ἀφεθῆναι γίνεται τὰς ἀνομίας καὶ ἁμαρτίας, ἢ ἐκ τοῦ ἐπικαλυφθῆναι, οἷον διὰ τινων κατορθωμάτων ἐκκινηθῆναι καὶ καταποθῆναι, ἢ

СЕМАНТИЧКИ РАЗВОЈ НА ТЕРМИНИ КОИ ГО ПОКРИВААТ ПОИМОТ ПОМИРУВАЊЕ

Термините со кои се означува поимот “помирување” во рамките на новозаветната лексика се сместени во едно главно семантичко поле, заедно со тремините кои го означуваат поимот “простување”. Ваквата поставеност во семантичкиот простор очиледно произлегува и поради нивните бледи и едвај согледливи семантички дистинктивни обележја за семантичка различност³³³. Појмовната блискот на помирувањето и опростувањето е согледана и во “Ризницата” на Роџет во која поимот помирување, е поместен и во рамките на многу поширокиот поим опростување како еден негов сегмент. Помирувањето во таа смисла се определува како “взаемно простување, помирување, возобновување на

ἐκ τοῦ μὴ λογίσασθαι τὸν θεὸν τὸ πρᾶχθέν εἰς ἁμαρτίαν. καὶ διὰ τῶν τριῶν τούτων φιλανθρώπων τρόπων λογίζεται ὁ θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ τὴν δικαιοσύνην ὡς συμπαθῶν, ὡς οἰκονομῶν, ὡς φιλοτιμούμενος· ἡ μὲν γὰρ ἄφεσις συμπαθείας, ἡ δὲ ἐπικάλυψις οἰκονομίας, τὸ δὲ μὴ λογίσασθαι εἰς ἁμαρτίαν φιλοτιμίας. τίνες οὖν ἀξιοῦνται τούτων; οἱ πιστοί, καὶ διὰ τῆς πίστεως· διὸ καὶ μακαρίζει αὐτοὺς ὁ προφήτης Δαυὶδ. τοῖς δὲ ἐν νόμῳ καὶ ἐξ ἔργων ζητοῦσι δικαιωθῆναι οὐδεμία τῶν τριῶν δικαίωσις ἔπεται, τοῖς δὲ ἐκ πίστεως διὰ τῶν τριῶν τούτων τρόπων ἡ δικαιοσύνη λογίζεται. προσφόρως ἄρα τὴν Δαυιδικὴν μαρτυρίαν ὁ θεοπρόσωπος Παῦλος τῇ ἰδίᾳ ἤρμοσε διδασκαλίᾳ.

(Мошне е прикладна употребата на Псалмот: и секое оправдување е од Бога; Тоа станува или со отпуштање на безаконијата и на гревовите, или со покривање, како преку некои поправувања да се совлада или да се уништи(проголта), или со тоа Бог да не го пресметува стореното за грев. И на овие три човекољубиви начини Бог му го смета за праведност на човекот: како сочувствителен, како домостроителен(промислен) како честољубив; и опросувањето е резултат на неговата сожувствителност; покривањето, - на неговата промисла, а да не му се припишува во грев е заради неговата честољубивост. А кои луѓе ги заслужуваат овие нешта? Верните, и преку верата; Затоа и пророкот Давид нив ги смета за блажени. Оние што се во законот кои што бараат да бидат оправдани по делата неги следи ниту едно оправдание од овие три, а на оние од верата преку овие три начини им се припишува за праведност (оправдание). ... боговдахновениот Павле давидовското сведоштво го прилагодил со истото поучување.

³³³ Во Речникот на Новиот завет, составен според семантички полиња, на пример се назначува како задолжителна компонентата на спротиставеност и непријателство. Таквата компонента треба подеднакво да се подразбере и за двата поима- опростувањето и помирувањето, односно дека “Meanings involving reconciliation have a presuppositional component of opposition and hostility, and it is the process of reconciliation which reverses this presuppositional factor. For the meaning involving forgiveness, there is also a presuppositional component of opposition or antagonism which is presumably eliminated by the process of forgiveness.” LNTSD pg. 502 s. Reconciliation, Forgiveness

љубовта”. Во истава “Ризница од севкупни поими и идеи” и на истото место складирани се и посебни аспекти на поимот помирување, како на пример “создавање мир, миротворење”³³⁴.

Самиот поим “помирување” подразбира “повторно меѓусебно воспоставување на прикладни пријателски врски кои веќе биле нарушени или прекинати”. Во таа смисла помирувањето ја подразбира следнава компоненцијална анализа 1. Прекинување или нарушување на пријателската врска поради 2. вообразена или стварна соблазна 3. соодветно отворено и искрено однесување, со намера да се отсрани непријателството 4. повторно враќање, т.е. обновување на првобитните пријателски врски. Од прикажаната компоненцијална анализа на поимот помирување, очигледно сфатен како процес, следи и неговата глосичка дефиниција “ помирува, ги става работите во правилен ред една со друга, помирување” (LNTSD pg 502 s. Reconciliation, Forgiveness)

Глаголот καταλλάσσω и именката καταλλαγή најопшти термини за означување на поимот помирување во христијанската лексика

Најопштиот термин кој во Новиот завет, а потоа и во подоцнежната христијанска литература на грчки јазик ја изразува идејата за помирувањето од теолошки аспект е именката καταλλαγή и глаголот καταλλάσσω од кој е таа изведена.

Остварени значења во профаната литература

Етимологијата на лексемата καταλλαγή лесно се препознава: според своето образување таа е девербатив од глаголот καταλλάσσω, па суштествувајќи како именка означител на дејство, таа би требало да ги пројавува значењата што ги реализира и глаголот од кој е изведена.

Основното значење на глаголот καταλλάσσω, настанат со префиксот κατά- е “разменува, изменува, заменува”. Ова значење многу рано почнува да се употребува и во пренесена смисла, односно “помирува” “измирува,

³³⁴ Cf. ROGET’S THESAURUS OF ENGLISH WORDS AND PHRASES⁸, Oxford, 1985 pg. 601: 909 Forgiveness...mutual forgiveness, reconciliation renewal of love n. 719pacification.

подмирува (по пат на размена)”. Во основа пренесеното значење - “помирува, измирува, подмирува” се развива од контекстите во кои се претпоставува значењето “разменува стока, пари , заробеници и сл. и на тој начин воспоставува нормални односи помеѓу две спротиставени страни”. Токму затоа глаголот *καταλλάσσω* често се јавува во контексти во кои го остварува споменатото значење во воено-политичка смисла “разменува предлози за склучување мир”³³⁵.

Може да се забележи исто така дека неговите форми во пасив подразбираат значење кое опфаќа одредени етички компоненти- “престанува да се лути и станува благонаклонет некому”³³⁶. Во таа смисла се и значењата, “повторно е милостив со некој”³³⁷, “се помирува”³³⁸, па донекаде и “склучува примирје”³³⁹.

Разгледувано од перспектива на историската семантика, забележуваме дека и лексемата *καταλλαγή* во својот семантички обем ги пројавувала остварените значења на мотивирачкиот глагол *καταλάσσω*, па и таа исто така се употребувала како термин кој спаѓал во етичката, воено-

³³⁵ Hdt 6,108 Μελλόντων δὲ συνάπτειν μάχην Κορίνθιοι οὐ περιεΐδον, παρατυχόντες δὲ καὶ **καταλλάξαντες** ἐπιτρέψαντων ἀμφοτέρων οὐρῖσαν τὴν χώραν ἐπὶ τοῖσδε, ... (И, кога веќе требало да врзат бој, ги спречиле Коринќаните. На барање на двете страни Коринќаните, кои се нашле таму, **ги помириле** и им ги определиле границите под овие услови...) *ibidem* 5,29 Τοὺτους γὰρ καταρτιστήρας ἐκ πάντων Ἑλλήνων εἶλοντο οἱ Μιλήσιοι. Κατήλλαξαν δὲ σφεας ὥδε οἱ Πάριοι. (Од сите Хелени Милеќаните токму нив ги повикале за да им ги средат работите. Параните, пак, **ги измириле вака...**)

³³⁶ XenAn1,6,2: Ὁρόντας δέ, Πέρσης ἀνὴρ, γένει τε προσήκων βασιλεῖ καὶ τὰ πολέμια λεγόμενος ἐν τοῖς ἀρίστοις Περσῶν ἐπιβουλεύει Κύρῳ καὶ πρόσθεν πολεμήσας, **καταλλαγεῖς** δέ.

³³⁷ Eur IA1157: οὐ σοὶ **καταλλαχθεῖσα** περὶ σὲ καὶ δόμους
συμμαρτυρήσεις ὥς ἄμεμπτος ἦ γυνή,
Се смилив со тебе и бев беспрекорна
и љуба и домаќинка- ќе признаеш.

³³⁸ Thus 4,59: τὰ γὰρ ἴδια ἕκαστοι εὖ βουλευόμενοι δὴ θέσθαι τό τε πρῶτον ἐπολεμήσαμεν καὶ νῦν πρὸς ἀλλήλους δι' ἀντιλογιῶν πειρώμεθα **καταλλαγῆναι** καί, ἣν ἄρα μὴ προχωρήσῃ ἴσον ἐκάστω ἔχοντι ἀπελθεῖν, πάλιν πολεμήσομεν. (Во почетокот завојувавме бидејќи секој од нас посакуваше да постигне лични придобивки, а сега, поради меѓусебната расправија, **да се обидеме да се помириме;**)

³³⁹ Plat Resp 566e: Ὅταν δέ γε οἶμαι πρὸς τοὺς ἔξω ἐχθροὺς τοῖς μὲν **καταλλαγῇ**, τοὺς δὲ καὶ διαφθεῖρη, καὶ ἡσυχία ἐκείνων γένηται, πρῶτον μὲν πολέμους τινὰς αἰεὶ κινεῖ, ἵν' ἐν χρεῖα ἡγεμόνος ὁ δῆμος ᾖ. (Меѓутоа, како што мислам, откако ќе си ги среди односите со надворешните непријатели, **едни ќе смири**, други ќе уништи, па кога ќе се обезбеди од таа страна, веднаш и постојано ќе започнува некакви војни за да има потреба народот од некаков хегемон)

политичката, економската и нешто подоцна во теолошката лексичко-семантичка област.

Најстарото писмено сведоштво за употребата на овој збор го наоѓаме кај Ајсихл, во трагедијата Седуммината против Теба. Предложеното значење “помирување” за дадениот контекст, сепак го прифаќаме со одредена резерва. Ова дотолку повеќе што имаме множинска форма од зборот, која се јавува во синтагмата βαρεῖαι καταλλαγαί³⁴⁰. Затоа, освен значењето “помирување, повторно спријателување”, тука подеднакво може да се предложи и значењето “уредба, спогодба”, односно значењето “помирување по пат на спогодба, спогодување”. Сличен предлог се чини дека ни се сугерира и во Схолиите кон оваа трагедија³⁴¹.

Истава лексема кај Аристофан пак, се јавува како еден воено-политички термин. Контекстот во кој таа се јавува во дадениов случај допушта нејзиното значење да биде определено како “примирје, прекин на војната”, или да му се даде едно друго слично значење “спогодба за прекинување на војната, спогодба за воено помирување”. И за двете предложени значења во секој случај впечатливо е отсуството на емотивниот елемент³⁴².

Во подоцнежната литература забележуваме остварување на значења кои спаѓаат од сферата на економијата. И додека ваквите остварувања за глаголот καταλλάσσω се многу ретки, лексемата καταλλαγή ја препознаваме

³⁴⁰ AeschSeptem766:τέλειαιγὰρπαλαιφάτωνἀρῶν [στρ. δ. βαρεῖαι καταλλαγαί·

Дојде крај на **мачни разврски**
на клетви дамнешни

³⁴¹ Scholia ad Aeshilem (recensio vetera) P'IPdSj βαρεῖαι καταλλα(γαί)· δυσχερὲς τὸ φιλιωθῆναι αὐτοὺς διὰ τὰς κατάρας. ... ([под изразот] βαρεῖαι καταλλα(γαί); [се мисли дека] тешко е тие да се помират (sc. да се спријателат τὸ φιλιωθῆναι) поради проклетството (клетвите)); ABaDP'IPd SjXYa ἡ διὰ τὸ τοὺς βασιλεῖς μὴ καθέζεσθαι <ἐπὶ> τῶν βασιλικῶν θρόνων ἐν πολυχρονίᾳ, ἀλλὰ μεταλλαγαὶ τούτων γίνονται συντόμως, διὰ τοῦτο εἶπεν βαρεῖαι καταλλαγαί... (или заради тоа што двата крала не смеат (можат) да седат на кралските троновы во подолг временски период , туку за кратко време наизменично се менуваат, и затоа рекол ‘тешко е да се спогодат (тешки спогодби) “

³⁴² Ag Av 1588 ΠΟ. Προσβεύοντες ἡμεῖς ἥκομεν
παρὰ τῶν θεῶν περὶ πολέμου καταλλαγῆς.
Во својство на пратеници, од богови испратени сме дојдени
за преговор за мир, на војна крај да ставиме

како оформен економски термин со значење “размена на пари, валута”³⁴³. Од ова значење веројатно понатаму произлегува и значењето “добивка, профит”.

Остварени значења во LXX

Во Септуагинтата лексемата *καταλλαγή* се појавува на две места и со две различни значења.

Едното значење веќе било во употреба во грчкиот јазик и упатува на економската лексичко-семантичка област. Се работи за значењето “добивка, камата, додатна добивка која се дава при враќање на долгот”, а може да го воочиме во Книгата на пророк Исаија (9,4)³⁴⁴. Во дадениот контекст со *καταλλαγή* се предава израз кој се смета дека му припаѓа на постбиблискиот хебрејски и кој значително се разликува од предлошката во мазоретскиот текст³⁴⁵. Потврда за семантичката вредност на *καταλλαγή* во посочениот контекст од Is. 9,4 во LXX наоѓаме во Григоровичевиот паримејник каде таа се предава со црковнословенската лексема *придѣ-* “добивка, плен”³⁴⁶. Слично на претходново, кај лексикографот Хесихиј го забележуваме уредно запишаното значење “подарок даден во замена за нешто”³⁴⁷.

Значењето кое го остварува лексемата *καταλλαγή* во Втората книга Макавејска е блиско до значењето “помирување”, или поточно до

³⁴³ Arist. Oec. 1346b: ... τῶν τε νομισμάτων τὴν καταλλαγὴν ἀπέδοντο μὴ τραπεζίη, ἐτέρῳ δὲ οὐκ ἦν οὐθενὶ οὔτε ἀποδόσθαι ἐτέρῳ οὔτε πρίασθαι παρ' ἐτέρου· εἰ δὲ μή, στέρησις ἦν. (**Правото за размена на пари** (тие) му го (про)дадоа само на една банка ,такашто друг да не може со трет да ниту да (про)дава, ниту пак да откупува пари; зашто во спротивно би имало одземање (на капиталот).

³⁴⁴ Is 9,4 ὅτι πᾶσαν στολὴν ἐπισυνηγμένην δόλω καὶ ἱμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτείσουσιν καὶ θελήσουσιν εἰ ἐγενήθησαν πυρίκαυστοι. (СПмк: Оти секоја облека собрана со измама и кошула ќе ја отплатат со добивка (со профит) и ќе посакаат да биле изгорени во оган.-МЧА)

³⁴⁵ GELS s. *καταλλαγή* *Is 9,4 μετὰ καταλλαγῆς *for money, for profit* ... (post biblical Hebr.) for MT ... *in blood*. : СПмк: Is 9,5 Оти секоја војничка обувка во време на војна и облека, **извалкана од крв**, ќе бидат предадени на изгорување, за храна на огнот.

³⁴⁶ Grig(31/16-18) Is.9,5 ꙗко вѣсникъ ѡдеждажъ събранѡа лествѡа и ризѡа съ придѡмѡмъ нстажжѡтъ

³⁴⁷ Hesch: καταλλαγὴν· τὴν ἀντί τινος διδομένην δωρεάν

значењето “смирување, умирување”. Предложеново значење се темели на поширокиот контекст в кој стои оваа лексема³⁴⁸. Тука го имаме предвид изразот “ἐν τῇ τοῦ παντοκράτορος ὀργῇ” кој во дадениов случај е очигледен антоним на изразот “ἐν τῇ τοῦ μεγάλου δεσπότης καταλλαγῇ”. Посочената синтагма во која имаме субјектен генитив тоῦ μεγάλου δεσπότης упатува на помислата дека целиот тој израз означува можен теолошки поим под кој се подразбира “*одреден временски ѝериод кога сѝивнува божјиот гнев, ѝериод во кој Бо̄ ја ѝројавува својата милосѝ кон човеиѝвоио и овозможува ѝросѝериѝеиѝ и бла̄гососѝојба*”. Претпоставеното значење на лексемата во споменатиот израз е исто така теолошко- “смирување, прекинување на гневот(Божји)”. Нашата претпоставка за можен теолошки поим “период на Божјата милост” на некој начин произлезе и од споредувањето со слични примери од подоцнежната христијанска литература³⁴⁹.

Насоката на семантичкиот развој на καταλλαγῇ кој завршува во Новиот завет е определена и од развојот на значењето на глаголот καταλλάσσω во Стариот завет, односно од неговата специјализирана употреба во Втората книга Макавејска. Овој глагол чии писмени потврди може да ги следиме уште кај Херодот, во 2Масс се јавува само со форми во пасив³⁵⁰, а има единствен субјект. На трите места каде се појавува глаголот καταλλάσσω

³⁴⁸ 2Масс 5,20 διόπερ καὶ αὐτὸς ὁ τόπος συµμετασχὼν τῶν τοῦ ἔθνους δυσπετηµάτων γενοµένων ὕστερον εὐεργετηµάτων ἐκοινώνησεν, καὶ ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ τοῦ παντοκράτορος ὀργῇ πάλιν ἐν τῇ τοῦ μεγάλου δεσπότης καταλλαγῇ μετὰ πάσης δόξης ἐπανωρθώθη . (СПМК: Затоа и светото место , имајќи дел во народните неволји, зеде дел од божјите добрини, па макар да беше изоставено поради гневот на севишниот, пак беше издигнато во целата своја слава, **откако се смилува великиот Господ**) Vulg: .. iterum in magni Domini reconciliatione cum summa Gloria exalatbitur. ... СПцсл:...пакы вѣ примиреннѝ великаго владѝки со всакою славою исправи сѧ; СПбг: ...с умилоствивение на Върховния Владика; NRSV: ...When the Great Lord became reconciled; TOB: ..., **en vertu de la réconciliation** avec le souverain Maître, ..)

³⁴⁹ cf. Chrys. In Isaiam 7,9 Πάν ὁρος ὀροτριώμενον ὀροτριωθήσεται. “Ὡςπερ γὰρ ἐν τῇ ὀργῇ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ βαθυγείος ἔρημος ἔσται, οὕτω καὶ ἐν τῇ καταλλαγῇ πάλιν καὶ ἡ τραχεῖα τὰ τῆς λιπαρᾶς ἐπιδείξεται γῆς, ὀροτρον δεχοµένη καὶ σπέρµατα. ἐκ τούτων ἅπαντα ἔσται, εἰρήνη καὶ ἄδεια καὶ τὸ θαρσεῖν καὶ μὴ δεδοικέναι, καθάπερ ἔμπροσθεν. (И како што во времето на **Божјиот гнев** ќе опуси и најплодната земја, така и во времето на **милоста (Божја)** повторно ќе се покажат браздите на сочната земја која ќе го прими плугот и семето во себе. И од тогаш насаекаде ќе биде мир и безбедност и спокојност и нема да има страхување како понапред.

³⁵⁰ Овој глагол, освен во посожените места од 2Масс се јавува само уште на едно место во Книгата на пророкот Јеремија со примарното значење “се менува (себеси)” (cf. Jer 31(48), 39).

во посочената девтероканонска книга субјектот е Бог: Бог е тој кој треба да ги чуе молитвите и “да се помири” (или “смилостиви над”) со својот народ³⁵¹; живиот Господ го стивнува својот гнев и се помирува со својот народ³⁵²; Народот му упатува молитви на својот милостив Господ за Тој да се измири со него³⁵³. Во приведените контексти глаголот καταλλάσσω го носи значењето “се помирува, се измирува”, а со оглед на семантиката на субјектот според наше мислење многу поприфатливо е значењето “покажува милост, се смилостивува над некого”.

Καταλλαγή и καταλλάσσω како новозаветени христијански термини

Во Новиот завет оваа лексема ја употребил апостолот Павле на неколку места во своите Посланија. Од контекстите во кои таа се појавува недвосмислено заклучуваме дека се работи за веќе јасно оформен христијански термин. Спроведената терминологизација на καταλλαγή се надоврзува на специјализираното значење на глаголот καταλλάσσω во Новиот завет и секако е резултат на новите начела на христијанското учење.

Глаголот καταλλάσσω во Новиот завет бележи понатамошна специјализација на теолошкото значење кое се надградува со начелата на христијанската етика. Во таа смисла тој секогаш е носител на едно навидум необично значење, пред сè заради релациите помеѓу агенсот и пациенсот во однос на дејството. Новозаветното термилошко значење на κατάλλασσω гласи “ Бог воспоставува мирољубива врска помеѓу Бога и луѓето преку делото на Исус Христос” .

³⁵¹ cf. 2Масс 1,5: καὶ ἐπακούσαι ὑμῶν τῶν δεήσεων καὶ καταλλαγεῖν ὑμῖν καὶ μὴ ὑμᾶς ἐγκαταλίποι ἐν καιρῷ πονηρῷ. (СПМК: Да ги чуе молитвите ваши , **да биде милостив** спрема вас и да не ве напушта во време на неволја!)

³⁵² cf. : 2Масс 7,33 ὁ ζῶν κύριος ἡμῶν βραχέως ἐπώργισται, καὶ πάλιν καταλλαγήσεται τοῖς ἑαυτοῦ δοῦλοις. (СПМК: Па, ако живиот Бог за извесно време се разгневи на нас, за да нè покара и да нè поучи , Он пак **ќе се смилува** над нас, Своите слуги)

³⁵³ cf. 2Масс 8,29: ταῦτα δὲ διαπραξάμενοι καὶ κοινὴν ἱκετείαν ποιησάμενοι τὸν ἐλεήμονα κύριον ἡξίουں εἰς τέλος καταλλαγήναι τοῖς αὐτοῦ δοῦλοις. (СПМК: Штом ја свршија сета таа работа, се собраа на заедничка молитва , молејќи Му се на милосрдниот Господ напoлно **да се измири** со нив - Своите слуги)

Посоченото специјализирано значење на глаголот καταλλάσσω го пројавува и лексемата καταλλαγή. Тоа значење едноставно би го дефинирале “помирување со Бога”. Поимот пак, кој се одбележува со оваа лексема може да биде предмет за посебно теолошко толкување³⁵⁴.

Според синтагмите во кои се јавува оваа лексема во Новиот завет можно е да се проследат и други аспекти поврзани со нејзиното основно значење- “ помирување со Бога” .

Идејата за помирувањето изразена со лексемата καταλλαγή треба да биде составен дел на христијанското учење. Овој, така да го наречеме . доктринарен аспект на идејата за помирувањето е јасно назначен во Второто послание до Коринтјаните. Учењето за помирувањето им е доверено од Бога на апостолите (θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς) и тоа треба да биде вткаено во целта на нивната служба (τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς): настојување да се постигне луѓето да го пригрнат ним понуденото помирување со Бога³⁵⁵.

Од аспект на теологијата главниот учинок од Христовата маченичка смрт и воскресение е помирувањето на човекот со Бога и повторно воспоставување на мир и единство помеѓу Бог и човештвото(Brown.R.E. и др., 398sqq). Оваа идеја за помирувањето е сликовито прикажана во Посланието до Римјаните . Анализата на содржината на Ro5,9 и Ro 5,10 покажува дека во нив е употребена стилската постапка на контекстуален

³⁵⁴ Во таа смисла, на пример, е толкувањето на поимот кој се одбележува со лексемата καταλλαγή во Гримвиот речник, кое се надоврзува кон лексичкото толкување во рамките истата заглавна единица cf. LNT pg. 232 s. καταλλαγή : 1) *permutatio* (Verwechslung, Austausch), de negotio nummulariorum paria paribus permutantium.- Hinc 2) *reconciliatio* , *reditio in gratiam* (Ausgleichung) dic. in N.T. de reconciliatione gratiae dei in peccatores poenitentes in expiatoria Christi morte laetam fiduciam collocantes. Слично на претходново, е и толкувањето во речникот на Зодиатес во кој новозаветната смисла во значењето на поимот “помирување” се согледува како “враќање во Божјата благонаклонетост преку предизвиканата промена во човекот, односно преку негово обраќање, покајание. cf. CWSD s. καταλλαγή (в.бел): In the NT, it means reconciliation , i.e. restoration to divine favor by bringing about a change in man, conversion (Rom 5,11; 11, 15), the means or occasion of reconciling the World to God.

³⁵⁵ 2Co 5, 18-20 τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ Χριστοῦ καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, 19 ὥς ὅτι θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. 20.ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν προσβέβουμεν ὥς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι’ ἡμῶν □ δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ θεῷ. (СПМК: А сè е од Бога, Кој не измири со Себе преку Христа, и ни го даде служењето на тоа измирување, (19) Оти Бог го измири светот со себе, не земајќи ги предвид гревовите на луѓето, и го вложи во нас **словото на измирување**. (20) Па така, ние сме пратеници место Христа, како Бог да зборува преку нас. Ве молиме во името на Христа : помирете се со Бога!

паралелизам(Newman/ Nida, 100), односно дека и двата стиха даваат идентична порака. Ваквото расчленување ја допушта препоставката дека апостолот Павле едноставно употребил метафори од две различни области на секојдневниот живот, воено-политичка и правосудна за да го долови појасно она што се случува во божеско-човечките врски кога луѓето го вкусуваат опростувањето добиено од Бога³⁵⁶.

Тргнувајќи од востановеното новозаветно значење на καταλλαγή “помирување со Бога”, синтагмата καταλλαγή κόσμου во истото Послание (Ro 11,15), во која имаме очигледен gen. obiecti ја изедначиме со изразот “Бог го помири светот со Себеси”³⁵⁷. За оваа синтагма може да биде допуштено и едно поспецифично значење, односно таа да подразбира сèопшто вселенско помирување односно “обединување на Јудејците и Паганите во една целина како единствен Божји народ”³⁵⁸.

Лексемата καταλλαγή и мотивирачкиот глагол καταλλάσσω во грчкиот јазик не биле непознати пред настанувањето на Новиот завет. Но, како што може да се види во Новиот завет овие зборови се употребени (можеби и метафорично) со цел да се изрази нова идеја која ја наметнува христијанското учење. Идејата за помирувањето посебно се нагласува на неколку места во Апостолските посланија. Основните поставки на таа идеја лесно се согледливи од самата содржина на контекстите во кои се

³⁵⁶ Ro 5,9-11(5,9) πολλῶ οὖν μᾶλλον δικαιωθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ σωθησόμεθα δι’ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. (5,10) εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες καταλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι’ οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν. (СПМК: 9. Затоа сега, откако се оправдавме со крвта Негова, многу повеќе ќе се спа-симе преку Него од гревот 10. Оти, ако како непријатели, се помиливме со Бога преку смртта на неговиот Син, тогаш уште повеќе ќе се спасиме преку Неговиот живот, отка-ко сме се помириле. 11 И не само тоа, туку и се фалиме со Бога преку нашиот Господ Исуса Христа, преку Кого добивме и помирување.)

³⁵⁷ Ro 11,13-15 Ὑμῖν δὲ λέγω τοῖς ἔθνεσιν. ἐφ’ ὅσον μὲν οὖν εἰμι ἐγὼ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω, 14 εἰ πὼς παραζηλώσω μου τὴν σάρκα καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν. 15 εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλλαγὴ κόσμου, τίς ἡ πρόσλημις εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν; (СПМК: 13Вам, на незна-бошците, ви велам: доколку сум апостол на незнабошците, јас ја прославувам својата служба, 14 та некако да возбудам ревност во својот род по плот, и некого од нив да спасам. 15 Зашто, ако нивното отфрлање е спасение за светот, тоа какво ли ќе биде нивното примање, ако не воскресение од мртвите?

³⁵⁸ На слична претпоставка наидовме и во Прирачникот на Њуман и Нида, во кој се на-бележува дека :”It is possible that the reconciliation spoken of refers specifically to the uniting of Jews and Gentiles as God’s people, but in the context this is not likely as the other interpretation.” (B.M. Newman, E.A. Nida, 218).

јавуваат глаголот καταλλάσσω и лексемата καταλλαγή, најопштите означители на поимот “помирување”, сфатени во теолошка смисла. Освен овој глагол во Новиот завет, и тоа претежно во евангелијата се јавуваат и други глаголи, сложени од глаголот ἀλλάσσω кои исто така ја изразуваат идејата за помирувањето, но повеќе од правен аспект и со јасни семантички разликувачки обележја во однос на глаголот καταλλάσσω³⁵⁹. Па и самиот апостол Павле го употребува на едно место глаголот καταλλάσσω во световна смисла³⁶⁰.

Глаголот ἀποκαταλλάσσω како посебен новосоздаден христијански термин

Во Новиот завет исто така го забележуваме и новосозданиот глагол ἀποκαταλλάσσω кој е исклучиво теолошки термин, својствен само за христијанската литература. Неговото значење е поспецијализирано од значењето што го покажува καταλλάσσω. Употребен е во контекстите каде се истакнува идејата за сèопштото помирување. Впечатливо за таквите контексти е нагласувањето на претходно претпоставената состојба на непријателство, која се надминува со дејствието кое го изразува ἀποκαταλλάσσω, при што (како и кај καταλλάσσω) тој секогаш има логички подмет- Бог. Сосема едноставната дефиниција за глаголот ἀποκαταλλάσσω “целосно помирува” јасно ја прикажува неговата семантичка посебност во

³⁵⁹ Мислиме на глаголите διαλλάσσω и ἀπαλλάσσω, односно на нивните медиопасивни форми διαλλάσσομαι “се помирува со некој” и ἀπαλλάσσομαι “благоразумно се спокојува со некој”. Cf. Mt5.24: καὶ ὑπάγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθων πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. (СПМк:.. па отиди и најнапред **помири се** со брата си, а потоа појди и принеси го дарот) Lk 12.58: ὡς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα, ἐν τῇ ὁδῷ δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ, μήποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ ὁ κριτής σε παραδώσει (СПМк: Кога одиш со својот противник пред власта, гледај уште на патот да **се измириш** со него, за да не те предаде на судијата, а судијата на слугата ..)

³⁶⁰ глаголот καταλλάσσω во световна смисла е употребен само во 1Co 7,11 а се однесува на измирувањето кое треба да се воспостави помеѓу разведени сопружници.

однос на глаголот καταλλάσσω³⁶¹. Следејќи ја содржината на пошироките контексти во кои се појавуваат форми од глаголот ἀποκαταλλάσσω сосема е можно да се разложат основните семантички компоненти, вметнати во овој глагол: миротворење, обединување и очистување од гревови, односно доведување на човештвото во состојба на безгрешеност³⁶². Доминатната компонентата- “обединување, станување едно” пак говори за неговото високо специјализирано значење како христијански термин.

Оваа семантичка разлика ја воочува Јоан Златоуст во своите хомилии кон Посланието до Ефесјаните. Тој специфичното значење на глаголот ἀποκαταλλάσσω во Новиот завет го доловува преку истакнувањето на разликата на неговото значење во однос на значењето на глаголот καταλλάσσω, и така посредно посочува на овој глагол како на посебен термин во христијанската литература³⁶³.

³⁶¹ Cf. LNT pg. 42 s. ἀποκαταλλάσσω: prorsus reconcilio. Разликата во значењето помеѓу καταλλάσσω и ἀποκαταλλάσσω е назначена и во речникот на Зодиатес. cf. CWSD pg. 226: ἀποκαταλλάσσω is the stronger term for reconcile, differing from καταλλάσσω (2644), to reconcile, to set up a relationship of peace not existing before, in that ἀποκαταλλάσσω is the restoration of a relationship of peace which have been disturbed ... which refers to eschatological bringing together of Jews and Gentiles.

³⁶² Col 1, 20-22: καὶ δι’ αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, [δι’ αὐτοῦ] εἶτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἶτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. (21) Καὶ ὑμᾶς ποτε ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς, (22) νυνὶ δὲ ἀποκαταλλάγητε ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θανάτου, παραστήσαι ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ, (И преку Него да **измири** сè со Себе, било земно, било небесно, творејќи мир со крвта на Неговиот крст. 21. И вас, кои некогаш бевте отстранети од Бога, и негови непријатели поради помислите кон лоши дела, 22. сега ве примири во телото на неговата плот, преку Неговата смрт, за да ве претстави непорочни и без вина); Eph 2, 14-17 Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἐχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, 15. τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασιν καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καὶ ἓνα ἄνθρωπον ποιοῦν εἰρήνην, 16. καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἐχθραν ἐν αὐτῷ. 17 καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς· (Зашто Он е нашиот мир, Кој од двата народа направи еден и ја разруши преградата, што беше меѓу нив, 15. откако со плотта Своја го уништи непријателството, а со учењето Свое – Законот на заповедите го обессили, за да создаде во Себе си од двата народа еден нов човек, правејќи мир 16. и во едно тело ги помири обата народа со Бога преку крстот, откако на него го уништи непријателството. 17. И откако дојде, Он ви благовести мир, на вас далечни и блиски.)

³⁶³ Chrys. In Eph. vol. 62. pg 40 : Ποιῶν εἰρήνην· μᾶλλον πρὸς τὸν Θεόν· τὸ γὰρ ἐξῆς τοῦτο δηλοῖ. Τί γὰρ φησι; Καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ. Οὐκ εἶπε, Καταλλάξῃ, ἀλλ', 'Αποκαταλλάξῃ, δεικνὺς ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εὐκατάλλακτος ἦν, οἷον ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ πρὸς τοῦ νόμου. (“Творејќи мир”, Ова повеќе се однесува на Бога; тоа го покажува следново . А што вели? “и во едно тело за да ги измири обата народа со Бога преку крстот (Eph 2, 16)” . Не рече за да ги **помири**, туку за да ги **измири** (sc. целосно го помири), посочувајќи дека човековата природа пред ова била благоизмирлива (εὐκατάλλακτος sc. лесно помирлива) како во времето на светите, така и пред законот

Идејата за сèопштото помирување ја разработува Јоан Дамаскин, тргнувајќи од идејата за обединувањето во Христа, прикажана во Eph 1,10 и надоврзувајќи ја со онаа позната евангелска (и ангелска) порака од Евангелието по Лука³⁶⁴.

Глаголот ἀποκαταλλάσσω како термин, создаден прецизно да ја изрази идејата за сèопштото и целосно помирување со Бога е својствен само за грчкиот јазик. Во другите јазици овој глагол обично се преведува со истите глаголи со кои вообичаено се предава глаголот καταλλάσσω (Vulg: reconciliare СПцсл:примирити ; СПс-х: да примири; СПбг да примири; NZR:da pomiri; NZDF:izmiriti NRSV:to reconcile; TOB: de réconcilier BUML: versöhnte).

Задолжителното назначување на Христовата маченичка смрт како средство за помирување со Бога (καταλλάσσειν в. бел) или за целосно и сèопшто измирување со Бога (ἀποκαταλλάσσειν в. бел) на некој начин сугерира на помислата дека овие глаголи со нивната семантичка специјализација се христијанско надградување на идејата која ја доловува глаголот (ἐξ)ιλάσκομαι во Стариот завет (Mueller, 25).

Други форми изведени од глаголот καταλλάσσω

Лексемите од истата лексичко-семантичка група како и мотивирачкиот глагол καταλλάσσω во својата примарна семасиологија можеле да го носат значењето “помирување” или пак значењето “размена”. За придавските форми изведени од овој глагол повообичаено е како примарно да се јави значењето “помирување”. Така на пример придавката καταλλακτικός која се

³⁶⁴ Io. D. Comm in ep. Pauli vol 98, pg 899: “Ὅτι ἐν αὐτῷ ἠὲ δόκησεν ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς (cf. Eph 1,10), οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάλιν λέγει δι' ἐτέρων λέξεων. Ὁ γὰρ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀνέσωσεν, καὶ ἀνεστοιχείωσε, καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰς τὴν ἀρχαίαν ἡγάγε χαρὰν σωζομένων ἀνθρώπων, καὶ συνῆψε τὰ κάτω τοῖς ἄνω· καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ, ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα. Ἐποίησε γὰρ εἰρήνην, καὶ τὴν ἐχθρὰν ἦρεν ἐκ τοῦ μέσου. Διὸ καὶ ἔλεγον οἱ ἄγγελοι, (cf.Lc 2,14) Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη. .. (Зашто благоволи во него да се соедини сè небесно и земно по една глава(Eph1,10), а така потоа пак го кажува со други зборови. Зашто смртта на Христа го спаси човекот, и повторно го стави во ред, и ги приведе ангелите кон првобитната радост бидејќи луѓето беа спасени, и го сврза она што е долу со она што е горе; и тоа значи [изразот] **целосно да измириш сè** (καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ, ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα) . Створи мир и ја крена непријателската омраза од средината . И затоа ангелите рекоа: (cf.Lc 2,14)Слава на Бога во висините и на земјата мир...)

јавува уште кај Аристотел, го нотира активното значење “што е својствен на помирувањето или измирувањето”³⁶⁵. или пак пасивно значење “што има помирителен дух”³⁶⁶.

Придавската форма *καταλλακτήριος*, деривирана на еден поинаков начин (Cf. DELG s. ἄλλος), настаната нешто подоцна во грчкиот јазик, најпрвин го реализирала значењето “својствен за помирувањето”, или “помирителен”³⁶⁷. Оваа придавска форма воедно може да се смета и како заменик на постарата придавка *καταλλακτικός* која понатаму не ја среќаваме во грчката литература. Подоцна, некаде во дванаесетиот век, може да се забележи дека придавката *καταλλακτήριος* повеќе не го пројавува значењето “помирување” како основно, туку само значењето кое гласи: “што припаѓа на размената”³⁶⁸.

Посебно внимание од семантички аспект заслужуваат и двете именки *καταλλάκτης* и *καταλλακτήρ*, изведени од глаголот *καταλλάσσω*, кои означуваат вршител на дејство. Првата, образувана со суфиксот -της, ја среќаваме кај Јосиф Флавиј од чии што контексти и го приложуваме и нејзиното првобитно значење. Значи, *καταλλάκτης* е “лице кое помирува (со Бога)”³⁶⁹. Од содржината на поширокиот контекст, кон ова значење ја додаваме пошироката определба која би гласела: “оној кој помирува по пат на посредување, оној кој посредува за да се воспостави повторно мир”.

³⁶⁵ Arst E Eud 1222b (2,6): ἡ δ' ἐτέρα ὥσπερ οὐκ οὔσα λανθάνει· διὰ γὰρ τὸ ὀλίγον ἀναίσθητος ἐστίν), οἷον ὀργὴν πρᾶσσει καὶ τὸν ὀργίλον τῷ πράφ. καίτοι ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἐπὶ τὸ ἔλεον εἶναι καὶ τὸ καταλλακτικὸν εἶναι καὶ μὴ ὀργίζεσθαι ῥαπιζόμενον.

³⁶⁶ Arst Rhet 1367b: ἦκον ἐπὶ δὲ τὸ βέλτιον καὶ τὸ κάλλιον, οἷον εἰ εὐτυχῶν μὲν μέτριος, ἀτυχῶν δὲ μεγάλουψυχος, ἢ μείζων γιγνόμενος βελτίων καὶ καταλλακτικώτερος. [Благородно е] и несоодветното {однесување} ако е подобро и поблагородно [од она што било соодветно] ; на пример, кога некој е умерен во среќата, а со големо срце во несреќата; или кога некој што напредува станува подобар и **попопустлив**.

³⁶⁷ Оваа придавка е писмено заведочена кај Филон од Александрија cf. Phil De somniis II, 108 ... οἱ μὲν ἀδελφοὶ καταλλακτηρίους ποιήσονται συμβάσεις, τὸ μῖσος εἰς φιλίαν καὶ τὸ κακόν εἰς εὖνοιαν μεταβαλόντες... (а браќата ќе склучат помирителни спогодби, претворајќи ја омразата во пријателство и злонамерноста во благонамерност.

³⁶⁸ cf. ΜΑΕΓ: s. καταλλακτήριος- α- ον : ὁ ἀνῆκων εἰς ἀνταλλαγὴν · Εὐστ. Пов. 60, 44

³⁶⁹ Jos.A.J. III,15,1 καὶ τὸν Μωϋσὴν παρεκάλει καταλλάκτην αὐτῶν γενέσθαι πρὸς τὸν θεὸν καὶ τῆς ἄλλης τῆς κατὰ τὴν ἐρημίαν ἀπαλλάξαντα πόλεις αὐτοῖς παρασχεῖν. (И го замоли Мојсеја да стане нивен помирител (sc. посредник за помирување) со Бога и да им овозможи да не лутаат повеќе во пустината , туку да им додели градови

Ваквата определба пак, нè упатува и на значењата “посредник за мир”, или “посредник за помирување (со Бога)”, кои може да се насетат во лексемата *καταλλάκτης*, а донекаде и на значењето “миротворец”. Во таа смисла оваа лексема семантички се приближува до новозаветните термини *μεσίτης* и *εἰρενοποιος* кои одделно се рагледуваат во оваа глава.

Другиот помен *actionis*, создаден со суфиксот - *τηρ* во грчкиот јазик се јавува десетина века подоцна кај историографот Михаил Атталиат. Иако *καταλλακτήρ* наликува на воен термин чие значење е “посредник за помирување во битката”, од самиот контекст јасно се насетува неговото значење во етичко-теолошка смисла³⁷⁰.

Во подоцнежниот грчки јазик паралелно егзистираат и двете именки. Може да се забележи дека првата, *κατάλακτης* е јасно оформен термин од областа на економијата, употребуван во значењето “банкар, лице кое менува пари”³⁷¹, додека втората- *καταλακτήρ* го носи некогашното примарно значење на *κατάλακτης*, кое во посочениот период гласи “лице кое придонесува за помирувањето со Бога” (види бел 38).

Остана уште да ја споменеме именката *κατάλλαξις* која е засведочена само во медицинската литература во значење “наизменично менување на телесната положба, фискултурни вежби”, и лексемата *κατάλλαγμα* чие значење се изедначува со значењето на лексемата *συμφιλίωσις* “помирување, повторно спријателување”³⁷². Раководејки се од записите на Хесихиј дадени во рамките на зборот зборот *καταλλαγή*, особено од записот за неговата акузативна форма³⁷³, и земајќи го предвид фактот што според зборообразувањето лексемата *καταλλάγμα* повеќе би означувала

³⁷⁰ Mich. Att. Hist. pg. 31 ἔτυχε γὰρ αὐτοὺς τῆς τοῦ θεοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας καταξιώσαι καὶ φιλοτιμίας ἀξιῶσαι μεγίστης. καὶ δὴ ποιεῖται τούτους τῆς μάχης τάχα καταλλακτῆρας. (И така се случи тие да станат достоини за Божјата бања на преродувањето и да заслужат нај-голема почит, а и воедно ги направи нив помирители во битката...)

³⁷¹ cf. Suidas : Τραπεζίτης δὲ διὰ τοῦ ι, ὁ καταλλάκτης. cf. etiam ΜΑΕΓ s. καταλλάκτης : ΕΜ (Ετυμολογικόν τὸ Μέγα) 137,24: ὁ ἀργυραμοιβός , τραπιζίτης

³⁷² cf. ΜΑΕΓ 5, pg 3703 s. κατάλλαγμα : ἀρχ. λέξ. ἢ συμφιλίωσις “Нс. ἐν λέξ. καταλλαγή

³⁷³ Hesch: καταλλαγήν· τὴν ἀντί τινος διδομένην δωρεάν
καταλλαγή· εἰρήνη, φιλία
καταλλαγήν δωρός· ἀνάπαυαν. μεταλλαγήν. κατάλλαγμα

резултат од дејствие, нашето толкување на овој редок збор би гласело “подарок при извршеното помирување”.

Латинско-грчки соодветства и паралели

Новозаветните латински еквиваленти за грчките лексеми καταλλαγή и καταλλάσσω се именката reconciliatio-onis f. и глаголот reconcilio¹. Споредбата на грчко-латинските паралели во конкретниов случај не може да упати на некакво нивно совпаѓање од семантички аспект. Кај грчките преводни модели во основата на семантичкото јадро е семасиологијата на глаголот (κατ-)αλλάσσω- “разменува, менува”, па оттука значењето “средува по пат на размена” на кое се надоврзува и пренесеното значење “помирува, измирува”.

Во основата на споменатите латински соодветници е деноминалниот глагол concilio¹, “соединува”, изведен од именката concilium- (свикано) *собрание*, чијашто доминатна семантичка компонента е “соединување”, “обединување”, “здружување”³⁷⁴. Префиксот re- кој подразбира “повторно извршување на дејството”, придонесува за попрецизно и поцелосно семантичко разјаснување на латинските зборови како прикладни теолошки термини, употребени како соодветници за грч. καταλλαγή и καταλλάσσω. Во таа смисла и врз основа на овие објаснувања, за лексемите reconcilio¹. и reconciliatio, -onis f. како за новозаветни латински термини би требало да го предложиме значењето “помирува(ње) по пат на **повторно** обединување”.

Префиксот re-, во еден период очигледно бил главниот определувач на значењето на глаголот reconcilio¹, па така кај Плаут за овој глагол се воочува значењето “повторно враќа назад”³⁷⁵. Во класичниот период, пак за овој глагол се карактеристини две основни значења. Едното значење е - “повторно спојува, пресоединува”. Ова значење особено доаѓа до израз во

³⁷⁴ Инаку етимологијата на оваа именка се сведува на префиксот con- и коренот cal- од глаголот calo” вика повикува”; грч. καλέω; cf clamo. инаку таа се употребува “only as a t.t. in reference of religious matters (LS s. concilium).

³⁷⁵ cf. Plaut Capt. prol (33; 1,2, 65) nil pretio parsit, filio dum parceret: reconciliare ut facilius posset domum,
... не мислел на парите само да може да го спаси својот син:
И зашто мислел дека така **ќе го врати** дома полесно

контекстите во кои со глаголот се јавува прилошкиот израз *in gratiam*. Ваквите контексти се чести во лат јазик.³⁷⁶ Другото значење кое во класичниот латински јазик исто така го развил глаголот *reconcilio* 1, е значењето “возобновува, повторно воспоставува”³⁷⁷. Заедничкиот семантички елемент за двете значења е компонентата “повторно”. Инаку кај првото значење дистинктивната одлика е значењето “(повторно) обединува”, додека кај второто значење таа гласи “(повторно) поставува во ред”. И двете значења имаат моќ да го развијат значењето “помирување” во новозаветна смисла, кое во секој случај, барем што се однесува до глаголот *reconcilio* 1, веќе било етаблирано и во “вонхристијански контекст”. Па така, тој не само што бил прикладен да се употреби како преводен еквивалент за грчкиот модел, глаголот *καταλλάσσω*, туку имал потенцијал дури и попрецизно да го претстави неговото теолошко значење при преводот на Новиот завет и во подоцнежната црковна литература на латински јазик.

Кон разрешувањето на дилемата околу утврдувањето на значенскиот елемент кој “одиграл пресудна улога” за преминот во значењето “помирување” (за латинскиот глагол *reconcilio* 1,) и тоа во новозаветна смисла, може да помогне согледувањето на семантичкиот развој на

³⁷⁶ Кај Кикеро глаголот *reconcilio* на некој начин може да се смета и за синонимен со глаголот *restituo* 3, cf Cic Prov Cons 9,23: *Hic me meus in rem publicam animus pristinus ac perennis cum C. Caesare reducit, reconciliat, restituit in gratiam.*; idem Dom 50, 129: *Sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum, foedera feriebantur provinciarum, regum appellationes venales erant, servorum omnium vicatim celebrabatur tota urbe discriptio, inimici in gratiam reconciliabantur, imperia scribebantur nova iuventuti, Q. Seio venenum misero parabatur, de Cn. Pompeio, propugnatore et custode imperi, interficiendo consilia inibantur, ; возобновен, смирен idem Prov. cons 9,21 : IX. [21] An vero M. ille Lepidus, qui bis consul et pontifex maximus fuit, non solum memoriae testimonio, sed etiam annalium litteris et summi poetae voce laudatus est, quod, cum M. Fulvio collega, quo die censor est factus, homine inimicissimo, in Campo statim rediit in gratiam, ut commune officium censurae communi animo ac voluntate defenderent? Atque, ut vetera, quae sunt innumerabilia, mittam, tuus pater, Philippe, nonne uno tempore cum suis inimicissimis in gratiam rediit? Quibus eum omnibus eadem res publica reconciliavit, quae alienarat.*

³⁷⁷ за кое сметаме дека е од поголемо влијание во новозаветниот збор *реконцилио* 1. А важно е исто така и основното значење то ре-естаблих, то ресторе возобновува цф. Циц. Циц фам 5.2.5: *Si tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me te existimasse pro mutuo inter nos animo et pro reconciliata gratia numquam te a me ludibrio laesum iri; гратиам ид.иб 5,2,1; 3,12,4. Абсол. Плин. Мин Еп 6.5.5.: Quo magis quosdam e numero nostro improbavi, qui modo ad Celsum modo ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant, et nunc quasi stimularent et accenderent, nunc quasi reconciliarent ac recomponerent, frequentius singulis, ambobus interdum propitium Caesarem ut in ludicro aliquo precabantur.* Токму латинската семантика на *реконцилио* и тоа ова второво значење

именката *reconciliatio*,-onis f. која е означител на дејството на глаголот *reconcilio*. Во класичниот период оваа именка најчесто се јавува во дадени синтагми со gen. rei, како на пр., г. *concordiae*, г. *gratiae* и сл. и за неа вообичаено е значењето “воспоставување, возобновување и сл.”³⁷⁸ Ова значење пак, можело да се реализира и во значењето “помирување” само во синтагмата “*reconciliatio gratiae*” (Cic ATT9,7A³⁷⁹; Liv40, 46³⁸⁰; Cic Har Resp 24, 51³⁸¹). Со други зборови може да се каже дека *reconciliatio* е семантички деривирана од второто значење на глаголот *reconcilio*, односно од значењето “обновување, повторно воспоставување ред”.

Инаку самостојната употреба на оваа лексема во значењето “помирување”, е повообичаена за поставгустовскиот период³⁸².

Во латинскиот јазик се јавува лексемата *reconciliator*, -oris m. која со својот семантички развој не се совпаѓа со погоре третираната лексема од грчкиот јазик *καταλάκτης* (*nomen agentis* од *καταλλάσσω*). Именката *reconciliator*, која означува вршител на дејство, првобитно го носи значењето “возобновител”, како што може да видиме токму од синтагмата со gen. rei –“*reconciliator pacis*”³⁸³

³⁷⁸ cfLS 1535 s. *reconciliatio* : “a reestablishing, reinstalment, restoration, renewal”

³⁷⁹ Cf Cic Att 91A nos si id quod nostro iudicio Caesarem facere oportere existimamus, ut, simul Romam venerit, agat **de reconciliatione gratiae suae et Pompei**, id eum facturum ex ipso cognovissemus, te hortari <non desineremus> ut velles iis rebus interesse, quo

³⁸⁰ Liv 40,46 has ut hodie, ut in isto templo finiat simulatas, quaesumus uos uniuersi, et quos coniunxit suffragiis suis populus Romanus, hos etiam reconciliatione gratiae coniungi a nobis sinatis; uno animo, uno consilio legatis senatum, equites recenseatis, agatis cenum, lustrum condatis;

³⁸¹ Cic: 51 certe laudat, et unum esse in hac civitate dignum huius imperi gloria dicit, et significat se illi esse amicissimum et reconciliationem esse gratiae factam.

³⁸² cf. Suet.Caes. 73Calvo de reconciliatione per amicos agenti a, на Калва кој побарал помирување преку пријателите: Gaio Calvo post famosa epigrammata de reconciliatione per amicos agenti ultro ac prior scripsit. ; Suet Ner. 34: Hoc consilio per conscios parum celato solutilem navem, cuius vel naufragio vel camarae ruina periret, commentus est atque ita reconciliatione simulata iucundissimis litteris Baias evocavit ad sollemnia Quinquatruum simul celebranda; datoque negotio trierarchis, qui liburnicam qua advecta erat velut fortuito concursu simulata reconciliatione откако се преправал дека сака да се смират...; Just 16,1,8 8 Incohatam igitur inter fratres reconciliationem cum praesensisset Demetrius, per insidias Alexandrum 9 interfecit occupatoque Macedoniae regno caedem apud exercitum excusaturus in contionem vocat.

³⁸³ cf. (Liv 35,45, 3: Phaeneas **reconciliatore pacis** et disceptatore de iis quae in controuersia cum populo Romano essent utendum potius Antiocho censebat quam duce belli:

Можно семантичко совпаѓе на лат. *reconciliator* со грч. *καταλλάκτης* согледуваме во подоцнежниот период³⁸⁴. Во црковната литература, пак, се јавува и феминативот, вршител на дејство *reconciliatrix-icis f.*³⁸⁵, кој јасно го носи теолошкото значење “помирителка” и означува лице кое се завзема за помирување на две страни:- божествена и земна.

Елементот “возобновување” во семантиката на латинските лексеми глаголот *reconcilio*¹, и именката *reconciliatio* семантички ги приближува кон глаголот *restituo*³, а особено кон лексемата *restitutio-onis f.* Изгледа дека ваквото конципирање на латинската лексема *reconciliatio* на индиректен начин и реверзивно повлијаело во Новиот завет како синоним за лексемата *καταλλάγη* да се смета и лексемата *αποκατάστασις* за која говориме подолу.

Словенско- грчки паралели и соодветници

Имајќи го предвид изворот во кој се јавувала грчката лексема *καταλλαγή* како преводен модел за даден црковнословенски соодветник, сликата за посочениве соодветсва станува многу јасна. Односно за грчкиот преводен модел *καταλλαγή* во македонските црковнословенски ракописи се среќаваат соодветниците *прѣдъ*, *сѣмѣренне*, *сѣмѣренне*, *сѣпасенне* и *оудобренне*.

Кон веќе споменатото соодветство *καταλλαγή- прѣдъ*, (в.бел) би сакале само да додадеме дека и во современиот македонски јазик го препознаваме “наследникот” на црковнословенската лексема со неговото, денес веќе секундарно значење “додаток, плус при трампа”. Мислиме конкретно на именката *прид* (РМЈ II, 508 s. *прид*), додека во разговорниот јазик сèуште ја слушаме колоквијалната форма “*приде*”- “добивка”, или пак, изразот “со *приде*” во значење “додатна добивка”.

³⁸⁴ App. Agrippa populi reconciliator App . Mag .18. pg 276,4 Luki apulej (160 god.) De magia ili apologia de magia) (10) si Publicola regum exactor et Agrippa populi reconciliator, quorum funus ob tenuis opes a populo Romano collatis <s>extantibus adornatum est,

³⁸⁵ Cf. Cassiod. in Psa 40,1

Лексемата *καταλλαγή* како новозаветен модел пак, во црковнословенските ракописи се предава три лексеми. Тоа се *гѹмнрєннє* (Karp34/19-22 Ro11,15; Karp 47/24-25 2Co 5,18), *гѹмѣрєннє* (Karp 47/25-28 2Co 5,19; Slepс 46/1-18 2Co 5,18) и *гѹпасєннє* (Karp 29v/5-7 Ro5,18). Како што може да забележиме сите три соодветства се потврдени во Карпинскиот апостол во кој во еден ист контекст лексемата *καταλλαγή* се предава со две лексеми: *смирєннє* (2Co5,18) и *смѣрєннє* (2Co5,18) . Семасиологијата на споменативе црковнословенски соодветници може да биде исползувана како посредна потврда за семантичкиот обем на грчката лексема *καταλλαγή* во односниот период, но и како потврда која сведочи за нејзиниот понатамошен развој како теолошки термин.

Од посочениве соодветства единствено корелацијата *καταλλαγή*: *гѹмнрєннє* –“помирување, мир”(PCM s.v.) доследно го прикажува новозаветното значење на грчкиот прототип. Ова соодветство се однесува на Ro 11,15 И 2Co5,18. Истава оваа лексема ја среќаваме во Станиславовиот пролог³⁸⁶, во контекст кој многу потсетува на новозаветниот, во кој споменува службата и словото за помирувањето и се разоткрива доктринарниот аспект на помирувањето (в стр. и бел).

Соодветствата *καταλλαγή* : *гѹмѣрєннє* “покорност смиреност, страдање, измачување сочувство” (PCM s.v.) и *καταλλαγή* : *гѹпасєннє* “спасение, спас” (Макаријоска, 123) говорат повеќе за појмовното значење на грчката лексема како теолошки термин со јасно изразен сотериолошки аспект.

Освен во Апостолите преку кои ни се доловува новозаветната лексика во црковнословенскиот, наоѓаме еден интересен пример во Загрепскиот триод во кој пак како соодветник за грч. *καταλλαγή* се јавува ретката лексема *оудобрєннє*³⁸⁷. Оваа лексема (која се јавува и во формата *добрєннє* cf.

³⁸⁶ cf. Stan 284r14: посланы бышж ѿ смнренни мира

РГЦСЛ s. καταλλαγή) обично ја предава грчката лексема ἐγκαλῶπισμα “подобрување, украсување”(Макаријоска, 130) и според составните елементи таа би можела да се смета и за нејзина непосредна преведенка³⁸⁸. Бидејќи во грчкиот јазик лексемата καταλλαγή не го пројавува значењето “украсување”, наместо значењето “подобрување”, кое се сугерира за цсл. уДобРенне (Макаријоска, 130) можеби би требало да се предложи значењето “возобновување”. Предложеново значење го зема предвид и значењето “возобновување” кое го одбележува лат. reconciliatio. Ова според наше мислење би можела да биде единствената допирна точка која би ја обезбедила евентуалната семантичка блискост и посредно би ја потврдила синонимноста на ἀποκατάστασις со καταλλαγή во конципирањето на црковнословенкиот .

Глаголите кои во црковнословенските ракописи го предаваат глаголот καταλλάσσω во својата основа го носат значењето “мир”. Така овој грчки глагол е најчесто претставен со форми од глаголот сѣмирити (сѣ) / сѣмирѣти (сѣ) (x10) само во еден приме со форми од глаголот примирити Triod. Единствениот пример во кој не е содржана основата “ мир”, а кој семантички сепак соодветствува со споменативе, е предавањето со глаголот оувѣща(ва)ти сѣ (Bon 260d/3-9 comCant 11,35) со значењето “се смири, се измири” .

Глаголот ἀποκαλλάσσω, пак се предава со форми од глаголот сѣмирити Apost, односно на истиот начин како што вообичаено се предава и глаголот καταλλάσσω во новозаветна употреба

Нашите испитувања на семантичките реализации на лексемата καταλλαγή во Новиот завет, нè доведоа и до податокот дека како синоним за оваа лексема во Новиот завет се јавува зборот ἀποκατάστασις. Овој податок кој се наоѓа во специјализиранот речник на Новиот завет од

³⁸⁷ (cf Zag 113^v/9-12 113^v/9-12 еже бжѣѣни бисеръ прозѣѣши раѣу се всечюдѣнам. всѣхъ къ боу оудобренне. оублажѣѣнихъ всегда : et Zag116v/15 116v/15 радун се вѣрним божѣѣтѣѣнѣмъ оудобренне ∴ нам спасенне

³⁸⁸ cf. Orb 122b 12похотѣное ѣдобренне ѣзвѣзѣѣ ѣко да ѣзрѣши желѣемаго

Спирос Зодиатес, како што можевме да забележиме произлегува од самото конципирање на поимот кој го одбележува лексемата *καταλλαγή*, а кое веројатно се темели на солидни познавања од областа на теологијата. Така, кон вообичаеното значење на оваа лексема “промена (или премин) од состојба на непријателство во состојба на пријателство, кој(а) се случува помеѓу одредени лица”, во споменатиот Речник се надоврзува и толкувањето од теолошки аспект, односно дека тоа (помирувањето) е резултат на искупувањето- божествениот чин на спасението, односно прекинување на Божјиот гнев. Завршното толкување на поимот го дава едноставното упатство како треба да се сфати новозаветното (теолошко) значење на *καταλλαγή*, - “помирување, т.е. возобновување (повторно враќање) на Божјата благонаклонетост (милост) преку остварување (постигнување) промена во човекот, негово обраќање.”³⁸⁹. Оваа дефиниција суштински и не се разликува од дефиницијата која е дадена во Гримовиот речник (в.бел). Заедничка семантичка одлика и за двете дефиниции е компонентата “повторно враќање или воспоставување на Божјата милост”. Токму оваа семантичка компонента, вметната во лексемата *καταλλαγή* се чини дека бил поттикот за нејзиното семантичко изедначување со лексемата *ἀποκατάστασις*.

Овој податок и кај нас го поттикна интересот преку подетално истражување на семантичката реализација на лексемата *ἀποκατάστασις* да ја утврдиме можната синонимија со *καταλλαγή*.

ἀποκατάστασις како можен новозаветен синоним на καταλλαγή

Со оглед на својата основна семантика, лексемата *ἀποκατάστασις* во речникот на Лув и Нида, без настојување да се назначат нејзините теолошките аспекти, е сместена заедно со глаголот *ἀποκαθίστημι* во генералното семантичко поле со наслов “Е, Станува, Постои, Се случува” и тоа во потполето со наслов “Промена на состојба”. Вака распределена во

³⁸⁹ Zodhiates S. THE COMPLETE WORD STUDY DICTIONARY : NEW TESTAMENT, Printed in the USA, Revised edition, 1993 pg 835: (2643) *καταλλαγή* fem. noun of *καταλλάσσω*- to reconcile: Reconciliation, restoration exchange. A change or reconciliation from a state of enmity between persons to one of friendship. Between God and man it is a result of *ἀπολύτρωσις* (629) redemption, the divine act of salvation, the ceasing of God’s wrath. In the NT, it means reconciliation, i.e. restoration to divine favor by bringing about a change in man, conversion (Rom 5:11; 11,15), the means or occasion of reconciling the world to God.(syn. *ἀποκατάστασις*).

семантичкиот простор во кој е сместена лексиката на Новиот завет, во семантичкиот фокус на оваа лексема се јавува значењето “промена која настанува со враќање во претходната подобра состојба”³⁹⁰. Заедничкиот семантички елемент кој може да го согледаме кај ἀποκατάστασις и καταλλαγή (в. белешки) е конотацијата “повторно враќање или повторно воспоставување”. Ваквата споредба допушта да се согласиме дека зборот ἀποκατάστασις може да биде синонимен со зборот за καταλλαγή во Новиот завет.

Инаку во лексиката на Новиот завет лексемата ἀποκατάστασις се појавува само на едно место . Специфичната синтагма во која таа стои во долуприкажаниот контекст од Делата апостолски, упатува на нејзино посебно теолошко значење, кое опфаќа своевиден теолошки поим или идеја. Се работи за синтагмата (ἄχρι χρόνων) ἀποκαταστάσεως πάντων, - “ (сè до)времињата на повторното уредување (возобнововување) на сите нешта” во која и единствено може да се реализира теолошкото значење за кое ќе стане збор. Поширокиот контекст кој претстои и кој следи по наведенава синтагма укажува дека во суштина изразот ἀποκατάστασις πάντων е антеципација на одреден настан³⁹¹. Таквата антеципација е нагласена уште во Стариот завет во пророчката порака која ја наоѓаме во Книгата на пророкот Малахија³⁹². Од нормативната библиска теологија(Brown, 362)

³⁹⁰ cf. LNTSD pg 149: “13. Be, Become, Exist, Happen” pg 145 ;B: *Change of state* (13,48-13-68) 13.65 ἀποκαθίστημι^a, ἀποκατάστασις, εως f; ἐγείρω: to change to a previous good state- “to restore, to cause again to be, restoration”

³⁹¹ Act. 3,19-21 μετανοήσατε οὖν καὶ ἐπιστρέψατε εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας, (20) ὅπως ὅν ἔλθωσιν καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ κυρίου καὶ ἀποστείλῃ τὸν προκεχειρισμένον ὑμῖν Χριστόν, Ἰησοῦν, (21) ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ στόματος τῶν ἁγίων ἀπ’ αἰῶνος αὐτοῦ προφητῶν. (СПМК: 19. Покајте се, пак, и обратете се , за да се очистите од ревовите ваши.20за да дојдат времиња за освежување од лицето Господово, и Он да ви Го прати вам претскажаниот Исус Христос. 21. Кого Небото треба да Го прими до она време, кога ќе се изврши сè, што беше рекол Бог преку устата на сите Свои пророци од создавањето на светот . Cf. etiam Vulg: ..usque in tempora restitutionis omnium ... СПцсл: до лѣтъ оустроенiа всѣхъ ..; СПс-х: до онога времена кад се све поправи, ... Спбг: докато се възставови всичко,...; NZR: do vremena sveopće obnove,...; NZDF: do vremena uspostave svega NRSV: until the time of universal restoration TOB: jusqu’aux temps où sera restauré,...; BUML: bis zu der Zeit , in der alles wiedergebracht wird,...)

³⁹² cf Mal. 3,23-24 καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν Ηλιαν τὸν Θεοβίτην πρὶν ἔλθειν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανή, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, μὴ ἔλθω καὶ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην. (СПМК= (4, 5-6):Ете, јас ќе го пратам при вас пророкот Илија, пред да настапи денот Господен- големиот и страшниот. И тој ќе ги

дознаваме дека, според јудејската традиција пророкот Илија имал задача да го подготви одбраниот Божји народ за спасение. За навестеното спасение потребно е претходно да се воспостави мир и единство кај избраниот народ. Оваа старозаветна идеја се пренесува и во Новиот завет, се разбира надополнета со идеи кои ги проповеда христијанското учење³⁹³.

Теолошкиот поим кој го подразбира синтагмата (χρόνων) ἀποκαταστάσεως πάντων е протолкуван во Гримовиот речник како “своевидно обновување, поправање на сеопштата состојба која била својствена за човековата природа пред падот³⁹⁴. Во речиси истата смисла е и нешто поопширното толкување во Речникот на Зодиатес³⁹⁵.

Теолошкиот концепт кој се подразбирал под лексемата ἀποκατάστασις се посочува и во Речникот на Софоклес, кој корените на учењето за сеопштото обновување ги согледува во философијата на Платон³⁹⁶.

Што се однесува до значењата кои ги реализира лексемата ἀποκατάστασις во грчкиот книжевен јазик, забележлива е семантичката компонента “повторно поставање, враќање во поранешната состојба”(cf.

обрне срцата на татковците- кон децата нивни, и срцата на децата кон татковците нивни, па кога Ќе дојдам, за да не ја поразам земјата со проклетство.

³⁹³ Mt 17, 11 ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ἡλίας μὲν ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα (СПМК: Исус им одговори и рече:” Илија ќе дојде и ќе уреди сè; cf Vulg: Elias quidem venturus est et **restituēt omnia**;) cf. Lc 1,17: καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου, ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων, ἑτοιμάσαι κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον. (СПМК: и тој ќе врви пред Него во духот и силата на Илија, за да ги обрати срцата на татковците кон децата, и непокорните- кон разумот на праведните, па да Му приготви на Господа народ совршен.) Врската на старозаветниот со новозаветниот концепт е назначена во белешките кон приведениов стих во NZR: str 159 “ Kad se uspostavi mir i jedinstvo u izabranom narodu , kad Antikrist bude pobijeđen i ubijen , a Mesija pomazan počet će vrijeme spasenja. Sve se to obistinilo po Ivanu”

³⁹⁴ cf LNT s. ἀποκατάστασις- restitutio; τῶν πάντων, restitutio, tum verae theocratiae, tum perfectioris illius rerum etiam physicarum conditionis, quae fuerat ante lapsum; Act 3,21

³⁹⁵ cf. CWSD pg 226: ἀποκατάστασις fem. noun from apokaqisthmi (600) to restore. A restitution of a thing to its former condition. Occurs only in Acts 3.21 where the restitution of all things is to be understood as the day of judgement and of the consumation of the age when the Lord will return. The relative pronoun hon , translated which in phrase Whom the heaven must receive untile the times of restitution of all things , which Got hat spoken by the mouth of all his holy prophets since the word began, “ does not refer to panton , “of all things”. If it did , it would limit panton i.e. this restoration would concern not all things, but only those things spoken by God through the mouth of His saints. The relative pronoun hon in the masc. gen pl. must therefore, refer to the times of of restoration and be taken as its attribute. An understandable translation then would be “whom [the ascended Christ] the haven must receive **until the times of restitution of all things** , of which [times of restitution] God spoke by the mouth of all His holy prophets See also Actes 1.11; 1Cor. 14,2; Col 4:3 Heb 2,3.

³⁹⁶ cf GLRPB pg. s. ἀποκατάστασις : 2. In theology *the restoration* of all things in their original state (For the doctrine compare Plat Gorg 525 B. C. et Tim. 42 C.)

Arist M mor 2,7,12; Polyb3,99,6; DH 10,8) . Оттука се добиваат и специјализираните значења, како на пример значењето од областа на медицината “враќање од состојба на болест во првобитната здрава состојба, *односно* опоравување” (cf. Aret 9,22); или значењето од областа на метеорологијата- “настапување на ново годишно време” (cf. Plut M937) или астрономијата- “враќање на еден свезден период, *односно* астролошка револуција”(cf.Pl Axiochos370b).

Остварени значења во христијанската литература

Слични значења реализира истава лексема и во христијанската литература: Основното значење “враќање” може најчесто да се однесува на “библиското враќање на прогонетиот народ од ропство”, или пак, да пројавува специфични нијанси како на пр. на “враќање на Христос на небото”.

Употребата на зборот ἀποκατάστασις во Act 3,21 во рамките на христијанската литература се вбројува кон второто основно значење на оваа лексема , односно кон значењето “повторно воспоставување, ставање во ред”. Дека споменатата синтагма од Делата апостолски “(χρόνων) ἀποκαταστάσεως πάντων” конципирала одреден теолошки поим кај христијанските автори може да се види од нејзината употреба во самата христијанска литература (cf.GLRBPs. ἀποκατάστασις). Сепак, треба да се назначи дека лексемата ἀποκατάστασις само ја асоцира идејата за помирувањето, додека во суштина го остварува значењето значењето “враќање во (подобра) положба”. Со оглед на тоа што во Речникот на патристичката литература ни се дава поразработена шема на значењата кои може таа да ги оствари во грчкиот јазик воопшто, и тоа во зависност од синтагматската врска во даден контекст, се разбира дека истава би можела да го даде и значењето “опростување” ако се јави во синтагма со gen. obi. ἀμαρτόλων.

И додека во латинскиот јазик може да се востанови слично такво значење, кое самостојно го развила соодветната restitutio, сепак, не може да кажеме дека тоа е случај и со ἀποκατάστασις во грчкиот. Грчката лексема ἀποκατάστασις не го реализира самостојно значењето “враќање на

одземените права, рехабилитација”, или пак, значењето “помирување”. Иако веќе претходно ги назначивме нејзините заеднички семантички компоненти со лексемата *καταλλαγή*, сепак, доколку и се апстархира теолошкиот аспект, разликата ќе биде во следново : *καταλλαγή* како *poen actionis* подразбира “взаемно дејствување на две страни, при што апстрактно се подразбира “извршување на размена”, па и на тој начин настанува значењето: “преминување од состојба на непријателство во состојба на пријателство”. Кога се работи за *ἀποκατάστασις*, иако е можно значењето “помирување” за употребата на истиот збор во Act 3,21 сепак, треба да се има предвид дека дејствието кое оваа лексема го означува не подразбира задолжително дејствие помеѓу две, меѓусебно скарани (замерени) страни, и нивно взаемно дејство на размена , туку дека тоа е антеципиран настан кој треба се случи, без посебно назначување на неговиот поттикнувач, или пак, на спротиставените страни кои треба да бидат вклучени во него. Впрочем дека не се работи за реверзивна синонимија на овие две лексеми, може да се види и во самиот Речник на Зодиатес, во кој при толкувањето на лексемата *ἀποκατάστασις* не се споменува лексемата *καταλλαγή* како нејзин синоним, туку само лексемата *παλιγγενεσία*³⁹⁷.

На крај, само би можеле да констатираме дека лексемата *ἀποκατάστασις* во синтагмата која е дадена во Act 3,21 иако во одреден сегмент може да го асоцира значењето “помирување”, сепак таа во грчкиот јазик не е негов носител. Односно значењето “помирување” во конкретниот случај произлегува од самата синтагма *ἀποκατάστασις πάντων* и се разбира, од нејзиното сфаќање како поим.

Латинскиот соодветник за грч. *ἀποκατάστασις*

За опфатеноста на значењето “помирување” во семантиката на *ἀποκατάστασις* можеби повеќе говори во прилог зборот со кој се преведува

³⁹⁷ cf.WDNT: pg 226: “ *Apokatastasis* may be taken as syn. with *palliggenesia*(3824), regeneration, in its application (Matt 19,28). Although the believer enjoys Christ’s salvation on this earth, it is not complete in view of the fact that man is still in his mortal body and the environment in which he lives has been tainted by sin. Both the body and the environment in will one day be changed completely for this restoration to take place(Rom 8:23; Rev 21:1) when a qualitatively new heaven and earth are going to be created.”

оваа грчка лексема во лат. јазик . Тоа е именката *restitutio*. Основното значење на оваа лексема е зачењето “повторно ставање во ред, враќање на некогашниот ред” (cf. Suet Aug 57; Vesp 8; Tib 47; Just 2,14, 2; Suet Tit 8; trop Suet Ner 40). Сепак , во латинскиот јазик именката *restitutio* почесто се употребува како термин од законодавната лексика (cf. Dig50,16,22;) при што во семантичкиот фокус е значењето “враќање назад” . Поконкретно оваа лексема подразбирала правна постапка со која се воспоставувала првобитната состојба на невиност (во која било повторно вратено одредено лице) и со која повторно се враќале одземените права³⁹⁸. Од друга страна, како веќе видовме именката *reconciliatio* во лат. јазик првобитно го носела значењето кое е блиско до посоченово основно значење на *restitutio* “повторно ставање во соодветен ред” (в. стр. бел). Можеби токму ова семантичко совпаѓање на латинската именка *reconciliatio*, со лат *restitutio*, повлијаело на согледувањето на грчката именката ἀποκατάστασις како синоним за именката καταλλαγή.

Семантичкото поклопување на овие два збора во лат јазик понатаму можеби придонело секундарното и посебно значење на лексемата *restitutio* кое се употребува во законодавната јазична сфера, да влијае на семантиката на *reconciliatio*- “помирување”, која денес е вгнездена во јазиците кои го презеле овој збор во својот јазик од латинскиот. Овде би сакале да укажеме и на секундарното семантичко влијание на латинската *restitutio* врз грчката ἀποκατάστασις (т.е новогрч.αποκατάσταση) , според кое оваа вторава добила значење и на правен термин, кој во современиот грчки јазик се употребува во законодавната лексика во значење “повторно враќање (доделување) на правата од кои некогаш било лишено одредено лице ”³⁹⁹.

Словенско-грчки соодветства и паралели

Во црковнословенските ракописи од македонско потекло единствената лексема со која се предава гркиот збор ἀποκατάστασις е лексемата

³⁹⁸ cf. LS s. *restitutio* : the act of replacing , reinstanting one condemned or proscribed in his former condition; the rostration of rights which have been forfeited by law: *damantorium Cicc Agr*2,4,10, Suet Oth 2 Cic Pis 15, 35 Dig.4,1,34,4,18&1; 4,4,20)

³⁹⁹ cf EA pg 92 s. ἀποκατάσταση: (νομ.) αλόδοση διακωμάτων σε πρόσωπο που τα είχε στερηθεί

оустроєнне. Во такво својство оваа лексема се јавува само во апостолите (Strum, Vran, Karp) и е употребена токму во преведувањето на стихот од Делата апостолски 3,21⁴⁰⁰. Инаку со истава лексема се преведуваат и грчките модели φρονίς, и οἰκονομία (cf Karp C1,25) (Макаријоска, 133).

Во старословенскиот јазик за оустроєнне (т.е. оустроєниѣ) е востановено основното значење “устројство, востановен поредок” (СС pg 748 s. оустроєниѣ). Во Старословенко-македонскиот речник со грчки паралели за оваа лексема, пак се предлагаат неколку значења, односно оустроєнне,(-ниа п.) како соодветник за грч. καταστάσις и ὁλοκατάστασις може да ги подрабира значењата : “устројство”, “уредување”, ред, состојба, “извршување” (PCM, 503 s. оустроєнне). Раководејќи се од морфолошкиот состав на цсл. оустроєнне, се наметнува впечатокот дека оваа лексема е непосредна преведенка на грчката лексема κατάστασις- “устројство, состојба”. Инаку, за грч. ὁλοκατάστασις како преводен модел не може да се потврди кој префикс е исползуван при неговото предавање со лексемата оустроєнне. Колку што ни е познато, посоченово соодветство се јавува само во македонските црковнословенски ракописи.

Што се однесува до семантичката допирна точка на καταλλαγή со ὁλοκατάστασις во рамките на (македонскиот) црковнословенски концепт тоа би било, како што погоре споменавме лексемата (оу)добренне (види бел и стр.), односно нејзиното соодветство со грч. καταλλαγή.

Развој и остварување на значењето “помирување” кај грч. помен agentis μεσίτης

Значењето “помирување” се развило и во лексемата μεσίτης. Оваа лексема е изведена од грчката придавка μέσος- “среден, средишен”, па во нејзиниот семантички фокус очекувано е да биде вметната семантичката

⁴⁰⁰ cf. Karp : негоже подобает небеси прити до врѣмене оустроєниѣ всѣхъ

компонента “просторна определба, положба во просторот”⁴⁰¹. Со оглед на тоа што станува збор за именка која означува вршител на дејство, сосема едноставно го констатираме и основното значење на лексемата *μεσίτης*, кое би требало да гласи “лице што е во средината, што стои, или се наоѓа во средината” , при што истовремено го добива и пренсеното значење “посредник”, односно “лице што општи помеѓу две страни со различни (најчесто спротиставени) ставови”.

Најстарото писмено сведоштво за употребата на овој збор во историјата на грчкиот јазик датира од 400 год п.н.е. Лексемата *μεσίτης* најверојатно за прв пат е писмено забележана во Светото писмо⁴⁰², во Книгата за Јов. Од дадениот контекст во Јов 9,29-33 заклучуваме дека таа спаѓала во областа на правосудната лексика- а означувала лице кое се појавува во својство на свовиден “непристрасен судител” или “пресудувач” при решавање на одреден спор, или, како што се наведува во Септуагинтата тоа е лице “кое проверува и сослушува насреде помеѓу обете странки” (*ἐλέγχων καὶ διακούων ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων*)⁴⁰³. За впечатливо световниот аспект на вршењето на оваа судителска функција дознаваме од истиот контекст во книгата за Јов, од каде може да се види дека вршењето на функцијата *μεσίτης* е единствено можна помеѓу две страни, кои се со иста, во конкретниов случај *земна*, односно *смртна природа*. При тоа не смее да се изгуби предвид дека во фокусот на значењето е семантичката компонента на просторна определеност - “оној кој е во средината при општењето”, “медиум на комуникација”.

Во Вулгатата, латинскиот превод на Светото писмо, сочинет според хебрејски текст од подоцнежнo време, отсуствува конкретен назив за

⁴⁰¹ Инаку лексемата *μεσίτης* е продуктивен мотивирачки збор од кој се изведени и феминативот *μεσίτις*, галголот *μεσιτεύω* како и именката *μεσιτεία* .

⁴⁰² GELS s. *μεσίτης neol.*

⁴⁰³ Cf. Job 9,29-33: *ἐπειδὴ δὲ εἰμι ἀσεβής, διὰ τί οὐκ ἀπέθανον; ἐὰν γὰρ ἀπολούσωμαι χιόνι καὶ ἀποκαθάρωμαι χερσὶν καθαράις, ἱκανῶς ἐν ῥύπῳ με ἔβαψας, ἐβδελύξατο δὲ με ἡ στολή. οὐ γὰρ εἶ ἄνθρωπος κατ' ἐμέ, ᾧ ἀντικρινοῦμαι, ἵνα ἔλθωμεν ὁμοθυμαδὸν εἰς κρίσιν. εἴθε ἦν ὁ μεσίτης ἡμῶν καὶ ἐλέγχων καὶ διακούων ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων*. Ако пак сум нечестив, зошто не умрев? И со снежна вода да се измиев и целосно да се очистев со чисти раце, веројатно и тогаш Ти ќе ме потопеше во тиња и облеката ќе се изгнасеше од мене. Зашто Ти не си како мене човек на кој би можел да му возвратам одговор кога ќе отидевме заедно на суд. Ех, да си имавме за нас посредник кој проверува и сослушува (застанат) во средина помеѓу обајцата (МЧА).

лицето вршител на оваа судителска функција. Затоа пак, на истото место во книгата за Јов од Вулгатата добиваме некои други податоци за самата функција што ја врши таквото лице. Значи наместо соодветник за грчкиот збор *μεσίτης* од Job 9,33, во Вулгатата стои описен израз кој би требало да се смета за латинска паралела на грчката лексема *μεσίτης*. Односно *μεσίτης* би било лице : “*qui utrumque valeat arguere et ponere manum suam in ambobus* (кој би бил *сѝособен и двајцаѝа да ѝи осуди и да ја сѝаѝи својаѝа рака над обајцаѝа*)”⁴⁰⁴. Описот на функцијата и дејноста на наведениов судител, даден во Вулгатата покажува дека овој вид судење било проследено и со одредени гестикулации, од што пак може да се претпостави и дека вршењето на оваа должност најверојатно истовремено проследувала и одредена обредна-религиозна постапка која имала своја сопствена симболика.

Иако во хронолошки постарите книги на Стариот завет лексемата *μεσίτης* воопшто не се појавува, сепак подоцнежната јудејска традиција, алутирајќи токму на една епизода од Повторените закони го ползува терминот *μεσίτης* како титула за Мојсеј, законодавец и прв и најголем јудејски пророк и водач⁴⁰⁵.

Во споменатата епизода од Стариот завет Мојсеј е поставен од Бога да биде средиштен центар за општење, или т.н. посредник помеѓу двете стран(к)и : избраниот Божји народ, Израелот и самиот Бог. Како што може да заклучиме од посочениот старозаветен контекст, функцијата на Мојсеевото посредување е да му бидат пренесни на Израелот божјите заповеди, кон кои тој треба да се придржува⁴⁰⁶.

⁴⁰⁴ Содржината на текстот од Вулгатата од книгата за Јов, која е податна за споредба со наведениот текст од Септуагинтата е следнава Job 9,29-33: *si autem sic impius sum quare frustra laboravi, (30)si lotus fuero quasi aquis nivis et fulserint velut mundissimae manus meae, (31) tamen sordibus intinguens me et abominabuntur me vestimenta mea (32) neque enim viro qui similis mei est respondebo, nec qui mecum in iudicio ex aequo possit audiri (33) non est qui utrumque valeat arguere et ponere manum suam in ambobus...*

⁴⁰⁵ LNT s. *μεσίτης*.” Dic. De Mose ut qui mandata dei ad populum Israeliticum perferebat et pro populo cum deo agebat internuntius coll. Deut 5,5, unde idem a Philone vit. Mos.III,19” *μεσίτης καὶ διαλλακτής* appellatur.

⁴⁰⁶ cf. Dt. 5,5 : *καὶ γὰρ εἰσπήκειν ἀνὰ μέσον κυρίου καὶ ὑμῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνο ἀναγγεῖλαι ὑμῖν τὰ ῥήματα κυρίου, ὅτι ἐφοβήθητε ἀπὸ προσώπου τοῦ πυρός καὶ οὐκ ἀνέβητε εἰς τὸ ὄρος...* (СПМК: Јас, пак, стоев меѓу Господа и меѓу вас во тоа време, за да ви ги пренесувам зборовите Господови, бидејќи вие се плашевте од огнот и не излеговте на планината ...)

Употребена во подоцнежната јудејска традиција, лексемата *μεσίτης* веќе има јасно теолошко значење. Таа подразбира “лице кое е во средината при општењето” или “средство за општење” помеѓу божествените и земните сфери. Кај Филон Александриски се чини дека *μεσίτης* означува и додатна функција и на некој начин се употребува синонимно со лексемата *διαλλακτής* - “помирител”⁴⁰⁷. Додатното значење “помирување” се вгнездува во семантиката лексемата *μεσίτης* и таа, како ќе видиме подолу, јасно се препознава како во профаната, така и во христијанската литература .

Остварени значења во световната литература

До времето на настанувањето на Новиот завет оваа лексема веќе нашироко се употребува во световно значење, како термин кој одбележува одреден правно-политички поим. Всушност лексемата *μεσίτης* е веќе оформен термин во кој се вгнездила идејата за политичко помирување, односно идејата за пронаоѓање некаков компромис при решавањето на даден спор од различна природа. Па така за основното и вообичаено световно значење на оваа лексема би можеле да ја дадеме определбата : “Лице кое доаѓа на помош помеѓу две страни со цел да се склучи или возбнови пријателство и мир или, пак, да даде совет за настапување на мирот или за склопување на сојуз”⁴⁰⁸. Во грчката литература, особено кај историографите сосема е вообичаена употребата на оваа лексема во дефинираното значење⁴⁰⁹. Примарното значење во чиј фокус е неодбежна просторната определба “кој стои, или се наоѓа во средината” писмено е потврдено и во периодот кој следува по времето на настанувањето на

⁴⁰⁷ Cf. Phil. De Vita Mosis, 2, 166: καταπραγχεῖς δὲ καὶ ἀναγκασθεῖς πιστεύειν ἀπίστοις πράξειςιν οἷα μεσίτης καὶ διαλλακτής οὐκ εὐθὺς ἀπελήθησεν, ἀλλὰ πρότερον τὰς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἱκεσίας καὶ λιτὰς ἐποίητο συγγνώμην τῶν ἡμαρτημένων δεόμενος .

⁴⁰⁸ Во таа смисла во Речникот на Грим и Лудоф е приведено и општото значење на оваа лексема, наспроти нејзиното специјализирано новозаветно значење . Cf. LNT pg 279 s. *μεσίτης* : »is qui inter duos intervenit vel paci et amicitiae faciendae restituendaeve, vel pacto innuendo, vel foederi sanciendo consulturus . ».

⁴⁰⁹ Cf. Polyb, Historiae, 28,17 :... καὶ καλὰς ἐλπίδας ἔχων ὑπὲρ τῶν ἀποβησομένων ἐβούλετο τοὺς Ῥοδίους προνύξας μεσίτας ἀποδεῖξαι, καὶ τοῦτο πράξαντας δοῦναι τοῖς Ῥωμαίοις ἀφορμὰς εὐλόγους εἰς τὸ βουλευέσθαι περὶ αὐτῶν ὡς ἂν αὐτοῖς φαίνεται ! (Имајќи добра надеж за крајниот исход , тој сакаше да ги наговори жителите на Родос да посредуваат (sc. да им бидат назначени посредувачи), cf. DS, Bibliotheca Historica, 4,55 : τοῦτον γὰρ μεσίτην γεγονότα τῶν ὁμολογίων ἐν Κόλχοις ἐπηγγέλλαι βοηθήσειν αὐτῇ παρασπονδουμένη.

Новиот завет. При тоа забележливо е поместување во однос на предметот кој може да се именува со лексемата *μεσίτης*. Така, таа веќе може да не се однесува само на живо лице и го добива значењето “она што се наоѓа во средината, поставено на еднакво растојание со останатите делови”⁴¹⁰.

Остварени значења во Новиот завет

Идејата за вршење на улога на посредник помеѓу семоќниот Бог и народот создадена во живата јудејска традиција му била добро позната на апостолот Павле. Тоа може да се види во Посланието до Галатјаните во кое препознаваме алузија на Мојсеевата функција на посредник⁴¹¹. Истовремено во своите посланија тој ја ползува оваа лексема со нејзината погоре прикажана семантика исклучиво како атрибут кој му го доделува на Христа. Лексемата *μεσίτης* како Христов атрибут, пак се надоврзува на другите атрибути за кои ап. Павле очигледно наоѓал инспирација во литургиските слики од Стариот завет во кои силно е одразено култното обележје⁴¹².

Во Новиот завет лексемата *μεσίτης* е теолошки термин со мошне специјализирано значење. Тоа впрочем јасно го покажува синтагмата *εἰς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων* во 1Tim2,5⁴¹³. Појмовното значење на овој теолошки термин како исклучиво Христов атрибут, се објаснува во Речникот на Лудов и Грим, и тоа « *Christus dicitur μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ut*

⁴¹⁰ Cf. Gal. De officina medici comentarii III. 18 b., pg 861 δὲ αἱ κατασκευαὶ τῆς διαρθρώσεως οὐχ ὅμοιαι πᾶσιν εἰσιν, οὐδὲ ἀκριβεῖς ὅροι τῆς ἐκτάσεως ἐπὶ πάντων, οὕτως οὐδὲ ἡ *μεσίτης* ἢ αὐτὴ πᾶσιν ἔσται. ... а така ниту средишното растојание нема да биде исто за сите [делови]

⁴¹¹ Gal 3,19-20 Τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη, ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπηγγέλται, διαταγεῖς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου. ὁ δὲ *μεσίτης* ἐνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ θεὸς εἰς ἔστιν. (СПМК: Зошто е, пак даден Законот? Тој се додаде поради престапите, додека не дојде семето на кое се однесува ветувањето, и е предаден преку ангели, преку рака на посредник. 20 Но посредникот не бива само посредник на еден, а Бог е еден.

⁴¹² Од неа произлегуваат неколку изрази од стариот јудејски култ кои пренесени по пат на метафора ја изразуваат функцијата на Христос во спасувањето на Христијаните. Христос (воскреснатиот е првороденец (απαρχή), нашата Пасха или “пасхално јагне”, што е една од ретките алузии (од страна на ап. Павле) на Христовата смрт како жртваср. Is 53,10 Под влијание на Септуагинтата и изразот περί ἁμαρτίας во Ro. 8,3 може да се сфати како алузија на жртвата за надомест во Is 53,10.

⁴¹³ 1Tim 2,5-6 εἰς γὰρ θεός, εἰς καὶ *μεσίτης* θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δὸς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καιροῦς ἰδίοις. (СПМК: Зашто еден е Бог, и еден е Посредникот помеѓу Бога и луѓето-Човекот Христос Исус, (6) Кој се даде Себеси како откуп за сите - а тоа се посведочи во свое време;)

qui moriendo se interponens concordiam deum inter hominesque peccatis hominum turbatam restituerit »(LNT s. μεσίτης) (Христос се нарекува **посредник на Бога и луѓето**, затоа што, изложувајќи се Себеси на смрт ја повратил помеѓу Бога и луѓето хармонијата, кој била нарушена поради човечките гревови).

Во посланието до Евреите атрибутот μεσίτης се надоврзува со Христовиот атрибут Велик Архијереј, преземен од старозаветната обредна традиција. Така, на метафоричен начин се прикажува дејствувањето на воскреснатиот Христос во однос на Бога- како Великосвештеник⁴¹⁴, и во однос на човештвото- како Посредник⁴¹⁵.

Во Новиот завет се појавува и глаголот μεσιτεύω кој не покажува цврсти семантички врски со мотивирачкиот збор - лексемата μεσίτης. Основното значење кое би требало да го подразбира овој глагол како *verbum denominale* е « е посредник » или « врши должност на посредник помеѓу две спротиставени страни ». Сепак, во Новиот завет μεσιτεύω повеќе наликува на правен термин и се јавува во значењето « (заколнувајќи се) дава цврсти гаранции, потврдува »⁴¹⁶. Токму овој факт нè наведува на дилемата дека можеби и лексемата μεσίτης во посочените места од Посланието на Евреите е преземена од правната терминологија, а употребена во метафорична смисла. Несоодветната семантичка врска помеѓу μεσίτης и

⁴¹⁴ Hb 7.21-22: Καὶ καθ' ὅσον οὐ χωρὶς ὀρκωμοσίας, οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὀρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γε-
γονότες, ὁ δὲ μετὰ ὀρκωμοσίας διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν, Ὡμοσεν κύριος, καὶ οὐ μεταμελη-
θήσεται, Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τοσοῦτο καὶ κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς.
(СПМК: Оти оние беа станале свештеници без клетва, а Он -со клетва, преку Оној, кој Му
рече: “Се заколна Господ и нема да се расcae : Ти си вечен свештеник по чинот Мелхисе-
деков”.

⁴¹⁵ Hb 8,6 νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέτυχεν λειτουργίας, ὥσθ καὶ κρείτ-
τονός ἐστιν διαθήκης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται.(СПМК: А сега Он доби во толку подобра служ-
ба во колку е и посредник на подобар завет, кој е утврден врз подобри ветувања) ; Hb9,15
Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστίν, ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ
πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρο-
νομίας.(СПМК: Затоа е Он посредник на Новиот завет, та по Неговата смрт, што стана
откуп на престапите од времето на првиот завет, призивањите да го добијат ветеното вечно
наследство.); Hb 12,24 καὶ διαθήκης νέας μεσίτη Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ἁντισμοῦ κρείττον λαλοῦντι
παρὰ τὸν Ἄβελ.(СПМК: и кон Исуса, Посредникот на Новиот Завет и кон крвта за
попрскување, која подобро зборува од Авеловата.)

⁴¹⁶ cf. Hb 6,17 : ἐν ᾧ περισσώτερον βουλόμενος ὁ θεὸς ἐπιδείξει τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ
ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ ἐμεσίτευσεν ὄρκῳ, (СПМК: Затоа Бог, кога на наследниците на
ветувањето сакаше нарочно да им ја покаже Својата неизменлива волја, **посведочи со
клетва**.)

μεσίτεύω во Новиот завет се потврдува и со фактот што извршувањето на самата функција на посредник се означува глаголот ἐντυγχάνω(СПцсл. молити, Vulg. intercedere) - « се зазема за некого, или моли некого во нечије име »⁴¹⁷.

Остварени значења во христијанската литература

Истакнувањето на појмовното значење на μεσίτης како теолошки термин секако дека не треба да ја исклучи основната семантика која ја подразбира овој збор, а тоа е « лице кое помирува две скарани стран(к)и ». Во христијанската литература овој Христов атрибут, односно функцијата што тој ја подразбирал, бил тема за опсежни толкувања. Во нив речиси неодбежно се истакнуваат неколку елементи (аспекти) кои ја расветлуваат функцијата која ја подразбира лексемата μεσίτης како теолошки термин и Христова атрибут : а)причината за доделувањето на оваа функција- а, тоа имплицитно е Божјето човекољубие, б) начинот со кој е настаната самата функција која се означува со оваа лексема, односно мистеријата (таинството) на Божјето овоплотување и в) крајната цел на извршувањето на ваквата функција - универзалното помирување кое води до сèопшто спасение.

Овие три аспекти ги назначува Јоан Златоуст преку споредбата на функцијата и задачата на посредникот од секојдневниот живот со Христовата функција на μεσίτης⁴¹⁸.

⁴¹⁷ cf. Ro, 8,34 : Χριστὸς [Ἰησοῦς] ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν.(СПмк: Кој е, што ќе суди Христос ли Исус, Кој умре, но уште и воскресна, Кој е од десната страна на Бога и Кој **се застапува за нас**? Нб. 7,25 ὅθεν καὶ σῶζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. (СПмк :Затоа Он и може за вечно да ги спаси оние, што преку Него доаѓаат кон Бога, бидејќи е секогаш жив **за да се моли за нив**.)

⁴¹⁸ cf. Chrys. In ascen. vol. 50, pg 445: Καὶ τί ποιεῖ ὁ μεσίτης; Ἔργον μεσίτου. Καθάπερ γὰρ δύο τινῶν ἀποστρεφόμενων ἀλλήλους καὶ οὐ βουλομένων διαλλαγῆναι, ἕτερός τις ἐλθὼν, καὶ μέσον ἑαυτὸν ἐμβαλὼν ἐκατέρων λύει τὴν ἔχθραν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ὁργίζετο ἡμῖν ὁ Θεὸς, ἀπεστρεφόμεθα ἡμεῖς τὸν Θεόν, τὸν φιλόανθρωπον Δεσπότην· μέσον ἑαυτὸν ἐμβαλὼν ὁ Χριστὸς ἐκατέραν τὴν φύσιν κατήλλαξε. (..А што прави посредникот? [Извршува] задача на посредник. [Тоа е] како кога некои две страни се разидуваат (презираат) меѓусебно и не сакаат да се помират, [тогаш] доаѓа некој друг и ставајќи се себеси на среде двете страни го разрешува спорот (непријателството). Така постапил и Христос: Бог нам ни се налутил, ние се отклонивме од Бога; и Христос како човекољубив Господар ставајќи се себеси во средината ги измирал и двете природи.

Ексклузивитетот на μεσίτης како Христов атрибут во христијанската литература пред сè се толкува со мистериозната постапка Божја, односно со Неговото овоплотување⁴¹⁹. Оправданоста на називот μεσίτης на сосема едноставен начин го објаснува и Епифаниј⁴²⁰. Кај истиов автор сосема едноставно е и толкувањето на двојната природа на Христос во функција на μεσίτης⁴²¹.

За двојната причина на функцијата μεσίτης, настаната со божјето овоплотување се изјаснува и Клеменс Александриски. Тој посочува дека μεσίτης е всушност очовечениот Бог, настанат по волјата Божја за да ја извршува Неговата волја⁴²².

Толкувања во кои неодбежно се истакнува мистеријата на овоплотувањето како начин на кој и настанува функцијата која се означува со лексемата μεσίτης покажуваат дека таа многу повеќе го одбележува значењето “лице кое стои во средината”, одошто значењето

⁴¹⁹ Greg Naz Liturg. vol.50, pg 705: ἀνακαινίσαι βουλόμενος καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀναγαγεῖν ἄξιωμα, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐ πατριάρχης, οὐ προφήτης τὴν ἡμῶν ἐνεχείρησας σωτηρίαν· ἀλλ’ αὐτὸς ἀτρέπτως σὰρξ γενόμενος, καὶ ἐνηνθρώπησας, κατὰ πάντα ὁμοιώθης ἡμῖν, ἐκτὸς μόνης τῆς ἁμαρτίας· μεσίτης ἡμῶν γενόμενος, καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ τὴν χρονίαν ἔχθραν καθελὼν, τὰ ἐπίγεια τοῖς ἐπουρανίοις συνήψας, καὶ τὰ ἀμφότερα εἰς ἓν συνήγαγες καὶ τὴν ἑνσαρκὸν ἐπλήρωσας οἰκονομίαν. ...сакајќи да ги обнови и да ги доведе кон старата слава (достоинство), ни го врачи нашето спасение не како ангел, ниту како архангел, ни како патријарх ни како пророк, туку самиот неповратно станувајќи плот, и очовечувајќи се (станувајќи човек), и поистоветувајќи се со нас во сè , освен само во гревот; стана Посредник- наш и на Отецот, и срушувајќи ја пречката на оградата и долгогодишното непријателство , земното со небесното го спои и обете страни во едно ги сврза и го исполни Божјиот план во плотна природа (τὴν ἑνσαρκὸν ἐπλήρωσας οἰκονομίαν).

⁴²⁰ Eriph Anc. 44,5: οὕτω γάρ ἐστι μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος γεγωνός, οὐ τραπεῖς τὴν φύσιν, ἀλλὰ κατὰ ἑκάτερα πρὸς τὰ ἀμφότερα μεσιτεύων.(Така тој е средостој (sc. стои во средината) помеѓу Бог и луѓето (човек), бидејќи Бог и станувајќи човек, без да ја преобрати наравта, туку посредувајќи (sc. завземајќи средишен дел) и од едната и од другата страна кон обете страни.)

⁴²¹ Eriph . Panar vol 2, pg 126: ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ἔχων τὰ ἀμφότερα, ἐξ ἀνθρώπων μὲν τὴν σάρκα, ἐκ δὲ θεοῦ πατρὸς τὴν ἀόρατον οὐσίαν. (... но за да се покаже како посредник помеѓу Бога и луѓето , човек (стана) Христос Исус, имајќи дел и од обете (природи), плот од човечката, а од Бога Отецот невидлива сушност .

⁴²² Cf. Clem. Paed.3,1: Ὁρθῶς ἄρα εἶπεν Ἡράκλειτος· Ἄνθρωποι θεοί, θεοὶ ἄνθρωποι. Λόγος γὰρ αὐτός·« μυστήριον ἐμφανές· θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ ὁ ἄνθρωπος θεός, καὶ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς ὁ μεσίτης ἐκτελεῖ· μεσίτης γὰρ ὁ λόγος ὁ κοινὸς ἀμφοῖν, θεοῦ μὲν υἱός, σωτὴρ δὲ ἀνθρώπων, καὶ τοῦ μὲν διάκονος, ἡμῶν δὲ παιδαγωγός. Значи правилно рекол Хераклит : “Луѓето (се)богови, а боговите луѓе . Зашто словото (смыслата) е очигледно таинство: Бог во човек и човек-Бог, и волјата на отецот ја извршува посредникот (оној кој е восредината) и меситес (посредник- средостат) е заедничкиот збор и за обајцата- син божји , а спасител човечки, и негов слуга а наш воспитувач (учител).

“посредник” . Во таа смисла е и зборообразувањето на лексемите во одредени словенски јазици како христијански термини⁴²³.

Атрибутот μεσίτης καὶ διαλλακτής, првобитно употребен од Филон Александријски за Мојсеј, подоцна го ползува и Григориј од Назијанса за да го истакне мирољубивото дејствување на Атанасиј, усогласено според Христовиот пример⁴²⁴.

Кај теологот Атанасиј, пак функцијата која ја подразбира агентот μεσίτης им е припишана на Христовите страдања (метафорички изразен со ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου), споменувајќи при тоа и една поинаква цел при ваквото посредување- тоа е φιλία « благонаклонетост »⁴²⁵.

Тесната поврзаност со извршувањето на функцијата на μεσίτης со идејата за помирувањето ја изразува Ориген, истакнувајќи дека крајната цел на спасението подразбира воедно и целосно воспоставување мир⁴²⁶.

Оваа идеја ја разработува и Теодорет: помирувањето добиено од Бога се извршува(постигнува) преку Исусовата служба или функција на μεσίτης која, пак е и причина за божјето очовечување⁴²⁷.

⁴²³ cf. Овие термини наоѓаме во Речникот на христијански термини со хрватско потекло, а ги препознаваме и како српско-хрватски, со оглед на изворот од кој се експерпирани сите тие (со исклучок на првиот, т. е. Srednik) - Rjecnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Izdaje jugosl. Akademija . Zagreb 1880- (ARj) . Мислиме на лексемите “Srednik m.- isto što i posrednik. U starije doba o Isusu i svećeniku kao posredniku između Boga i ljudi..., понатаму “Sredostanac, sredostatelj, sredostatnik, sredostavac, sredostavnik, sredavac, sredovnik, sredustatnik, sredustavac, sredustavni m/ isto što i posrednik . O Isusu svecu, svećeniku, koji posreduju za ljude pred Bogom. U starijem jeziku (Arj)” . Во истиот Речник посведочени се дури и феминативите “Sredostanica, sredostatiljnica, sredostavnica ž/ isto što i posrednica. O Bogorodici koja posreduje za ljude kod Boga (ARj).” (Šetka J, 1965, 217)

⁴²⁴ Greg Naz In. laud. Ath. vol 35, pg 1104: Τούτοις ὁμιλήσας ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὥσπερ τῶν ἄλλων πάντων μεσίτης καὶ διαλλακτής ἦν, τὸν εἰρηνοποιήσαντα τῷ αἵματι τὰ διεστῶτα μιμούμενος. Προповедајќи им ним Атанасиј Велики беше, како посредник и помирител на сите други угледувајќи се на оној кој твореше мир со крвта

⁴²⁵ Ath. Hom de pass.vol 28, pg 245: Πρὸς τούτοις ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἀγγέλους συνῆψε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μεσίτης τῆς φιλίας αὐτῶν γέγονεν. (При ова крстот Господов ги поврза ангелите со луѓето и стана посредник на нивната љубов)

⁴²⁶ Orig Comm ad Ro.28, 17: οὐ γὰρ μόνον τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἀναμένομεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον ὡς προσοικειωθέντες τῷ θεῷ σεμνυνόμεθα, τὰ κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν λογιζόμενοι, ὃς μεσίτης ἡμῶν γενόμενος τὴν εἰρήνην ἐπραγματεύσατο.... (Зашто не само што го исчекуваме бесмртниот живот , туку и во сегашниот живот сме удостоени како да сме Му соседи на Бога, просудувајќи според оној подвиг на Господарот Христос, Кој откако стана наш посредник го спроведе мирот)

⁴²⁷ Theodoret Intpr in ep. vol. 82, pg. 97 ια. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν (NZ). Οὐ γὰρ μόνον τὴν

Воопшто земено може да се забележи дека лексемата μεσίτης во христијанската литература се употребува за две области - секуларна и световна, со тоа што во нејзиниот семантички фокус секогаш е содржано значењето « лице кое е во средината, кое е средство, медиум на општење ». Во нашите излагања се рабира се задржавме на употребата на оваа лексема во секуларна смисла и тоа првенствено како атрибут Христов.

Другите примери за употреба на лексемата μεσίτης во секуларна смисла задолжително подразбираат просторна определба протолкувана како : « средишна положба во општењето », со додавката на изразот : « помеѓу божествената и земната сфера » . Па така, во христијанската литература μεσίτης може да означува или да се однесува на конкретни или апстрактни лица кои ја пренесуваат комуникацијата помеѓу Бога и луѓето односно оваа лексема да се однесува на 1.Христос, 2. ангел, 3. пресвета Богородица 4.светци, 5.црковен клер ; 6. Мојсеј како посредник на Законот(PLG s. μεσίτης). Во фигуративна смисла дури и молитвата понекогаш е изразена како μεσίτης и означува « средство, медиум за општење помеѓу човек и Бог »⁴²⁸.

Латинскиот соодветник

Грчката лексема μεσίτης е всушност непосредниот модел според кој во латинскиот јазик се создала лексемата mediator. Морфолошкото образување на лексемата mediator во латинскиот јазик формално претпоставува постоење на глагол од кој таа може да биде деривирана. Тоа би требало да биде ретко употребуваниот глагол medio,¹ кој хронолошки спаѓа во посткласичниот латински јазик. За овој глагол

ἀθάνατον ζῶν ἀναμένομεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον ὡς προσοικειωθέντες τῷ Θεῷ σεμνυνόμεθα, τὰ κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν λογιζόμενοι, ὃς μεσίτης ἡμῶν γενόμενος τὴν εἰρήνην ἐπραγματεύσατο. Ἐντεῦθεν λοιπὸν τὸ τῆς οἰκονομίας ἀποκαλύπτει μυστήριον, καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τὴν αἰτίαν διδάσκει. (Ro5-11 И не само тоа, туку и се фалиме со Бога преку нашиот Господ Исуса Христа, преку Кого **добивме и помирување**. И не само што го исцелуваме бесмртниот живот , туку и во сегашниот живот сме удостоени како да сме Му соседи на Бога, просудувајќи според оној подвиг на Господарот Христос, Кој откако стана наш посредник го спроведе мирот. И значи така се открива таинството (мисте-ријата) на Божјиот план, и поучува за причината на очовечувањето.

⁴²⁸ Cf. Jo. Chrys. De precatone, vol 64 pg.464: Εὐχὴ φωτισμὸς ψυχῆς, ἀληθὴς Θεοῦ ἐπίγνωσις, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων μεσίτης, παθὼν ἰατρὸς,...(Молитвата е просветление на душата, вистинско познание на Бога, **посредник** на луѓето и Бога, лекар на страдањата)

својствени се две основни значења: едното значење е транзитивно « поделува на половина, преполовува », а може да го потврдиме кај Апикиј Каелиј во неговиот запис « За кулинарските вештини »⁴²⁹, додека другото основно значење на *medius*, 1 е интранзитивно и се совпаѓа со основната семантика која ја содржи лексемата *μεσίτης* « се наоѓа, е во средина ». Писмени сведоштва за второво значење на глаголот *medius*, 1 се од IV век н.е., а ги наоѓаме кај авторот *Palladius Rutillius Taurus*⁴³⁰.

Општо е прифатено дека лексемата *mediator* е директно настаната според грчката *μεσίτης*, па затоа најверојатно е изведена од придавката *medius*, доследно подражавајќи го грчкиот модел *μεσίτης*. Најраните примери за употребата на зборот *mediator* во латинскиот јазик, ги наоѓаме токму во христијанската црковно-теолошка литература, и го претставуваат грчкиот збор *μεσίτης*, онака како што е употребен во Новиот завет и во теолошката литература⁴³¹. Така, и во латинскиот наоѓаме толкувања од теолошки аспект за лексемата *mediator* за која, на пр. се дава дефиницијата дека « тоа е Бог во плот »⁴³².

Словенски паралели

Во македонските црковнословенски ракописи лексемата *μεσίτης* редовно се предава со лексемата *хѡдатан* (РГЦСЛ s. *μεσίτης*), која според своето обрзување е помен *agentis* со дискутабилна морфолошка структура. Малубројните именки од овој тип во старословенскиот јазик именуваат лица според дејството што го вршат во даден момент според карактерот на дејноста (Макаријоска, 2002). Во повеќето современи словенски јазици и денес сѐуште се чува оваа архаична лексема, добивајќи при тоа и разни

⁴²⁹ Cf. Apic. De Re Coquinaria: III,9 Coliculos elixatos **mediabis**, summa foliarum terres cum coriandro, cepa, cumino, piperi, passo, vel careno et oleo modico.

⁴³⁰ Cf. Pall. : Iunius Mensis aut lib VII, 10, 32: mellius Juno mediante ... подобро додека е Јуни во средината ...

⁴³¹ Исклучок од кажаново е примерот кој се среќава кај Апулеј од II век од н. е. cf. App. Metamorphoses 9,36 : omnium **mediatorum** praesentia.

⁴³² Cf. Lact. Institutiones Divinae 4,25: **mediator** advenit, id est Deus in carne (доаѓа **посредникот** то ест Бог во плот)

семантички обележја на термин⁴³³. Во современиот македонски стандарден јазик не успеавме да го пронајдеме соодветниот наследник за старословенската *ходатан*. Соодветството, или подобро кажано паралелизмот помеѓу грч. *μεσίτης* и стсл. *ходатан* претставува вистински предизвик за понатамошни истражувања, кои во дадениот момент поради просторното и временско ограничување не сме во можност да ги спроведем темелно.

Значењето « помирување » кај *εἰρηνοποιός* и *εἰρηνοποιέω*

Непосредното изразување на идејата за помирувањето како « творење мир » која ја носел терминот *μεσίτης* се потврдува и преку неговото толкување во лексиконот Судас: *Μεσίτης: ὁ εἰρηνοποιός*. Токму оваа сложена придавка, како и од неа изведениот глагол *εἰρηνοποιέω*, се уште еден претставник на семантичкото поле кое го покрива поимот “помирување” во Новиот завет. Иако првиот составен дел на овие сложеники недвосмислено упатува на значењето мир⁴³⁴, сепак припадноста на двата термини во споменатото семантичко поле очигледно ја определува нивниот втор составен дел. Овие лексеми се непосредно изразување на поимот “помирување”, сфатен како “твори мир”.

Сложената придавка *εἰρηνοποιός* најпрвин се појавува во историографската литература и тоа повеќе во функција на *nomen agentis* кој спаѓа во сферата на военополитичката лексика. Кај Ксенофонт, во неговата Хеленска историја, на пример јасно се гледа задачата на лицето што е назначено да биде *εἰρηνοποιός*- лице испратено со задача да преговара за мир, односно за прекин на војната⁴³⁵. Кај Плутарх истава лексема се

⁴³³ За да ја покажеме разгранетата лексичка група во српско-хрватскиот, ги позајмуваме примерите од Речникот на Шетка за христијанските термини од хрватско потекло. Инаку, приведените примери се ексцерпирани од ARj cf. Šetka, 58-58: **Hodataj** m. (od hod-i-ti + taj; stsl. *hodataj*)- tko ide od jedne do druge strane da pomiri; posrednik, zagovornik. U starije doba često o Isusu kao posredniku između Boga i ljudi (ARj; Par) v. **Hodotaj**; **Hodatajica** z. posrednica (v. *hodataj*). U starije vreme katkada o Mariji, kao moćnoj posrednici kod Boga (ARj). V. *hodotajica*; **Hodatajiti**, **hodotajati** - raditi kao *hodataj* (ARj) V. *hodotajiti*; **Hodatajstvo** s./ pomirenje, zagovor. U starim crkv. knjigama o zagovoru Isusa i Marije (ARj) v. *hodotajstvo*

⁴³⁴ За разлика од нив именката *εἰρήνη* придавката *εἰρηνικός* и глаголот *εἰρενεύω* спааат во други сем полиња кои означуваат емотивни или етички состојби.

употребува во нешто поиздиференцирано значење: εἰρηνοποιός е придавка која означува етичка особина -“мирољубив, кој не е воинствен”⁴³⁶, додека околу два века подоцна кај Дион Касиј оваа придавка е употребена и како еден од многуте атрибути кои им се припишувале на цезарите во т.н. формули за интитулирање при официјалното обраќање до нив⁴³⁷. Истiov автор ја има употребено и како именка чие што значење може да се определи како “невооружено лице, лице кое не сака да се заштити со оружје” , Во дадениот контекст сложената придавка εἰρηνοποιός многу повеќе го реализира значењето “лице кое го поттикнува мирот, мирољубиво лице”⁴³⁸.

Истава придавка се јавува во евангелскиот дел на Новиот Завет а нејзиното значење би го дефинирале како “лице што поттикнува мир, што ја љуби слогата и мирот меѓу луѓето”. Кога станува збор за новозаветната употреба на оваа лексема треба да се има предвид дека во неговиот семантички фокус е значењето “што поттикнува мир, или што придонесува за мир (да настане мир) помеѓу луѓе”, а не значењето “што

⁴³⁵ Xen Hell 6,3,5 βούλομαι δὲ καὶ τοῦτο ὑμῖν δηλῶσαι, ὥς ἔχουσα ἡ πόλις διατελεῖ πρὸς ἡμᾶς. ἐκείνη γάρ, ὅταν μὲν πόλεμος ᾖ, στρατηγοὺς ἡμᾶς αἰρεῖται, ὅταν δὲ ἡσυχίας ἐπιθυμήσῃ, εἰρηνοποιὸς ἡμᾶς ἐκπέμπει. καὶ γὰρ πρόσθεν δις ἤδη ἦλθον περὶ πολέμου καταλύσεως, καὶ ἐν ἀμφοτέροις ταῖς πρεσβείαις διεπραξάμην καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν εἰρήνην· νῦν δὲ τρίτον ἤκω, καὶ ἡγοῦμαι πολὺ δικαιότατα νῦν ἂν διαλλαγῆς τυχεῖν. Сакам да ви го објаснам и тоа како постојано досега се однесуваше вашиот полис спрема нас: Кога се водеше војна , тогаш Атина не бираше за стратегии , а кога ќе посакаше мир не испраќаше нас, **во функција на лица што ќе го склучат договорот за мир**. И јас веќе двапати сум доаѓал заради завршување на војната , и во двесте пратеништва успсав да издјсјствувам мир, и за вас и за нас. А сѐс, ссга веќе доаѓам и по третпат и мислам дека ќе го склучам најправедниот договор.

⁴³⁶ Plut. Nic, 11,3: ὥς δ' ἀπλῶς εἰπεῖν, νέων ἦν καὶ πολεμοποιῶν ἄμιλλα πρὸς εἰρηνοποιούς καὶ πρεσβυτέρους,(едноставно кажано тоа беше надвивање помеѓу млади и воинствени и постари и мирољубиви луѓе...)

⁴³⁷ D. C. Hist.Ro 72,15: καὶ τῇ βουλῇ οὕτως ἐπέστελλεν "αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Λούκιος Αἴλιος Αὐρήλιος. Κόμμοδος Αὐγουστος εὐσεβὴς εὐτυχῆς, Σαρματικὸς Γερμανικὸς μέγιστος Βρεττανικὸς, εἰρηνοποιὸς τῆς οἰκουμένης [εὐτυχῆς] ἀνίκητος, Ῥωμαῖος Ἡρακλῆς, ἀρχιερεὺς, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ ὀκτωκαίδεκατον, αὐτοκράτωρ τὸ ὄγδοον, ὑπάτος τὸ ἑβδομον, πατὴρ πατρίδος, ὑπάτοις στρατηγοῖς δημάρχοις, γεροσύῃ Κομμοδιανῇ εὐτυχεῖ χαίρειν". (...непобедлив благоуспешен миротвор на вселената...)

⁴³⁸ DC Hist.Ro 44,49: ... ἄοπλος ὁ εὐπόλεμος, γυμνὸς ὁ εἰρηνοποιός, πρὸς τοῖς δικαστήρισις ὁ δικαστής, πρὸς ταῖς ... (Способниот да војува е невооружен, мирољубивиот незаштитен со оружје)

поттикнува или придонесува да запрат војните”⁴³⁹. Во таа смисла би можело да се каже дека во Новиот завет εἰρηνολοίος нема функција на помен agentis, туку повеќе е придавка која означува етичко, па и емотивно својство.

Ваквата семантичка конотација се должи на фактот што лексемава се појавува во поинаков литературен жанр од погоре прикажаните. Истовремено забележуваме дека (најверојатно) под влијание на христијанството придавката εἰρηνολοίος го добива истото интранзитивно значење кое многу порано се издиференцирало во придавката εἰρηνικός- “pacatus, pacificus, pacis amans”⁴⁴⁰, која пак во во Новиот завет означува душевна состојба и го носи значењето “ослободен од грижи, безгрижен, спокоен, безбеден”⁴⁴¹.

Иако спаѓа во семантичкото поле помирување, дистинктивната одлика на εἰρηνολοίος во однос на генералниот термин за помирувањето - καταλλαγή и припадниците на истата група, е во тоа што кај εἰρηνολοίος не е задолжително вклучена компонентата “повторно доведување во состојба на мир” или “враќање на некогашниот мир”. Според својот состав, пак оваа сложена придавка најпросирно ја прикажува идејата за помирувањето како “творење мир”. Ваква идеја за “творење мир” среќаваме уште на две места од Новиот завет во чии контексти на некој начин се објаснува значењето придавката εἰρηνολοίος⁴⁴².

⁴³⁹ cf. Mt 5,9 μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι [αὐτοὶ] υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται. (СПМК: Блажени се миротворците, зашто тие ќе се наречат синови Божји! ; Vulg: Beati pacifici quoniam filii dei vocabuntur!)

⁴⁴⁰ cf. Plat Leg 829a: τὰ τὸν δὴ τοῦτο ἔστι καὶ πόλει ὑπάρχειν, γενομένη μὲν ἀγαθῇ βίος εἰρηνικός, πολεμικός δὲ ἔξωθεν τε καὶ ἔνδοθεν, ἃν ἢ κακῇ. истото ова важи и за држава: **ќе си обезбеди живот во мир**, ако стане благородна, а ќе се најде во состојба на надворешна, па и внатрешна војна, ако се однесува лошо

⁴⁴¹ cf. Hb. 12,11 πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρὰς εἶναι ἀλλὰ λύπης, ὥστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσιν δικαιοσύνης. (СПМК: Секоја казна однапред на се покажува дека е за радост, туку за жалост; но потоа на свикнатите на неа таа ќе им принесе **мирен** род на праведност.)

⁴⁴² cf. Hb 12,14 Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἀγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον, (СПМК: **Грижете се да имате мир** со сите и светост, без која никој нема да го види Господа); Јас. 3,18 καρπὸς δὲ δικαιοσύνης ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην. (СПМК: Плодот пак на правдата во мир се сее од миротворците sc. од тие што создаваат мир!)

Остварени значења во христијанската литература

Подоцна, во христијанската литература, обично при толкувањата на блаженствата од Евангелието по Матеј наоѓаме и соодветни дефиниции за оствареното значење во Mt. 5,⁹⁴⁴³.

Од овие своевидни дефиниции заклучуваме и за подоцнежната терминологиска специјализација. Εἰρηνοποιός се употребува како атрибут кој алудира на Христа, при што таа имплицитно се поистоветува со лексемата μεσίτης како Христов атрибут *par excellence*⁴⁴⁴.

Глаголот εἰρενοποιέω, образување и семантички остварувања

Од истава лексема е изведен глаголот εἰρενοποιέω кој се јавува како неологизам во Септуагинтата и за кој може да се востанови значењето “создава мир”, “придонесува за добросостојба”⁴⁴⁵. Предложеното значење за глаголот εἰρενοποιέω допушта тој да се третира и како семантичка изведенка од веќе споменатото значење на лексемата εἰρηνοποιός –“ што придонесува за мир или за добросостојба”.

Во Новиот завет овој глагол се јавува само на едно место, застапен во партиципска форма која ја исползувавме погоре за да укажеме на своевидната компонентна анализа на глаголот ἀποκαταλλάσσω⁴⁴⁶, опфатена со самиот контекст. Иако дистинктивна одлика на

⁴⁴³ Greg Nyss De beat.vol 44.pg.1284: Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ εἰρηνοποιοί. Εἰρηνοποιὸς δὲ ἐστὶν ὁ εἰρήνην διδοὺς ἄλλω· οὐκ ἂν δὲ τις ἐτέρω παράσχοιτο, ὃ μὴ αὐτὸς ἔχει. (“Блажени се, миротворците”, вели. **Миротворец е оној кој му дава мир на другиот**, зашто не би можело некој да му пружи нешто на другиот, ако и самиот тој го нема тоа.)

⁴⁴⁴ Bas. Caes. hom.ps. vol 29 pg.361: Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί. Τίς ἡμᾶς διδάξει τὸ τῆς εἰρήνης καλόν; Αὐτὸς ὁ εἰρηνοποιός, ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσει τοὺς δύο εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον· ὁ εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. (кој е тој што ќе не поучи на доброто што го дава мирот? Тој што е миротворец, којшто твори мир, и кој што целосно ги измирува двете [противнички] страни во еден нов човек)

⁴⁴⁵ cf. Prov. 10,10: ὁ ἐννεύων ὀφθαλμοῖς μετὰ δόλου συνάγει ἀνδράσι λύπας, ὃ δὲ ἐλέγχων μετὰ παρρησίας εἰρηνοποιεῖ. (Тој што намигнува со око со измама им собира тага на мажите, а оној што укорува со смелост, тој миротвори). Нема латинска паралела. Инаку бо TOB се назначува дека грчкиот текст користи постара верзија на хебрејски оригинал, па во таа смисла преводот би требало да гласи : “а тој што искрено отворено го придобива својот близок си добива мир.” cf. TOB pg 1001: L’ ancienne version grecque porte ici *mais celui qui reprend (son prochain) avec franchises procure la paix.* .

⁴⁴⁶ Col 1, 20-22: καὶ δι’ αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, [δι’ αὐτοῦ] εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. (в. бел)

помирувањето е “воспостави мир помеѓу луѓето”, сепак фокусот на значењето на εἰρηνοποιέω повеќе подразбира “произлезена состојба”, отколку “процес”. Контекстот во кој е употребен партиципот од глаголот εἰρηνοποιέω, на некој начин претставува алузија на дадената жртва за да се постигне сѐопшто и вселенско измирување. Во поглед на историската семантика може да констатираме сличен семантички развој и паралелизам на глаголот εἰρηνεύω и εἰρηνοποιέω како оној помеѓу придавските форми εἰρηνικός и εἰρηνοποιός : Значењето “придонесува за мир” , вообичаено за глаголот εἰρηνεύω - го презема глаголот εἰρηνοποιέω, додека самиот глагол εἰρηνεύω во Новиот завет повеќе има својство на непреоден глагол и се употребува во значењето “има мир , живее во мир”. За овој глагол (εἰρηνεύω) во Карпинскиот апостол се јавува и директниот соодветник, глаголот мирствоваτι - “живее во мир” (Karp 1Thes 5,12).

Новообразувани изведеници во христијанската литература

Придавката εἰρηνοποιός како и од неа изведениот глагол εἰρηνοποιέω се јавуваат како мотивирачки зборови за лексемите εἰρηνοποιία и девербативот εἰρηνοποίησις . И девете новосоздадени лексеми се појавуваат само во христијанската литература и во својата семантичка база го носат значењето “ миротворење”. Следејќи ги нам достапните контексти во кои тие се јавуваат, за првата лексема- εἰρηνοποιία сугерираме две значења. Едното значење би изразувало означување на дејство и конкретно би гласело “вршење дејност на миротворец” или сосема едноставно “миротворење” . Ова значење се јавува на неколку места во Писмата на Василиј Кајсариски. Во нив лексемата εἰρηνοποιία задолжително се јавува во генетив, како атрибут на именката μισθός . Тоа се контексти во кои се говори за ветената награда која се наследува со дејствувањето како лице кое придонесува да е создаде мир ⁴⁴⁷. Второто значење што го согледуваме

⁴⁴⁷ Bas Caes Epist 156,1 Σοὶ μὲν οὖν παράσχοι ὁ Κύριος τὸν μισθὸν τῆς εἰρηνοποιίας οὕτω καλῶς προαιρουμένῳ καὶ σπουδαίῳς ἐγχειμένῳ πράγματι μακαριστῷ. (Да би ти ја доделил Господ наградата за миротворење (sc. за твојата дејност како мротворец) , зашто преблаже-ното (твое) дело се темелеше на твоите добронамерни желби и искрени напори.) idem 204,6: ἐπισκόπους ἄπαντας, νομίζων ἀναγκαῖον εἶναι ἀκολουθεῖν ἀνδρὶ τοσούτῳ διὰ τὸ ἀξιόπιστον τῶν νομοθετησάντων, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐπιθυμῶν τὸν τῆς εἰρηνοποιίας μισθὸν ὑποδέξασθαι, τοὺς ταύτην ὁμολογοῦντας τὴν πίστιν ἐγκατέτασσον τῇ μερίδι τῶν κοινωνικῶν (Јас, барем што се однесува до

во зборот *εἰρηνοποιία*, повеќе изразува лично својство, односно “способност да се создава (твори) мир”. Кон вторава определба на значењето “способност да се создава (твори) мир”, треба да се назначи дека во зависност од припадноста на особината која се означува со *εἰρηνοποιία*, можна е и диференцијација на споменатото значење во значењето “моќ за создавање мир”. Во таква смисла сметаме дека лексемата *εἰρηνοποιία* се јавува на едно место во списите на Грегориј од Ниса. Со оглед на тоа што во посочениот контекст зборот *εἰρηνοποιία* конкретно подрабира особина својствена за божеската природа, за неа би го предложили значењето “моќ за создавање мир”⁴⁴⁸.

Во Писмото на Василиј Кајсаријски, упатено до Советот на Тиана согледуваме своевидна споредба на ваквата способност за творење мир, која може да се роди во човекот наспроти Божјиот акт на саможртвување, извршен за сèопшто помирување, а замислен како дел од Неговиот план за конечно спасение⁴⁴⁹. Тоа пак, нè поттикна да предложиме дека овој збор во

мене, сметам дека е нужно да се биде следбеник на таков маж , кој поради веродостојноста е еден од оное кои ги поставиле основните закони, и лично посакувајќи да ја освојам наградата која им е ветена на оние кои го творат мирот (sc. заслуга за миротворење) ги вброив во страната на податните сите кои ја исповедаа таквата вера.). idem 219,2: Γενέσθω οὖν ἐν ὑμῖν ἁμιλλα ἀγαθῆ, τίς πρῶτος καταξιώθῃ υἱὸς Θεοῦ κληθῆναι, διὰ τῆς εἰρηνοποιίας ἐαυτῷ τὸ ἀξίωμα τοῦτο περιποιησάμενος. (Да се создаде меѓу вас добронамерен натпревар во врска со тоа кој по прво ќе биде удостоен да се нарече син Божји, откако ќе ја добие за себе оваа заслуга (висока почест) за вршење на дејност на миротворец (миротворење).

⁴⁴⁸ cf. Greg Nys De beat. vol 44 pg 1289: Ἐπειδὴ τοίνυν ἀπλοῦν τὸ θεῖον καὶ ἀσύνθετον, καὶ ἀσχημάτιστον εἶναι πεπίστευται, ὅταν καὶ [ἐπὶ] τὸ ἀνθρώπινον διὰ τῆς τοιαύτης εἰρηνοποιίας, ἔξω τῆς κατὰ τὴν διπλὴν συνθέσεως γένηται, καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐπανεέλθῃ; (Но, бидејќи се верува дека она што е својствено за божеското (τὸ θεῖον) е просто и безсоставно и безоблично, па кога, **со таква моќ за создавање мир** би станувало [врз] она што е свој-ствено за човечкото ([ἐπὶ] τὸ ἀνθρώπινον), надвор од спојувањето, поради двојната (природа), (тоа) би се вратило повторно назад, право кон доброто.

⁴⁴⁹ Bas Caes Epist 97,1: ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ προσευχὴ μὴ ἔχουσα τοὺς συμφωνοῦντας ἀδρανεστέρα ἐστὶ πολλῷ ἐαυτῆς καὶ ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο μέσος γενήσεσθαι δύο ἢ τριῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν ἐν ὁμονοίᾳ. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν οἰκονομίαν ὁ Κύριος κατεδέξατο, ἵνα εἰρηνοποιήσῃ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὡστε διὰ πάντα ταῦτα ἐν εἰρήνῃ μένειν τὰς λειπομένας ἡμῶν ἡμέρας εὐχόμεθα, ἐν εἰρήνῃ δὲ γενέσθαι τὴν κοίμησιν ἡμῶν αἰτούμεν. Ὑπὲρ ταύτης οὐδὲ πόνον ἐλλείπειν ὄντινα οὖν ἔγνωκα, οὐ ταπεινὸν τι φθέγγασθαι ἢ ποιῆσαι, οὐχ ὁδοιπορίας μῆκος ὑπολογίσασθαι, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὀχληρῶν ὑποστείλασθαι, ὥστε τῶν μισθῶν τῆς εἰρηνοποιίας ἐπιτυχεῖν. Καὶ μὲν ἐπηταί τις ταῦτα καθηγουμένοις ἡμῖν, τοῦτο ἄριστον καὶ εὐχῆς τυγχάνει πέρας· (Дури и молитвата, ако тоа не е обединета молитва, ја губи својата сила, за што и Господ (ни) има ветено (објавено) дека “Тој ќе биде (во) средината каде што двајца или тројца сложено Го повикуваат”. Зашто Бог Самиот **спроведе планот преку крвта (пролеана) на Својот крст за да може да создаде мир помеѓу она што е на земјата и она што е на небото**. И токму заради сите овие нешта јас се молам да може да останам во мир

христијанската литература би можел да подразбира и своевидна доблест, својствена за христијанското етичко поимање на светот.

Вториот новосоздаден збор кој се јавува во христијанската литература е лексемата εἰρηνοποίησις, изведен од глаголот εἰρηνοποιέω. Оваа лексема е ἄπλαξ λεγόμενον, употребен од Клеменс Александриски во неговите Строматеис (или Стромата), во делот во кој се толкуваат блаженствата од Евангелието по Матеј. Синтагмата ἡ τελεία εἰρηνοποίησις во посочениот контекст нè упатува на претпоставката дека лексемата εἰρηνοποίησις би можела исто така да означува и одредена состојба, настаната како резултат од дејствието кое го означува εἰρηνοποίησις, па во таа смисла и да го реализира значењето “омиротвореност”⁴⁵⁰

Латинско-грчки соодветства и паралели

Во латинскиот превод на Новиот завет како соодветник за грчката сложена придавка εἰρηνοποιός се јавува сложената придавка pacificus (в. бел). Инаку оваа сложена придавка од латинскиот книжевен јазик ја наоѓаме во еден осамен пример кај Кикеро, употребена како епитет за на живо лице и со значење “што придонесува за мир, мирољубив, мирен”⁴⁵¹. Истава придавка се употребува и во пренесена смисла, јавувајќи се и како епитет за конкретни предмети (неживи)⁴⁵² или пак за одредени божества⁴⁵³.

во преостанатите мои денови; во мир замолувам да ме снајде моето упокоение. И заради мир нема мака на која не би се изложил, ни чин, ни збор на понизност од кој јас би се плашел ; и не би пресметувал колку долго ќе трае таквото патување, јас би се изложил на секаква тешкотија, само, и само ако би можел да бидам награден **заради тоа што сум бил способен да создавам мир**. И ако некој би ми станал следбеник во овие нешта, тоа би било одлично и (би значело) дека мојата молитва ја постинала целта. ...)

⁴⁵⁰ Clem strom. 4,6,4: «Μακάριοι» τοίνυν «οἱ εἰρηνοποιοί.».... εἴη δ' ἂν ἡ τελεία εἰρηνοποίησις ἡ ἐπὶ παντὶ τῷ συμβαίνοντι ἄτρεπτον φυλάσσουσα τὸ εἰρηνικόν...(А совршено миротворење (или совршена омиротвореност) би било тоа што го зачувува мировното непроменето и тоа во секоја пригода)

⁴⁵¹ Cf. *Cic Att 8,12,4 [4] primum igitur, haec qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas velim, deinde aliquid etiam in posterum prospicias fingasque quem me esse deceat et ubi me plurimum prodesse rei publicae sentias, ecquae pacifica persona desideretur an in bellatore sint omnia. (а потоа нешто дури и за подоцна да се погрижиш и да размислиш дека би доликувало

⁴⁵² Luc 7,63: cunctorum uoces Romani maximus auctor Tullius eloquii, cuius sub iure togaque **pacificas saeuos tremuit Catilina securis**, pertulit iratus bellis, cum rostra forumque 65 optaret passus tam longa silentia miles под чија правда и мир затрепери Катилина од мирољубивите побеснети секири

Со речиси истото значење се јавува во Вулгатата придавката *pacificus*, одбрана веројатно како најсоодветен термин кој сосема веродостојно и прецизно го предава грчкиот прототип, сложената придавка *εἰρηνοποιός*.

Придавката *pacificus* ја среќаваме и на неколку места во старозаветните книги од Вулгатата, употребена како термин од сферата на обредот и религијата. Во таа смисла таа се јавува во синтагмата *hostia pacifica* ⁴⁵⁴ или *victima pacifica* ⁴⁵⁵ или, пак, како самостојна именка- *pacifica* ⁴⁵⁶ во значење “помирителни жртви”.

Споредбата на морфолошкиот состав на овие две сложенки- грч, *εἰρηνοποιός* и лат. *pacificus*, поради впечатокот за целосно пресликување на нивните составни елементи ја наметнува претпоставката за некогашното можно калкирање, или пак за паралелизам во зборообразувањето.

Инаку во латинскиот јазик наоѓаме многу богато разгранета лексичко-семантичка група која е носител на значењето “создава мир”. Тука мислиме на групата *pacifico*, *pacificatio*, -onis “омиротворување”, *pacificator* “миротворец, успокоител”, *pacificatorius* “миротворен, што посредува за мир”; како и *pacatio* “...”, *pacator* “...”, *pacatorius* “...”, настанати во поставгустовскиот период како девербативи од глаголот *pacō*, а со основно значење “твори мир, миротвори или успокојува”.

Паралелно со придавката *pacificus* во латинскиот се јавува и придавката *pacificatorius*, изведена од именката која означува вршител на дејство *pacificator*– “миротворец”. Оваа придавка повеќе го подразбира значењето “што се однесува на склучување на мирот, на водењето на преговори за мир”, па затоа, може да се каже дека таа семантички повеќе соодветствува со некогашното значење на придавката *εἰρηνοποιός* со кое таа првобитно се

⁴⁵³ Cf. Mart VIII, 66: Pompeio dederit licet senatus et Caesar genero sacros honores, 10 quorum *pacificus* ter ampliauit Ianus nomina: чиешто имиња по трипати ги намножи мирољубивиот Јанус

⁴⁵⁴ cf. Ex32,6: surgentesque mane obtulerunt holocausta et **hostias pacificas** :LXX : καὶ ὀρθρίσας τῇ ἐπαύριον ἀνεβίβασεν ὀλοκαυτώματα καὶ προσήνεγκεν **θυσίαν σωτηρίου**,

⁴⁵⁵ cf. Ex 29,28 : quia primitiva sunt et initia de **victimis** eorum **pacificis** quae offerunt domino...: LXX: (ἀφαίρεμα ἔσται παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ) ἀπὸ τῶν θυμάτων τῶν σωτηρίων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἀφαίρεμα κυρίου.

⁴⁵⁶ cf. 2Regn 6, 17: et obtulit David holocausta coram Domino et **pacifica** benedixit ... :LXX: καὶ ἀνήνεγκεν Δαυὶδ ὀλοκαυτώματα ἐνώπιον κυρίου καὶ εἰρηνικάς....

јавува во профаната литература во грчкиот. Значењата што ги остварува придавката *pacificus*- “што твори, придонесува мир”, “мирен, тивок” никако не може да се поврзат со воено-политичката терминологија.

За субстантивизираната форма *pacifici* која во Вулгатата се јавува во Мт5,9 во латинскиот не може да се каже дека претставувала цврст модел кој подоцна бил директно позајмуван во современите преводи⁴⁵⁷, како што тоа на пример се случува со лат. *reconciliatio*.

Словенско- грчки паралели и соодветници

Како преводен соодветник за грчкиот модел *εἰρηνοποιός* во црковнословенските ракописи се ползува сустантивирана партиципска форма- *сѣмирѣѣн* (Ev Rad 26a/22-25 Mt 5,9; Zag 97^v/19-23) од глаголот *сѣмирѣти* - кој го носи основното значењето “помирува”, а потоа и значењето “успокојува”. Сложената форма “миротвориѣѣ” се сретнува само во Синајскиот еухологиум⁴⁵⁸.

Грчкиот глагол *εἰρηνοποιέω*, пак се предава со форми глаголот *сѣмирѣти* (Apost) со кој, како видовме се предаваат и форми од грч. глагол *καταλλάσσω*, но и со форми од глаголот *οὐмирѣти* Apost.

Во официјалниот превод на Светото писмо на македонски јазик грчката придавка *εἰρηνοποιός* се предава исто така со сложена придавка- “миротворец”. Инаку во самиот превод на македонски истава придавка е употребува при предавањето на изразот *τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην* (в.бел 103)

На крајот би сакале да го споменеме глаголот “миротвори” во современиот македонски јазик кој се јавува во официјалниот превод на Светото писмо. Иако на прв поглед се создава впечатокот дека глаголот миротвори е создаден под влијание на грчки оригинал (глаголот *εἰρηνοποιέω*) при самиот превод, сепак сложените лексеми миротворен и,

⁴⁵⁷ Како што може да видиме во споредуваните современи јазици на преводот на св. писмо го имаме следново: TOB.hereux *ceux qui font oeuvre de paix*; NRSV *Blessed the peace makers* .; BUML: *Selig sind die Friedfertigen**помирлив мирољубив (* Andere Übersetzung: “*die Frieden stiften*”*pomiriti*); СПс-х: Благо онима који мир граде СПбг: блажени миротворците;

⁴⁵⁸ cf. Euch 706 7-8 : *сего во радн н сына в<о>жгѣ нарицаетъ ∴ миротвориѣѣ,*

миротворство, посведочени во РМЈ, упатуваат и на самостојно суштествување на глаголот миротвори (в. бел 106) во стандардниот современ македонски јзык.

Современи состојби

Сложената придавка *εἰρηνοποιός* во современиот грчки јазик е сочувана како именка која означува вршител на дејство со значењето “ лице кое воспоставува мир, спокојство, тишина ” и нејзин антоним е именката *ταραχοποιός* “ рушител на мирот и спокојството, бунтовник, немирник”⁴⁵⁹. Во денешниот грчки јазик не се зачувал континуант на глаголот *εἰρηνοποιέω*.

⁴⁵⁹ cf. ΕΛ pg227 s. *εἰρηνοποιός* : που αποκαθιστά την ειρήνην ; *αντίθ.* *ταραχοποιός*.

СЕМАНТИЧКИ РАЗВОЈ (ИНВОЛУЦИЈА) НА ЗБОРОВИ КОИ ГО ОЗНАЧУВААТ ПОИМОТ ТРПЕНИЕ

Развој на значењето трпение кај именката ἄνοχη

При воведните истражувања кои ги спроведовме со цел да ги издвоиме зборовите што требаше да бидат предмет на ова истражување, нашето внимание посебно се задржа на развојот на значењето на зборот ἄνοχη. Иако овој збор се појавува само на две места во Новиот завет и објективно не би можеле да го вброиме во клучните христијански термини, сепак, остварената семантичка промена која е јасно видлива во Новиот завет, нè поттикна подетално да ја проследиме историјата на овој збор, како и да ги согледаме неговите релации со нему семантички сродните зборови (или евентуални синоними). Со други зборови почетните истражувања поврзани со развојот на значењето на овој збор, подоцна станаа повод и за настанувањето на последнава глава од овој труд .

а) зборообразување и основно значење

Морфолошки разгледувано именката ἄνοχη е сложенка од женски род создадена од префиксот ἄνα-, и од и.е. основа *sogh- со вокализам о, која ја покажува глаголот ἔχω. Инаку во грчкиот јазик освен чистата форма ὄχη “”, засведочени се повеќе именки од женски род образувани од истата основа, но со различни префикси како на пр. кот-, ἐξ-, παρ-, μετ- и сл. Значењето на именката ἄνοχη во Етимолошкиот речник на Шантрен се бележи како "*armisitce, repos* (примирје, одмор)". Но, она што е важно за нашево иследување на развојот на значењето на зборот, е семантичката компонента која ја наоѓаме во глаголот ἄνέχω, поточно повообичаениот ἄνέχομαι "*supporter*(*ὑπο*днесува, *ἵρῃ*и)"⁴⁶⁰, како и онаа во подоцна

⁴⁶⁰ За посоченото значење на глаголот ἄνέχομαι индиректно говори и Евстатиј во *Comentarii ad Iliadem*, vol3,pg80, кој пишувајќи ги коментарите во едно многу подоцнежное време, на некој начин покажува дека значењето на ἄνέχομαι *ὑπο*днесувам, *ἵρῃ*ам станало

создадената ретка глаголска придавка ἔκτος “”(од која пак, е создадена и глаголската придавка ἔκτικός "durable (траен)", која фигурира и во сложената глаголска придавка "ἀνεκτός" "supportable(поднослив, издржлив)". Во истава оваа група би требало да вброиме и уште неколку збора: Тоа е пред сè именката ἀνεξία, која се употребувала на Сицилија, потврдена кај Кикеро во неговите Писма до Атик⁴⁶¹. Што се однесува до утврдувањето на самото значење на овој осамен и локално употребен збор, увидовме дека тој едноставно покажува семантичка амбиваленција, односно дека може да содржи две семантички компоненти, кои донекаде меѓусебно се спротиставени. Така во речникот на Софоклес се наведува толкувањето *forbearance*(издржливосῖ, ὑπῤελευσῖ), додека истиот овој збор во речникот на Баји се објаснува како *résignation* (οἰσῖταιување, ὑοῖυσῖтање).

Истата оваа семантичка амбиваленција се јавува и при толкувањето на зборот ἀνεξικακία (Софоклес= *forbearance*, Баји= *résignation*), и припадниците од истата лексичка група, глаголот ἀνεξικακέω (Софоклес = ἀνεξικακος εἰμί; Баји = *etre resigne*) и придавката ἀνεξικακος (Софоклес = ἀνέχομαι κακός) *enduring evil: forbearing*; Баји =*résigne*), од која се изведени првите две лексеми.

Од истата група, но од друга основа на глаголот ἔχω е и зборот ἀνακωχή...(cf. Bailly s. ἀνακωχή· ὁ. ὀχωκή de ἔχω cf. ἀγωχή de ἄγω; dans ἀναχωκή *assim. vocal.*) кој се употребува главно во воено-политичката терминологија, и чие значење се совпаѓа со едно од профаните значења на

подоцна доминантно во грчкиот јазик. Коментарот на Евстатиј се однесува на стихот 321 од Рапсодија Капа каде тој опоменува дека посоченото место од Илијадата е исклучок , а дека повообичаено е споменатото значење на глаголот ἀνέχομαι : Τὸ δὲ « ἀνάσχεο ἄλλαχού μὲν ἀνοχὴν ὑπομενετικήν δηλοῖ, ὡς τὸ «ἀνάσχεο κηδομένη περ (cf II 1,586 МЧА)», καὶ πρὸ ὀλίγων τὸ «ἀνὰ δὲ σχέο», ἐνταῦθα δὲ ἀντὶ τοῦ ἀνάτεινον εἰληπται.(Инаку изразот « ἀνάσχεο» на друго место означува трпеливо понесување (ἀνοχὴν ὑπομενετικήν δηλοῖ) како на пример во изразот “стрпи се мајко ле моја, воздржи , макар и скрбна”)... и тука е значи наместо изразот ἀνάτεινον (крени виоко)...) Инаку содржината на К,321 која е предмет на конкретнава схолија гласи : ἀλλ' ἄγε μοι τὸ σκῆπτρον ἀνάσχεο, καὶ μοι ὄμοσον (Туку ај крени го жезолот ти и заколни се дека....)

⁴⁶¹ cf. Cic Epistulae ad Atticum (Att. 5,11): nam adhuc lenitate dulces sumus et, ut spero, proficimus aliquantum. **sed ego hanc, ut Siculi dicunt, anxian in unum annum meditatus sum.** proinde pugna ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar.(но јас, оваа од жителите на Сикилија таканаречена анексиа, во една година ја спроведував (ја применував), за да не се посрамотам во спорот ако некој би го одложил.

зборот *ἀνοχή*, па во таа смисла понекогаш тој може да биде заменет со истиот збор.

Да му се вратиме сега на нашиот збор *ἀνοχή*, за кој сметаме дека заслужува да си го најде своето место во овој труд токму поради промената на значењето кое тој ја пројавува во Новиот завет. Новото значење кое го добива овој збор се задржало и до денес во грчкиот јазик како негово основно и единствено значење. Тоа е значењето “трпение, поднесување”.

Остварени значења во вонхристијански контекст

а) форми во множина

Од постарите писмени сведоштва за употребата на овој збор, потврдени кај Ксенофон, Демостен и Есхин, како и од примерите за неговата употреба кај историографите од нешто подоцнежено време (Диодор Сикилиски, Плутарх, Дионисиј Халикарнашки, Полианеј, Дион Касиј) го добиваме впечатокот дека овој збор речиси секогаш се јавува со множински форми и при тоа означува еден воено -политички термин.

Синтагмите и контекстите во кои се употребува *ἀνοχαί* главно укажуваат на синонимност или барем за блискост во значењето со зборовите *σπόνδα*, *συνθήκαι* кои спаѓаат во областа на воено-политичката правосудната и делумно од религиозната терминологија⁴⁶².

За значењето на овој збор во плурал наоѓаме податоци во една Ссхолија кон Ајсхин⁴⁶³, каде *ἀνοχαί* се толкува како *одложување на војна̄та за*

⁴⁶² cf. Xen. Mem. 4, 4, 17 τίνι δ' ἂν μάλλον πολέμιοι πιστεύσειαν ἢ ἀνοχάς ἢ σπονδάς ἢ συνθήκας περὶ εἰρήνης; (Кому поскоро непријателите би му го довериле или примирјето, или спогодбата за мир или условите за мир?)

⁴⁶³ Содржината на текстот од говорот на Ајсхин кон кој се однесува споменатата схолија е следнава Aeschines, De falsa legatione, oratio 2, 30, 4: Καὶ τὴν ὑμετέραν ἡδικημένων ὅμως φιλανθρωπίαν διεξήειν, λέγων ὅτι κρατοῦντες τῷ πολέμῳ Περδίκκαν Καλλισθένους ἡγουμένου, ἀνοχάς πρὸς αὐτὸν ἐποιήσασθε, αἰεὶ τινος προσδοκῶντες τῶν δικαίων τεύξεσθαι. Καὶ τὴν διαβολὴν ταύτην ἐπειρώμην λύειν, διδάσκων ὅτι Καλλισθένην ὁ δῆμος ἀπέκτεινεν οὐ διὰ τὰς πρὸς Περδίκκαν ἀνοχάς, ἀλλὰ δι' ἑτέρας αἰτίας. (И би сторил неправда (би ве навредил) кога би преминал преку вашето човекољубие, велејќи дека под водство на Калистен држејќи го Пердика со војната, сте склучиле со него **спогодба за примирје**, постојано очекувајќи дека ќе придобиете некој од праведните. И би се обидел да ја разрешам таа клевета, поучувајќи дека Калистена го уби народот, а не поради **спогодбите за примирје** или поради други причини)

край̑ко време. Во истата схолија се укажува и на истозначноста на формата ἀνοχαί со формата ἀνακωχαί која пак се јавува кај Тукидид⁴⁶⁴.

Значењето “примирје” го објаснуваме со определбите “договорен временски период за прекин на воените дејства” или “недејствување на одреден временски период на двете завојувани страни”. Во нашата дефиниција го додаваме и изразот “одреден временски период” дотолку повеќе што многу често множинската форма ἀνοχαί е придружена со придавка или прилошки израз кој подразбира некаков временски рок⁴⁶⁵, додека видот на договорот кој го подразбира множинската форма ἀνοχαί понекогаш е јасно назначена со додатни синтагми, како на пример, синтагмата περὶ τῆς εἰρήνης и сл.⁴⁶⁶.

Инаку честите синтагмастски врски во со глаголот σπένδομαι даден контекст говорат во прилог за можната семантичка интерференција на формите ἀνοχαί и σπόνδαι. За речиси целата синонимност на ἀνοχαί со σπόνδαι имаме повеќе сведоштва: Пред се ἀνοχαί се врзува многу често со глаголот σπένδεσθαι (или σπένδομαι)⁴⁶⁷. Овој глагол пак најпрвин означувал

⁴⁶⁴ Scholia in Aeschinem Oration 2 scholion 30 ln 5 Laur. Fgm. ἀνοχαῖς] ἀνοχαί εἰσιν αἱ πρὸς ὀλίγον χρόνον ὑπερθέσεις τοῦ πολέμου, **ὅς καλεῖ ὁ Θουκυδίδης ἀνακωχάς**, παρὰ τὸ ἀνέχειν καὶ τέως ἀναβάλλεσθαι. Vat. Laur. BFGim. ἀνοχάς σὺν τὴν ἀναβο-λὴν τοῦ πολέμου πρὸς ὀλίγον χρόνον. Vat. Laur. gim. (ἀνοχαῖς] “ἀνοχαί” се одложувања на војната за кратко време, а нив Тукидид ги нарекува ἀνακωχάς поради (глаголот) *да задржувааш* (τὸ ἀνέχειν) и донекаде *да одложувааш* (ἀναβάλλεσθαι) Vat. Laur. BFGim. значи ἀνοχάς е одложување на војната на кратко време.)

⁴⁶⁵ cf. Plut. Pelop 29,12 καὶ τοὺς ἀπολογησομένους ταχὺ πρὸς αὐτὸν ἔπεμπεν. ὁ δὲ συνθέσθαι μὲν εἰρήνην καὶ φιλίαν πρὸς τοιοῦτον ἄν-δρα Θηβαίοις οὐχ ὑπέμεινε, **σπεισάμενος δὲ τριακονθημέρους ἀνοχάς τοῦ πολέμου** καὶ λαβὼν τὸν Πελοπίδαν καὶ τὸν Ἰσμηνίαν, ἀνεχώρησεν. Али Епаминонда није могао допустити да Тебанци утаначе мир и пријатељство с таквим човеком него, уговоривши само тридесетдневно ратно примирје и добивши Пелопиду и Изменију повуче се натраг ; Polyaneus , Strategemata 2,1,8 Ἀγισίλαος εἰς Ἀσίαν ὅτε διέβη καὶ τὴν βασιλέως ἐλυμαίνετο, Τισαφέρνης ἀνοχάς συνέθετο. αἱ δὲ ἀνοχαὶ **τρεῖς μῆνες**, ἐφ’ ᾧ τε βασιλέα πείσαι, ὅσαι πόλεις Ἑλληνίδες ἐν Ἀσίᾳ, καὶ δὴ αὐτονόμους ἀφεῖναι.

⁴⁶⁶ cf. DH Antiquitates Romanae 3,59: αἱ γὰρ **ἐξαετείς** αὐτοῖς περὶ τῆς εἰρήνης πρὸς Τаркύνιον ἀνοχαὶ **διεληλύθεσαν ἤδη** (*Договоро̑и за мир во ѿрае̑ње од шес̑и месеци* (склучени) со Тарквиниј веќе изминаа...))

⁴⁶⁷ cf. Plut Rom. 19,8: τοιαῦτα πολλὰ τῆς Ἑρσιλίας προαγορευούσης καὶ τῶν ἄλλων δεομένων, **ἐσπείσθησαν ἀνοχαί**, καὶ συνήλθον εἰς λόγους οἱ ἡγεμόνες. αἱ δὲ γυναῖκες ἐν τούτῳ τοῖς πατράσι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τοὺς ἄνδρας προσήγον καὶ <τὰ> τέκνα, προσέφερόν τε τροφὴν καὶ ποτὸν τοῖς δεομένοις, καὶ τοὺς τετρωμένους ἐθεράπευον οἴκαδε κομίζουσαι, καὶ παρείχον ὄραν ἀρχούσας μὲν αὐτάς τοῦ οἴκου, (И откако проговори Ерсилa , а и другите кои молеа, **се даде (свечена) заклетва за мир**, и водачите се согласија. А жените при тоа ги доведоа мажите и децата пред (своите) татковци и браќа, принесоа јадење и пиење на оние што сакаа и им укажаа гостопримливост откако ги наранија понудувајќи им да се одморат дома, и им дадоа да видат дека тие самите владеат дома.

дејство кое се вршело одреден религиозен чин, односно “излева *ἱερὰ* жр̄ѣва *ἔν* при давање заклей̄ѣва”. Подоцна неговото значење се специјализира кон политичката и правната сфера и добива значење “склучува *συνθήκη*”⁴⁶⁸. Сепак, и во подоцнежната литература, каде имаме изрази *σπένδεσθαι ἄνοχαί* како на пример во посочениот цитат кај Плутарх, претпоставуваме дека можеби *ἄνοχαί* станува истозначна со *σπονδαί* и така на некој начин ја задржува старата религиозна, а потоа и политичка димензија во значењето на *σπονδαί*. Самиот контекст покажува дека се работи за *свечен чин за ветӣување* при што *ἄνοχαί*, односно изразот *σπένδεσθαι ἄνοχαί* можеби сеуште рефлектира и извесна религиозна конотација да се даде *свечно ветӣување од две̄ѣе завојувани с̄ѣрани со давање заклей̄ѣва за мир*.

Во грчката литература сретнуваме изрази каде плуралската форма *σπονδαί* подразбира одреден временски рок, односно и таа стои во контекст со изрази кои означуваат одреден временски рок⁴⁶⁹.

Изразите *ποιεῖν ἄνοχάς*, *σπένδεσθαι ἄνοχαί* и сл., во секој случај подразбираат временски рок кога нема војна. Па зато најчесто периодот на *ἄνοχαί* е период за прогрес и напредок. Оттука се чини дека значењето на овој збор семантички се насочува во правецот кој го подразбира значењето и воопшто *ἡρᾱзник*, односно *ἡρᾱзнични денови, одмори, feriae*, чиешто значење не е условено од асоцијација на воено дејство, односно не подразбира *ἡрекинување на војна̄ѣа*⁴⁷⁰.

⁴⁶⁸ За семантичкиот развој на глаголот *σπένδω*, *σπένδομαι* поопширно говори Е. Бенвенист во Речник на индоевропските установи (в. во Посочена и консултирана литература).

⁴⁶⁹ cf. Plut. Marc. Cor. 26,3 : τῶν δὲ δυσωπουμένων, ὅτι σπονδαὶ διέτεις ἦσαν αὐτοῖς καὶ ἄνοχαὶ γεγενημένοι, πρόφασιν αὐτοὶ Ῥωμαῖοι παρέσχον, ἕκ τινος ὑποψίας ἢ διαβολῆς ἐν θέαις καὶ ἀγῶσι κηρύξαντες ἀπιέναι Οὐλοῦσκους πρὸ ἡλίου δύνοντος ἐκ τῆς πόλεως· (А бидејќи тие се колебаа зашто веќе беа договориле со Римјаните примирје на две години и престанок на непријателството, самите Римјани им дадоа повод јавно прогласувајќи на некоја претстава или при одржување на некакви игри, итѡа дали сзаради некаков сомнеж или, пак заради клеветничко наокажување, дека Волшканите мора да го напуштат градот уште пред залезот на сонцето.)

⁴⁷⁰ cf DC Hist. Ro. 39,30,4 : οὐ μέντοι οὔτε τὴν ἐσθῆτα μετημίσχοντο οὔτε ἐς τὰς πανηγύρεις ἐφοίτων, οὐκ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τῇ τοῦ Διὸς ἐορτῇ εἰσιτάθησαν, οὐκ ἐπὶ τὰς ἄνοχάς τὰς Λατίνας, δεύτερον τότε ὑπὸ τινος οὐκ ὀρθῶς πραχθέντος ποιουμένης, ἐς τὸ Ἀλβανὸν ἀφίκοντο,)

б) форми во еднина

Додека во множина именката *ἀνοχή* го покажува значењето *ἡριμირје*, или *договор за ἡριμирје*, а и *ἡразник, слободни денови*, во еднина оваа именка го покажува значењето “*ἡрекин*”. Такво значење имаме на пример во изразот *ἀνοχή πολέμου* кој го сретнуваме често и кај христијанските автори. Така на пр. Јоан Златоуст, говорејќи за разликата помеѓу војувањето со варварите и имагинарното војување против девственоста, во кое непријател е самиот *ἄβολ*, го употребува зборот *ἀνοχή* за кој е многу веројатно значењето “прекин” кое пак, секундарно може да го подразбира и значењето “*одмор*”⁴⁷¹ Значењето “*ἡрекин (на војнаῖα)*” својствено за формите во еднина се закрепнува во веќе споменатата синтаγμα, која подоцна се чини станува и своевиден фразеолошки израз *ἀνοχή πολέμου*, кој на пример се јавува во лексиконот Суда при толкувањето на едно од значењата на зборот *ἐκεχειρία*- “прекинување на непријателството(воено)”⁴⁷².

Во сличен контекст се јавува *ἀνοχή* кај Хесихиј при глосирањето на лексемата *ἐκεχειρία*., од кое забележуваме две значења за лексемата *ἀνοχή*. Едното значење би било “*одмор, целосен одмор, недејствуввање*”, додека другото единствено можно значење е значењето “*ἡрекин*” потврдено токму во изразот *ἀνοχή πολέμου*. Првото глосирање на лексемата *ἀνοχή* упатува на значење кое подразбира психо-физичка состојба, но и на значење кое може да содржи емотивна семантичка компонента или пак, правна конотација *ἡомирување (сῆριјαιῖелување)на некоῖαиниῖе неῖριјαιῖели*, судејќи пред сè според низата од зборовите во кои е сместена

⁴⁷¹ cf. Chrys De paen vol 49, pg 296: *χείρων τοῦ βαρβαρικοῦ πολέμου οὗτος ὁ πόλεμος. Ὁ μὲν γὰρ τῶν βαρβάρων πόλεμος καιρὸν τινα ἔχει ἀνοχῆς ἐν ταῖς συνθήκαις, καὶ ποτὲ μὲν συμβάλλουσι, ποτὲ δὲ οὐ, καὶ τάξεις καὶ χρόνοι εἰσὶν· ἐπὶ δὲ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τὴν παρθενίαν οὐκ ἔστιν ἀνοχή· διάβολος γάρ ἐστιν ὁ πολεμῶν,καὶ οὐδέποτε δύναται ἡ παρθένος τοῦ πολέμου παύσασθαι τοῦτου,.....(А оваа војна е полоша од војната со варварите. Зашто војната на варварите има и извесно време на *одмор (ἡрекин)* при склучување договори, час се обединуваат, час се постројуваат, а при војната против девственоста нема *мир(ἡрекин)*. зашто *ἄволот* е тој кој војува та никогаш девицата не може да се одмори од оваа војна.)*

⁴⁷² cf. Suid *Ἐκεχειρία* · ἀνεσις, ἀργία, συνθήκη, ἔνδοσις, *ἀνοχή πολέμου*. ἡ πρὸς ὀλίγον χρόνον τοῦ πολέμου ἀναβολὴ καὶ ἡσυχία.παρὰ τὸ ἔχειν τὰς χεῖρας, ἐχεχειρία τις οὖσα. Ἰώσηπος· ὥσπερ τοῖς ὅπλοις συμπεφυκότες οὐδέποτε τῆς ἀσκήσεως λαμβάνουσιν ἐκεχειρίαν. (Ἐкеχειρία: одмор, недејствување,спогодба, попуштање, **прекин на војната**. одложување и затишје на војната за кратко време. од изразот да имаш раце(παρὰ τὸ ἔχειν τὰς χεῖρας).Јосиф : како што оние кои се сраснати со оружјето никогаш не земаат одмор од вежбањето)

таа во функција на толкувач на дадениот збор ἐκεχειρία⁴⁷³. При второто глосирање на ἐκεχειρία кај Хесихиј, значењето на лексемата ἀνοχή, според низата во која е уврстена, повеќе упатува на еден политичко-правен термин⁴⁷⁴:

Слично на веќе потврдено значење “прекин ” е и значењето “застој, задршка” кое го согледуваме кај Хермас⁴⁷⁵.

Значењето “ἵρεσῑανок” или евентуално “ἵовлекување” како семантичка компонентата на зборот ἀνοχή, го потврдуваме во употребата на овој збор за посредно толкување на значењето на хомерската лексема ἐρωή⁴⁷⁶, во старите Схолии кон Хомер, кои се однесуваат за 761 стих од Рапсодија Ρο⁴⁷⁷.

Сведоштва кои многу појасно упатуваат на значењето “ἵовлекување” наоѓаме кај Хесихиј, кој глосирајќи го зборот ἀνοκωχή, (за кој видовме дека Тукидид го употребува како синоним на ἀνοχή (в.бел) , го употребува значењето ἀναχώρησις, додавајќи го притоа и зборот ἀνοχή⁴⁷⁸ . Но истиов лексикограф исто така го користи зборот ἀνοχή со значење ἵρεσῑанок. Тоа може да се види во неговиот обид да ја пронајде етимологијата на придавката ἄπαλον⁴⁷⁹.

Во речникот на Мултон и Милигам во кој лексиката на Новиот Завет се расветлува преку лексичкиот материјал потврден во папирусите и во

⁴⁷³ Hesych *ἐκεχειρία: ἀργία ASvg ἀνάπαυσις, ἀνοχή Svg φιλία <τῶν ποτε ἐχθρῶν> bT

⁴⁷⁴ Hesych *ἐκεχειρία: ἄνεσις. ἀργία. συνθήκη. ἀνοχή πολέμου ASvg εἰρήνη (A) S

⁴⁷⁵ cf. Herm Past 82,1: Καὶ ἐτελέσθη ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ ἡ οἰκοδομή, οὐκ ἀπετελέσθη δὲ ὁ πύργος· ἔμελλε γὰρ πάλιν ἐποικοδομεῖσθαι· ἐγένετο δὲ ἀνοχή τις τῆς οἰκοδομῆς. (И во оној ден беше завршено градењето, но не се заврши кулата. и беше потребно повторно да се доградува. И така дојде до некој застој (или прекин) на градењето).

⁴⁷⁶ Содржината на споменатиот стих е следнава: φευγόντων Δαναῶν· πολέμου δ' οὐ γίγνεται ἐρωή. (cf. II 17, 760-761: " Прекрасно оружје многу Данајцӣӣе околу рово̄ӣӣ фрлиле долу бе̄џај̄ӣ, не се ѓледал крајо̄ӣӣ на бојо̄ӣӣ.)

⁴⁷⁷ Scholia in Iliadem *line of scholion 1: ἐρωή δὲ ἡ ἐπίσχεσις. b(BCE`3E`4) (ἐρωή е запирање, престанување) ἐρωή δὲ ἐστὶν ὑποχώρησις, ἀνοχή. Aa (ἐρωή е отстапување, повлекување ἀνοχή)

⁴⁷⁸ cfHesh. ἀνοκωχή· ἀναχώρησις, ἀνοχή

⁴⁷⁹ cfHesch. : ἄπαλον· ἀνοχή ἀπὸ τοῦ παλαίειν (ἄπαλον· ἵρεσῑанување да се старее)

другите некнижевни извори, за овој збор се нотира значењето “одложување”.⁴⁸⁰

Значењето “одложување” за зборот ἀνοχή се потврдува на посреден начин и во лексиконот Суда⁴⁸¹.

Освен прикажаниве, во семантичкиот обем на оваа лексема како што може да забележиме се вкоренило и значењето “(погоден) миг, *opportunitas*”. Ова значење најчесто произлегува од контекстот во кој стои зборот во кој треба да ги побараме определувачите на ова значење. Значењето “(ὑπο)οδεν) *μιγ*” на пример, се јавува кај Диодор Сицилиски⁴⁸². Слично на ова е и значењето “час, миг”, па дури и “погодност, можност” остварено кај Херодијан⁴⁸³. И во Септуагинтата лексемата ἀνοχή (инаку потврдена само преку еден пример) се јавува во значењето *рок, крайнок рок* потврдено и преку преводот кој е предаден во Вулгатата⁴⁸⁴. Како што може да заклучиме од посочените примери, ова значење кое ги допушта определбите како на пр. “ *μιγ, υποοδεν час*” или “*ὑποσιωρ*”, па оттука и “*можност*”, секогаш се остварува во контексти во кои стои одредена негација и во кои имаме глаголи кои означуваат “давање, земање, поседување (има/добива)”. Во таа смисла е и нашата дилема околу откривањето на детерминаторите (определувачите) кои го условуваат остварувањето на споменатото значење. Неможноста прецизно да се дефинира споменатото

⁴⁸⁰ MM pg45 s. ἀνοχή " P Oxy VII. 1068¹⁵ (iii/A.D.) ἀλλὰ ἡμερῶν ἀνοχὴν ἔχω, " and I have a delay of some days" (Ed.).

⁴⁸¹ cf. Suidas: Ἀναβολή: ἀνοχή. Αἰλιανός· Λοξίας δὲ καὶ Ζεὺς πατὴρ ἀναβολὴν θανάτου ἐψηφίσαντο Φαλάριδι ἔτη δύο, ἀνθ' ὧν ἡμέρας Χαρίτωνι καὶ Μελανίππῳ προσηνέχθη.

⁴⁸² DS Bibl hist 11,36,4 : οἱ δ' Ἕλληνες οὐδεμίαν ἀνοχὴν ἔχοντες τοῦ βουλευέσασθαι, συνηναγκάσθησαν ὑπομεῖναι τὴν ἔφοδον τῶν βαρβάρων. (А Грците бидејќи немаа ниту еден миг да се советуваат беа заедно присилени да го издржат (чекаат) нападот на варварите).

⁴⁸³ Herod. Ab exscessu Divi Marci 3,6,10: ἔπεμψε δὲ καὶ χρήματα πλεῖστα ἐς ἀνοικισμὸν τῶν πόλεων ὃς ἦν λυμηνάμενος ὁ Νίγρου στρατός. αὐτὸς δὲ τῆς ὁδοῦ εἶχετο, μηδεμίαν ἀνοχὴν ἀναπαύλης διδοὺς μήτε ἑορταῖς μήτε καμάτοις, κρύους καὶ θάλλπους ὁμοίως καταφρονῶν. (Испрати и многу пари за да се преизградат градовите кои ги беше оштетила (нагрдила) војската на Нигер. А тој тргна на пат не давајќи никаква можност за одмор ниту за празнување, ниту за работење, не осврнувајќи се ниту на студот, ниту на жегата)

⁴⁸⁴ 1Macc 12,25 Καὶ ἤκουσεν Ἰωνᾶθαν ὅτι ἐπέστρεψαν οἱ ἄρχοντες Δημητρίου μετὰ δυνάμεως πολλῆς ὑπὲρ τὸ πρότερον τοῦ πολεμῆσαι πρὸς αὐτόν. καὶ ἀπῆρεν ἐξ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀπῆντησεν αὐτοῖς εἰς τὴν Αἰμαθίτιν χώραν· οὐ γὰρ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀνοχὴν τοῦ ἐμβατεῦσαι εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ. Vulg... non enim dederat eis **spatium** ut ingrederentur in regionem eius.(СПМК: Маки не им даде време да влезат во неговата земја).

значење ја потврдуваме и преку споредбата на толкувањата во специјализираните речници за лексемата ἀνοχή како заглавна лексичка единица. Така на пр. во речникот на Бауер, во кој се упатува токму на споменатиот стих од Септуагинтата се наведува значењето d. Frist, *рок, време*⁴⁸⁵. Во речникот на Софоклес се даваат две можности за значењето на овој збор- *opportunity, time*. Во Грчко-англискиот речник на Септуагинтата (GELS), пак се приведуваат значењата “олеснување, починка, застој”⁴⁸⁶. Значењата *време, љубовно време* понудени кај Бауер и Софоклес воопшто не се регистрирани во Патристичкиот речник на Лампе, иако токму едно вакво значење се појавува, според наше мислење се јавува кај Дидим Слепиот (види подолу).

Значењата што можевме да ги потврдиме за овој збор, сметаме дека на некој начин се во одредена семантичка корелација со значењето на ἀνοχή во Новиот завет. Тоа беа главно значењата “примирје” или “договор за примирје”, “повлекување”, “прекин”, “одмор”, “погоден час или место”, “можност”.

Во врска со значењата “пуштање, попуштање”, упатуваме на слично значење, остварено кај Грегориј Нисиски каде лексемата ἀνοχή на која се надоврзува синтагмата λώφησις τοῦ πάθους повеќе означува “телесна или можеби душевна состојба, - “стивнување, попуштање, опуштеност”⁴⁸⁷.

Во медицинската терминологија го препознаваме значењето *ψύχαισις*, *ублажување, смирување*, па дури и *ψύχαισις*, при што ἀνοχή подразбира телесна или психичка состојба. Така на пример Орибасиус, говорејќи за начинот како треба да му се пристапи на лекувањето на надразнетоста, дава практични совети кои би требало

⁴⁸⁵ Walter Bauer, *Wörterbuch zum Neuen Testament* (zu den Schriften des Neuen Testament und der übrigen urchristlichen Literatur), Berlin 1952. Она што би сакале да додадеме е дека под одредницата ἀνοχή во овој речник под број еден се наведуваат значењата : d. Aufhalten, d. Hemmung, d. Aufschub, d. Frist. Претпоставуваме дека ова последново се однесува на споменатото место од 1Macс12,25)

⁴⁸⁶ cf. GELS sub ἀνοχή- *relief, respite, pause*

⁴⁸⁷ Greg Nyss. In sanctum Pascha Vol9,pg263 ... καὶ οὐδεμία τῶν πραττομένων αἰσθησις ἐπιγίνεται· ὀλίγον δὲ ὕστερον, ὅταν ἀνοχή τις καὶ λώφησις γένηται τοῦ πάθους, ὥσπερ ἄρτι ζωοποιηθεὶς ὁ ἄνθρωπος διανίσταται κατὰ μικρὸν εἰς . (.. И при тоа нема никаков осет за она што се направило. Но малку подоцна, кога настанува некакво *сбивнување и смирување на сипрадањето*, човекот како штотуку оживеан се крева за кратко време....)

лекарот да ги примени, напоменувајќи дека "... ако не насџане никакво ѓовлекување, (ние би рекле смирување, ублажување), ѓоѓаш , надежѓа е мноѓу мала", па понатаму тој ги дава и последните совети до лекарот⁴⁸⁸

Остварени значења во Новиот завет

Во Новиот завет именката *ἀνοχή* се спомнува само на две места и тоа во посланието на Светиот апостол Павле до Римјаните. Сиѓето во кое е сместена оваа лексема во Ro 2,4 претставува своевидна опомена и потсетување до христијаните за претстојниот Божји суд кој ќе се открие на Денот кога Бог ќе ја покаже својата правда и својот гнев⁴⁸⁹. Споредбата со преводот на Светото писмо на македонски јазик како и со Вулгатата упатуваат на значењата “кротост” или “трпение (*patientia*)”.

Во посланието до Римјаните (Ro 3,26)пак, оваа лексема се јавува во синтагмата *ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ*, која според преводите со кои го споредиме грчкиот оригинал се чини дека има специфично значење. Споменатава синтаagma освен психолошка, семантички подразбира и временска определба. Во таа смисла би ја предложиле определбата “трпеливост, поднесување во времетраење на одреден период”⁴⁹⁰. Гореспоменатата

⁴⁸⁸ cf. Orib. Ecl. med. 36,4 μηδὲν δ' ὑπείκοντος τοῦ παροξυσμοῦ, τὰ μὲν ἄκρα σιναλισμῷ καταληπτέον σικύαν τε κολλητέον τοῖς ὑποχονδρίοις. μὴ γενομένης δὲ μηδὲ πρὸς ταῦτα ἀνοχῆς, ὀλιγίστη μὲν ἐλπὶς, ὅμως δὲ θαρσαλέως ὁ ἱατρὸς καστόριον βιαζόμενος ἐγχείτω.... Истиот текст се наоѓа и во делото Synopsi ad Eustathium filium 8,3,4, како и кај подоцнежниот пишуваач Paulus Aeginita од VII век во делото : Epitomae medicae libri septem 3,13,2

⁴⁸⁹ cf. Ro (2,3) λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὃ ἄνθρωπε ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας καὶ ποιῶν αὐτά, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ; (2,4) ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; (СПМК: Ro (2,3-4) Зар мислиш, о човеку дека ќе го избегнеш Божјиот суд ти, кој ги осудуваш оние, што прават такви работи, какви што правиш и сам? (2,4) Или, пак, го презираш богатството на Божјата благост, **кротост** и долготрпеливост , не разбирајќи дека Божјата благост те води кон покајување?)cf Vulg: An divitias bonitatis eius, et **patientiae** et longanimitatis contemnis?

⁴⁹⁰ cf. Ro 3,23-26 πάντες γὰρ ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, (24) δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·(25) ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων (26) ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ, πρὸς τὴν ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ ἐν τῷ νῦν καιρῷ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον καὶ δικαιῶντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ. (СПМК: Ro3,23-26: (23) сите згрешија и се лишени од славата Божја. (24)Но ќе се оправдаат преку дар, со Божјата благодат, а преку откупот во Христа Исуса, (25) Кого Бог Го определи со крвта Своја да биде милостивна жртва преку верата, за да ја покаже Својата правда во опростувањето на поранешните грехови, **во времето на Божјото долготрпение**, (26) та да ја покаже Својата правда во сегашното време, дека Он е справедлив и дека го оправдува секого што верува во Исуса.)

забелешка за значењето (временска определба) на *ἀνοχή* во Ro 3,26 се потврдува во македонскиот превод на Светото писмо: Изразот *ἐν τῇ ἀνοχῇ* тоу *θεοῦ* сфатен, онака како го денотиравме, го наоѓаме и во некои преводи на Светото писмо на други јазици⁴⁹¹. Можеби вметнувањето на зборот *време* со кој кон значењето на оваа синтагма ѝ се дава и временска определба, *времеѝпраење*, е условена од предлогот *ἐν*, кој може да означува времетраење, а исто така и од севкупниот контекст во кој стои овој израз. Така што можно е изразот "... διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προϋεγρονότων ἁμαρτημάτων ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ, во која се спомнуваат претходно станати гревови, во изминатото време, да е спротиставен на изразот "πρὸς τὴν ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ ἐν τῷ νῦν καιρῷ"⁴⁹² па оттука во синтагмата *ἐν τῇ ἀνοχῇ* тоу *θεοῦ* да се подразбере и семантичката одлика *време*, *времеѝпраење*.

Во Вулгатата изразот *ἐν τῇ ἀνοχῇ* тоу *θεοῦ* во Ro 3,26 се преведува со изразот **in sustentatione Dei**. Инаку, именката *sustentatio* има основно значење *задржување*, *одложување* и многу ретко *воздржување* (*ѝоднесување*). Лактантиј, пак изразот *sustentatio sui* го изедначува со значењето на зборот *patientia*⁴⁹³. Но, бидејќи во Вулгатата станува збор за синтагматска употреба - *sustentatio Dei*, тогаш не е сосема извесно дали значењето на *sustentatio* во Ro 3,26 може да биде изедначено со значењето кое го има зборот *patientia* воопшто.

Во секој случај и од самата споредба на преводите на Новиот завет на други јазици со грчкиот изворен текст, станува очигледно дека *ἀνοχή* добива едно ново, поинакво значење во споредба со оние што веќе ги проследивме и ги набројавме.

Посебното значење кое овој збор го добива во Новиот завет отворено се истакнува и во Гримиовиот речник. Така, кон основното толкување на *ἀνοχή* со речиси синонимните зборови *toleratio* и, *patientia*, додадени се и забелешките кои стриктно упатуваат на неговото посебно, поинакво

⁴⁹¹ cf. СПс-х; СПбг.; СПцсл.; NZ(R); NZ(DF); Vulg: NRSV.; TOB.; BUML.;

⁴⁹² Значи изразот " со ѝроѝуѝѝање на ѝреѝходно сѝанатѝѝѝе гревови во времеѝо на Божеѝѝо ѝоднесување", наспроти изразот "за доказ на неѓоваѝѝа ѝраведностѝ во сеѓаѝноѝѝо време"

⁴⁹³ Lact 6,18,32, quae sustentatio sui recte patientia nominatur.

значење во споредба со значењето кое го има истиов збор во профаниот грчки јазик⁴⁹⁴. Значењето кое го покажува ἄνοχη на посочените места во Новиот завет треба да е во корелација со медијалните форми што ги покажува глаголот ἀνέχω. А овие значења глаголот ἀνέχωми ги пројавува уште кај Хомер⁴⁹⁵ (в.бел.).

Во Речникот на Бауер семантиката на зборот ἄνοχη е поделена во две содржини. Првата ги опфаќа значењата кои и ние веќе ги потврдивме (sc. *Aufhalten, d. Hemmung, d. Ausschub, d. Frist* (задржување, зајиурањ; ирејрека, ирекин; одложување; рок). Втората содржина ги опфаќа значењата *die Zurückhaltung* (воздржливост, резервираност); *die Nachsicht* (милостивост, попустливост; трпеливост). За изразот ἐν τῇ ἄνοχῃ τοῦ θεοῦ во овој речник се дава толкувањето *während d. Zeit d. gottl. Nachsicht*. (Во иекој на времето на божјата иоусџливосџ, милосџ).

Како што може да се забележи, податоците што ги добиваме од двава речника за значењето на зборот ἄνοχη во Новиот завет се приближно исти. И во двата речника е назначено дека овој збор во Новиот завет се појавува со поинаква семантичка содржина, од онаа која вообичаено тој ја покажува во профаната литература, а и во христијанската литература. Кон ова укажуваме дека според толкувањата дадени за значењето на именката ἄνοχη, во Гримовиот речник се употребуваат само два збора т.е. именката *toleratio*, како имеката *patientia* “” која пак во истиот речник се ползува и за толкувањето на значењето зборот ὕπομονη. Овој податок, пак ни ја наметна претпоставката за синонимијата на лексемата ἄνοχη со лексемата ὕπομονη. Оваа вторава која многу често се употребува во Новиот завет е и термин за еден многу значаен христијански поим на кој посебно се осврнуваме во вој труд.

Во семантички конципираниот простор на лексиката на Новиот завет според главни семантички полиња и внатре во него соодветни семантички потполиња, зборот ἄνοχη заедно со глаголот ἀνέχωми стои во генералното семантичко поле под број 25 а со назив *Attitudes and Emotions* и во семантичкото подполе 0= *Patience, endurance, perseverance*. На таа

⁴⁹⁴ LNT v.s. ἄνοχη "hoc significatu tantum Ro 2,4. et 3,26 (apud Graecos inhibitio, dilatio ab ἀνέχω inhibeo.)

⁴⁹⁵ Види бел. бр.1 Биди претпазлива не е баш така

семантичка скала пред именката ὀνοχή и глаголот ἀνέχομαι стои придавката ἀνεξίκακος, додека по нив, по одредницата 27.171 стои придавката ἀνεκτός. Дефиницијата со која се одредуваат семантичките дистинкции на ὀνοχή и глаголот ἀνέχομαι е " *to be patient with in the sense of enduring possible difficulty*" додека глосирањето, или т.н глосичката дефиниција гласи " *to be patient with, to have patience, patience*". Именката ὀνοχή се појавува само на ова место во семантичкиот речник на Новиот завет, додека глаголот ἀνέχομαι освен во оваа, се вбројува уште и во една друга семантичка локација . Имено овој глагол со своето второ значење влегува и во генералното семантичко поле бр. 31.: "Hold a View, Believe, Trust" и во подполето G= Accept as a True (31.50-31-57). Неговата семантичко-дистинктивна дефиниција е " *to continue to accept as a valid or true*" додека неговата глосичка дефиниција е " *to accept , to receive*".

Она што ние го воочуваме во врска со ваквото распоредување и што сакаме посебно да го истакнеме, е фактот дека и на двете места во Посланието до Римјаните зборот ὀνοχή се однесува исклучително на една **Божја особина**. Затоа сметаме дека овој збор токму во Новиот завет најпрвин добива теолошка конотација. Комплексно развиеното значење на зборот ὀνοχή како *patientia, tolerantia*, или *sustentatio* најпрвин се употребувало во теолошка смисла, а потоа и во профана . Впрочем, и во литературата кај христијанските писатели (какошто тоа ќе го илустрираме подолу) овој збор најчесто експлицитно или имплицитно го подразбира атрибутот (или семантичката компонента) τοῦ θεοῦ.

За самото значење на овој збор во споменатите контексти, особено во Ro 2,4 наоѓаме многу корисни сугестии во Прирачникот кон Павловото послание до Римјаните⁴⁹⁶. Во овој прирачник се вели дека ὀνοχή и μακροθυμία, кои стојат во една синтагма во Ro 2,4 се всушност синоними. Па затоа за нив во дадениов случај се предлага ὀνοχή да биде преведена како *tolerance* додека за μακροθυμία се препорачува преводниот еквивалент,

⁴⁹⁶ B.M. Newman, E.A. Nida, A HANDBOOK ON Paul's Letter to the Romans, United Bible societies, New York , 1973, pg. 33-34. Овој прирачник е дел од едицијата UBS Handbook Series главно е подготвен за преведувачи, но исто така е полезен и за сите оние кои сакаат подобро да ја раберат содржината на Светото писмо. Неговата полза е од особено голема важност бидејќи обезбедува детални коментари кои за значајни егзегетски, историски, културни и лингвистички информации за одделни книги од Светото писмо.

зборот *patience*. Според она што следи во понатамошното образложување може да ја препознаеме разликата помеѓу овие два збора кои се толку блиски со својата основна семантика:" If any distinction in meaning is to be sought, the first (sc. τῆς ἀνοχῆς) **refers to God's act of holding back his punishment**, while the second (sc.μακροθυμίας) refers to God's willingness to endure man's rejection of him" (B.M. Newman, E.A. Nida,33). Според цитираново јасно е дека ἀνοχή во себе не содржи семантичка компонента на емоција или ментална состојба туку повеќе означува физичка состојба или можеби конкретна постапка. Затоа, за оваа лексема во посочениот контекст (Ro 2,4) ја даваме определбата “времетраење кое се дава (од Бога) за да се пролонгира, односно да се одложи настапувањето на нешто немило, непријатно”. За лексемата μακροθυμία во истиот контекст може да се препознае и ментална-волунтативна компонента, односно “настроеност, подготвеност, (Божја) да се истрае нечие игнорирање и непочитување”. Разложувајќи го семантички ἀνοχή на овој начин, можеме да ја согледаме врската со значењето, *одложување* кое, како што веќе прикажавме, се употребува и во профаната литература.

За ἀνοχή во Ro 3,26 предаден во изразот ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ во споменатиот прирачник во рамките на еден слободен превод како преводен еквивалент се предлага следново образложение : "In the past, **he was patient** and overlooked men's sins" . Предложеното решение се чини дека е лесно произлезено бидејќи во овој контекст ἀνοχή стои самостојно, неповрзано со зборови кои имаат слична или иста семантичка содржина.

Согледувајќи го фактот дека во преводите на Новиот завет во други јазици овој ист грчки збор се предава со поинакви изрази, пред нас се отвори прашањето дали ἀνοχή во Ro 2,4 и Ro 3,26 имаат иста семантичка вредност. Ова дотолку повеќе што во Вулгатата во Ro 2,4 се јавува преводниот еквивалент *patientia*, додека во Ro 3,26 тоа е *sustentatio*. Во СПс-х Ro 2,4 = *κροῖσσι*, а Ro 3,26 у *божјем ἵπодношењу*. Интересно е што во македонскиот превод на Светото писмо, изразот ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ се предава со изразот **во времето на Божјото долготрпение**. Овој последниов како да ја потврдува или семантички ги соединува (ги вкрстува) зборовите ἀνοχή и μακροθυμία).

Остварени значења во христијанската литература

Особеноста и посебноста на значењето на овој збор се чини дека ја почувствувал и Ориген. Тој во своите Коментари кон Римјаните на некој начин ги поврзува стиховите од Ro 3,26 и Ro 2,4. И така, најпрвин објаснувајќи која е целта на поставувањето на Христа како жртва, посочува и на дистинктивната на зборовите *πάρεσις*, *συγχώρησις* и *ἄφεσις*, за да упати на контекстот од Ro 2,4 и да го објасни именувањето на зборот *ἀνοχή* кој стои помеѓу зборовите *χρηστότης* и *μακροθυμία*⁴⁹⁷.

Контекстот на Новозаветниот стих од Посланието на апостолот Павле до Римјаните 2,4(-9) каде зборот *ἀνοχή* го наоѓаме во синтагмата која ја сведуваме *καταφρονεῖν τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας* " да го занемариш богатството на неговата благост и кротост и долготрпение " е многу често цитиран кај христијанските автори и тоа во еден подолг временски период, започнувајќи од Ориген до Јоан Дамаскин⁴⁹⁸. Чести се исто така и парафразите кои алудираат на овој стих⁴⁹⁹.

⁴⁹⁷ Cf. Orig. *Comentarii in Romanos* (III 5v7)pg 162: Οὐκοῦν αἵματι ἐξιλάσεται ὁ ἱερεὺς περὶ πάσης τῆς συναγωγῆς ἵνα | ἄφεθῇ αὐτοῖς *** ἐν αὐτῷ ἐστὶν καὶ τὸ ἱλαστήριον καὶ ἀρχιερεὺς καὶ τὸ θυόμενον ὑπὲρ τοῦ λαοῦ *** ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ ἑαυτοῦ αἵματι, ἱλαστήριον δὲ διὰ τὴν πάρεσιν τῶν γεγονότων ἁμαρτημάτων, ἵνα πάρεσις γένηται τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων, τούτέστιν συγχώρησις | καὶ ἄφεσις, τοῖς πιστεύουσιν *** ἐκ γὰρ τῶν παρακειμένων λέξεων τοῦ τε πλούτου τῆς χρηστότητος καὶ τῆς μακροθυμίας καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν ὀνομασθεῖσα ἀνοχήαίνει παρὰ τὸ ἀνέχεσθαι πεποιημένη *** (Значи со крвта ќе се помоли свештеникот за сето собрание за да им се прости*** во него е и помирителната жртва, и првосвештеникот и она што е жртвувано за народот*** (Него)Кого Бог Го определи со крвта своја да биде милостивна жртва преку верата (Ro 3,25), за да настане *πάρεσις* (пропуштање) на претходно станатите гревови, т. е. *συγχώρησις* (простување) и *ἄφεσις*(отпуштање), за оние кои веруваат зашто од редоследот во кој се подредени зборовите на богатството на благоста и долготрпението и помеѓу нив е такапаречениот збор *ἀνοχή* создаден од τὸ ἀνέχεσθαι " да носиш трпеливо")

⁴⁹⁸ Цитирање на споменатиот стих го сретнавме кај Следниве автори кои ги наведуваме по хронолошки редослед: во следниве дела: **Origenes**: *Contra Celsum* 4,72; *De principiis* 3,6; 3,1,11; *Filokalia* 21,5;27,10; *Commentarii in Romanos* 2,10; *Fragmenta in Psalmos* 1-150 (Ps.36 vs.21; *Fragmenta e comentariis in Exodium* 12,280. **Eusebius** : *Comentaria in Psalmos* vol 23,pg 260 , pg 273 et pg 993. **Didymus Caecus** :*Comentarii in Job* frg.368. *Comentarii in Zachariam* 2,187; *Comentarii in Psalmos* 29-34.; **Basilius Caesariensis** :*Prologus* 4 vol 31,900; *Regulae morales* vol31,pg 701; **Joannes Chrysostomus** : *De Lazaro* vol 48,pg 998; *Ad Populum Antiocheum* vol49,pg134; **Macarius-Symeon** :*Sermones* 64 (collectiotB) hom 49,4,8; *Homiliae spirituales* 50 (collectio H) hom 4; **Theodoretus**: *Quaestiones in Octateuchum* pg309; *Interpretatio in Daniele* vol 81,pg 1368; *Interpretatio in XIV epistulas Sancti Pauli*; **Joannes Damascenus**: in *Epistula Pauli* vol 95,pg 452 etc.

⁴⁹⁹ cf. Ignatius *Epist.* 11,11,1 : Ἐσχατοὶ καιροὶ λοιπὸν εἰσιν. αἰσχυνθῶμεν, φοβηθῶμεν τὴν μακροθυμίαν τοῦ θεοῦ. μὴ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καταφρονήσωμεν.(Настапуваат последните времиња; да се посрамиме и да страхуваме од Божјото

ἀνοχή како божја одлика, теолошка димензија = μακροθυμία (?)

За да ја согледаме теолошката димензија на лексемата ἀνοχή, во разгледуваните нам достапни контексти се обидовме да направиме одредена систематизација на начинот на кој се употребува оваа лексема кај одреден број христијански автори. Во еден контекст кај Ориген во кој оваа лексема се употребува самостојно го препознаваме конотираното значење “давање поштеда на одреден период” кое е содржано во основното значење на оваа лексема - “трпение”⁵⁰⁰.

Во христијанската литература чести се контекстите во кои лексемата ἀνοχή како означител на Божја особина се јавува како објект во синтагма каде предикат се форми (лични или именски) од глаголот καταφρονεῖν, а субјект е човекот, односно смртникот, кој се дрзнува против Божјата ἀνοχή⁵⁰¹.

Освен Божја, лексемата ἀνοχή подразбира и особина својствена за Христа. На таква Христова особина веројатно мисли и Јоан Златоуст, употребувајќи ја ἀνοχή во посочениот контекст и претставувајќи ја како сила со која Тој (Христос) се бори против Сатаната. Значењето на ἀνοχή кое произлегува од дадениот контекст денотираме со “*σῴπρῖливος*” “*исῴπραјнос*”, па дури и со *υῴорнос*⁵⁰².

долготрпение. Да не го презреме богатството на Неговата благодат и трпеливост).Алузии или парафрази на стихот Ro2,4 наоѓаме кај Василиј Кесариски, *Homiliae Super Psalmos* vol 29,pg 332; и во делото *Quod deus non est auctor malorum* vol 31 pg341; понатаму кај Origen во *Homilia in Ieremiam* 20,4; во *Commentarii in Matthaei* 15,11; кај Јоан Златоуст во *In epistulam ad Philippenses* vol 62,239 како и во *De paenitentia* vol60,698.Парафраза на Рим 2,4 Наоѓаме и кај Историографот и епистолограф од VII век Теодилкт Симоката во *De vitae termino* 3,103.

⁵⁰⁰ Orig Frg in Jer frg 68,ln33 τῶν οὖν πονηρῶν τὸ θυμίαμα, φησὶν, οὐκ ἡδύνατο κύριος ἔτι φέρειν, καθάπερ ἡμεῖς κἄν ὑπομείνωμέν τινα δυσωδίαν, ἀλλ' οὐσαν πλείονα φεύγομεν. καὶ ὁ θεὸς οὖν μέτρον ἀνοχῆς ἔχων, <μη> μετανοοῦντας μετέρχεται. (А пак Бог, кој има мерка за трпение(=давање ὑπομῖπeдa до одреден ὑepиoд?), ги казнува оние кои не се покажуваат.).

⁵⁰¹ cf. Basilus *Quod deus non est auctor malorum* Vol 31 pg 341: Διὰ τοῦτο ἀπὸ μικροτέρων πληγῶν αἰεὶ προστιθεῖς καὶ ἐπιτείνων τὰς μάστιγας, οὐκ ἐμάλαξεν αὐτοῦ τὸ ἀνυπότακτον, ἀλλ' εὗρισκεν αὐτὸν καὶ τῆς ἀνοχῆς τοῦ Θεοῦ καταφρονοῦντα, καὶ τοῖς ἐπαγομένοις αὐτῷ δεινοῖς ὑπὸ τῆς συνηθείας ἐμμελετήσαντα.; Chrys. In epistulam ad Philippenses vol 62,239 Καὶ πῶς Θεὸς σὺ παρεστὼς γελάς καὶ ἀναπύπεις, καὶ οὐ δέδοικας οὐδὲ φόβισεις; Μὴ δὴ τῆς ἀνοχῆς αὐτοῦ καταφρόνει· πρὸς γὰρ μετάνοιαν σε ἄγων μακροθυμεῖ· ; *Romanus Melodus Cantica hymn* 7,2 «Ἐγὼ καταυθεντήσω καὶ κολάσω τὴν ἀσέβειαν τῶν παροργιζόντων σε· τῆς γὰρ πολλῆς σου ἀνοχῆς οὗτοι πάντες κατεφρόνησαν καὶ οὐκ ἐλογίσαντο σὲ πατέρα τὸν εὐσπλαγχνον·

⁵⁰² Chrys. De nativitate In 65: Οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐσαγγήνευσεν, τὸν διάβολον διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης κατεπάτησεν, τὸν Σατανᾶν διὰ τῆς ἀνοχῆς αὐτοῦ ἐσκύλευσεν, καὶ τοῖς τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάττουσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἡτοίμασεν.

Посочуваме и контекст во кои лексемата *ἀνοχή*, односно значењето кое таа го подразбира е предмет за восхит. Во таквите контексти оваа лексема се јавува како *genetivus exclamationis* заедно со други Божји доблести⁵⁰³. Во речиси иста синтаксичка форма, овој збор поврзан со нему блискиот по значење *μακροθυμία* го употребува и Јоан Дамаскин, а се однесува на Христовата⁵⁰⁴.

Значењето на синтагмата *καταφρωνεῖν τοῦ πλούτου καὶ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ* (sc. *τοῦ θεοῦ*) *καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας ...*, на некој начин може да се денотира и во оние контексти во кои христијанските автори го цитираат Ro 2, 4. Така, на пример во Оригеновите Фрагменти кон Псалмите изразот *οὐ παύσεται τοῦ κατοικτερεῖν αὐτόν, καὶ δίδοναι τὰ παρ' ἑαυτοῦ "...* може да се смета како антоним на изразот *καταφρωνεῖν τοῦ πλούτου καὶ τῆς...* “презира (Божје) богатство и благост и трпение и долготрпение”. И токму преку овој израз во кој се предадена и временска определба *οὐ παύσεται τοῦ κατοικτερεῖν αὐτόν* = *αἰεῖ ἔχειν ἀνοχήν* да се објасни семантичката содржина на *ἀνοχή*⁵⁰⁵.

Слично објаснување за кое сметаме дека на некој начин го денотира нараздвојното *ἀνοχή καὶ μακροθυμία*, каде е видливо разлагањето *ἀνοχή θεοῦ* = *ἀνέχεται ὁ Θεός* наоѓаме кај Јоан Златоуст. Тој имено *Ad populum Antiocheum*, најпрвин цитирајќи го стихот од Ro 2, 4 се чини дека го објаснува изразот *ἀνοχή τοῦ Θεοῦ* кој на овој начин би можеле да го означиме и како “*сѫрѣливо чекање*”, или “*ѿовѣорно давање шанса*”⁵⁰⁶

(А така направи и Христос: Луѓето преку (заради) човек ги фати со мрежа, клеветникот со понизноста го презре (го стави под нозе), Сатаната со Неговата **стрпливост** го расоблече, и на тие што ги чуваат неговите заповеди им го подготви Царството божјо).

⁵⁰³ **Romanus Melodus Cantica hymn. 46,12,9** ψηλαφήσαι με θέλεις; Ψηλάφησον λέγων· Κύριος ὑπάρχεις καὶ Θεὸς ἡμῶν.« Ὡ τοῦ θαύματος, ὃ τῆς ἀνοχῆς, ὃ τῆς ἀμέτρου πραότητος· (Сакаш да ме погалиш . Бев погален и реков Господи Бог си наш, О какво чудо, о каква благост, о бескрајна кроткост)

⁵⁰⁴ **IoD Epistula ad Teophilum vol 95,381:** Ὡ τῆς ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν οὐχὶ ὁ Θεὸς ἐπιζητήσει ταῦτα; ναὶ πάντως·

⁵⁰⁵ Origenes: *Fragmenta in Palmos* (Ps36 vs 21): πλὴν κἂν εἰ οὕτω διατεθείη, φησὶν, ὁ δίκαιος καὶ ἀγαθός, δηλονότι Θεός, οὐ παύσεται τοῦ κατοικτερεῖν αὐτόν, καὶ δίδοναι τὰ παρ' ἑαυτοῦ, ἵνα λοιπὸν λέγῃται πρὸς αὐτόν. Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς; καὶ τὰ ἐξῆς.

⁵⁰⁶ Οὕτω καὶ Παῦλος ἐκέλευσε λέγων· Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; Διὰ γὰρ τοῦτο ἀνέχεται, φησὶν, οὐχ ἵνα χεῖρων γένῃ, ἀλλ' ἵνα μετανοήσῃς· (Така заповеда и Павле

Како што за изразот *ἀνοχή* *θεοῦ* на некој начин покажавме дека се разложува и идентификува со изразот *ἀνέχεται* ὁ Θεός кај Јован Златоуст, доколку би постоела *ἀνοχή* *ἀνθρώπου*, семантичката содржина на таквата *ἀνοχή* би можела понатаму посредно да се сведе на изразот *πάντας φέρειν πρῶως* (*сиѝе да ги ѱоднесуваи мирно*). Ваквото споредно заклучување го изведуваме, повикувајќи се на една содржина која ја пронајдовме во Коментарите на Евсебиј кон Псалмите. И уште нешто. Кон изразот *ἀνοχή* кај *μακροθυμία* сфатени како Божји својства се додава и зборот *σιγή* - *молчење*. Додавањето на овој збор кон речиси неразврзливата спомената синтаγμα на некој начин упатува и на други поврзувања со нивната семантичка содржина, односно “молчење” или “нарочно недејствување”⁵⁰⁷.

Синтагмата во која стојат заедно поврзани двата многу блиски синоними *ἀνοχή* кај *μακροθυμία* Јован Дамаскин ја изедначува со *ὑπέρθεσις*-, “одложување”⁵⁰⁸

Додатното значење “недејствување”, “целосна пасивност”, содржана во зборот *ἀνοχή* во христијанската литература, ја препознаваме кај теологот Атанасиј. Од неговите *Изложувања кон Псалмиѝе* на едно место, онака како е предаден овој збор, би можеле да ја претпоставиме конотацијата која подеднакво може да подразбира а пасивно или активно значење односно “недејствување” или “давање поштеда”. Таквата конотација се препознава во втората реченица од посочениот контекст, изразена во

велејќи: (следи Ro 2,4) Заради тоа, вели, (Бог) **τρπι** (sc. трпеливо чека, *или*, дава повторна можност), не за да станеш полош, туку за да се покаеш.).

⁵⁰⁷ cf Eus. Comm in Ps vol 23,pg 993. Τὰ δὲ αἷτια τῆς σιγῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας παιδεύει ὁ Ἀπόστολος γράφων· (Причините за Божјиот молк и стрпливост и долготрпение поучува(ат) вели Апостолот кој пишува(.... следи Ro 2,4)...) Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει· Ἀλλὰ σὺ μὲν, φησὶν, ὡς Θεὸς πάντων ἀνεχόμενος, πάντας φέρεις πρῶως, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀσεβῇ καὶ ἁθεα ἁμαρτάνουσι, καὶ κατὰ σοῦ τοῦ Θεοῦ βλασφημοῦσι, σιωπᾷς· (Но ти, вели, како Бог кој трпи се, *сиѝе мирно ги ѱоднесуваи* и кон оние кои нечестиво и безбожно грешат, и хулат против твојот Бог, молчиш).

⁵⁰⁸ IoD Comm in Ep Pauli vol 95,452 «Λογίζη δὲ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ; Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; (Ro2,3-4)»

Ἀνθυποφορά· ἀλλὰ τέας οὐ κολάζομαι, φησὶν· ὁ δὲ τὴν ὑπέρθεσιν οὐκ εἰς συγγνώμην, ἀλλ' εἰς μείζονα κόλασιν κατασκευάζει, τοὺς μὴ βουλομένους δι' αὐτῆς χωρεῖν εἰς μετάνοιαν. (Размисли си човеку, секој кој ги суди оние кои прават такви нешта, и правејќи ги истите, дека ти ќе ја одбегнеш Божјата казна? Ro 2,4.... Одговор: но дотогаш, вели, нема да бидам казнет. а тој **одложувањето** не заради опростување (?), туку за поголема казна го подготвува, за да преку неа ги одведе до покајание оние кои не сакаат (да се покајат))

метафорична смисла, а синтаксички со употреба на апсолутен генитив (μη ὑψουμένηςτῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ)⁵⁰⁹ .

Конотацијата “пасивност, целосно недејствување” се чини дека ја среќаваме кај истиот автор, а таа произлегува од поширокиот контекст⁵¹⁰.

Слична тема како претходната во Изложувањата на Атанасиј кон Псалмите, наоѓаме и кај Јоан Дамаскин, а во контекст во кој заедно се ставени ἀνοχή, μακροθυμία и ὑπέρθεσιν τῆς βοηθείας кои сочинуваат еден нараздружлив поим кој ја подразбира конотацијата “период на комплетно недејствување, пасивност, па дури би рекле и “индиферентност”⁵¹¹. Ова значење пак многу потсетува на значењето кое го пројавува зборот απехία употребен кај Кикеро (в. бел)

ἀνοχή како ограничен временски период на божјата милост

Зборот ἀνοχή во својата семантика ја подразбира и определбата “временски рок” и тоа подеднакво и во христијанската, а и во профаната литература. Во рамките на христијанството под значењето на ἀνοχή посебно се подразбира “определен временски рок во кој се пројавува божјата толеранција или поштеда”. Овој поим како што видовме е многу тесно порзан со христијанската μακροθυμία, такашто понекогаш, особено кога се тие во ист контекст, тешко е да се најде соодветен збор со кој ќе ја

⁵⁰⁹ Ath Exp in Ps vol 27,pg89 : Ἀνάστηθι, Κύριε ὁ Θεός μου. Εὐχεται τὴν ἀνοχὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν χρηστότητα κινῆσαι· μὴ ὑψουμένης γὰρ ἐπὶ τῇ μορίᾳ τῶν ἀσεβῶν τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ, προπετέστεροι γίνονται. (Стани Господе , мој Боже . Се моли да биде поттикната Божјата трпеливост и благост. Но кога *Божјата рака не се крева* против лудоста на нечестивите тие стануваат полекомислени).

⁵¹⁰ Ath Exp in Ps vol 27,205 Ἐξεγέρθητι, ἵνα τί ὑπνοῖς, Κύριε; Τὴν πολλὴν ἀνοχὴν τοῦ Θεοῦ, ἥν ἐποιεῖτο διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ὑπνῷ παραβάλλουσιν. Ἀνάστηθι, καὶ μὴ ἀπόσῃ εἰς τέλος. Ἀνάστηθι, λέγει, οὐχ ὅπως ἐναλλάξῃ τὸ σχῆμα· τὸ θεῖον γὰρ ἀσχημάτιστον, ἀλλ' ἵνα κινήσῃ τὴν ἐαυτοῦ δύναμιν εἰς ἡμετέραν βοήθειαν. (Разбуди се, Господи, зошто спиеш? **Големата стрпливост Божја** , која ја покажа кон нивните гревови, *ја сѝоредуваат со сон*. Стани, и не ќе одбие на крајот. Стани, вели, не за да ја промени својата форма, зашто она божјото не може да се претстави во одредена форма, туку за да ја поттикне сопствената сила за наша помош.)

⁵¹¹ Io D Contra Manicheos sect 80,22: Ἡ γὰρ γραφὴ ἀνθρωπικώτερον περὶ θεοῦ διαλέγεται πρὸς τὴν νηπιότητα τῶν ἀκούοντων. Ὡσπερ γὰρ λέγεται· Ἵνα τί ὑπνοῖς, κύριε; οὐχ ὑπνοῖ δὲ ὁ θεός, ἀλλὰ τὴν ἀνοχὴν καὶ τὴν μακροθυμίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπέρθεσιν τῆς βοηθείας αὐτοῦ ὑπνῷ ἐκάλεσε. (Зашто Светото писмо почовечки (на начин кој е посвојствен за човекот) говори за Бога кон невиноста (наивноста) на оние кои слушаат. Како што се вели : " Зошто спиеш, Господи?(Ps 43,24)" - Бог всушност не спие, туку трпеливоста и неговата попустливост и одложувањето на Неговата помош, (сето тоа Светото писмо) ги нарекло сон.).

истакнеме разликата во значењето помеѓу едниот и другиот. Но, судејќи според она што го согледуваме во Новиот завет, а и во најголемиот дел кај христијанските писатели, би констатираме дека *άνοχή* означува пред сè “ограничен временски период, даден од Бога на луѓето како можност за нивното покајание”. Значењето “шанса, можност”, односно “погоден момент” е често е сосема експлицитно изразено. Такво значење, на пример согледуваме кај Дидим Слепиот. Од контекстот во кој сејавува овој збор кај споменатиов автор пред нас се отвори прашањето дали лексемата *άνοχή* ја има истата семантичка вредност како и онаа што ја има истив збор споменат, на пример во Првата Книга Макавејска, а за која видовме дека на латински се преведува со зборот *spatium*, што би можело да значи “(погодно)време” или пак, “погодно место, дадено за да се изврши нешто”

⁵¹².

Ова прашање како што рековме произлегува од поставеноста на контекстот. Односно со оглед субјектот е *θεός*, како и назначувањето на целта за која се врши дејствието *άνοχή εἰς μετάνοιαν*, нашата дилема е околу определувањето на значењето на лексемата *άνοχή* како “*υἱοζοδεν μιῆ, шанса*” или пак како “*миλοςῑ*” (или *σῑρῖλιβοςῑ*).

Од друга страна изразот “*δίδωναι άνοχήν εἰς μετάνοιαν*” многу не потсетува на еден стих од Септуагинтата, поточно од девтероканонската Книга Мудрост Соломонова ⁵¹³.

Споредбата на горенаведениот стих Sap12,10 со стихот 12, 19 од истата девтероканонска книга на Стариот завет⁵¹⁴, дури ни дава за право зборот

⁵¹² Didym Comm in Job frg 368 [εἰ] δι' ἁμαρτίας ἔπασχεν, ἀρκο[ύ]ντως εἶχον αἰ ἐπιτιμήσε[ις,] ἵν' ἐκ τούτου ἡσυχία γένηται[ι] καὶ ὡς μισθωτὸς λοιπὸν ἐργ[ά]σσηται. ταῦτα δὲ ὡς πρὸς αὐ[τ]οὺς πάλιν εἴρηται δῆλον τυγχάνοντος, ὅτι *άνοχήν* δίδωσι θεὸς εἰς μετάνοιαν, ὡς τὸν Παῦλον λέγειν· (Ако страдал поради гревот, добил доволно казни, за потоа да настане спокојство и како наемник да работи. Така и за нив пак ќе се рече бидејќи е очигледно дека **Бог дава можност** за покајание, како што вели Павле (следи цитат на Ro 2,3-4).

⁵¹³ cf. Sap 12,10 κρίνων δὲ κατὰ βραχὺ ἐδίδους τόπον μετανοίας οὐκ ἄγνοων ὅτι πονηρὰ ἡ γένεσις αὐτῶν καὶ ἔμφυτος ἡ κακία αὐτῶν καὶ ὅτι οὐ μὴ ἀλλαγῇ ὁ λογισμὸς αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα.

(12,10 Но Ти казнувајќи ги по малку, **време за покајание им даваше**, иако добро знаеше дека племето им е лошо и дека злото им е вродено и дека нивната мисла никогаш нема да се измени.)

⁵¹⁴ Cf Sap 12,19 Ἐδίδαξας δὲ σου τὸν λαὸν διὰ τῶν τοιούτων ἔργων ὅτι δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλόανθρωπον, καὶ εὐέλπιδας ἐποίησας τοὺς υἱούς σου ὅτι διδοῖς ἐπὶ ἁμαρτήμασιν μετάνοιαν.

ἀνοχή во соодветниот израз кај Дидим Слепиот да го поистоветиме со τόπος, од една страна, но и со една од компонентите на μετάνοια, од друга (Чичева-Алексиќ, 2003).

Ваквото значење во христијанската литература е детерминирано од речиси константната асоцијација со идејата за покајание во даден контекст.

Црковнословенски паралели и соодветства

Во евангелските црковнословенски текстови грчкиот збор ἀνοχή главно се предава со девербативи од глаголот дрџати. Како глаголска именка без префикс во Карпинскиот апостол (194^v/26^v) се појавува формата во loc. sg. дрџани, а се однесува на Ro 2,4. Во Верковиќевиот апостол (Verk 26/9-10) ја сретнуваме формата со префиксот о-, односно ѿдрџани исто така во loc. sg. која се однесува на Ro 3,26. Во Слеченскиот (Slepс 3/12-13) и во Охридскиот апостол (Ohr 19^v/14-17) се сретнуваат формите оудрџани, и двете во loc sg. при што првата форма се однесува на Ro 2,4, додека втората на Ro 3,26. Во Струмичкиот апостол (Str 35^v/17-18) забележана е формата во асс. sg. здрџанне, за која во картотечниот материјал (во Институтот за Македонски јазик во Скопје) е набележано согг. про оудрџанне. Од друга страна, црковнословенскиот збор оудрџанне е превод направен според грчкиот модел ἐγκράτεια (Чичева - Алексиќ, 1998, 133).

Во врска со преводниот еквивалент кротост кој го сретнавме во црковнословенскиот превод на Светото писмо, но и во Преводот на Светото писмо на македонски јазик, би сакале да кажеме дека во македонските црковнословенски ракописи не го сретнавме споменатиот збор кој би бил потврда за соодветство со грчкиот збор ἀνοχή. Но затоа

(СПмк: Со такви дела ти го поучуваш Твојот народ - дека праведниот треба да биде човекољубив, а на Твоите синови им даваше добра надеж, оти им даваш време за покајание на гревовите.)

има еден збор кој изворно на грчки гласи *πραῦταθία*, и го среќаваме во 2Тим 6,11, а кој во Струмичкиот апостол е предаден со сложенката **кротъкопрнжтне** : гони правдѣ и благовѣрнию вѣра любовъ трпѣнню **кроткопрнжтне**. Истиот овој збор во Охридскиот апостол е предаден со зборот **кротостъ**. Толкувањето кое го најдовме на значењето зборот **кроткопрнжтне** во својство на еквивалент на грчкиот прототип *πραῦταθία* е *кройкосӣ, смиреносӣ, ӣрїение*(Макаријоска, 144). Латинскиот превод пак, за *πραῦταθία* во 1Тим,6,11 е *mansuetudo*- “...”.

Инаку грчкиот збор *ἀνοχή* се преведувал исто така и со зборот **прѣложенне**. Во Болоњскиот псалтир (Bon154d/44 -155b /2), односно во Коментарот кон Псалмот 93,15 за содржината на грчки , која гласи *Διάψαλμα· ἀνοχή τοῦ λόγου ἐπὶ ἑτέραν προφητείαν*, го наоѓаме преводот : **·:прѣложенне словеси на другоє пррѣство**. Во дадениот контекст се чини дека можеби употребата на зборот **прѣложенне** е едно своевидно сведоштво за посебна семантичка конотација на грчкиот збор *ἀνοχή* - *ӣромена, ӣремин*.

За употребата на зборот **поцїенне** како превод за *ἀνοχή* во Болоњскиот псалтир Bon 12a/1-4 comm. Ps. 9,22) , односно во коментарот кон Ps.9,22 ја сметаме како многу полезна белешката според која за нашиов збор го согледуваме значењето “попуштање” во кое имаме семантичко вкрсување на значењето трпение и опростување⁵¹⁵ .

μακροθυμία, μακρόθυμος и μακροθυμέω - најопшти христијански термини за означување на поимот “трпение”

Наспроти ретката употреба на лексемата *ἀνοχή* која се јавува само на две места во Новиот завет, е употребата на зборот *μακροθυμία* кој спаѓа во

⁵¹⁵ 22 *Δὺλγος τρῑβνню бо и по(поу)цїенню бню внемлацїє.....*

22 *Τῇ γὰρ μακροθυμία καὶ τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ προσέχοντες ..., omissa syllaba ποι solum поштенню scripsit; graeco τῇ ἀνοχῇ bene respondet.*

истото семантичко поле како и ἄνοχη, а која е многу зачестена. Од овој збор започнува и семантичкото потполе со наслов Patience, Endurance Perseverance во Речникот на Лув и Нида. Тоа пак значи дека оваа лексема (како и придниците од истата група) во Новиот завет се носители на најгенеричките семантички одлики на поимот трпение. За самата лексема се наведува дефиницијата "a state of emotional calm in the face of provocation or misfortune and without complaint or irritation", или сосема кратка глоса "patience" (cf.LNTSD 25.167-179 O : Patience, Endurance Perseverance)

Најраните писмени сведоштва за употребата на овој збор во грчкиот јазик се потврдени во еден фрагмент од комедиографот Менандер. Освен именката μακροθυμία, од приближно истиот период ги среќаваме и другите припадници од истата зборообразувачка група, писмено засведочни во Септуагинтата. Мислиме на придавката μακρόθυμος и глаголот μακροθυμέω. Во поглед на деривацијата за основен збор се смета сложената придавка μακρόθυμος. Значењето на сложената придавка μακρόθυμος навидум се чини дека јасно се утврдува и преку согледувањето на нејзините составни компоненти. Станува збор за сложенка чија прва компонента е придавка-μακρός која го носи значењето “долг во однос на простор, далечен” или “долг во однос на време, долготраен”, но и ” “бавен, сѝор”. Вториот составен дел од сложената придавка е именката θύμος, со значење “душа, срце, животна сила”, но исто така и “гнев”, “воља и желба”. Значи втората компонента на сложенката μακρόθυμος- именката θύμος, не може конкретно да упати за кое нејзино значење тука може да стане збор. Затоа што именката θύμος истовремено ги содржи значењата “душа”, како “животна сила”, понатаму *душа* како “седиште на емоции- позитивни или негативни”⁵¹⁶. Θύμος во значење *срце* може да подразбира и волунтативно-психичка(?) сфера, па така да го оствари значењето “воља”, “желба” или “склоност”, или, пак да подразбира и когнитивни елементи во својот обем на значење, како на пример “одлука”, “помисла”, “мисла”, “мислење”, “дух”.

Инаку употребата зборовите μακρόθυμος, μακροθυμία и μακροθυμέω е многу повообичаена за христијанската литература, отколку за профаната.

⁵¹⁶ Во LXX овој збор се јавува 332 : возбуждавање, живост, жестина, дрска храброст, гнев, лутење итн.)

Со оглед на тоа што првиот елемент од овие сложенки претставува временска или евентуално просторна определба, а вториот, како што веќе видовме, емотивно-афективна, но и ментално-когнитивна категорија, во рамките на христијанската или подобро кажано религиозно-теолошката сфера разгледувањето на семантичките остварувања на зборот μακρόθυμια како и на останатите припадници на оваа лексичка група, придавката μακρόθυμος и глаголот μακροθυμέω ги разложуваме според еден, од нас определен критериум кој ни се наметна при согледувањето на контекстуалната употреба во LXX. - Односно, дали зборот е употребен како божјо, или пак, како човечко својство.

Остварени значења во LXX

а) Μακρόθυμος

Применувањето на овој критериум е едноставен. Така, на пример може да се воочи одредена разлика во значењето на поимот кога се работи за придавката μακρόθυμος, употребена како атрибут на θεός, и кога истата оваа придавка е употребена за да означи особина, својство кое го поседува човекот. Тогаш се чини дека можеби значењето на придавката μακρόθυμος оди во две насоки. Употребена за да изрази својство (особеност) кое го поседува Бог, придавката μακρόθυμος најчесто ја сретнуваме во синтагматски склоп со други придавки кои имаат главно етичка (?) конотација. Тоа го гледаме како во примери од Петокнижието, така и во другите книги низ целото Свето писмо⁵¹⁷.

Појавувајќи се во сличен редослед заедно со други придавки кои главно покажуваат етичка конотација, придавката μακρόθυμος се појавува и во Псалмот 7,12, а при тоа се чини дека во издвоениот стих наидуваме и на нејзино извесно семантичко денотирање⁵¹⁸: Последните зборови од

⁵¹⁷cf. Ex 34,6 καὶ παρήλθεν κύριος πρὸ προσώπου αὐτοῦ καὶ ἐκάλεσεν Κύριος ὁ θεὸς οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινὸς καὶ δικαιοσύνην διατηρῶν ... (Помина потоа Господ покрај лицето негово и извика : " Господ , Господ Бог штедар, и милостив, **долготрпелив**, многумилостив и вистински! Кој ја чува правдата....) Слична на оваа се и семантичките остварување во разни делови од Стариот завет како на пр. во Четвртата Книга Мојсеева (cf.Nm14,18), Во Книгата на Ездра (cf Esdr19,17), во Псалмите (cf. Ps85,15; Ps102,8; Ps144,8;) Во Книгата Мудрост Соломонова (cf. Sap15, 1); во Книга пророк Јоил (cf.Jl 2,13)и во Книга пророк Јона (cf. Jon4,2).

наведениот стих од Псалмот 7,12 наликуваат на своевидно толкување на значењето на придавката μακρόθυμος, односно μακρόθυμος= μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἐκάστην ἡμέραν . Буквално за придавката μακρόθυμος во конкретниов случај може да ја дадеме дефиницијата “бавен во гневот, кој го забавува, одолговлекува гневот”. За ова конкретно библиско место наоѓаме коментар и кај Јоан Златоуст во неговото кој согледувајќи го теолошкото значење на придавката μακρόθυμος – “Кој Не се гневи секој ден”, упатува и на суштината на божјата μακροθυμία - како “давање можност поттик за за покајание”⁵¹⁹.

Придавката μακρόθυμος, употребена да значи човечко својство ја сретнуваме само во девтероканонските книги од Стариот завет. Кога станува збор за ваква употреба на оваа придавка која се употребува за да значи својство кое го поседува човекот, тогаш нејзиното значење повеќе упатува на разумската сфера. Во Книгата на мудрите Соломонови изреки наоѓаме контекст во кој се јавува и очигледниот антоним на сложената придавка μακρόθυμος, односно придавката ὀλιγόψυχος⁵²⁰. За суштината на спротиставеноста на две разумски сфери говори и Јоан Златоуст токму во неговите Fragmenta in proverbia, каде дава директен коментар за наведениот стих, истакнувајќи ја дистинкцијата помеѓу ὀλιγοψυχία со μακροθυμία и говорејќи притоа за суштината на нивната спротиставеност⁵²¹.

⁵¹⁸ cf. Ps 7, 12: ὁ θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἐκάστην ἡμέραν. (СПмк:Бог е праведен судија , и силен и **долготрпелив** и не се *гневи секој ден*).

⁵¹⁹: JoChr de paenit. vol 59,758 Τίς οὖν ἡ τῆς ἀναβολῆς αἰτία; Ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος, καὶ ἰσχυρὸς, καὶ μακρόθυμος. Καὶ ἐρμηνεύει τί τὸ, Μακρόθυμος· Μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἐκάστην ἡμέραν; Μικρόν ἐστι κατὰ τὴν λέξιν ὑπερβατόν· Μὴ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὀργὴν ἐπάγων; Καὶ ἵνα γνῶς ὅτι περ ἡ ἀναβολὴ τῆς τιμωρίας ἀναμένει σου τὴν μετάνοιαν, (а која е причината за одложувањето? Бог е праведен судија, силен и долготрпелив. И како се толкува тоа долготрпелив (μακρόθυμος) : *Не се гневи секој ден* . Дали е малку дословно претерано: *Не се гневи секој ден?* Тоа е за да узнаеш дека **одложувањето на казната трпеливо очекува** од тебе *покајание*.)

⁵²⁰ cf.Prov 14,29: μακρόθυμος ἀνὴρ πολλὸς ἐν φρονήσει, ὁ δὲ ὀλιγόψυχος ἰσχυρῶς ἄφρων. (Кај **трпеливиот** човек разум има многу, а **лутитиот** полн е со глупости.)cf. Vulg Prov14,29: **qui patiens est multa gubernatur prudentia qui autem inpatiens est exaltat stultitiam suam.** ; СПцсл: **ДОЛОГТРПѢЛИВЪ МѢЖ МНОГѢ ВЪ РАЗУМѢ, МАЛОДѢШНЫИ ЖЕ КРѢПКО БЕЖѢМЕНЪ.**: cf. etiam СП с-х: Ко је спор на гнијев, велика је разума , а ко је нагао показује лудост ; СПбг::

⁵²¹ Jo Chr Frag in proverbia 64,701: Μακρόθυμος ἀνὴρ, πολλὸς ἐν φρονήσει· ὁ δὲ ὀλιγόψυχος ἰσχυρῶς ἄφρων. [Ibid.] Ὅρα ἐν ἐκατέρῳ τὴν ἐπίτασιν· πολλὸς, καὶ ἰσχυρῶς· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνοίας τεκμήριον, ὥς ἡ ὀλιγοψυχία· καὶ οὐδὲν οὕτως φρονήσεως ἐντελοῦς, ὥς ἡ μακροθυμία· πῶς ἂν τις μακροθυμήσῃ, ἢ τῷ σφόδρα ἀκριβῶς ἐξετάζειν πάντα; Ὁ πραῦθυμος ἀνὴρ ἰᾶται τὸ θυμικὸν τῆς

Потпирајќи се на методот на паралелизам на контекстот, во Книгата мудрост Соломонова може да утврдиме евентуално уште два други антоними на придавката μακρόθυμος. Едниот е од афективно- емотивна сфера, а другиот од етичко-религиозна. Така, придавката μακρόθυμος како антоним на θυμώδης “...” би го носела значењето “благ , попустлив”, додека и понатаму μακρόθυμος како антоним на придавката ἀσεβής (безбожен, нечестив), би требала да се денотира како εὐσεβής“...” или, пак, εὐλαβής“...” или евентуално δίκαιος“...”.⁵²²⁵²³

Употребувајќи ја оваа методологија според која зборовите дадени во еден ист контекст може да се третитраат како своевидни антоними, или, пак кога тие стојат еден до друг да бидат сметани за синоними, си дозволуваме да укажеме на уште едно додатно значење за μακρόθυμος кое би гласело - ὁ κρατῶν ὀργῆς⁵²⁴ . Дадениов контекст од Мудрите Соломонови изреки многу потсетува на она што го констатиравме за μακρόθυμος како придавка која означува Божје својство воPs7,12 “μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ’ ἐκάστην ἡμέραν” (vidi bel.), со таа разлика што овде станува збор за “задржување, заприрање на гневот, себесовладување” како трајна особина, која важи за сите времиња, а не само на одреден временски рок.

καρδίας πάθος· κρατήσας γὰρ τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ θυμοῦ, αὐτὴν ταραττομένην ὑπ’ αὐτοῦ ἱάται· σὴς δὲ ὁστέων ἢ συνетὴ νόησις εἰς τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις εἰσδύνουσα, ἀνατέμνει αὐτὰς καὶ τρέφεσθαι βούλεται. (Погледни ја и во двете нешта спротиставеноста: **многу** и **силно** ; ништо од овие двете не е таков доказ за безумност (ἀνοίας), какошто е тоа ὀλιγοψυχία; и ништо друго на е подобар доказ за совршена разумност (φρονήσεως ἐντελοῦς) отколку (изразот) μακροθυμία. како некој би можел да биде **долготрпелив** (πὼς ἄν τις μακροθυμήσῃ), ако не со мошне прецизно испитување на се? Текстот во продолжение е парафразирање на стихот Изр 14,30 во кое на некој начин со контекстуален паралелизам и придавката **πρᾶθυμος** (цсл. кроткѣкодоушнь) можеби е донекаде блиска со значењето на μακρόθυμος. “..Кроткодушниот маж ја лекува гневливата страст на срцето , задржувајќи го бесот и гневот под своја власт кога тоа (срцето) ќе се растрепери ги лекува своите коски , разборитото мислење (расудување) кое продира во душевните сили ги рацепува и сака да ги нахрани)

⁵²² cf. Prov 15,18: ἀνὴρ θυμώδης παρασκευάζει μάχας, μακρόθυμος δὲ καὶ τὴν μέλλουσαν καταπραΰνει. μακρόθυμος ἀνὴρ κατασβέσει κρίσεις, ὁ δὲ ἀσεβής ἐγείρει μάλλον. (Спмк: **Избувлив** човек расправии крева, а **трпеливиот** расправии смирува. **Трпеливиот** караници смирува, а **нечесниот** ги разгорува.)

⁵²³ Втората реченица од наведениот стих ја нема во Преводот Вулгата , додека во цсл првата придавка μακρόθυμος е преведена со придавката **долготрпѣливни**, а придавката μακρόθυμος од втората реченица во истиот стих се преведува со придавката **трпѣлнвын**

⁵²⁴ Prov 16,32 : κρείσσων ἀνὴρ μακρόθυμος ἰσχυροῦ, ὁ δὲ κρατῶν ὀργῆς κρείσσων καταλαμβανομένου πόλιν. (**Долготрпеливиот** е подобар од храбриот , и *кој владее со себеси* (sc. со *гневои*) подобар е од завојувачот на градови).

Придавката μακρόθυμος употребена да означи човечко својство се поврзува со разумската сфера на значења. Тоа , на пример , е видливо во еден контекст од Мудрите Соломонови изреки, каде што својството кое го означува придавката μακρόθυμος се смета како составна компонента на значењето на придавката φρόνιμος. За ваков случај си допуштаме да претпоставиме дека компонента на сложената придавка μακρόθυμος , именката θύμος можеби повеќе ја одбележува (изразува) во својата семантика, разумската (менталната) сфера на значење⁵²⁵.

Во Книгата на Еклесијастот μακρόθυμος се објаснува во етичка смисла, а контекстот кој следи по спротиставеноста помеѓу ἀγαθὸν μακρόθυμος ὑπὲρ ὑψηλὸν πνεῦματι ја покажува и смислата на значењето на придавката μακρόθυμος. Својството кое се искажува со оваа придавка е *бавносѝа*, или подобро речено *ѝромисленосѝа во ѝројавувањетѝо на ѝневоѝи* ⁵²⁶.

За суштината и смислата на трпеливоста изразена во придавката μακρόθυμος, наоѓаме одредени потврди Книгата Мудроста Сирахова. Тоа воедно се совпаѓа и со нашето сфаќање дека придавката μακρόθυμος во т.н. световно, профано значење подразбира трајна особина, наспроти употребата во т.н. телошко значење, кое имплицира “долго времетраење траење на ограничен период”⁵²⁷.

Од дадените контексти очигледно е дека имаме појмовно раслојување на придавката μακρόθυμος во зависност од тоа дали таа се употребува како атрибут божји или човечка одлика.

⁵²⁵ cf. Prov 17,27: δὲ φείδεται □ῆμα προέσθαι σκληρόν, ἐπιγνώμων· μακρόθυμος δὲ ἀνὴρ φρόνιμος. (СПмк:Разумниот е воздржан во зборовите свои **трпеливиот** е подобар од оној што бара знаење.Преводот наСПмк се чини дека не ја пренесува доследно содржината на оригиналот. cf etiam СПс-х:Prov17,27 Устеже ријечи човјек који зна и **и тиха је духа човек разуман**; Од содржината на овој стих во Вулгатата се потврдува различната предлошка cf. Vulg Prov 17,27: qui moderatur sermones suos doctus et prudens est et **pretiosi spiritus vir eruditus**. Најдословен превод на Prov 17,27 od LXX имаме во СПцсл: нже џеднтѣ глаголѣ пронзџнестн жестокѣ, разџменѣ : долготерпѣливнѣ бѣ мѣж премѣдрѣ , .

⁵²⁶ cf. Eccl. 7,8-9 ἀγαθὴ ἐσχάτη λόγων ὑπὲρ ἀρχὴν αὐτοῦ, ἀγαθὸν μακρόθυμος ὑπὲρ ὑψηλὸν πνεῦματι. μὴ σπεῦσῃς ἐν πνεύματί σου τοῦ θυμοῦσθαι, ὅτι θυμὸς ἐν κόλπῳ ἀφρόνων ἀναπαύσεται. (Крајот на една работа (односно на говорот) е подобар од почетокот нејзин; **трпеливиот** е подобар од **горделивиот**. Не станувај со *духоѝи свој брз на ѝнев*, зашто гневот почива во пазувите на безумните.)Во Вулгатата се јавува антонимискиот пар *patiens* vs. *arrogans*, па споредбата гласи : **melior est patiens arrogante**

⁵²⁷ Sir 1, 23 ἕως καιροῦ ἀνθέξεται μακρόθυμος, καὶ ὕστερον αὐτῷ ἀναδώσει εὐφροσύνη· (**Трпеливиот** човек претрпува до крај (sc. е истраен), а потоа-радоста му е наградата.)

б) Μακροθυμία - остварени значења во LXX

Именката μακροθυμία се јавува на пет места во Септуагинтата⁵²⁸. Нејзиното теолошко значење (или употреба во теолошка смисла) повеќе доаѓа до израз во пророчките книги.

Одредена несигурност околу утврдувањето на значењето на зборот μακροθυμία во Isa57,15 се јавува врз основа на споредбата на овој стих од LXX со нему паралелниот од Вулгатата, чиј превод се темели на подоцнежен хебрејски оригинал. Имено, согледувајќи го одделно само текстот на Септуагинтата, значењето за μακροθυμία може да се денотира како “*храбросί, смелосί (да се иσιραе)*”. Ваквото означување би го поткрепило и со фактот што во дадениот контекст на μακροθυμία на некој начин и е спротиставена на придавката ὀλιγόψυχος. Имајќи го предвид основното значење на придавката ὀλιγόψυχος – “малодушен, кој нема доволно смелост (да истрае)”⁵²⁹, нашето толкување на значењето μακροθυμία за дадениот контекст можело да се смета како засновано⁵³⁰.

Овие стихови во текстот на Вулгатата имаат нешто поинаква содржина⁵³¹. Согледувајќи го преводот на латински пред нас се отвора и дилемата дека можеби и во Септуагинтата станува збор за идиом, односно δίδοναι μακροθυμίαν, во кој именката μακροθυμία би значела *живојџна сила*, или *йойџџик* за *храбросί*. Ова дотолку повеќе што како паралела за претпоставениот идиом “δίδοναι μακροθυμίαν” во Вулгатата се јавува форма

⁵²⁸ Статистички гледано таа е застапена на две места во пророчките книги (Is 57,15; Jer 15,15) и уште на три други места во деветроканонските книги, односно во книгата Мудри Соломонови изреки (25,15), во книгата Мудрост Сирахова (Sir 5,11) и во Првата книга Макавејска (1Масс 8,4;).

⁵²⁹ И денес во современиот грчки јазик тоа е всушност значењето на ὀλιγόψυχος cf. EA: s. v ὀλιγόψυχος- δειλός, μικρόψυχος.

⁵³⁰ cf. Is 57,15: Τάδε λέγει κύριος ὁ ὑψιστος ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν τὸν αἰῶνα, ἅγιος ἐν ἁγίοις ὄνομα αὐτῷ, κύριος ὑψιστος ἐν ἁγίοις ἀναπαύομενος καὶ ὀλιγοψύχοις διδοὺς μακροθυμίαν καὶ διδοὺς ζωὴν τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν οὐδὲ διὰ παντὸς ὀργισθήσομαι ὑμῖν· πνεῦμα γὰρ παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται, καὶ πνοὴν πᾶσαν ἐγὼ ἐποίησα. Οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα ἐκδικήσω ὑμᾶς (Ова го вели Возвишениот кој живее вечно во висините, свет меѓу светите е неговото име, Господ превозвишен, кој почива во висините и на малодушните им дава **долготрпение** и на тие со скршено срце (им дава) живот...МЧА)

⁵³¹ cf. Vulg Isa 57,15: quia haec dicit Excelsus et Sublimis habitans aeternitatem et sanctum nomen eius in excelso et in sancto habitans et **cum contrito et humili spiritu ut vivificet spiritum humilium et vivificet cor contritorum** (16) non enim in sempiternum litigabo (СПмк: Зашто вака вели Високиот и возвишениот, вечно Живиот Светец и Неговото име: “ Јас живеам на небе-сната височина и во светилиштето и сум од оние што имаат скрушено срце и смирен дух, за да го оживувам духот на смирените и да ги оживува срцата на скрушените.)

од глаголот *vivificare*- “оживоѡворува, дава живоѡи”. Судејќи според она што го имаме во современите преводи, можно е оваа втора претпоставка да се однесува и за грчкиот.

И во Книгата на пророкот Јеремија се соочуваме со потешкотии околу потврдувањето на значењето на зборот μακροθυμία . Станува збор за изразот εἰς μακροθυμίαν . Сметаме дека тука се работи за едно специфично значење овој израз, каде на прв план избива семантичката компонента *период на појнушање, период на воздржување од гнев*⁵³².

Споредбата на Jer 15,15 (LXX) со Jer 15,15 (Vulg) покажува дека во текстот во LXX е покус за едена глаголска форма која би требала да биде поврзана со изразот μὴ εἰς μακροθυμίαν . Во латинскиот превод тоа е глаголот *suscipere*⁵³³. Ваквиот состав на текстот го подржуваат и современите преводи на Светото писмо⁵³⁴.

Во девтероканонските книги од Стариот завет лексемата μακροθυμία се појавува како означител на своевидна доблест. Во таа смисла во Книгата Мудри Соломонови изреки за μακροθυμία можни се две семантички конотации. Едната нијанса во значењето на μακροθυμία би била *кројкоси, благоси*, но покрај ова исто така можно е да се подразбере и значењето *разумноси, обмисленоси*⁵³⁵.

Поинаквиот синтаксички состав обезбедува, содржински исто значење на односниов збор предаден во текстот на Вулгатата, каде *patientia* која би требала да соодветствува на изразот ἐν μακροθυμία во LXX(Prov25,15) се јавува како субјект на една пасивна реченица⁵³⁶

⁵³² Jer 15,15, Κύριε, μνήσθητί μου καὶ ἐπίσκεψαί με καὶ ἁθρόωσόν με ἀπὸ τῶν καταδιωκόντων με, μὴ εἰς μακροθυμίαν· γινῶθι ὡς ἔλαβον περὶ σοῦ ὀνειδισμόν ὑπὸ τῶν ἀθετούντων τοὺς λόγους σου: (Господи спомни си за мене И посети ме И ослободи ме од оние кои ме гонат

⁵³³ Cf. (Vulg) Jer 15,15: Tu scis Domine recordare mei et visita me et tuere me ab his qui persequuntur me **noli in patientia tua suscipere me** scito quoniam sustinui pro te oprobrium

⁵³⁴ За него на пример во преводот на Вук Караџиќ имаме и временска определба : немој ме заграбити докле се устежеш од гњева.

⁵³⁵ Cf.LXX Prov: 25,15: ἐν μακροθυμία εὐδοκία βασιλεῦσιν, γλῶσσα δὲ μαλακὴ συντρίβει ὄστᾱ. (СПмк: Во доглотрпеливоста е успехот на царевите, а мек јазик, коски крши.)

⁵³⁶ Cf. Vulg Prov.25,15: patientia lenietur principes et lingua mollis confringet duritiam. Односната содржина од СПс-х многу повеќе се совпаѓа со текстот на Вулгатата cf. Prov 25,15: **Стрпљењем** се ублажава кнез, и мек језик кости крши.

Во книга Мудрост Сирахова (5,11) е можно е да има остварено значење од разумската семантичка област. Ова значење секако дека произлегува од контекстот, во кој се јавува самостојно употребен прилошки израз ἐν μακροθυμία. Предложеното значење “*обмисленос̄, ἱρομισленос̄, разумнос̄, мудрос̄*” може да се однесува И за приведениот контекст од Мудрите Соломонови изреки 25,15 (в.бел.) каде исто така се јавува изразот ἐν μακροθυμία употребен самостојно⁵³⁷. Овој предлог се потпира главно на содржината на односниот стих предадена во Вулгатата Предложеното значење “*мудрос̄*” кое може да се прифати И за μακροθυμία во Sir 5,11, го потврдуваме најмногу според споредбата на споменатиов стих со нему односниот од Вулгатата во кој воопшто не се појавува збор кој со своето значење би го покривал поимот трпение, туку само зборот sapientia⁵³⁸.

И на крајот само би сакале да го споменеме оствареното значење на μακροθυμία Во Првата книга Макавејска кое подразбира, би можеле да кажеме физичка особина- “*издржливос̄, цврс̄тина*”⁵³⁹.

Според остварените значења на μακροθυμία во LXX може да дадеме некои посредни заклучоци во врска со значењето на овој збор, во зависност од тоа дали се работи за μακροθυμία како својство на човекот или за божјата μακροθυμία. Како општа категорија, μακροθυμία, како доблест, психичка состојба означува *ἱρῖελивос̄, ис̄ирајнос̄* па како што видовме во Сир 5,11 тоа дури сосема конкретно го покажува значењето *мудрос̄, ἱρομισленос̄*. Но исто така увидуваме и една посебна нијанса на значење кога станува збор за Божјата μακροθυμία. Во таа смисла μακροθυμία означува “*ἱεριοод во кој Боῡ ἱροјавува целосна ἱοῡс̄ливос̄, ἱρῖение во кое ἱοј ја оддолжува, ἱролонџира својата луῖина*”. Оваа

⁵³⁷ Cf. LXXSir 5,11: Γίνου ταχὺς ἐν ἀκροάσει σου καὶ ἐν μακροθυμία φθέγγου ἀπόκρισιν. εἰ ἔστιν σοι σύνεσις, ἀποκρίθητι τῷ πλησίον· εἰ δὲ μή, ἡ χεὶρ σου ἔστω ἐπὶ τῷ στόματί σου. δόξα καὶ ἀτιμία ἐν λαλίᾳ, καὶ γλῶσσα ἀνθρώπου πῶσις αὐτῷ.

⁵³⁸ cf. Vulg Sir 5,13 esto mansuetus ad audiendum verbum ut intellegas et **cum sapientia** fers responsum suum) (Биди брз и готов да слушаш, а **добро обмисли** пред да оговориш).Изразот ἐν μακροθυμία (од Sir 5,11) во бугарскиот превод е предаден со прилогот **обмислено**. (μακροθυμία = разумност, промисленост, но можеби прибраност, присебност).

⁵³⁹ 1Масс 8,4 καὶ κατεκράτησαν τοῦ τόπου παντὸς τῇ βουλῇ αὐτῶν καὶ τῇ μακροθυμίᾳ, καὶ ὁ τόπος ἦν ἀπέχων μακρὰν ἀπ' αὐτῶν σφόδρα, (Дека со својата разумност и **истрајност** ги завладеале сите земји, иако биле многу далеку од нив.. СПбг: τῇ βουλῇ αὐτῶν καὶ τῇ μακροθυμίᾳ = : со своето **благоразумие и тврдост** ... додека во Вулгатата го наоѓаме преводот: possederunt omnem locum **cosilio suo et patientia**).

нијанса е многу поизразена во зборот ἀνοχή употребен во Новиот завет. Исто така забележуваме дека кога станува збор за μακροθυμία доделена од Бога, таа го подразбира значењето “*ἡοιῖῃικ, храброси да се исῖирае*” или, пак “*живοῖῖна сила*”.

Можни антоними на припадниците на групата μακρόθυμος

Во нашите обиди да дадеме што е можно повеќе денотации, или семантички дистинкции кои ги пројавува зборот μακροθυμία при неговата употреба во Септуагинтата, посочивме и на значењето *храброси*, односно *ἡοιῖῃик за храброси*. Ова значење го потврдивме преку антонимот кој се покажа во дадениот контекст во формата во dat. pl. ὀλιγοψύχοις. Во таа смисла постноминалот ὀλιγοψυχία исто така може да се смета за соодветен антоним на именката μακροθυμία.

Зборот ὀλιγοψυχία⁵⁴⁰ се сретнува само на три места во Стариот завет. Соодветставата од латинскиот со грчкиот како и паралелите по однос на споменативе термини во двата јазика придонесуваат за попрецизно потврдување на значењето кое го пројавува ова именка како антоним за μακροθυμία. За нас е интересно како е предаден овој збор во Вулгатата. Во Втората книга Мојсеева (Ex 6,9) наспроти изразот ἐκ ὀλιγοψυχίας, кој стои во Септуагинтата, во Вулгатата го сретнуваме изразот *propter angustiam spiritus*.

Употребата на грчкиот збор ὀλιγοψυχία, во Ps 54(55) 8(9) допушта двојна споредба со латинскиот, односно овозможува да се согледа директниот латински соодветник за овој збор, но и латинската паралела изведена според даден хебрејски оригинал⁵⁴¹ Во Вулгатата наоѓаме две решенија на преводи на наведениот стих, еден направен според Септуагинтата, а другиот според хебрејскиот текст. Така во верзијата на преводот

⁵⁴⁰ Овој збор е најрано писмено засведочен кај Хипократ со значење *defaillance* ... формата ὀλιγοψυχοῦντα ја сретнуваме кај Прокопиј, Исократ и на уште едно место. Инаку во Н.З се појавува само придавката ὀλιγόψυχος - *qui est animi pusili*. Но таа семантички не е негативно обоена туку во рамките на христијанската доктрина таа повеќе би го пројавувала значењето " оној кој нема храброст, или оној чие срце не е цврсто" Целата лексичка група придавката ὀλιγόψυχος, именката ὀλιγοψυχία и глаголот ὀλιγοψυχεῖω, е почесто застапена кај христијанските автори.

⁵⁴¹ cf. Ps 54(55),89 προσεδεχόμεν τὸν σφύζοντά με ἀπὸ ὀλιγοψυχίας καὶ καταιγίδος. (СПМК:Се надевав на оној кој ме спасува од **малодушноста** и од бурата).

емендиран според Септуагинтата ја имаме следнава содржина : exspectabam eum qui salvum me fecit a **pusillanimitate spiritus** et a tempestate.... Во верзијата на преводот на Псалмите во Вулгатата направена според хебрејскиот текст ја имаме следнава содржина : festinabo ut salver **ab spiritu tempestatis** et turbinis. Посочените примери покажуваат дека во Вулгатата е создадена преведенка со која се пренесува содржината (значењето) на грчката сложена именка ὀλιγοψυχία. Тоа е зборот **pusillanimitas** (малодушност, обесхрабреност, плашливост). Следејќи го хебрејскиот текст, пак, во Вулгатата го сретнуваме изразот **tempestas spiritus**, кој би можеле да го преведеме како *беден, несреќен дух* . Во латинскиот јазик се сретнува и новосоздадениот збор **longanimitas** со кој понекогаш се преведува грчкиот збор μακροθυμία од Новиот завет. Токму можеби овие факти говорат во прилог на антонимноста на μακροθυμία и ὀλιγοψυχία.

Третото место каде се сретнува зборот ὀλιγοψυχία е во Псалмите Соломонови во кои тој означува посебна психичка (душевна) манифестација во состојба на неволја, тешкотија⁵⁴².

Остварени значења на μακροθυμέω во LXX

Глаголот μακροθυμέω се смета за неологизам кој во Септуагинтата а се јавува на осум места⁵⁴³. Во контекстите во кои негов субјектот ὁ θεός се потврдуваат значењата: “то одложува својот гнев некому”⁵⁴⁴, “долготрпелив или милостив е кон некого”⁵⁴⁵

⁵⁴² cf. Ps Sol 16,11: γογγυσμὸν καὶ ὀλιγοψυχίαν ἐν θλίψει μάκρυνον ἅπ' ἐμοῦ, ἐὰν ἁμαρτήσω ἐν τῷ σε παιδεύειν εἰς ἐπιστροφὴν.), (зловолноста и *малодушноста* во скрбта оддалечи ги од мене, ако се огрешам додека ти опоменуваш за обраќање. МЧА)

⁵⁴³ Статистички гледано најчесто се појавува во девтероканонските книги на Стариот завет и тоа на четири места во Книгата Мудрост Сирахова (Sir 2,4;18,11;29,8; 35,19) еднаш во Втората книга Макавејска (1Масс 6,14). Од протоканонските книги форми од овој глагол среќаваме во Мудрите соломонови изреки (Prov19,11) и во Книгата Барух (4,25)

⁵⁴⁴ cf. Sir 35, 20 καὶ ὁ κύριος οὐ μὴ βραδύνη οὐδὲ μὴ μακροθυμήσῃ ἐπ' αὐτοῖς,Vulgnon habebit in illis patientiam 35,19 СПМК: И нема да задоцни, нема да одлага)

⁵⁴⁵ Cf. Sir 18,11 διὰ τοῦτο ἐμακροθύμησεν κύριος ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἐξέχεεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ ἔλεος αὐτοῦ. (СПМК: Sir 18,9 Затоа спрема луѓето Господ е долготрпелив, ги опишува со своите милости...;Vulg 18,9: propter hoc **patiens est Deus** in illis et effudit super eos misericordiam suam) Истово значење се остварува и во Втората книга Макавејска во која се јавува партиципска форма од глаголот μακροθυμέω : cf. 2Масс 6,14 οὐ γὰρ καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀναμένει μακροθυμῶν ὁ δεσπότης..... (СПМК: Додека другите народи Господ ги чека **долготрпеливо**.....;Vulg: Non enim sicut in aliis nationibus Dominus **patienter expectat**...)

Кога субјект на глаголот μακροθυμέω е човек тогаш тој ги остварува значењата: “*има ѿрѣение*”, односно “трпелив е”⁵⁴⁶.

Во Книгата Мудри Соломонови изреки 19,11 Во својство на непреоден глагол μακροθυμέω го остварува значењето “бавен во гневот”⁵⁴⁷. Значењето на глаголот μακροθυμέω во Sir 29,8 може да биде денотирано и како *да бидеш со цερсѣи дух* или *да бидеш милосѣив*. Споменатите нијанси на значење се потврдуваат во македонскиот превод на Светото писмо и во преводот на овој глагол во Вулгатата⁵⁴⁸

И во пророчката книга Барух 4,25 очигледно е значењето *да ѿоднесуваши со ѿрѣение*. Конотираното значење *да ѿоднесуваши сѣрадајки*, се чини дека произлегува од поширокиот контекст во кој се асоцира идејата за спасението⁵⁴⁹.

Сотериолошкиот аспект на поимот “трпение” се покажува во контексти во кои се јавува асоцијација со поимот вечниот живот. Од таквата контекстуална поставеност произлегува и додатното значење “долготрпелив е во страдањата, поднесува, трпи страдајќи”. Ова значење е можно при употребата на овој глагол во старозаветната книга Јов⁵⁵⁰,

⁵⁴⁶ (cf. Sir 2,5 πάν, ὃ ἐὰν ἐπαχθῇ σοι, δέξαι καὶ ἐν ἀλλάγμασιν ταπεινώσεώς σου μακροθύμῃσιν... СПмк: Примај со радост сè што и да ти се случи ; **биди трпелив** и во промените на твоето понижување Vulg ... et in humilitate tua **habe patientiam**)

⁵⁴⁷ cf. Prov 19,11: ἐλεήμων ἄνθρωπος μακροθυμεῖ, τὸ δὲ καύχημα αὐτοῦ ἐπέρχεται παρὰ νόμους. (СПмк: Благоразумноста *ѿо ѿрави мажѿи бавен на ѳнев*, и за него чест е да биде снисходлив кон грешките) Во Вулгатата контекстот во кој стои претпоставен глагол се предава нешто поинаку : *doctrina viri per patientiam noscitur*..) Во црковнословенскиот превод на Светото писмо е употребен глагол от **длѣготрѣплѣти**: **многостнѣѣ мѣж долготерпнѣѣ, похвала же егѡ превосходнѣѣ законопреступныхѣѣ**.

⁵⁴⁸ Sir 29,8 Πλὴν ἐπὶ ταπεινῷ μακροθύμῃσιν καὶ ἐπ' ἐλεημοσύνῃ μὴ παρελκύσης αὐτόν. (СПмк: Но кон сиромавиот **милостив биди** и не оставај го предолго да чека ?) (Vulg 29,11 verumtamen super humilem **animo fortior esto**...).

⁵⁴⁹ Baruch 4,25: οὕτως ὄψονται ἐν τάχει τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ὑμῶν σωτηρίαν, ἣ ἐπελεύσεται ὑμῖν μετὰ δόξης μεγάλης καὶ λαμπρότητος τοῦ αἰωνίου. τέκνα, μακροθυμήσατε τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἐπελθοῦσαν ὑμῖν ὀργήν· (СПмк: Така набргу ќе го видат од Бога вашето спасение, кое ќе ви дојде со голема слава и велелепие од Вечниот. 25 Деца **потрпете** го Божиот гнев што ве постигна) (**filiis patienter sustinete iram quae supervenit vobis**).

⁵⁵⁰ Job 7,16: οὐ γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσομαι, ἵνα μακροθυμήσω· (СПмк: Нема да живеам вечно, **за да бидам долготрпелив во страдањата**)

Остварени значења (на μακροθυμία, μακροθυμέω) во Новиот завет

Во Гримиовиот речник именката за μακροθυμία, се толкува со зборот *longanimitas*. Семантичката содржина на овој збор е поделена на две главни единици: Првата се објаснува со зборовите *patientia* (трпеливост), *constantia* (постојаност), *perseverantia* (упорност) за која се додава *maxime conspicua in sustinendis incommodis et malis* (која најмногу се забележува при издржувањето на непријатностите и неволјите).

Второто значење на μακροθυμία во Гримиовиот речник е определено како *patientia, lenitas, tarditas in castigandis et vindicandis iniuriis* (*тпρῖение, умеренос̄т, бавнос̄т при казнување и одмаздување на неῖравдиῖе*). Според неговото повикување на стихот кој го прикажавме кај Јер 15,15, очигледно дека тука μακροθυμία станува семантичка заемка за хебрејски збор (или израз?). И токму ова второ значење на некој начин може да се поврзува со објаснувањето на зборот ἀνοχή, кој пак отпорано егзистира во грчкиот јазик, но кој како што видовме, во христијанството го специјализирал своето значење.

Во речникот на Бауер μακροθυμία е поделена на две главни семантички содржини во чии рамки има посебни специфични значења: 1. d. Geduld, d. Standhaftigkeit, d. Ausdauer. а второто значење е 2) d. Langmut gegen andere, и тоа понатаму семантички е распределено на а) на луѓето, при што се укажува дека оваа именка често се цитира заедно со други доблести. И второто специфично значење што го образува овој збор е göttl. Wesen (божја нарав). При тоа се прават и понатамошни дистинкции α) на самиот бог (Ro 2,4; 9,22; 1Pt 3,20) и β) на Исус 1 Tim 1,16; 2Pt 3,15

Она што ние го забележуваме во врска со употребата на значењето на μακροθυμία во Новиот завет е дека со овој збор се означува доблест. Понекогаш стои во контекст заедно со многу зборови кои се многу блиски со неговото значење и зборови кои означуваат доблести (cf Col 1,11: ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμούμενοι κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν, μετὰ χαρᾶς in imni virtute confortati secundum potentiam claritatis eius, in omni **patientia et longanimitate** cum gaudio; 2Tim 3,10: Σὺ δὲ παρηκολούθησάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ, Tu autem assecutus es meam doctrinam,

institutionem, propositum, fidem, **longanimitatem**, dilectionem **patientiam**; **sp. i 2Kor 6,4-6**; Ефес 4,2 ; Кол 3,12; Во Гал.5,22 заедно со другите христијански доблести **μακροθυμία** се спомнува како плод на духот: Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐστὶν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, **μακροθυμία**, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραύτης, ἐγκράτεια· κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστιν νόμος).

Во поглед на латинскиот превод забележуваме дека грчкиот збор **μακροθυμία** понекогаш се предава со зборот *patientia*, додека во одредени случаи за **μακροθυμία** се употребува зборот *longanimitas*. Овој вториов главно стои во контексти каде се спомнуваат синонимни зборови за **μακροθυμία** (в. бел). Но, забележуваме исто така дека кога грчкиот збор **μακροθυμία** се употребува за да означи особина на Бога или на Исуса, тогаш во латинскиот превод се употребува латинскиот збор *longanimitas*⁵⁵¹.

Во Новиот завет не е употребена придавката **μακρόθυμος**, додека за глаголот **μακροθυμέω** се чини дека експлицитно го покажува значењето кое содржи временска определба *одолжовлекувам, ѝролонѓирам*. Ова значење се чини дека е окасионално и произлегува од контекстот. Но сепак семантичката компонента *да одолжовлекуваш, да ѝролонѓираш* сметаме дека е постојано имплицирана во овој глагол, особено кога нејзиниот субјект е Бог⁵⁵².

Специфично е можеби значењето на глаголот **μακροθυμέω** во контекстот во кој се јавува необичен субјект, односно збор кој означува апстрактен поим- именката **ἀγάπη**. Мислиме на онаа позната сентенција со која започнува ненадминатата химна за љубовта⁵⁵³.

Од коментарите на Јоан Златоуст кои се однесуваат кон овој стих од Првото послание до Коринтјаните, се добива посреден впечаток за изедначувањето на двата поима: **μακροθυμία** со **ἀγάπη**. Во рамките на истиот

⁵⁵¹ (cf. 2Pt 3,15 : καὶ τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν σωτηρίαν ἡγεῖσθε, καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν, Vulg:et Domini nostri longanimitatem salutem arbitramini, sicut et carissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis)

⁵⁵² Cf. Lk. 18,7 ὁ δὲ θεὸς οὐ μὴ ποιήσῃ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ τῶν βοῶντων αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ **μακροθυμεῖ ἐπ' αὐτοῖς**; (СПМК:Та Бог нема ли да ги заштити Своите избраници, што викаат кон него дење и ноќе ; **макар и да забави?**).

⁵⁵³ 1Co 13,3 Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται ἡ ἀγάπη, οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, (СПМК:Љубовта е трпелива, полна со добрина, љубовта не завидува, љубовта не се превознесува, не се гордее).

коментар, во обидот да се растолкува значењето на својството, изразено со придавката μακρόθυμος се наметнува впечатокот дека оваа придавка би можела да биде изедначена со придавката μεγαλοψυχος⁵⁵⁴. Ваквите теолошки опсервации и кај нас го поттикнуаа прашањето во врска со можноста за исто појмовно значење што подеднакво би можеле да го подразбираат и двете именки: μακροθυμία и μεγαλοψυχία “...”.

Инаку со основната придавка μεγαλόψυχος, Хесихиј пак се обидува да го глосира епскиот епитет μεγάρθυμος⁵⁵⁵, објаснувајќи го значењето на оваа придавка употребена во Илијадата II,123⁵⁵⁶

Но тука, исто така, потсетуваме дека црковнословенската придавка наглодоушънъ се појавува како преводен еквивалент и за грчкиот прототип ὀλιγόψυχος засведочен во Parim. За грчкиот прототип ὀλιγοψυχία во македонските црковнословенски ракописи ги наоѓаме преводните еквиваленти кои во семантички поглед речиси воопшто не соодветсвуваат на придавките кои се превод за грчката именка ὀλιγόψυχος. Тоа се именките прѣнемаганне доуѡа (Psalt) и прѣнемаганне доушѡа (Psalt). Кај Цет за грчките прототипови претставени со придавката ὀλιγόψυχος и именката ὀλιγοψυχία се регистрираат преводни еквиваленти malodušъnъ (kelinmütig) и malodušije (Kleinmut), malodušъstvo (Kleinmut). Истите овие преводни еквиваленти (кај српскохрватските сложенки) ги сретнуваме и за грчките прототипови μικρόψυχος и μικροψυχία. Во Речникот на грчко-црковнословенските лексички паралели не се засведочени грчките прототипови μικρόψυχος и μικροψυχία. Следејќи ја оваа компаративна

⁵⁵⁴ Cf. Chrys **In ep i ad Cor hom** vol 61 pg 276 Καὶ γὰρ πάντων στερρότερον μακροθυμία· καὶ γὰρ μακρόθυμος διὰ τοῦτο λέγεται, ἐπειδὴ μακράν τινα καὶ μεγάλην ἔχει ψυχὴν· τὸ γὰρ μακρὸν, καὶ μέγα λέγεται. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ καλὸν ἀπὸ τῆς ἀγάπης φύεται, καὶ τοῖς κεκτημένοις καὶ τοῖς ἀπολαύουσι πολλὴν παρέχον τὴν ὠφέλειαν. (Зашто долготрпеливоста е најцврста од сите нешта...: И затоа се нарекува μακρόθυμος, бидејќи има некаква **голема** и **велика** душа. Зашто долгото, големото (τὸ γὰρ μακρὸν) се нарекува и **велико** (μέγα). Но тоа добро се раѓа од љубовта, пружајќи им голема полза и на тие кои ја стекнале и на тие кои ја вкусиле).

⁵⁵⁵ cf. Hesch: *μεγάρθυμοι· μεγαλόψυχοι, γενναῖοι N. θυμὸς γὰρ ἢ ψυχὴ (AS) [γενναῖοι] (A 123) (μεγάρθυμοι- великодушни, благородни; зашто θυμὸς е душа).

⁵⁵⁶ Содржината на стихот е следнава Ἀτρεΐδῃ κύδιστε φιλοκτηανώτατε πάντων, πῶς γάρ τοι δώσουσι γέρας μεγάρθυμοι Ἀχαιοί; (Преславен сине Атрејев, најлакомен ти меѓу сите /како ли дар ќе ти дадат Ахејците **смели** и **силни**?

постапка пред нас си ја поставуваме следнава равенка: ако *μικρόψυχος* е еднаков со *ὀλιγόψυχος*, а за *ὀλιγόψυχος* видовме дека е антоним на *μακρόθυμος*, тогаш дали и *μικρόψυχος* може да се смета за антоним на *μακρόψυχος*, од една страна и дали по пат на ваквото спротиставување би можело да се постави дека и *μεγαλόψυχος* е еднакво на *μακρόθυμος*.

Кога станува збор за сложената придавка *μεγαλόψυχος* како и нејзините деривати во вид на именка и глагол, треба да кажеме дека од сето ова во Речникот на грчко -црковнословенските лексички паралели засведочен е само грчкиот прототип во прилошката форма *μεγαλοψύχως*, кој пак се преведува со црковнословенскиот прилог *великодоушевно* а е регистрирана во Триодите. Формите на грчките прототипови *μεγαλόψυχος* - *veledušnyj* и *velikodušy* (*grossherzig*), и *μεγαλοψυχία* - *veledušije* и *velikodušije* (*Grossherzigkeit*) се засведочени во историјата на српскохрватскиот јазик (Zett).

Можен синоним за *μακροθυμία*

Кај лексикографот Хесихиј наоѓаме и други посредни сведоштва кои може да го расветлат семантичниот обем на лексемата *μακροθυμία*. Такво посредно сведоштво е непосредното глосирање на зборот *ἀναμονή* со зборот *μακροθυμία*. Инаку зборот *ἀναμονή*, ретко се сретнува во грчката литература, а својствен е за лексиката на Питагорејците⁵⁵⁷. Со оглед на тоа што овој збор е доцнежен дериват од глаголот *ἀναμένω*, а неговото најрано значење е потврдени како “*attendre patiemment*” (cf. Bailly, s. *ἀναμένω*) тогаш, доколку овој дериват го потврдува значењето содржано во глаголот од кој е тој изведен, можеби изедначувањето на *ἀναμονή* со *μακροθυμία* посведочено кај Хесихиј е сосема на место⁵⁵⁸. Зборот *ἀναμονή* во христијанската литература, како што е набелажано во Патристичкиот

⁵⁵⁷ Spored fragmentite postojano se povtoruva eden zapis spored koj se ~ini anamonh kaj Pitagorejcite bil eden konkreten gest so koj se iska' uval znak na *popuſtawe, vrazumuvawe* Jamblichus De vita Pythag. 197: λέγεται δὲ καὶ τάδε περὶ τῶν Πυθαγορείων, ὡς οὔτε οἰκέτην ἐκόλασεν οὐθὲς αὐτῶν ὑπὸ ὀργῆς ἔχόμενος, οὔτε τῶν ἐλευθέρων ἐνουθέτησέ τινα, ἀλλ' ἀνέμενεν ἕκαστος τὴν τῆς διανοίας ἀποκατάστασιν (ἐκάλουν δὲ τὸ νουθετεῖν πεδαρτῶν). ἐποιοῦντο γὰρ τὴν ἀναμονὴν σιωπῇ χρώμενοι καὶ ἡσυχίᾳ. (се говори и ова за Питагорејците , дека никој од нив кога бил обземен од гнев не казнувал некој од домашните, ниту опоменувај некој од слободните , туку секој стрпливо чекал да се поврати разумот (а тоа го нарекуваа опоменување за поправување τὸ νουθετεῖν πεδαρτῶν) При тоа правеа попуштање (трпеливо чекаа ἐποιοῦντο γὰρ τὴν ἀναμονὴν) користејќи се со молк и спокојна тишина.

⁵⁵⁸ cf. Hesch: *ἀναμονή*· *μακροθυμία*

речник на Лампе (cf. PLG с. ἀναμονή) ги остварува две значења: едното значење е *delay, waiting, pause*, според кое тој е всушност *terminus technicus* во музиката. Во другото значење на овој збор *-waiting upon, expectation* препознаваме одредени семантички допирни точки со зборот μακροθυμία. Во речникот на Софоклес зборот ἀναμονή очигледно се изедначува со значењето на зборот ὑπομονή, па за него се дава толкувањето *expectation* (cf. GLRBP s. ἀναμονή) кое очигледно е поткрепено со употребата на овој збор од Симах во Ps 38,8⁵⁵⁹.

Испитувањето на семантичките компоненти на μακροθυμία покажа дека во нејзиниот фокус на значење стои и *временска οἰρѐделба*. Ова се совпаѓа и со толкувањето што го дава Гримовиот речник: “*patientia, lenitas, tarditas in castigandis et vindicandis iniuriis*”(cf. LNT s. μακροθυμία) Назначувањето на временската οἰρѐделба во семантичкиот фокус μακροθυμία, сфатена како “*период на Божјото долго трпѐне и недејствување*” е посведочено и во рамките едно објаснување дадено во лексиконот Суда под одредницата за ἀνάστασις. Според прикажаното толкување зборот μακροθυμία, или поточно, μακροθυμία τοῦ θεοῦ треба да се сфати како еден теолошки поим кој подразбира “*долго, но сепак детерминирано времетраење, со конечност кога настипува вторио воскресение, односно долг период на задржување на Божјото гнев до настипувањето на Судниот ден*”⁵⁶⁰.

Најраното писмено сведоштво што го имаме во профаната литература за употребата на овој збор, иако речиси синхроно на времето на настанувањето на Септуагинтата, се појавува кај комедиографот Менандар. Во фрагментот во кој се јавува нашиов збор μακροθυμία очигледно означува доблест или (состојба?) која се бара да биде доделена од боговите, наспроти недостижната ἀλυπία- “состојба во која отсуствува секоја болка и тага”. Во таков контекст лексемата μακροθυμία можеби би требало да се сфати како антоним на лексемата ἀλυπία. Но, од дадениот

⁵⁵⁹ Deка se raboti za izedna~Uvawe na zborot anmone so zborot upomonh doznavame od Коментарии кон Псалмите од Евсебиј. цф. Еус. Comentarior ad Psalmos (38,8) vol 23, pg348: Καὶ νῦν τίς ἡ ὑπομονή μου, οὐχὶ Κύριος; Ὁ δὲ Σύμμαχος οὕτως τὰ προκειμένα ἐξέδωκε □ητά· Νῦν οὖν τί προσδοκῶ, Δέσποτα; ἡ ἀναμονή μου εἰς σέ ἐστιν.

⁵⁶⁰ cf. Suid : Ἀνάστασις:..... εἰ γὰρ παρέμεινεν ὁ Ἀδὰμ τῇ ἐντολῇ, ἔμεινεν ἂν ζῶν. ἀνάστασις οὖν ἡ δευτέρα στάσις καὶ ἡ τῆς μακροθυμίας τοῦ θεοῦ παύλα. (...Ако истраеше Адам во заповедта, тој би живеел трајно. а ἀνάστασις (воскресение) е второто станување и прекин на **Божјето долготрпение**).

контекст не може со сигурност да утврдиме дали μακροθυμία во дадениот контекст може да се изедначи со “божјата, теолошката μακροθυμία” како особина која ја поседува Бог, која е по негова мерка, а тоа е “долγ̃ ἡερίοδ на ἰοκαжување на σῆρῖλιβοςῖ кон друγῖιη (?)” или пак, се мисли на “човечката μακροθυμία” која подразбира , *ισῖραῖνοςῖ во γ̃νεβοῖ* ⁵⁶¹.

Врз основа на една крајно хипотетична споредба, според која значењето на именката λύπη би требало да биде спротиставено со значењето на именката θυμός, можно е уште една обределба за значењето на μακροθυμία која би гласела : “долγ̃οῖρῖελιβοςῖ во ἰοδнесување на болкаῖα ἰαγῖαῖα”.

Во христијанската доктрина со зборот ἀλυπία⁵⁶² се подразбира поимот “ослободување (ослободеност) од болка или тага, но во идниот живот”. Токму на ваква ἀλυπία можеби и мисли Менандер, ἀλυπία која не се постигнува во телесниот, земниот живот, туку во “другиот свет”, па во едентаков контекст додава дека *ако сакаш да бидеш ἄλυπος, ἰογῖαи или ἰρεба да си Боγ̃*, и особено додатокот кој следи и кој ја дава комичната нота на фрагментот *набрзина мῖρῖовец*.

За зборот μακροθυμία го потврдуваме и значењето “промисленост, претпазливост” кое го препознаваме во наравоучението на една басна од Езоп. Во тој контекст μακροθυμία се јавува како антоним на изразите ἀλόγστος σπουδῇ καὶ ταχύτης -*нейресмеῖαῖαῖа ревносῖ и ἰребрзаносῖ* ⁵⁶³

⁵⁶¹cf. Mnd fragmenta 549: ἄνθρωπος ὢν μηδέποτε τὴν ἀλυπίαν αἰτοῦ παρὰ θεῶν, ἀλλὰ τὴν μακροθυμίαν.

ὅταν γὰρ ἄλυπος διὰ τέλους εἶναι θέλῃς,
ἢ δεῖ θεόν σ' εἶναι τι' ἢ τάχα δὴ νεκρόν.

(Бидејќи си човек никогаш не барај ослободеност од болка (или) тага (τὴν ἀλυπίαν), туку барај **долготрпеливост**(τὴν μακροθυμίαν). а кога најпосле, сепак би посакал да бидеш без никаква болка (тага)(sc. ἄλυπος), тогаш ти ќе треба или да станеш бог или пак, да набрзина мртовец.)

⁵⁶² Во таква визија се појавува на пр.ἀλυπία kaj Justun Martir Vo Dialogus cum Triphone gl. 45,sect 4 ὁ θάνατος καταφρονηθῇ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ ἀπὸ τῶν πιστευόντων αὐτῷ καὶ εὐαρέστως ζώντων παύσῃται τέλος, ὕστερον μῆκέτ' ὢν, ὅταν οἱ μὲν εἰς κρίσιν καὶ καταδίκην τοῦ πυρὸς ἀπαύστως κολάζεσθαι πεμφθῶσιν, οἱ δὲ ἐν ἀπαθείᾳ καὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ ἀλυπίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ συνῶσιν. (w3 0645)!(И при второто пришествие на самиот Христос и смртта ќе биде презрена од оние кои што веруваат во него и кои благоугодно живеат ќе престане конечно, зашто повеќе ќе ја нема подоцна , кога едните ќе бидат испратени за судење и да бидат казнети со осуда на вечен оган, а другите ќе бивствуваат заедно во нетление (непропадливост), во отсуство на секоја болка и во бесмртност .

⁵⁶³ cf. Aesopos fabula 8 ΠΕΡΙΣΤΕΡΑ ὁ λόγος δηλοῖ, ὡς πολὺν κρείττων ἢ μακροθυμία τῆς ἀλογίστου σπουδῆς καὶ ταχυτήτος. (басната покажува дека *ἰρεῖῖαῖазливосῖα* (μακροθυμία) е подобра од неспрешметаната ревност и пребрзаност.)

ὀξύχολία - можен антоним на μακροθυμία

Во христијанската литература како антоним на μακροθυμία го сретнуваме зборот ὀξύχολία. Овој збор во речникот на Софоклес се толкува како “жестока нарав, избувливост” (cf. GLRBP s. ὀξύχολία: *the being ὀξύχολος, the quick-tempered*, Hermas Mand 5,1; Orig IV 657 b. Eus. Alex 320 A). Споредувајќи ги во структурен поглед ὀξύχολία со μακροθυμία, се наметнува претпоставката дека нивните први составни елементи би можеле да се сметаат за антоними. Придавката ὀξύς покрај основното значење *осијар* го регистрира и значењето *брз, наџол*. Потврда за ова наоѓаме преводните соодветства во црковнословенските ракописи (cf. ὀξύς= *быстръ* comPsalt, et ὀξύς= *скоръ* ApostTriod). Во Речникот на грчко-црковнословенски лексички паралели е засведочена придавката ὀξύθυμος за која се јавуваат преводните еквиваленти придавките *наглодоушънъ* (Parim), но и *напраснодоушънъ* (Parim). Во оваа смисла преку значењето на споменатите придавки од црковнословенскиот се посведочува грчкиот прототип ὀξύθυμος како антоним на μακρόθυμος. Во старосрпскохрватскиот пак е потврдена сложената именка *paglodušije* “Jähzorn” како преводен еквивалент за грчкиот прототип ὀξύθυμία, кој пак е вистински антоним на μακροθυμία. Инаку структурно сложенката *paglodušije* е образување со прв елемент придавка и втор елемент именка, создадено со суфиксот -ij(e) (Zett, pg 78 et 233).

Да му се вратиме сега на разгледувањето на можноста за антонимија на сложенките μακροθυμία и ὀξύχολία. Таквата антонимија се претполага со оглед на нивниот прв составен елемент. Слично како и кај лексемата μακροθυμία (в. стр), значењето на вториот составен елемент кај лексемата *оцуцолиа* е многу сложено. Значи именката *χόλος*, чие основно значење е *жолчка*, најчесто се употребува фигуративно за да означи емоција (или афект) “*amertume* (оџорченосѿ), *colere* (луѿиѿна ѓнев), *ressentiment*, (чувсѿѿво најјесѿѿо на омраза, желба за освейѿа) Во поетска смисла *χόλος* може да значи “*courroux* (ѓнев)”. Многу често двојноста на формите допушта да се направи разлика помеѓу медицинското значење “*жолчка*” и психолошкото, во смисла “*расѿѿоложение, нарав*”. Меѓу другото вториот

дел од сложенката оцуцолиа може да се однесува на одлика на наравта (темпераментот) и во таква смисла овој збор да го носи значењето *ὀξύχολος* " *irascible* (раздразлив, *naïprasii* жолчен)". Лексемата *ὀξύχολία* како означител на конкретен вид темперамент (начин на однесување), ја наметнува претпоставката дека и лексемата *μακροθυμία* како антоним на *ὀξύχολία*, исто така, барем во оние контексти каде стои како антомим на *ὀξύχολία*, би требало да претставува вид на темперамент (?). Инаку придавката *ὀξύχολος* се појавува уште кај трагедиографите, додека дериватите изведени од неа, именката *ὀξύχολία* и глаголот *ὀξύχολέω* се сретнуваат само во христијанската литература.

Разликата на појмовното значење помеѓу *μακροθυμία* и *ὀξύχολία* во рамките на христијанскиот концепт, на сликовит начин ја прикажува Хермас⁵⁶⁴.

Алегориското претставување на овие две лексеми *μακροθυμία*- како топос каде е населен Господ, или спротивно на ова *ὀξύχολία*, како местото во кое е вселен *ἄβολот* го препознаваме кај теологот Атанасиј кој истовремено ги персонифицира овие два поими, укажувајќи на "штетното влијание кое го врши **избувливоста** врз **долготрпеливоста**"⁵⁶⁵

⁵⁶⁴ Herm Past 34,6: ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ὀχυρά, ἰσχυρὰν δύναμιν ἔχουσα καὶ σπιβαρὰν καὶ εὐθηνουμένην ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ, ἰλαρά, ἀγαλλιωμένη, ἀμέριμος οὖσα, δοξάζουσα τὸν κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μηδὲν ἐν ἑαυτῇ ἔχουσα πικρόν, παραμένουσα διαπαντὸς πραεὶα καὶ ἡσύχιος. αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν τὴν πίστιν ἔχόντων ὁλόκληρον. ἡ δὲ ὀξύχολία πρῶτον μὲν μωρὰ ἐστίν, ἐλαφρά τε καὶ ἄφρων. εἴτα ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, ἐκ δὲ τῆς πικρίας θυμός, ἐκ δὲ τοῦ θυμοῦ ὀργή, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις· εἴτα ἡ μῆνις αὕτη ἐκ τοσούτων κακῶν συνισταμένη γίνεται ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνίατος. (**А долготрпеливоста** е голема и цврста, има јака силна и тврда моќ која цвета во големо пространство , бидејќи е ведро, весела безгрижна, славејќи го Господа во вечност. Во неа нема ништо горчливо, и вечно останува питома и тивка (мирна). Таквата долготрпеливост е вселена во оние кои имаат целосна вера. **А наглодушноста (избувливоста)** е пред се луда, лесноумна и безумна. Потоа заради безумноста настанува горчливост, од горчливоста бес, од бесот гнев, а од гневот траен гнев, (голема срдба). Потоа таквата лутина (μῆνις), составена од толку зла станува (причина за)голем и непоправлив грев.)

⁵⁶⁵ Ath Doctr ad Anti 2,5 ἐν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ ὁ κύριος κατοικεῖ, ἐν δὲ τῇ ὀξύχολίᾳ ὁ διάβολος. ἀμφότερα οὖν τὰ πνεύματα ἀσύμφορόν ἐστιν ἐν ταύτῃ κατοικεῖν. .. βλέπε οὖν ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι καὶ εὐχρηστός ἐστι τῷ κυρίῳ καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ, ἡ δὲ ὀξύχολία τὴν μακροθυμίαν μιαίνει. ((Во долготрпеливоста се всели Господ, а во избувливоста, *ἄβολот*. А штетно е и обата духа да се вселат во исто место)... Гледај, дека бидејќи долготрпеливоста е најслатка и послатка и од мед а и благополезна за Господа и (Тој) е вселен во неа, а пак избувливоста ја загадува (сквернави) долготрпеливоста.).

Словенско- грчки соодветства и напоредности

Втората компонента од грчкиот модел - глаголот μακροθυμέω во црковнословенските текстови секогаш се предава со форми од глаголот трпѣти, додека првата компонента, придавката μακρός се предава со придавките (прилогот) дълго- (дълготрпѣти Evang comPsalt Triod) , мѣного- (мѣноготрпѣти Apost), со компаратив на прилог поддълго- (поддълготрпѣти comPsalt), само со префикс: по-(потрпѣти Evang Apost), прѣ-(прѣтрпѣти comPsalt) или оу- (оутрпѣти comPsalt) , или само со глаголот трпѣти (Evang Apost comPsalt), такашто првиот дел од сложенката на грчкиот прототип не се преведува.

Именката μακροθυμία, пак како преводен модел во македонските црковнословенски ракописи се јавува со превод на првиот дел од префиксот μακρός со прилог(придавка) дълго- (дълготрпѣне comPsalt; дълготрпѣние Apost Triod comPsalt). или пак со предлог (прѣтрпѣние Apost) , но почесто таа се предава без првиот дел од оригиналот, па така во Апостолите најчесто ги сретнуваме формите трпѣливѣство (Karp Ro,2,4), трпѣлѣство (Slepč Ro,2,4; Slepč Col 1,11; SlepčCol3,12) и трпѣние (Ochr 2Co6,6; Eph 4,2; Gal 5,22; Col 3,12; 1Tim 1,16; Hb2,6; Jac 5,10; ; Str 1Tim3,10; Karp Ro 9,22 1Pt 3,20) како и превод со употреба на префиксот прѣ- прѣтрпѣние, а само на едно место како превод за μακροθυμία го сретнуваме зборот кротостъ (cf. Karp 66/17-19 Col 1,11).

Првата составна компонента на придавката μακρόθυμος најчесто во црковнословенските ракописи се предава со прилогот (?) дълго-. Така ги сретнуваме варијантите дълготрпѣ (Triod); дълготрпѣливъ (Triod) и participskata forma дълготрпѣн (Triod); Во Паримејникот го сретнуваме преводниот еквивалент при што првата компонента е прилогот мѣного-

многотрѣпѣливъ (Parim), а без преведување на првиот дел од сложенката наоѓаме пример во Псалтирот и Паримејникот во формата трѣпѣливъ. Интересен е и единствениот пример во Триодот каде грчката придавка μακρόθυμος се преведува со формата прѣблаженъ во што го согледуваме јасно издвоено теолошко значење .

ἀνεξικακία, ἀνεξίκακος, ἀνεξικακέω како означители на поимот трпение

Во рамките на разгледувањето на ова семантичко поле⁵⁶⁶ од аспект на христијанството, секако треба да се спомне и зборот ἀνεξικακία. Примарниот збор од кој е деривирана оваа група е придавката ἀνεξίκακος. Во основата на оваа сложена придавка стои глаголот ἀνέχω (футурска основа), κακόν. Според ова сосема е јасно дека нејзиното значење е *оној кој го носи*, односно *јоднесува лошојџо*. Инаку од оваа лексичка група имаме придавка именка и глагол кој е засведочен само во христијанската литература .

Потврди за остварено значење во LXX

Од претставниците на споменатата лексичка група во Септуагинтата се појавува само на едно место именската форма ἀνεξικακία која е потврдена како неологизам (cf. GELS s. ἀνεξικακία). Значењето што оваа лексема го подразбира во дадениот контекст се однесува на особина која треба да му биде својствена на доблесниот човек⁵⁶⁷. Стапувајќи во контекст со лексемата ἐπιείκεια, која може да остварува неколку значења во LXX⁵⁶⁸, се

⁵⁶⁶ Тука пред се мислиме на едно семантичко подполе кое ги опфаќа поимите Patience (стрпленје, истрајност, попустливост), Endurance (Издржливост , отпорност, (трајност, цврстина), Perseverance (истрајност, постојаност, упорност, трпеливост, толеранција) Кое според речникот на Нида влегува во рамките на генералното семантичко поле Ставови и емоции (Attitudes and Emotions).

⁵⁶⁷ Sap 2,19 ὕβρει καὶ βασάνῳ ἐτάσσμεν αὐτόν, ἵνα γνῶμεν τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ καὶ δοκιμάσωμεν τὴν ἀνεξικακίαν αὐτοῦ· (СПмк: Да го искушаме со навреди и маки , за да ја испитаме неговата **смиреност** и да ја видиме неговата **кротост**. СПбг: Да го испитаме с обиди и мъки, за да узнаем смиренieto му и да **видиме кротоста му**. ... Vulg: ut sciamus reverentia eius et probemus patientia eius).

чини дека и нашава лексема ἀνεξίκακία добива некои слични конотации во обемот на своето значење. Како што гледаме од споредбата со преводите на латински значењето на овој збор се покажува како “стрпливост” - **patientia**, додека во словенските јазици значењето на овој грчки збор би се протолкувал со значењето на зборот **кротост**.

Иако зборот ἀνεξίκακία и глаголот ἀνεξίκακέω со своето значење се многу посвојствени за христијанската литература, и ги сметаме како христијански термини, единствениот претставник од целава оваа лексичка група кој се јавува во Новиот завет, е само придавката ἀνεξίκακος. Во распоредот на семантичкиот простор во Речникот на Нида и Лув придавката ἀνεξίκακος влегува во генаралното семантичко поле *Сѣлавови и емоции*, а во подполето Издржливост, трпеливост, истрајност. Нејзината дефиниција е (што се однесува на издржување на тешкотиите без да се стане лут или вознемирен) *"pertaining to enduring difficulties without becoming angry or upset"* додека глосички таа се толкува како (трпелив, стрплив) *"tolerant, patient"*⁵⁶⁹.

Инаку оваа сложенка се јавува само еднаш во Новиот завет, употребена како атрибут за божјиот слуга, означувајќи својство кое треба да го поседува секој ревносен христијанин. Иако основата на значењето (семантичката база) на оваа придавка е *ὑπέρβιον*, одредени семантички дистинкции може да се согледаат од преводите на Новиот завет во други јазици⁵⁷⁰. Толкувањето на значењето на оваа придавка, кое е сосема јасно

⁵⁶⁸ Зборот ἐπιείκεια во LXX е претставена со две основни значења : едното значење е нив е *ὑπεριεκειν*, *неуписирасносѣи*, додека другото значење ги подразбира конотациите умереност; отвореност, подносиливост, ведрост (fairnes), како и конотација “добрина, кроткост” која се однесува токму на претходно посочениов контекст. (cf. GELS s. ἐπιείκεια : *equiuty; reasonableness, goodness*).

⁵⁶⁹ cf. LNTSD 25.170: ἀνεξίκακος, ον : *pertaining to enduring difficulties without becoming angry or upset* - *"tolerant, patient"*.

⁵⁷⁰ cf. 2Tim 2,24 δοῦλον δὲ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλὰ ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν πραύτητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιαπιθεμένους, μήποτε δόξη αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐξωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκεῖνου θέλημα. (А слугата Господов не треба да влегува во расправи; туку да биде кроток кон сите , поучлив и незлобив.)СПс-х: коији **неправду може подносити**; СПбг: СПцсл: ; NZ(R): strpljiv u nevolji; NZ(DF): sposoban zlo podnositi; Vulg: patientem ; NRZV:; TOB:; BUML:;

од нејзиниот структурен состав е изразено многу едноставно и во специјализираните речници на Новиот завет⁵⁷¹.

Остварени значења на зборот ἀνεξικακία во христијанската литература

а) ἀνεξικακία како доблест или една од особеностите на доблеста

Во христијанската литература ἀνεξικακία многу често се издвојува како посебна доблест или, пак, како една од особеностите на доблеста. Така на пример кај Ориген ἀνεξικακία е една од практичните доблести (αἱ πρακτικαὶ ἀρεταί), кои се седишта (жаришта) на разумот. Во редоследот на наведувањето на овие доблести, ἀνεξικακία е ставена помеѓу μακροθυμία-долготрпеливост и ἀοργησία-ослободеност од лутина, зборови кои се речиси нејзини синоними⁵⁷².

Јоан Златоуст изразувајќи се метафорично ја вбројува ἀνεξικακία, како една од боите, односно особеностите на доблеста. Во такво својство таа стои веднаш до проότης⁵⁷³.

На друго место истиов автор ја спомнува ἀνεξικακία како едно од својствата на душата и духот, кои се пројавуваат при λογική λατρεία - Христијанското служење на Бога. Овие особини, за кои не можеме со сигурност да кажеме дали авторот ги смета како посебни доблести, или

⁵⁷¹ cf. LNTs. ἀνεξικακος: *malorum et iniuriarum patiens*. cf. WNT s. ἀνεξικακος: *geduldig Böses ertragend, gelassen als Eigensch. v. Christen*(Сѵ̅ρ̅ι̅λ̅и̅в во ѱ̅о̅д̅н̅е̅с̅у̅в̅а̅н̅е̅ѱ̅и̅о на з̅л̅о̅ѱ̅и̅о, мирен....).

⁵⁷² Orig Exp in Prov, vol 17, pg.196: Νοσσιαι σοφίας εἰσὶν αἱ Ἐκκλησίαι, ἥ αἱ ἐν τῷ οὐρανῷ σκηναί· σοφία δὲ, Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐστίν. Νοσσιαι δὲ φρονήσεως αἰρετώτεραι ὑπὲρ ἀργύριον, αἱ πρακτικαὶ ἀρεταί· δικαιοσύνη, γνῶσις, σοφία, σωφροσύνη, ἀνδρεία, μακροθυμία, ἀνεξικακία, ἀοργησία, ἐλεημοσύνη, πίστις σὺν ἐλπίδι καὶ ἀγάπῃ· δι' ὧς ὡς κλίμακος βαθμίδας, εἰς τὰς τῆς σοφίας σκηναὺς εἰσιέναι ἀκάλυτον τοὺς ἀνιέναι καὶ οἰκῆσαι βουλομένους. (Жаришта (седишта) на мудроста се Црквите или пребивалиштата на небото : а мудроста, е Исус Христос, Божјиот син. А пак Седишта (жаришта) на разумот (паметта) вредат повеќе од парите, а тоа се практичните (делотворните?) доблести : праведноста, знаењето, мудроста, разумноста, храброста, долготрпеливоста, **поднесувањето на злото**, ослободеноста од лутина, милостивоста, верата со надежта и љубовта; преку нив како по степен на скалила непречено може да влезат до пребивалиштата на мудроста оние кои сакаат (таму) да се искачат).

⁵⁷³ Chrys Ad illum catch 1-2, vol 49,pg 238 Καλλώπισον τοίνυν τὴν ὄψιν σωφροσύνη, σεμνότητι, ἐλεημοσύνη, φιλάνθρωπία, ἀγάπη, τῇ περὶ τὸν ἄνδρα φιλοφροσύνη, ἐπιεικεία, проότητι, **ἀνεξικακία· ταῦτα τῆς ἀρετῆς τὰ χρώματα**. (Украси го сега лицето со разборитост, со достоинство (свечена достоинственост), со милостивост, со човекољубие, со љубов, со љубезност за мажот, со благост, со кроткост, со **ѱ̅о̅д̅н̅е̅с̅у̅в̅а̅н̅е̅ на з̅л̅о̅ѱ̅и̅о** - тоа се боите на доблеста.)

само како составен дел на доблеста, Христијаните треба да му ги принесуваат на Бога како бескрвна жртва⁵⁷⁴.

Теологот Атанасиј, пак *ἀνεξικακία* ја разбира како дел од *ὁγύλη*, а на некој начин и како антоним на *μνησικακία* (злопаметење). Во скалилото на кои се наредени добрата кои ги содржи доблеста љубов, *ἀνεξικακία* е на предпоследно место, по кое доаѓа последното и совршеното добро на љубовта - *ἁκτιμωσύνη*, новововеден поим во христијанството, кој подразбира, (*ἡσθεῖς ἐν κυρίῳ*) *сиромашийво* ...⁵⁷⁵

Јоан Дамаскин ἀνεξικακία ја смета како една од основните доблести на душата кои пак се раѓаат од четирите првобитно главни доблести на душата. Тука на оваа многу проширена скала од доблести, која секоја за себе би можела да биде повод за нејзино семантичко истражување, ἀνεξικακία се наоѓа помеѓу μακροθυμία и ἀγαθότης⁵⁷⁶:

⁵⁷⁴ Chrys In ep ad Hebr, vol 63, pg 92 : Τί δέ ἐστιν ἡ λογικὴ λατρεία; Τὰ διὰ ψυχῆς, τὰ διὰ πνεύματος (Πνεῦμα, φησὶν, ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ χρῆ προσκυνεῖν)· ὅσα μὴ δεῖται σώματος, ὅσα μὴ δεῖται ὀργάνων, μὴ τόπων · τὰ δέ ἐστιν οἷον ἐπεικεία, σαφροσύνη, ἐλεημοσύνη, ἀνεξικακία, μακροθυμία, ταπεινοφροσύνη. (А што е логичко (умно) богослужење? Тоа се оние нешта (кои доаѓаат) преку душата , оние нешта кои доаѓаат преку духот тие нешта немаат потреба од телесното, немаат потреба од органи, ниту од конкретни места: тоа се како на пример разумност(?), целомудреност, милостивост, љоднесување на злоѣо(незлoбноcтѣ), долготрпеливост, понизност.)

575 Ath. Vita Sct. Syncl vol 28, pg 1529: "Ὡς περ δὲ τὰ δεινὰ ἐν δι' ἐνὸς ἥρτηται· τῇ γὰρ φιλαργυρία ἀκολουθεῖ φθόρος, δόλος, ἐπιπορκία, θυμὸς, **μνησικακία**· οὕτως τὰ ἐναντία τούτων τῆς ἀγάπης ἔχεται· πραΰτης δὴ λέγω καὶ μακροθυμία, καὶ **ἀνεξικακία**, καὶ τὸ τέλειον ἀγαθὸν, ἡ ἀκτημοσύνη. (Како што ужасните работи се надоврзуваат висејќи едно врз друго- па така среброљубието го следи зависта, измамата, кривоклетството, лутината, **злопаметењето**; така и оние што се спротивни на нив се држат за љубовта , мислам на благоста (кроткоста) и долготрпеливоста, и **поднесувањето на зло** (незлобност) и крајното добро - сиромаштвото (ἀκτημοσύνη).

576 Jo. Dam De Virtutibus et vitiis (fragmenta) vol 95,pg 85 και ψυχικὰς μὲν ἀρετὰς λέγομεν εἶναι προηγουμένως γενικωτάτας τέσσαρας ταύτας, αἰτινὲς εἰσιν αὗται, ἀνδρεία, φρόνησις, σωφροσύνη, καὶ δικαιοσύνη καὶ ἐκ τούτων ἀποτίκτονται ψυχικαὶ ἀρεταί· πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, προσευχή, ταπείνωσις, πραότης, μακροθυμία, ἀνεξικακία, χρηστότης, ἀοργησία, γνῶσις θεία, τὸ ἄθυμον, τὸ ἄπλοῦν, τὸ ἀτάραχον, τὸ ἀνυπόκριτον, τὸ ἄτυφον, τὸ ἀνυπερήφανον, τὸ ἀφθονον, τὸ ἄδολον, τὸ ἀφιλάργυρον, τὸ συμπαθὲς, τὸ ἐλεημονητικόν, τὸ μεταδοτικόν, τὸ ἄφοβον, τὸ ἄλυπον, τὸ κατανυκτικόν, τὸ αἰδεστικόν, ἡ εὐλάβεια, ἡ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἔφρεσις, ἡ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὄρεξις, ἡ τῆς υἰοθεσίας ἐπιθυμία. (А претходно кажавме дека овие се четирите главни доблести , а тоа се овие: храброст, разумност, целомудреност и праведност; и од нив се раѓаат доблестите на душата: вера, надеж, љубов, молитва, понизност, благодот (кроткост), долготрпеливост, *ὑποδнесување на злојто (незлоба)* , благодот, ослободеност од лутина, божје знаење, отсуство на лутина , штедрост, невозматеност, нелицемерност, отсуство на дрскост, невозгордеаност, незавидливост, неизманост, несреброљубивост, милостивност,, отсуство на страв, безпечалност, грижа на совест, скромност, благочестивост, спорење (водење спор) за идните добра , тежнеење кон царството Божјо, желба за посинување.)

Теологот Фотиј пак ја издвојува *ἀνεξικακία* од *ἀρετή*, што значи дека тој не ја смета за една од доблестите⁵⁷⁷.

б) *ἀνεξικακία* како средство со кое се надминуваат слабостите (?)

Во христијанската, а и во философската литература на лексемата *ἀνεξικακία*, односно на поимот што таа го означува метафорично се како на своевидно средство, или така да кажеме “лек” за спротиставување и надминување на неволјите.

Теологот Атанасиј ја спомнува *ἀνεξικακία* во вакво својство се разбира на доблест, како едно од “лековитите средства” со кои може да се совладаат негативните учиноци кои произлегуваат од гневливоста(?) (*τοῦ θυμικοῦ*)⁵⁷⁸

Василиј Кајсариски *ἀνεξικακία* ја спомнува како средство за ослободување од тага⁵⁷⁹.

Философот Епиктет во својот Прирачник ја спомнува *ἀνεξικακία* како средство со кои може да се совлада навредата. Значи според овој философ во наведениот контекст *ἀνεξικακία* би означувала “*ψυχичко исцѣрајување и недејсѣвање кон нанесената навреда*”⁵⁸⁰.

⁵⁷⁷ Phot Comentaria in Matthaеum frag.75,coll1 εἶδες εἰς ὅσον ἡμῶς ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀνεξικακία ἀναβιβάζει ἀξίωμα. (Виде ли кон колкаво достоинство нè подигнува доблеста и *исцѣрајноста во злоста*)

⁵⁷⁸ Ath. Syntagma ad quendam politicum vol 28,pg1397: Τοῦ θυμικοῦ τὰ ἁμαρτήματα ἡ ἀσπλαγχνία, τὸ μῖσος, τὸ ἄσυμπαθές, τὸ μνησικακόν, ὁ φθόνος, ὁ φόβος, καὶ ἡ συνεχὴς περὶ τὰ τοιαῦτα μελέτη. Ἰασις τούτων καὶ θεραπεία ἡ φιλανθρωπία, ἡ ἀγάπη, ἡ φιλαδελφία, ἡ συμπάθεια, ἡ *ἀνεξικακία*, ἡ χρηστότης. (На гневливото му се својствени гревовите, немилосрдие, омразата, несочувствителноста, **злопамятството**, зависта, убиството, и постојаното грижење околу овие работи. А лек за овие и начин на со кој се лекуваат се човекољубието, љубовта, братољубието, сочувствието, **незлобността** (не покажување злоба), благоста).

⁵⁷⁹ Bas. Sermones de moribus Symeone metaphrasta collecti vol32, pg1329: καὶ τὸ μὲν φιλονεικὸν ἑτέροις παραχωρεῖν· μάλλον δὲ κακίων ἐξελεῖν τῆς ψυχῆς, εἴπερ οἶόν τε· αὐτὸν δὲ δι' *ἀνεξικακίας* λύειν τὰ λυπηρά. Τὸ μὲν γὰρ ἀμύνεσθαι, παντός ἐστι τοῦ ὀργιζομένου· (...и расправијата со другите поскоро да се острани од нивната душа, иако е можно тој **со поднесување на лоштото (со незлоба)** да ја ослободува тагата. зашто својствено е за секој кој е избувлив да се осветува)

⁵⁸⁰ Epict..Enchiridion 10,1: Ἐφ' ἐκάστου τῶν προσπιπτόντων μέμνησο ἐπιστρέφων ἐπὶ σεαυτὸν ζητεῖν, τίνα δύναμιν ἔχεις πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτοῦ. ἐὰν καλὸν ἴδῃς ἢ καλὴν, εὐρήσεις δύναμιν πρὸς ταῦτα ἐγκράτειαν· ἐὰν πόνος προσφέρηται, εὐρήσεις καρτερίαν· ἂν λοιδορία, εὐρήσεις *ἀνεξικακίαν*. καὶ οὕτως ἐπιζόμενόν σε οὐ συναρπάσουσιν αἱ φαντασίαι. (За секое од оние нешта што те напаѓаат спомни си (свртувајќи се кон себе самиот) да си побараш каква е твојата сила за нејзина употреба, ако видиш некој убав или убава, како сила (за да се спротставиш на тоа) ќе ја употребиш воздржаноста, ако настапува болка ќе ја најдеш издржливоста, а ако

На слична тема говори и атинскиот философ Симпликиј во неговиот Коментар кон Прирачникот на Епиктет, кој повторно ја спомнува ἀνεξικακία како *одбрамбено средсѝво* со кое се совладуваат намередите⁵⁸¹

Зборови кои остваруваат слично значење со ἀνεξικακία

Значењето на зборот ἀνεξικακία и на придавката ἀνεξικακος е сосема јасно со оглед на јасноста на неговите составни компоненти, *оној кој може да ѝ поднесува зло, или ѝ поднесување на злошѝо*. Разгледувајќи ја употребата на овој збор во грчката литература, се обидовме да ги прикажеме во какво значење овие лексеми биле употребувани . Со оглед на фактот што во семантичката база на ἀνεξικακία и ἀνεξικακος е значењето “носи”, “поднесува”, а посебно што вториот елемент на овие сложенки всушност им дава вредност на реченици, “поднесува зло, употребата на оваа именка и придавка е посвојствена за христијанската литература во која се појавува и глаголот ἀνεξικακέω. Значењето на овој глагол во речникот на Баји се толкува “être résigné” (да бидеш помирен (особено со судбината), попустлив), додека кај Лампе како “*to be long-suffering*”(стрплив е); кога негов субјект е Бог, или “*be patient, wait*” , кога негов субјект е човечко суштество (cf. PGL c. ἀνεξικακέω). Од толкувањата што ги нуди Речникот на Лампе, на прв поглед се добива впечаток дека глаголите ἀνεξικακέω и μακροθυμέω се на некој начин синонимни. Но, кога ќе ги споредиме толкувањата во истиот Речник, дадени за глаголот μακροθυμέω тогаш ќе се увериме дека тие имаат и големи семантички дистинкции. Имено за глаголот μακροθυμέω во Патристичкиот речник не е понудено толкување *to be long-suffering*, а за него додаени се и значења во кои речиси секогаш е

станува збор за навредување ќе ја употребиш **незлобата** (поднесувањето на лошото).. И така навикнувајќи се нема да те разграбуваат фантазирањата).

⁵⁸¹Simplc Commentarius in Epicteti enchiridion pg 64 Πρὸς δὲ λοιδορίαν, εὐρήσεις αὐτῆς, φησὶν, ἀμυντήριον τὴν ἀνεξικακίαν. Οὐτε γὰρ πόνον, οὔτε θλίψιν τῇ ἑαυτῆς φύσει [φέρει] ἢ λοιδορία τοῖς λοιδορουμένοις, ἀλλὰ τὸ δόγμα τὸ ἐν ἡμῖν, ἢ κενόδοξον, ἢ θυμοειδές· (А за навредата, вели (Епиктет) ќе го откриеш нејзиното *одбрамбено средсѝво*, а тоа е *незлобаѝа* (*исѝрајување на навредаѝа*). Зашто според својата сопствена природа навредата не им носи ниту мака, ниту неволја на оние кои се навредувани , туку догмата која е во нас, и која е или суетна или избувлива.

содржана временска семантичка компонента⁵⁸². Семантичката врска помеѓу претставниците на две различни групи сложеники ја согледуваме во толкувањето, односно примарното значење на именката μακροθυμία, дадено во PLG. Односно кај Лампе значењето на именската форма μακροθυμία дефинирано како *long-suffering* е многу блиско со глаголот ἀνεξικακέω, такашто толкувањето на овој глагол едноставно би можеле да го сведеме на изразот εἶναι μακρόθυμος.

Во своите Схолии кон Евангелието по Матеј Ориген го употребува зборот ἀνεξικακία во таков контекст, од кој смислата која му е дадена на овој збор се сфаќа како “повод за неограничувано простување”. Интересно е што во контекстот најпрвин се поставува прашањето кое гласи: ἕως τίνος χρεία μὴ μνησικακεῖν; (До кога е потребно да не бидеш злопаметен?). Ова прашање би ја носело потполно истата содржина, доколку изразот ἕως τίμος χρεία μὴ μνησικακεῖν се замени со ἕως τίμος χρεία ἀνεξικακεῖν. Ваквата анализа ни се чини дека ни ја дозволува претпоставката дека глаголот μνησικακεῖν е антоним на глаголот ἀνεξικακεῖν. Аналогно на ова пак, понатаму исто така може да се претпостави и антонимија на именката и придавката μνησικακία и μνησικακος со именката и придавката ἀνεξικακία и ἀνεξικακος. Разгледувајќи ја именката ἀνεξικακία во поширокиот контекст на споменатото дело на Ориген се добива претстава за нејзината теолошка димензија , односно за ἀνεξικακία одредена од Господа, која секој христијанин треба да ја поседува неизмерно. Патем, заклучуваме и за една од конотациите на ἀνεξικακία, *бескрајна, ѿрајна, безграницна*. Но, оваа конотација која содржи временски (но и просторни определби) се чини дека е содржана само тогаш кога зборот ἀνεξικακία упатува на врска со идејата за покајание и кога е во корелација со идејата за простување. И уште нешто. Синтагмата τὸ ἄπειρον τῆς ἀνεξικακίας , која се јавува или пак се подразбира на повеќе места во христијанската литература, на некој начин укажува и на дистинктивноста со μακροθυμία, која е долготрајна, но сепак не е бескрајна⁵⁸³.

⁵⁸² Значењата кои се понудени за глаголот μακροθυμέω во Патристичкиот речник на Лампе се следниве : 1. *be patient, slow to anger*; 2. *be slow (to help)*; 3. *be patient enduring in temptation or trial*. 4. *wait patiently*; 5 trans. *bear with patiently*

⁵⁸³ Origenes Scholia in Matthaеum vol17,pg 300: Ἐρωτῶν γὰρ, ἕως τίμος χρεία μὴ μνησικακεῖν, ὡς μέγα προσέθηκε τὸ, ἐπτάκις. Ὁ δὲ Κύριος, τὸ ἄπειρον σημαίνων τῆς ἀνεξικακίας, εἶπεν τὸ,

Изразот $\mu\eta\ \mu\eta\psi\iota\kappa\alpha\kappa\epsilon\acute{\iota}\nu$ како синоним со $\acute{\alpha}\nu\epsilon\zeta\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$ на некој начин се потврдува и кај Клеменс со тоа што кај него овој израз го наоѓаме во именката $\acute{\alpha}\mu\eta\psi\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$. За блискоста, па дури и за синонимноста во значењето на овие два збора судиме затоа што тие стојат еден до друг во ист контекст⁵⁸⁴.

Кај Евсебиј $\acute{\alpha}\nu\epsilon\zeta\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$ има многу блиско значење со $\acute{\alpha}\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$, сфатена како $\acute{\alpha}\mu\eta\psi\iota\tau\acute{\iota}\alpha\ \kappa\alpha\kappa\acute{\omega}\nu$. Последниов израз е идентичен со $\acute{\alpha}\mu\eta\psi\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$. Во секој случај $\acute{\alpha}\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$, односно $\acute{\alpha}\mu\eta\psi\iota\tau\acute{\iota}\alpha\ \kappa\alpha\kappa\acute{\omega}\nu$ и $\acute{\alpha}\nu\epsilon\zeta\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$ стојат во контекст каде имаме асоцијација со *идејаиѝа за ойросиување на гревови*⁵⁸⁵.

Истиов автор во Коментарите кон Псалмите покажува дека $\acute{\alpha}\nu\epsilon\zeta\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$ е многу блиска по своето значење со зборот $\acute{\alpha}\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$, која пак според Аквила и Симах треба всушност да се сфати како $\acute{\alpha}\pi\lambda\acute{o}\tau\eta\varsigma$, односно “простодушност”. За оваа блискост всушност можеби сведочи преведувањето на овој збор со *незлobie* или *безлoба*. Сепак, семантичката дистинкција покажува дека значењето на зборот $\acute{\alpha}\nu\epsilon\zeta\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha$ подразбира “крајно исѝрајување на злоиѝењеиѝо, особено иѝогаиш кога се молчи додека иѝе обвинуваиѝи и кога некој лажно сведочи иѝроиѝив иѝебе не кажуваиш нииѝиѝо во своја одбрана односно кога кон иѝебе некој иѝрави грев иѝрекршувајќи една од Божјиѝе заиѝоведи⁵⁸⁶.

$\acute{\epsilon}\beta\delta\omicron\mu\eta\kappa\omicron\nu\tau\acute{\alpha}\kappa\iota\varsigma\ \acute{\epsilon}\pi\tau\acute{\alpha}\cdot\ \tau\omicron\upsilon\tau\acute{\epsilon}\sigma\tau\iota\nu\cdot\ \acute{\omicron}\sigma\acute{\alpha}\kappa\iota\varsigma\ \acute{\alpha}\mu\acute{\alpha}\rho\tau\eta\ \epsilon\iota\varsigma\ \sigma\acute{\epsilon},\ \acute{\epsilon}\acute{\alpha}\nu\ \mu\epsilon\tau\alpha\nu\omicron\eta\iota,\ \acute{\alpha}\varphi\epsilon\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\acute{\omega}.$ (Зашто прашувајќи до кога е потребно да не помниш зло? како нешто големо (тој) додаде до седум пати. А Господ кој ја означил неизмерноста (безграничноста) на *иѝоднесувањеиѝо на злоиѝо*, рече седумдесет пати по седум; т.е. Колку и да греши кон тебе, ако се покае, прости му нему)

⁵⁸⁴ cf. Clemens Stromata: $\acute{\epsilon}\xi\omicron\mu\omicron\iota\omicron\upsilon\theta\omicron\sigma\theta\alpha\iota\ \acute{\omicron}\sigma\eta\ \delta\upsilon\nu\alpha\mu\iota\varsigma\ \tau\eta\ \acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\acute{o}\tau\eta\tau\iota\ \tau\eta\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\theta\ \theta\epsilon\omicron\upsilon\ \pi\rho\omicron\nu\omicron\iota\acute{\alpha}\varsigma\ \delta\iota\acute{\alpha}\ \tau\epsilon\ \tau\eta\varsigma\ \acute{\alpha}\nu\epsilon\zeta\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha\varsigma\ \delta\iota\acute{\alpha}\ \tau\epsilon\ \tau\eta\varsigma\ \acute{\alpha}\mu\eta\psi\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha\varsigma$, « $\acute{\epsilon}\pi\iota\ \delta\iota\kappa\alpha\acute{\iota}\omicron\upsilon\varsigma\ \kappa\alpha\acute{\iota}\ \acute{\alpha}\delta\acute{\iota}\kappa\omicron\upsilon\varsigma$ » (За да се изедначи толкава сила со добрината на Божјето провидение преку **трпението на злото, преку заборавање на злото** "кон праведните и неправедните".....)

⁵⁸⁵ Eus Comm in Ps Vol 23,pg 236: $\acute{\epsilon}\pi\epsilon\iota\ \tau\omicron\iota\omicron\nu\nu\ \acute{\omega}\ \mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omega\ \mu\epsilon\tau\rho\acute{o}\mu\epsilon\nu\ \acute{\alpha}\nu\tau\iota\mu\epsilon\tau\rho\eta\theta\acute{\eta}\sigma\epsilon\tau\alpha\iota\ \acute{\eta}\mu\iota\nu,\ \kappa\alpha\acute{\iota}\ \acute{\epsilon}\nu\ \acute{\omega}\ \kappa\rho\acute{\iota}\mu\alpha\tau\iota\ \kappa\rho\acute{\iota}\nu\omicron\mu\epsilon\nu,\ \kappa\rho\iota\theta\eta\sigma\acute{o}\mu\epsilon\theta\alpha,\ \delta\iota\acute{\alpha}\ \tau\omicron\upsilon\tau\omicron\ \sigma\upsilon\nu\epsilon\chi\acute{\omega}\varsigma\ \tau\eta\nu\ \acute{\alpha}\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha\nu\ \pi\rho\omicron\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda\epsilon\tau\alpha\iota,\ \tau\omicron\upsilon\tau\acute{\epsilon}\sigma\tau\iota\ \tau\eta\nu\ \acute{\alpha}\mu\eta\psi\iota\tau\acute{\iota}\alpha\nu\ \kappa\alpha\kappa\acute{\omega}\nu,\ \kappa\alpha\acute{\iota}\ \tau\eta\nu\ \pi\rho\acute{o}\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \epsilon\iota\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\omicron\nu\ \acute{\eta}\mu\alpha\rho\tau\eta\kappa\acute{o}\tau\alpha\varsigma\ \acute{\alpha}\nu\epsilon\zeta\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha\nu$. (Бидејќи сега со мерата со која што судиме ќе ни биде судено и нам, и со каков суд судиме, така ќе бидеме осудени, затоа постојано **беззлoбието**, то ест **непомнењето на лошото и поднесувањето на злото** кон оние кои сториле грев.)

⁵⁸⁶ Eus Com. in Ps vol 23,pg365 (se raboti za psalm 40, 13): $\epsilon\iota\varsigma\ \tau\acute{o}\cdot\ \acute{\epsilon}\mu\omicron\upsilon\ \delta\iota\acute{\alpha}\ \tau\eta\nu\ \acute{\alpha}\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha\nu\ \acute{\alpha}\nu\tau\epsilon\lambda\acute{\alpha}\beta\omicron\nu$
⁵⁸⁶ $\cdot\ \acute{\eta}\ \kappa\alpha\tau\acute{\alpha}\ \tau\omicron\nu\ \acute{\acute{\alpha}}\kappa\upsilon\lambda\alpha\nu\ \kappa\alpha\acute{\iota}\ \Sigma\acute{o}\mu\mu\alpha\chi\omicron\nu,\ \delta\iota\acute{\alpha}\ \tau\eta\nu\ \acute{\alpha}\pi\lambda\acute{o}\tau\eta\tau\alpha$: $\acute{\epsilon}\pi\epsilon\iota\delta\acute{\eta}\pi\epsilon\rho\ \acute{\omega}\varsigma\ \pi\rho\acute{o}\beta\alpha\tau\omicron\nu\ \acute{\epsilon}\pi\iota\ \sigma\varphi\alpha\gamma\eta\nu\ \acute{\eta}\chi\theta\eta,\ \kappa\alpha\acute{\iota}\ \acute{\omega}\varsigma\ \acute{\alpha}\mu\eta\delta\acute{o}\varsigma\ \acute{\epsilon}\nu\alpha\nu\tau\acute{\iota}\omicron\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \kappa\epsilon\acute{\iota}\rho\alpha\nu\tau\omicron\varsigma\ \acute{\acute{\alpha}}\varphi\omega\nu\omicron\varsigma,\ \omicron\upsilon\tau\omega\varsigma\ \omicron\upsilon\kappa\ \acute{\acute{\alpha}}\nu\omicron\iota\gamma\omega\nu\ \tau\omicron\ \sigma\tau\acute{o}\mu\alpha$: $\kappa\alpha\acute{\iota},\ \text{Λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει} \cdot\ \acute{\acute{\alpha}}\sigma\chi\omega\nu\ \omicron\upsilon\kappa\ \acute{\eta}\pi\acute{\epsilon}\iota\lambda\epsilon\iota\cdot\ \tau\eta\nu\ \acute{\acute{\alpha}}\kappa\rho\alpha\nu\ \delta\acute{\epsilon}\ \acute{\acute{\alpha}}\nu\epsilon\zeta\iota\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha\nu\ \acute{\acute{\epsilon}}\nu\delta\epsilon\iota\kappa\acute{n}\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma\ \acute{\acute{\epsilon}}\nu\ \tau\acute{\omega}\ \kappa\alpha\tau\eta\gamma\omicron\rho\epsilon\acute{\iota}\sigma\theta\alpha\iota\ \acute{\acute{\epsilon}}\sigma\iota\omega\pi\lambda\alpha,\ \psi\epsilon\upsilon\delta\omicron\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma\ \tau\epsilon\ \omicron\upsilon\delta\acute{\epsilon}\nu\ \acute{\acute{\alpha}}\pi\epsilon\kappa\rho\acute{\iota}\nu\alpha\tau\omicron$. (... или Според Аквила и Симах поради простодушнoста покажувајќи *крајна издржливост* во *злоиѝењеиѝо* со тоа што

Синонимност или блискост во значењето наоѓаме и со зборот *μισοπονηρία* во контекст во кој основните придавки *ἀνεξίκακος* и *μισοπόνηρος* се поврзуваат со сврзникот *καί*⁵⁸⁷ :

За другите евентуални семантички компоненти кои ги содржел овој збор просудуваме и на посреден начин , главно преку записи во схолии , или толкувања на одредени глоси : Во схолијата за Тукидид зборот *μετρίότης* се објаснува со *ἀνεξίκακία*⁵⁸⁸. Станува збор за контекст од Тукидидовата историја⁵⁸⁹

Интересен податок за уште една семантичка компонента на *ἀνεξίκακία* наоѓаме во една схолија кон Еврипид(5023 w1)односно кон трагедијата Хиполит⁵⁹⁰. Во посочената схолија значи зборот *εὐοργησία* “...” се објаснува посредно со *ἀνεξίκακία*, односно најпрвин со зборот *πραότης*, а потоа и со *ἀνεξίκακία* од што може да ја потврдиме семантичката компонента “благост”, слична на онаа од претходниот пример “умереност”.... Инаку во схолијата се напоменува дека овој збор вака се сфаќал во Атичкиот (или од Атик?), а дека според некои други, зборот *εὐοργησία* може да се изрази или да се сфати *εὐηθεία*- *добродушност*, *блаџонаравие* (?)*безазленост*⁵⁹¹.

кога го обвинуваа молчеше, и кога за него лажно сведочеа не одговори ништо во своја одбрана)

⁵⁸⁷ Stobaeus Anthologium 4,5,56 Ἀνεξίκακον δὲ ὁμοῦ καὶ μισοπόνηρον σεαυτὸν ἐπιδείκνυε, τῷ μὲν [γάρ] ἡρέμα κολάζειν τὴν ἀνεξίκακίαν, τῷ δ' ἀπεχθάνεσθαι τοῖς κακοῖς τὴν μισοπονηρίαν ἐλέγχων, (Покажи се себе си како некој кој е подеднакво *сѝособен да ѝо носи злоѝо* и како некој кој *ѝо мрази злоѝо*, докажувајќи му на едниот дека **истрпувањето на злото** тивко казнува, а на другиот дека **омразата на злото** им станува непријател на лошите).

⁵⁸⁸ καλὸν δ' ἦν κτέ.: ὁμῶς, εἰ καὶ ἡμαρτάνομεν, ἐπαινετὸν ἦν ἐνδοῦναι ἡμῖν ὀργιζομένοις. τῇ ἡμετέρᾳ ὀργῇ: ὡς πατρικῇ ABFG *μετρίότητα*: *ἀνεξίκακίαν*, ἐπιείκειαν ABFG Бидејќи по зборот *ἀνεξίκακία* доаѓа *ἐπιείκεια*, тогаш секако дека и *ἀνεξίκακία* го има значењето *блаџосѝ*, *умереносѝ*.

⁵⁸⁹ cf. Tschuc 1,38: . καλὸν δ' ἦν, εἰ καὶ ἡμαρτάνομεν, τοῖσδε μὲν εἶξαι τῇ ἡμετέρᾳ ὀργῇ, ἡμῖν δὲ αἰσχροὺς βιάσασθαι τὴν τούτων *μετρίότητα*: (А добро би било, па макар и да погрешиме да му пуштат на нашиот гнев, а за нас пак би било срамно со сила да ја потиснуваме нивната умереност (благост))

⁵⁹⁰ Станува збор за трагедијата Хиполит во кој споменатиот збор го сретнуваме во овој контекст Еур. Нурол 1038-104: Θη. ἄρ' οὐκ ἐπαδὸς καὶ γόης λέρυχ' ὄδε, δς τὴν ἐμὴν πέποιθεν *εὐοργησία*

ψυχὴν κρατήσιν, τὸν τεκόντ' ἀτιμάσας;
Зар не е овој измамник и маѓесник
кој родител си погрди, а мојот гнев
со кроткост, мирно сака да го совлада?

⁵⁹¹ . *εὐοργησία*: *πραότητι*, *ἀνεξίκακία*, *βαθύτητι*. οὕτως Ἀττικῶς. τινὲς δὲ *εὐηθεία*: –NAB

Хесихиј пак го глосира зборот εὐτονία, кој инаку означува *еластичносῖ*, *цврстѝина*, *сила* (и означува особина, својство на нешто неживо) со оглед на местото од каде е преземен овој збор на кој се однесува ова објаснување⁵⁹². Па затоа најпрвин зборот εὐτονία се означува со зборот, ἀνεξικακία. Инаку и другите зборови од серијата со која тој го глосира зборот εὐτονία, исто така во својата основна семантика ја носат компонента *издржливосῖ*, *исῖтрајносῖ* и сите му припаѓаат на едно исто семантичко поле⁵⁹³.

Според толкувањето што го среќаваме кај Хесихиј за зборот εὐτονία, може да се наметне заклучокот дека ἀνεξικακία означува и физичка особина, “физичка способност да се издржи, цврстина”. Доколку εὐτονία = ἀνεξικακία, таквата особина може да ја поседуваат и неживи лица. Но, бидејќи глосирањето се однесува на синтагмата за εὐτονία καρδίας се чини дека токму затоа е употребен најпрвин зборот ἀνεξικακία како објаснување на оваа изгледа не баш доволно јасна синтагма. Во овој случај повеќе имаме сведоштво за промената на εὐτονία, одошто за ἀνεξικακία.

Можните антоними на ἀνεξικακία

Со цел подобро да ја расветлиме семантиката на лексемата ἀνεξικακία, се обидовме тоа да го стриме преку соодветни примери низ проследуваната литература каде ἀνεξικακία стои во антонимна положба со одредени зборови . Главно се покажа дека таа е на некој начин антоним на зборови кои означуваат одредени афекти: како πικρία, θύμος (но дали е ова афект) ὀργή (и тоа дали е афект), и ὕβρις.

Можните антоними во семантичкиот простор на Новиот завет

Инаку сите овие во Новиот завет влегуваат во во генералното семантичко поле кое ги опфаќа *Моралниѝе* и *еῖтичкиѝе* *квалиѝеѝи* и *соодвеѝноѝо* однесување. Така на пр, именката θύμος со своето прво значење влегува во полето 88, 178 (кое е дел од сем подполе Anger , be

⁵⁹² Eccl.7,8 ὅτι ἡ συκοφαντία περιφέρει σοφὸν καὶ ἀπόλλυσι τὴν καρδίαν εὐτονίας αὐτοῦ.

⁵⁹³ cf. Hesch: *εὐτονία· ἀνεξικακία S(A). καρτερία. ὑπομονή (Eccles. 7,8)

indignant with), додека со второто значење *intense desire* влегува во генералното сем. поле 25 со назив Ставови(состојби) и Емоции (Attitudes and Emotions), а во неговото подполе *desire strongly* (25,12-25,32 *θυμός* е 25.19 *intense desire*), *πικρία*, пак со своето второ значење влегува во сем. поле 88, а во подполето *hate, hateful* (88, 198-205 *πικρία* е 88. 201 “*a state of sharp, intense resentment or hate*”, “*bitter resentment, spite, bitterness*”), *ὀργή* со примарното значење влегува во споменатотот поле бр. 88 , во семантичкото подполе како и *θυμός* (88 171-88. 191 *οργή* = 88.173 со значење *a relative state of anger* , “*anger fury*” (Инаку *ὀργή* има теолошко значење *punishment* 38, 10). Кога станува збор за значењата на *ὑβρις* во Новиот завет, оваа именка според овој речник влегува во три генерални семантички полиња. Но токму со првото значење, дефинирано како *maltreatment* *ὑβρις* му припаѓа на Генералното семантичко поле 88, а во подполето *Treat badly* (88. 126- 88.134 , *ὑβρις* е 88, 131 со дефиниции *to be insolently mistreated*,-“*maltreatment, insolence and mistreatment*). Значи сите овие зборови кои се јавуваат на некој начин како антоними на *ἀνεξικακία* со своето основно значење влегуваат во етичката и моралната семантичка категорија. Според тоа сметаме дека и самиот збор (*ἀνεξικακος*) би требало да си го најде своето место во дадено семантичко поле кое подразбира етичко постапување.

Во сочуваните фрагментите од етичкиот спис “За задржувањето на гневот (*De cohibenda ira*)” Плутарх многу јасно е спротиставува лексемата *ἀνεξικακία* со лексемите *πικρία* и *θυμός*, препорачувајќи ја како многу поделотворно средство за зачувување на сопствената нерасипливост⁵⁹⁴.

Лукијан го употребува зборот *ἀνεξικακία* со значење “*рамнодушност*”. Ова значење произлегува од контекстот во кој имплицитно се назначува дека значењето *рамнодушност* за *ἀνεξικακία* се должи на отсуството на *ὀργή*. Со тоа, пак истовремено посредно судиме дека *ὀργή* антоним на *ἀνεξικακία*⁵⁹⁵. Атанасиј говорејќи за истрајноста која Господ ја покажал во

⁵⁹⁴ Plut *De cohibenda ira* numeracija ὁπὲ μέντοι συνείδων, ὅτι πρῶτον μὲν ἐκείνους ἀνεξικακία χείρονας ποιεῖν βέλτιόν ἐστιν ἢ πικρία καὶ θυμῷ διαστρέφειν ἑαυτὸν εἰς ἑτέρων ἐπανόρθωσιν· (подоцна, сепак точно увидов дека подобро е нив поскоро да ги направиш да станат полоши со **поднесување на лошотијата**, одошто себеси да се расипеш со **огорченост и лутина**, а заради добро воспитување (поправање) на другите).

⁵⁹⁵ Luc *De parasito* 53: Εὐροῖς δ' ἂν οὐ μόνον ταῦτα περὶ τούτους, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πάθη, οἷον λύπας καὶ ὀργὰς καὶ φθόνους καὶ παντοίας ἐπιθυμίας, ὃ γε μὴν παράσιτος ἔξωθεν τούτων ἐστὶν ἀπάντων· οὐτε γὰρ ὀργίζεται δι' ἀνεξικακίαν καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὅτῳ ὀργισθεῖη· (.....а во паразитот

сè, при тоа истакнувајќи ја доблеста како победник над секое зло во една низа од изрази меѓусебно со спротиставено значење ја сретнуваме *ἀνεξικακία* како антоним на *ὕβρις*⁵⁹⁶.

Семантичка компонента “храброст, сила” која ја содржи зборот *ἀνεξικακία* ја согледуваме токму во контекстот во кој за овој збор е употребен зборот *ἀσθενεία* како негов антоним. Слична ваква семантичка компонента препознаваме и кај Јоан Златоуст⁵⁹⁷.

Антонимија со *μνησικακία*

Говорејќи погоре за зборови кои на некој начин ја потврдуваат синонимноста со *ἀνεξικακία*, ги спомнавме изразите *μὴ μνησικακεῖν* и *ἀμνησικακία*. На ова место преку антонимот *μνησικακία*, уште повеќе станува очигледна синонимијата на *ἀνεξικακία* = *ἀμνησικακία*⁵⁹⁸. Во современиот грчки јазик значењето *незλοΰιамειΰење* е всушност и основното значење на зборот *ἀνεξικακία*- која се определува како својство на *ανεξίκακος*, чиј антоним е зборот *злопамѣтење*⁵⁹⁹. Со тоа можеби овој збор влегува и во едно друго семантичко поле. Тоа според Речникот на Лув и Нида би било полето 29 Memory and Recall (Паметење и Сеќавање).

нема ништо од сите овие нешта; ниту пак се лути поради *рамнодушноσΰα* и зашто во него нема ништо за што би можел да се налути).

⁵⁹⁶ Ath Hom de pass vol 28,217 Ὅθεν ὁ Κύριος ὑπέμεινε πάντα· ἵνα ἐν μὲν τῇ δειλίᾳ τὴν ἀνδρείαν, τῇ δὲ ὕβρει τὴν ἀνεξικακίαν, τῷ δὲ θυμῷ τὴν πραότην, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἄρετὴν κατὰ τῆς κακίας ἀντικεῖσθαι διδάξῃ. (Бидејќи Господ истраја сè ; затоа во плашливоста храброст, во навредите **поднесување на навреда**, во гневот благост, и за сите нешта ќе поучи(ш) дека доблеста е спротивставена на злобата).

⁵⁹⁷ cf. Chrys De Anna vol 54 pg 647 Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀσθενείας, ἀλλ' ἀνεξικακίας ἦν ἡ φιλοσοφία, τοῦ στρατηγοῦ τότε ἀξιούντος ἐπιτραπῆναι διαβῆναι, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμεῖν τὴν ἐκείνου, οὐ μόνον οὐκ ἐπέτρεψεν ὁ Δαυὶδ, ἀλλὰ καὶ ἐδυσχέρανε,(Но за да дознаеш дека не заради слабост, туку заради **(храбро)истрајување на невољата** беше философијата, бидејќи тогаш кога стратегот побара да биде допуштено да помине и главата да му ја пресечат на оној, не само што не дозволи Давид , туку и и се налути ...)

⁵⁹⁸ Chrys In illud: Si esurierit inimicus, vol 51pg.182: Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ λαμπρὰ νίκη, ὅταν ἐν τῷ ἀγαθῷ, τουτέστι, τῇ ἀνεξικακίᾳ νικήσῃς τὸ κακὸν, τὴν ὀργὴν καὶ τὴν *μνησικακίαν* ἐκβαλὼν. (Зашто тоа е сјајна победа, кога во доброто т.е. *во поднесувањеиѡ на злоиѡ* (во незлопаметењето) ќе го победиш злото, отфрлајќи го гневот и **злопамѣтењето**.)

⁵⁹⁹ cf. ΕΛ pg 60 s. ἀνεξικακία: ἡ ιδιότητα του ανεξίκακου ; (αντίθ.) μνησικακία; cf. et s. ανεξίκακος : ο ανεχόμενος το κακό, που δεν κρατά κακία.

Василиј Кесариски во неговите *Constitutiones asceticae* говори за тоа дека *ἀνεξικακία* потекнува од благоста (кротоста), додека неподвижноста и недејствувањето е повеќе дело на природата, а не на благоста (кротоста)⁶⁰³.

Нешто слично за поврзаноста на *πραότης* односно *μετριοπαθεία* со *ἀνεξικακία* говори и Плутарх во списот “За братската љубов”⁶⁰⁴. Овој антички моралист и енциклопедист исто така говори за благоста (нежноста) и незлобата како средства кои треба да се употребуваат против непријателствата, а наспроти нив се поставени простодушноста (?) и великомудроста и благоста кои се покажуваат повеќе кај пријателствата⁶⁰⁵.

Во црковнословенските ракописи засведочени се само преводи каде како грчки прототип се појавува придавката *ἀνεξίκακος*. Оваа придавка во апостолите се предава со придавката *БЕЗЪЛОБЕНЪ*, како и со придавката *тpпѣлнѣ*. Во Триодите пак со придавката *НЕЗЪЛОБЕНЪ*. Формите кои се ја вуваат како соодветници или паралели за грчката сложена придавка *ἀνεξίκακος* во црковнословенските ракописи го потврдуваат не само развојот на значењето на зборот во грчкиот јазик, туку се чини дека говорат и за одредена еволуција во развојот на сфаќањето на поимот “трпение”.

Остварување на значењето трпение кај глаголот *τροποφореώ*

Во продолжение ќе направиме една мала дигресија, при што ќе се осврнеме, од една страна, на потеклото на глаголот *τροποφореώ*, како и на неговата употреба и исчезнување од јазикот, од друга. Во Новиот завет

⁶⁰³ Bas Const ascet vol 31pg1377: Τὸ δὲ ἀκίνητον μένειν, ἢ δεόντως μὴ ἀγανακτεῖν, ἀργίας τῆς φύσεως, οὐ πραότητος ἂν εἴη. Τῇ δὲ πραότητι πέφυκέ πως καὶ τὸ ἀνεξίκακον ἔλεσθαι. Πραότης γὰρ ἀνεξικακίας μήτηρ. (Да се остане неподвижен или да треба не се биде со лоша воља би било повеќе својствено на лењоста (недејствувањето) на природата, а не на благоста. На благоста и се родило *злoтpпѣливиoтo* да оди по неа. *Блaгocтiя e мaјкa нa злoтpпѣнeнiиo.*.)

⁶⁰⁴ cf. Plut De fraterno amore 489c: ἢ γὰρ μάτην καὶ πρὸς οὐθὲν ἢ φύσιν ἡμῖν ἔδωκε *πραότητα* καὶ *μετριοπαθείας* ἔκγονον *ἀνεξικακίαν*, ἢ μάλιστα χρηστέον τούτοις πρὸς συγγενεῖς καὶ οἰκείους. (Или можеби залудо природата ни ги дала благоста и потомокот на умереноста во страстите *злoтpпѣнeнiиo* (незлoбивoстa), или навистина треба да ги користиме овие нешта кон роднините и домашните..)

⁶⁰⁵ Plut De capienda ex inimicis utilitate 90e: Πραότητα μὲν οὖν καὶ ἀνεξικακίαν οὕτως ἔστιν ἐνἐπιδείξασθαι ταῖς ἔχθραις, ἀπλότητα δὲ καὶ μεγαλοφροσύνην καὶ χρηστότητα μᾶλλον ἢ ταῖς φιλίαις.

глаголот τροπορέω ја носи општата семантичка одлика “*иоднесува*”, “*ӣр̄ӣелив е*” додека неговата дистинктивна семантичка одлика е во тоа што со него се означува специфичен начин на трпение, односно “*иоднесува нечиј ӣосебен карактер, ӣр̄ӣелив е ӣодолго време кон некого во ӣосебни услови*”⁶⁰⁶.

Разгледуваниов глагол во грчкиот јазик се употребува ретко, па навидум се чини дека тој можеби е и неологизам во Новиот завет, од каде понатаму не многу често го употребуваат и некои христијански автори, како, на пример: Ориген, Дидим Слепиот, Јован Златоуст и Макариј. Глаголот τροπορέω, исто така, го среќаваме и во профаната литература како што се Схолиите на Аристофан и Лексиконот Суда. Со оглед на тоа што овој глагол е евидентиран кај Цицерон, можеме да констатираме дека τροπορέω не е новозаветен неологизам, ами тој егзистирал во грчкиот јазик многу порано пред појавата на Новиот завет. Семантичката дистинкција која ја носи τροπορέω во однос на ὑπομονή е, тоа што овој глагол покажува *ӣоинӣензивно и ӣосӣецифично изразена особина на ӣр̄ӣење*. Во Новиот завет овој глагол се спомнува само на едно место, во делата Апостолски, во следниов контекст: Дела 13,17-18 ὁ θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου Ἰσραὴλ ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ τὸν λαὸν ὑψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ ἐν γῇ Αἰγύπτου, καὶ μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς, καὶ ὡς τεσσαρακονταετὴ χρόνον ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ Χανάαν κατεκληρονόμησεν τὴν γῆν αὐτῶν. Преводот на истиов стих 13,18 во Вулгатата гласи " et per quadraginta annorum tempus **mores eorum sustinuit in deserto**. Додека , пак во црковнословенскиот превод истава сентенца предадена како: **и до четиридесати лѣтъ препита нхъ бѣ в пѣстыни**.

Ако ги споредиме сите три текста на грчки, латински и црковнословенски можеме да согледаме дека латинската верзија на преводот на грчкиот оригинал, односно на глаголот τροπορέω се наоѓаат во семантичка корелација, за разлика од црковнословенскиот во кој

⁶⁰⁶ Значењето на глаголот τροπορέω, според Лув и Нида е дефинирано како " *to put up with someone or something , implying extensive patience* , додека неговата **гласа содржи просто толкување** и гласи : " *to bear with, tu put up with, to be very patient with*".(cf LNTSD 25.173)

можеме да го насреме фонетски сличниот, и на прв поглед семантички различен глагол глагол трофофорέω, чие основно значење е *да храниш некој* или *да го негуваш*. Македонскиот превод на односниот стих од Делата апостолски под претпоставка дека при преводот како предлошка служел црковнословенскиот, а не грчкиот текст, соодветниов стих го предава во следнава содржина: “Акт. 13, (17) Бог на овој народ, Израилот, ги избра татковците наши, и го подигна овој народ кога тие пребиваа во земјата Египетска, и со раката своја силна ги изведе од неа; (18) и околу четириесет години ги **хранеше во пустината**).”

Од споредбата на преводите се гледа дека латинскиот превод ја разбрал суштината на значењето на грчкиот глагол трофофорέω, па за него ја употребил адекватната синтагма **mores (eorum) sustinuit** - *да ѝ однесуваш (нечиј) начин на однесување*.

За разлика од грчкиот и латинскиот, во црковнословенскиот превод се јавува формата **препита** од глаголот **препитати**- “*храни, ѝрехранува, негува*”- а чиј соодветник во грчкиот во случајов би требало да биде формата **ἐτροφοφόρεσεν**.

Тука ни се наметнува прашањето дали на црковнословенскиот превод како предлошка му послужил грчки текст во кој писецот ја употребил формата од глаголот трофофорέω по грешка, поради сличнозвучието на глаголите трофофорέω и трофофорέω, или, пак се работи за совпаѓање на семантичките полиња на овие два глагола. Во продолжение ќе се обидеме да дадеме одговор на прашањето што ни се наметна при компарирањето на преводите со грчкиот оригинал.

Ако тргнеме од фактот дека наведениот стих од Делата Апостолски 13,18 е всушност алузија на еден настан од Стариот завет, кој се однесува на четириесетгодишниот период на престојување на Израелскиот народ во пустината и за *ѝомошѝа ѝѝѝо Боѝ му ја укажувал на народоѝ за време на ѝѝој ѝежѝок ѝериод*, тогаш во Дела 13,18 наместо формата од глаголот трофофорέω би требало да стои форма од глаголот трофофорέω⁶⁰⁷. Овој настан се спомнува во Петтата книга Мојсеева, во стихот 1,31 : *πάντα, ὅσα ἐποίησεν*

⁶⁰⁷ Инаку глаголот трофофорέω се смета како неологизам во Стариот завет, а се сретнува само на три места. Според Грчкиот речник на Септуагинтата за овој глагол се регистрирани значењата *to bring nourishment, to nurse*.

Овде би сакале да напоменеме дека македонскиот превод на односниот стих: ("Сине смилувај се на мене, која сум те носела во мојата утроба, три години со млеко сум те доела, сум те хранела, одгледала и воспитала до

226

оваа возраст.)не кореспондира целосно со грчкиот и црковнословенскиот, додека во Вулгаттата соодветниот стих е покус за местото коешто е во фокусот на нашиот интерес.

Податокот дека Цицерон го употребува овој глагол во едно негово Писмо до Аттик (13,29,2) со значење “*supporter le caractere de qqn, se plier a se habitudes*(да ѝоднесуваи нечиј каракѝер; да ѝоѝуиѝаиш во своиѝе сѝавови;) многу се совпаѓа со значењето дадено на истиот овој глагол употребен во Новиот завет. Но токму сведоштвото за употрбата на глаголот τροποφορέω кај Цицерон⁶⁰⁹, говори дека тој не е неологизам во Новиот завет. Во секој случај очигледно е дека овој глагол е позајмен во христијанската терминологија и само спорадично се употребувал.

Развој и закрепнување на значењето “трпение” кај именката ὑπομονή и глаголот ὑπομένω

Во семантичкото поле кое го опфаќа поимот “трпение” влегуваат и лексемата ὑπομονή како и глаголот ὑπομένω кој е во корелација со споменатата лексема.

Во етимолошки поглед лексемата ὑπομονή се вбројува меѓу именките од женски род на -ᾱ кои означуваат дејствие, а се образувани од коренски со вокализам -ο-. За овој доцнежн дериват образуван со префиксот ὑπο- Шантрен го определува основното значење “*resistance, capacite de supporter*” (cf. DELG s μένω). За глаголот ὑπομένω со кој се изразува дејствието чиј означител (именител) е веќе споменатата ὑπομονή, се назначува како доминантно основното интранзитивно значење “*rester derierre* “ што е типично кај Хомер како и транзитивното значење “*attendre*” својствено за јонско-атичкиот. Кога сме веќе кај глаголот ὑπομένω треба да назначиме дека за неговата семантика е својствена дуративноста односно тој изразува трајно дејствие.

⁶⁰⁹ Инаку овој глагол го употребува и Цицерон cf. Scr. in Tusculano vi K. Iun. a. 709 (45).CICERO ATTICO SAL. 13.29..... ad id autem quod volumus ἀφίδρυμα nihil aptius videtur quam lucus quem ego noram; sed celebritatem nullam tum habebat, nunc audio maximam. nihil est quod ego malim. in hoc τὸν τῦφόν μου πρὸς θεῶν τροποφόρησον . reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat, noli quaerere quanti; Othonem vincas volo. nec tamen insanitutum illum puto; nosse enim mihi hominem videor. ita male autem audio ipsum esse tractatum ut mihi ille emptor non esse videatur. quid enim? pateretur? sed quid argumentor?

Токму поради ова својство уште многу рано во овој збор се зацврстува семантичката варијанта која покажува траење, па оттука и значењето “задржување, останување”, според кое, пак се добива исто така и можната семантичка компонента “цврстина, сила”. Дуративноста, пак придонесува во семантичкиот обем на ова лексема да се пројави и одредена футуристичка насоченост.

Значењето “отпорност, способност да се издржи”, кое е во основата на овој збор во дадени синтагми може да се реализира во значење кое подразбира конкретна психофизичко својство. Така на пример контекстот во кој го сретнуваме зборот ὑπομονή кај Диоген Лаертиј го покажува конкретното значење “телесна издржливост”, во кое може да биде содржано значењето “*телесна сила*” или “*цврстина*”⁶¹⁰. Конкретното значење “*цврстина, тврдоси*”, па дури и “*осирина*”, како својство на некој предмет, го согледуваме во употребата на овој збор во еден контекст кај историчарот Полибиј⁶¹¹.

Значењето “отпор(ност)” понатаму може да се оствари И во значење кое означува состојба на статичност, т.е. да се реализира во значењето “задржување, останување во место, непоместување “. Споменатото значење го согледуваме во еден контекст кај Аристотел, кој инаку во своите философски дела го употребува овој збор на три места. Реализацијата на значењето “останување во место” е дотолку повеќе очигледна во дадениот контекст бидејќи самиот збор ὑπομονή се јавува како антоним на лексемата ἀκολούθησις – “...”⁶¹².

⁶¹⁰ DL Vitae 7, 123: ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν ἐρημίᾳ φασὶ βιώσεται ὁ σπουδαῖος· κοινωνικὸς γὰρ φύσει καὶ πρακτικὸς. τὴν μὲντοι ἄσκησιν ἀποδέχεται ὑπὲρ τῆς τοῦ σώματος ὑπομονῆς. (Добриот човек, велат, нема да живее во самотија, бидејќи по природа е создаден за заедница и дејствување. Тој се занимава и со вежбање за да го зацврсне телото. (sc.Тој секако нема да ги изоставува вежбите за да ја зголеми **силата на својата телесна издржливост**)

⁶¹¹ cf. Polyb Hist 15,15,8: ἔτι δὲ τοῦ καθοπλισμοῦ σκέλην καὶ θράσος παρασκευάζοντος καὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ θυρεοῦ καὶ τὴν τῆς **μαχαίρας** ὑπομονὴν τῶν πλεγῶν,δύσμαχοι γίνονται καὶ δυσκαταγώνιστοι διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. (.. а уште и вооружувањето им овозможува (создава) заштита и самоувереност и заради големината на штитот и заради **цврстината на мечот** да прима удари, така што, од претходно кажаните причини тие се тешки (опасни) за битка и тешко е да ги поразиш.)

⁶¹² Аристотел Rhet 1410a ἀντικειμένη δὲ ἐν ἡ ἑκατέρῳ τῷ κόλῳ ἢ πρὸς ἐναντίῳ ἐναντίον σύγκειται ἢ ταὐτὸ ἐπέξευκται τοῖς ἐναντίοις, οἷον "ἀμφοτέρους δ' ὤνησαν, καὶ τοὺς ὑπομείναντας καὶ τοὺς ἀκολουθήσαντας· τοῖς μὲν γὰρ πλείῳ τῆς οἴκοι προσεκλήσαντο, τοῖς δ' ἱκανὴν τὴν οἴκοι κατέλιπον". ἐναντία ὑπομονὴ ἀκολούθησις, ἱκανὸν πλεῖον.

Кон претходното значење би го надоврзале и значењето *задржување на одредено време, ипрестојување* кое го илустрираме преку еден пример кој го наоѓаме кај историчарот Дионисиј Халикарнашки. Предложеново значење за дадениот контекст според наше мислење е обезбедено врз основа на дистинкција- “(задржување) на одредено време” која единствено може да го обезбеди и конкретното значење “престојување”⁶¹³.

Во разгледуваните примери од грчката литература бележиме две места каде зборот *ὑπομονή* кога стои во синтагма со именка во генитив е употребен за да објасни одреден поим. Во таквата синтагма сметаме дека фокусот на неговото значење го условува дуративноста, и на тој начин *ὑπομονή* го остварува значењето “останување, задржување, трајно останување; или останување до крај-истражување”.

Во таква смисла го среќаваме зборот *ὑπομονή* во една од дефинициите на Платон, каде тој се појавува во синтагмите *ὑπομονή λύτης* и *ὑπομονή πόνων* а со него се објаснува зборот *καρτερία*, кој пак на некој начин станува подоцна и синонимен со зборот *ὑπομονή*⁶¹⁴. Во целосното објаснување на оваа дефиниција, во семантиката на *ὑπομονή* согледуваме и една евентуална футуристична насоченост (импликација) која произлегува во конкретниот контекст *ἔνεκα τοῦ καλοῦ*, поради доброто.⁶¹⁵ Оваа контекстуална футуристичка ориентација, содржана на некој начин во семантиката на *ὑπομονή*, ни дава за право да ја ја насетиме семантичката развојна линија според која зборот *ὑπομονή* подоцна станува семантички

(Спротивностите стојат една до друга , или еден ист збор ги поврзува спротивностите како на пример " Тие им беа од полза и на едните и на другите, и на оние *ишо* *осиџанале* и на оние *ишо* *ѓи следеле* ; на овие , затоа што им дале имот повеќе од она што го поседувале во својата земја, а на оние, затоа што им оставиле онолку колку им било доволно и за сопствената земја. Во овој случај спротивноси се **останале -следеле** и повеќе -доволно).

⁶¹³ D. H. Antiquitates Romanae 1,44: Ἡρακλέους μὲν δὴ στρατείας περὶ καὶ Πελοποννησίων ὑπομονῆς ἐν Ἰταλίᾳ, τοσαῦτα εἰρήσθω. (За војската на Херакле и **престојувањето** (sc. задржувањето,) на Пелопонесците во Италија, нека биде доволно кажано.)

⁶¹⁴ Во еден речник на грчката демотика на пример зборот *καρτερία* е објаснет со зборовите *ὑπομονή*, *ἀνοχή*. А во еден друг речник на грчкиот современ јазик , под одредницата *καρτερία* ги наоѓаме толкувањата: *ὑπομονή*, *ἐγκαρτέρηση*(достојување, истражување), како и објаснувањето *σταθερή ἐπιμονή* се *κάτι* (трајна упорност во нештоцврсто/трајно настојување во нешто).

⁶¹⁵ Cf. Pl Def412c: Καρτερία ὑπομονή λύτης ἔνεκα τοῦ καλοῦ ὑπομονή πόνων ἔνεκα τοῦ καλοῦ. (Карте́риа е *исџрајување* (останување до крај) во тагата заради убавото (доброто); *исџрајување* (останување до крај) во маките заради убавото (доброто).

многу близок со зборот ἑλπίς. Фактот пак, што значењето на зборот καρτερία⁶¹⁶ се толкува со зборот ὑπομονή, потврдува дека и зборот ὑπομονή во своето семантичко јадро го содржи значењето *цврстина, сила*.

Слична реализација на значењето *трајно останување* *останување(докрај)*, *истрајноси* сретнуваме и кај Теофрастовите Хактери. Во синтагма со именка во генитив зборот ὑπομονή е употребен за да објасни одреден апстрактен поим со негативна семантичка конотација. Во дадениот пример дуративноста е јасно поизразена, па оттука ὑπομονή би значело *останување* или *континуирано задржување*. Значи, со употребата на зборот во синтагмата ὑπομονή αἰσχροῦ ἔργου καὶ λόγου Теофраст ја засилува пејоративната смисла на зборот кој го дефинира - ἀπνοία, *-џубење на присебност на духои т.е., расипаност*⁶¹⁷. Негативната семантичка конотација на содржината на зборовите кои се објектен генитив синтаксички поврзан со ὑπομονή е пренесена и на самата лексема ὑπομονή која во дадената синтагма се јавува како означител на дејство. Така, во дадениот контекст значењето на ὑπομονή би го прецизирале како - “упорно, настојчиво, наметливо останување т.е. задржување”. Претходните два примера покажуваат дека се работи за транзитивно значење на оваа лексема. Транзитивното значење сметаме дека се развило секундарно и тоа преку значењето “трајно останување”, т.е. “останување до крај” што пак, го дало значењето “истрајност, истрајување” т.е. “способност за поднесување”.

Од прикажаниве примерисогледуваме дека зборот ὑπομονή во својот фокус на значења може да ги носи семантичките компоненти: *постојаност, сила, цврстина, задржување, останување*.

На ова место сакаме да наведеме и еден пример од Аристотеловата Реторика каде зборот ὑπομονή според контекстот во кој тој стои покажува еден сосема поинаков, па дури и спротивставен концепт на оној кој го

⁶¹⁶ Зборот καρτερία спаѓа во серијата на зборови кои изразуваат *цврстина, издржливост, сила*, а се во врска со зборот κράτος, односно придавката καρτερός- *силен*. Примарно значи *душевна сила, цврстина на духои*, а оттука и значењето *постојаност, упорност*.

⁶¹⁷ Thphr Char , 6,1 Ἡ δὲ ἀπνοία ἐστὶν ὑπομονὴ αἰσχροῦ ἔργου καὶ λόγου, ὃ δὲ ἀπνευνομένης τοιοῦτός τις, (ἀπνοία (расипаноста) е постојано (и упорно) останување во срамни дела и зборови).

покажува со своето значење истиот збор со навлегувањето на христијанството⁶¹⁸. Се работи за транзитивно значење на “издржливост” која во дадениот контекст сметаме дека семантички негативно обоено. Тука можеби е конотирано значењето “колебливост” кое може да произлезе од значењето “останување во место”.

Преку приведените примери за семантичките остварувања на лексемата ὑπομονή во профаната литература се обидуваме на некој начин да упатиме на основните семантички компоненти, вткаени во нејзината семантичка база. Пред се мислиме на црстина, сила и задржување, останување . Тука исто така би упатиле и на едно семантичко остварување кое не го среќаваме во профаната литература од постаро време, а е својствено за подоцнежниот период од грчкиот јазик. Мислиме на значењето “трпеливо очекување” кое се јавува кај Плутарх.

Остварени значења во LXX

Податокот дека во Септуагинтата ова лексема се појавува на 25 места секако укажува на претпоставката дека таа би требало да претставува важен термин. Фреквентностна на појавувањето на оваа лексема во LXX, сепак не е проследена со нејзината рамномерна застапеност по одделни книги.

а) Остварување на значењето “постојан престо”

Единственото место од постарите книги во кои се јавува лексемата ὑπομονή е во “Првата книга Летописи”. Во дадениот контекст лексемата ὑπομονή пројавува значење кое не е толку својствено за значењето кое таа обично го пројавува во останатите книги на LXX. Станува збор за значењето “престо”, или според наше мислење “траен, постојан престо” кое само навидум наликува на значењето кое го прикажавме претходно преку еден пример од Дионисиј од Халикарнас(в. бел.) . Всушност оствареното значење на ὑπομονή кое се јавува во Првата книга летописи

⁶¹⁸ Arst Rhet. 1384a 15 καὶ τὰ μὲν εἰς ἀκολασίαν καὶ ἐκόντα καὶ ἄκοντα, τὰ δ' εἰς βίαν ἄκοντα· ἀπὸ ἀνανδρίας γὰρ ἢ δειλίας ἢ ὑπομονῇ καὶ τὸ μὴ ἀμύνεσθαι. (Срамни се и оние дејствувања кои водат кон распуштеност, било своеволно или безволно (овие последниве се направени со принуда) бидејќи издржливоста и отсуството на отпор се резултат на немажевност или на плашливост.).

речиси спротивно на претходно прикажаното значење “привремен престо” , “престој на одредено време или место”⁶¹⁹. Значењето “ *йосѿојан, ѿраен ѿресѿој* ” кое го предлагаме за лексемата *ὑπομονή* во дадениот контекст, сметаме дека е окасионално развиено и дека не соодветствува со значењето “*ѿресѿојување, краѿковремен, ѿривремен ѿресѿој (овде на земјайѿа)*” кое се предлага Грчко-англискиот речник на Септуагинтата⁶²⁰. Во прилог на нашето тврдење е метафориката на поширокиот контекст во кој се наоѓа овој збор, или поконкретно метафориката на изразот “*πάροικοι ἔσμεν ἐναντίον σου καὶ παροικοῦντες ὡς πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν*”. Со оглед на тоа што суптантивизираната придавка *πάροικος* означува лице “кое привремено престојува некаде”, а глаголот *παροικέω*, “*ѿресѿојува некаде на одредено време*”, сосема јасно се употребени во метафорична смисла, тогаш и за изразот “*καὶ οὐκ ἔστιν ὑπομονή*” како антоним на споменатиот израз може да се допушти толкувањето “и нема *ѿрајно ѿребивање(ѿресѿој), ѿрајно задржување, осѿанување*”.

Инаку и односните преводи кои се јавуваат во латинскиот и црковнословенскиот упатуваат на значењето “*задржување*”⁶²¹. Во врска со предавањето на овој збор во СПцсл, би можеле да укажеме на можното позајмено значење при преводот од грчката именка *ὑπομονή*. Зашто во црковнословенскиот именката **ПОСТОЯННЕ** се јавува како превод за грчкиот збор *ὑπόστασις*, и таа од морфолошки и семантичко-ономасиолошки аспект соодветствува со грчката именка *ὑπόστασις*, пренесувајќи конкретниов случај едно од нејзините значења “*цврсиѿа ѿочва , цврсиѿо ѿло каде може безбедно да се засѿане*”.

б) *Осѿварување на значењеѿо “очекување, надеж”*

Преведувањето на Стариот завет на грчки јазик се чини дека повлијаел и за проширувањето на семантичкиот обем на лексемата *ὑπομονή*. Тоа

⁶¹⁹ Cf. 1Chr 29,15 : *ὅτι πάροικοί ἔσμεν ἐναντίον σου καὶ παροικοῦντες ὡς πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν· ὡς σκιά αἱ ἡμέραι ἡμῶν ἐπὶ γῆς, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπομονή*. (СПмк: зашто ние сме како туѓинци пред тебе и придојдени, како и сите наши татковци; нашите дни се како сенка на земјата , и нема ништо трајно).

⁶²⁰ cf. GELS s. *ὑπομονή* » *staying, tarrying (here on the earth)*). 1Chr 29,15.

⁶²¹ cf. Vulg: *pregnini enim sumus coram te et advenae sicut omnes patres nostri dies nostri quasi umbra super terram et nulla est mora.*; цф СПцсл: ... и нѣстъ **ПОСТОЯННА**.

може да се согледа од остварувањето на значењето “трпеливо очекување, надевање”. Ваквото семантичко остварување е многу типично за употребата на овој збор во Септуагинтата. При нашите истражувања забележивме дека споменатото значење е можеби единственото значење со кое овој збор се јавува во Псламите и во Книгата на Пророкот Јеремија. Ваквото семантичко поместување може да биде настанато од две причини. Првата ја согледуваме во основното И примарно (првобитно) значење на глаголот ὑπομένω, “(т)рпеливо) очекување” кое е содржано во во овој глагол уште пред настанувањето на преводот Септуагинта. А втората можна причина за променетото значење кое го пројавува зборот ὑπομονή во Септуагинтата, е влијанието на хебрејскиот оригинал врз грчкиот превод. Значењето “исчекување” како влијание од хебрејскиот оригинал, видливо е при употребата на овој збор во Псалмите, и особено со неговата компарација на текстовите на Псалмите во Вулгатата кои ни се претставени во две верзии, едната верзија на Псалмите е приредена според грчкиот текст (Liber Psalmorum iuxta Septuaginta emendatus), додека другата верзија е преводот на Псалмите според хебрејскиот текст (Liber Psalmorum iuxta Hebraicum translatus). Исто така треба да напоменеме дека употребата на зборот ὑπομονή во Псалмите секогаш подразбира одредена теолошка конотација, односно ὑπομονή е *исчекување (надевање)* кое доаѓа од Господ, или , пак истиов збор метафорично се изедначува со значењето на зборот κύριος.

Во Псалмот 38,7 од Септуагинтата поместена е следнава содржина :

Ps 38,7: καὶ νῦν τίς ἢ ὑπομονή μου; οὐχὶ ὁ κύριος; (И сега што да *очекувам?* Зар *надежѝа* моја не е во тебе Господи?). Споредувајќи го грчкиот текст со текстот на верзијата на Вулгата, приредена според LXX ја гледаме следнава содржина за зборот упомонх го наоѓаме соодветникот expectatio, додека споредбата со текстот од Вулгата, приреден според хебрјскиот оригинал, упатува на паралелата praestolatio “...”⁶²². Црковнословенскиот превод дословно го следи грчкиот оригинал, па така за превод на зборот

⁶²² Cf. Vulg.(iuxt. LXX)38,7: et nunc quae est **expectatio mea** nonne Dominus et substantia mea apud te est, et omnibus iniquitatibus ... ; Vulg.(iuxt.Hebr.) Ps. 38,7: nunc ergo qui **expecto** Domine **praestolatio** mea tu es...

υπομονή го употребува зборот **терпѣніѣ**, додека за зборот **υπόστασις** тој употребува една семантичка заемка , а тоа е зборот **составъ**⁶²³ .

Содржината на Ps. 61,5 во Септуагинтата гласи вака: Ps 61,7 *πλὴν τῷ θεῷ ὑποτάγηθι, ἡ ψυχὴ μου, ὅτι παρ' αὐτοῦ ἡ ὑπομονή μου· ὅτι αὐτὸς θεός μου καὶ σωτὴρ μου, ἀντιλήμπτωρ μου· οὐ μὴ μεταναστεύσω.* (СПМК: А ти душо моја, само по Бога оди зашто на Него *шрѣливо се надевам*. Он е Бог спасител мој: застапник мој и нема веќе да се колебам). Односниот стих во верзијата на Вулгатата, приредена според LXX за зборот **υπομονή** го употребува зборот **patientia**, додека верзијата на Вулгатата, преведена според хебрејскиот го употребува глаголот **expecto**⁶²⁴ Во СПцсл. ГрчКиот преводен модел константно се предава со зборот **трпѣніѣ**⁶²⁵.

Може да се забележи дека кога лексемата **υπομονή** во Псалмите се едначува со **κύριος**,тогаш како негов соодветник во Вулгатата секогаш се јавува зборот **patientia**⁶²⁶.

Инаку јасно остварување на значењето “надеж” согледуваме од употребата на овој збор во⁶²⁷

Значењето *очекување, надеж* е јасно изразено при употребата на **υπομονή** во Книгата на пророкот Јеремија. Во ова пророчка книга нашиов збор сејавува на две места и тоа во вокатив, а во синтагма со генетив од

⁶²³ Cf. СПцсл:и **ннѣ кто терпѣніѣ мое; не гдс ли ;и составъ мон ѿ тебе есть.**

⁶²⁴ Cf. Vulgata iuxta LXX Ps. 61,5: Verumtamen subiecto esto anima mea quoniam **ab ipso patientia mea**; Vulgata juxta Hebr. 61,5: verumtamen Deo retice anima mea **ab ipso enim praestolatio mea** Овој дел од текстот во ТОВ упатува на Гн 48,18 во кој е даден еден вид на литургиски извик во средината на поемата Исаија 25, 9 и Пс 130,5-6 пс 71,5)

⁶²⁵ cfСПцсл Ps 61,5:

⁶²⁶ cf. Ps 70,5 ὁ θεός μου, **□υσαί με ἐκ χειρὸς ἁμαρτωλοῦ, ἐκ χειρὸς παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος· ὅτι σὺ εἶ ἡ ὑπομονή μου, κύριε· κύριος ἡ ἐλπίς μου ἐκ νεότητός μου.** Vulg iuxta LXX: quoniam **tu es patientia mea Domine Domine spes mea a iuventute mea..** Vulg. iuxt. hebr: quia **tu es expectatio mea Deus Domine**, fiducia mea ab adolescentia mea. (Зашто ти си моја надеж, Господи, моја сигурност за младоста моја)

⁶²⁷ cf Ps.9,19· ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός, ἡ ὑπομονή τῶν πενήτων οὐκ ἀπολείται εἰς τὸν αἰῶνα. (СПМК:); Vulg Ps juxta LXX 9,19: quoniam non in finem oblivio erit pauperis **patientia pauperum** non peribit in finem; VulgPs juxta Hebr. 9,19: quoniam non in aeternum oblivioni erit pauper **expectatio** pauperum non peribit in perpetuum) СПцсл: ТОВ: Non, le pauvre ne sera pas toujours oublie, **ni l'espoir des malheureux** a jamais perdu.

личното име Израел, И означува божји атрибут: За таквите синаттми и црковнословенскиот превод употребува зборови чија семантичка содржина е нешто поинаква од онаа на зборот трпѣние со кој обично на секаде во другите места од преводот се предава грчката лексема ὑπομονή. Односно синтагмата ὑπομονή Ισραηλ која означува исклучиво атрибут кој се однесува на Бога во црковнословенскиот превод на Светото писмо еднаш се предава со изразот ѿжданне инлево (Jer 14,8), а друг пат со изразот ѿданне инлево (Jer 17,13)⁶²⁸.

ὑπομονή како означител на психофизичка состојба, асоцирани идеи од оствареното значење трпение

Во Книгата Мудрост Сирахова именката ὑπομονή повеќе означува психо-физичка состојба во која треба постојано да биде благочестивиот, побожниот човек⁶²⁹. Ваквата употреба на овој збор која се забележува на неколку места во споменатава книга, ни остава впечаток дека ὑπομονή е состојба во која треба да се биде постојано. Останувањето и грижата да се биде постојано во таква состојба наликува на Божја заповед. Напуштањето на оваа состојба покажана во изразот *ѡубење ѿрѣение* се надоместува со *уѡеа* која ја дава Бог за повторно да се врати побожниот во истата состојба на *ѡрѣеливо исчекување*.

Во рамките на ваквата експликација би сакале да упатиме И на фактот за асоцијацијата со идејата за спасение. Поврзаноста со сотериолошката

⁶²⁸ Cf. Jer 14,8 ὑπομονή Ισραηλ, κύριε, καὶ σῶξεις ἐν καιρῷ κοκῶν (СПМК:Надеж Израелева, Спасителе негов во зло време!); Vulg: *expectatio* Izrahel salvator eius in tempore tribulationis . СПЦсл: ѿжданне инлево. гдн·:· спснтелю нашъ);

Cf. Etiam Jer 17, 13: Θρόνος δόξης ὑψωμένος ἀγίασμα ἡμῶν ὑπομονή Ισραηλ κύριε, πάντες οἱ καταλιπόντες σε καταισχυνθήτωσαν, ἀφεστηκότες ἐπὶ τῆς γῆς γραφήτωσαν, ὅτι ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον. – (СПМК: Престолот на славата , возвишен уште од почетокот, е место за нашето осветување. Ти си Господи, **надеж Израелева**); Vulg. *expectatio* Izrahel Domine omnes qui te derelinquerunt confidentur; СПЦсл: ѿданне инлево...).

⁶²⁹ Sir16,13 οὐκ ἐκφεύζεται ἐν ἀρπάγματι ἀμαρτωλός, καὶ οὐ μὴ καθυστερήσει ὑπομονή εὐσεβοῦς. πάση ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον, ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὕρησει. (Мак. 16,14 Не останува без казни грешникот со грабеж, ниту е залудна **трпеливоста на праведникот**. Vulgata 16,14 non effugiet in rapinam peccator et non retardabit **sufferentia misericordiam facientis...** csl. ... н **терпѣние благовернаго не лишено бѡдетъ...**).

димензија на значењето на овој збор ја проследуваме со следниов пример :
 cf. Sir 2,14 : οὐαὶ ὑμῖν τοῖς ἀπολωλεκόσιν τὴν ὑπομονήν· καὶ τί ποιήσετε ὅταν ἐπισκέπτηται ὁ κύριος; (SPmk: 2,14 тешко вам што сте го загубиле трпението. што ќе правите **кога ќе ве посети Господ?**; Vulg 2, 16: vae his **qui perdiderunt sustinentiam** qui deliquerunt vias rectas et deverterunt vias pravas **et quid facietis cum inspicere coeperit Deus.....** ; СПцсл.: горе вамъ погѣблышныѣ терпѣнне...) Во истиов контекст препознаваме и своевидна *Божја зайовед за исцѣрајносѣ*.

Божјата грижа за благочестивите верници да се вратат во споменатата состојба на трпение, ја поттикнува асоцијацијата на овој збор со идејата за *ушѣха* која доаѓа од Бога⁶³⁰.

Исто така зебележуваме еден пример од Вулгатата според кој за грчкиот збор *ὑπομονή* се јавува паралелата *sapientia*⁶³¹.

Конотирано значење “храброст” во 4Масс

Од статистичките податоци за употребата на овој збор во LXX согледуваме дека неговата фреквентност е најголема во Четвртата Книга Макавејска во која се појавува на седумнаесет места. Контекстите во кои се јавува кои тој стои , особено поради содржината на лексемите со кои стапува во синтагматски врски упатуваат на значењето “храброст”. Таква на пример е честата синтагматска врска со лексемата *ἀνδρεία*⁶³².

⁶³⁰ Cf. Sir 17, 24 πλὴν μετανοοῦσιν ἔδωκεν ἐπάνοδον καὶ παρεκάλεσεν ἐκλείποντας ὑπομονήν. (СПmk: Само на покајниците им дозволува да се обрнат; ги *ушѣшува оние на кои им појушѣило ѿтрѣненіѣ*; Vulg:17, 20 paenitentibus autem dedit viam iustitiae et **conrogavit deficientes sustinere.....**; СПцсл.:..... н ѿтѣшн нзнемогающыѣ терпѣнне.)

⁶³¹ Sir 41,2 ὦ θάνατε, καλόν σου τὸ κρίμα ἐστὶν ἀνθρώπῳ ἐπιδομένῳ καὶ ἐλασσουμένῳ ἰσχύϊ, ἐσχατογῆρῳ καὶ περισπωμένῳ περὶ πάντων καὶ ἀπειθοῦντι καὶ ἀπολωλεκότῃ ὑπομονήν. (41,3-4 О смрт, твојата пресуда е утешна за оној што страда и сили нема. (4) за престарен и затрупан со грижи , **за оној што загубил надеж и трпение нема**) Vulg 41, 3-4 o mors bonum est iudicium tuum homini indigenti et qui minoratur viribus (4) defecto aetate et cui de omnibus cura est **et incredibili qui perdit sapientiam.** ... цсл н невѣрствѣдиомѣ н погѣбныѣ терпѣнне)

⁶³² Cf. 4 Масс 1,11: θαυμασθέντες γὰρ οὐ μόνον ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ ἀνδρείᾳ καὶ ὑπομονῇ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν αἰκισαμένων, αἵτιοι κατέστησαν τοῦ καταλυθῆναι τὴν κατὰ τοῦ ἔθνους τυραννίδα νικήσαντες τὸν τύραννον **τῇ ὑπομονῇ** ὥστε καθαρισθῆναι δι' αὐτῶν τὴν πατρίδα. ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου νῦν αὐτίκα δὴ λέγειν ἐξέσται ἀρξαμένῳ τῆς ὑποθέσεως, ὅπερ εἴωθα ποιεῖν, καὶ οὕτως εἰς τὸν περὶ αὐτῶν τρέψομαι λόγον δόξαν διδόνς τῷ πανσόφῳ θεῷ. (И тие предизвикаа восхит поради храброста и *одлучносѣа да се исцѣрае* на само кај сите луѓе, туку и кај оние

Слично на ова е додатното значење “*храбросίη, сила(сйособносίη)* да се *исίηραе*” кое е на некој начин опфатено во 4Масс17,17⁶³³.

Во 4Масс 17,12 ѓпоμονή се претставува како извор преку кој може да се покаже доблеста. Инаку овој збор стои во сиже на идејата за водење битка⁶³⁴. Како извор на храброста се спомнува ѓпоμονή во 4Масс 15,3⁶³⁵.

Исто така во оваа Девтероканонска книга се упатува на потеклото на ѓпоμονή како особина која треба да ја поседува секој ревносен поборник за својата традиција. Од целиот контекст значењето на зборот ѓпоμονή го однележуваме како “*храбросίη, одлучносίη, сила да се исίηрае*”⁶³⁶.

Во 4Масс 17,5 сретнуваме контекст каде за зборот ѓпоμονή може да се допушти значењето *сйасение*. Ова значење се чини дека произлегува од

кои ги измачуваа, и така станаа заслужни за прекинувањто на тиранскиот режим меѓу народот, победувајќи го тиранот со *цврσίη исίηрајносίη*, така што со нивна помош се исчисти татковината. МЧА); cf etiam 4Масс 17,24 Прὸς γὰρ τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ἐπὶ ταῖς βασιάνοις αὐτῶν ὑπομονὴν ὁ τύραννος ἀπιδὼν ἀνεκέρυξεν ὁ Ἀντίοχος τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ εἰς ὑπόδειγμα τὴν ἐκείνων ὑπομονὴν ἔσχεν τε αὐτοὺς γενναίους καὶ ἀνδρείους εἰς πεζομαχίαν καὶ πολιορκίαν καὶ ἐκπορθήσας ἐνίκησεν πάντας τοὺς πολεμίους. (При тоа угледувајќи се на *храбросίη* од нивнаίη доблесίη и на нивнаίη *издржливосίη* (*исίηрајносίη*) при измачувањата тиранот Антиох насекаде им ја објави на своите војници како пример нивната **издржливост (храброст)** и ги сметаше како одлични и храбри за копнена битка и за опсада и откако ги опљачка ги порази сите непријатели.МЧА)

⁶³³ Cf. 4Масс17,17: Αὐτός γέ τοι ὁ τύραννος καὶ ὅλον τὸ συμβούλιον ἐθαύμασαν αὐτῶν τὴν ὑπομονήν, δι' ἣν καὶ τῷ θεῷ νῦν παρεστήκασιν θρόνῳ καὶ τὸν μακάριον βιοῦσιν αἰῶνα. (самиот тиранин, а и советот се восхитуваа на **нивната храброст**, поради која сега се стојат пред божјиот трон и живеат вечен блажен живот. МЧА).

⁶³⁴ cf. 4Масс 17,12: Ἀληθῶς γὰρ ἦν ἀγὼν θεῖος ὁ δι' αὐτῶν γεγενημένος. ἡλοθέτει γὰρ τότε ἀρετὴ δι' ὑπομονῆς δοκιμάζουσα. (Навистина имаше божествен натпревар, кој се случи меѓу нив. Зашто тогаш доделуваше награда доблеста која се докажуваше преку трпение (sc. *храбросίη да се исίηрае*)МЧА).

⁶³⁵ Cf. 4Масс 15,3 : ὦ ἀρρένων πρὸς καρτερίαν γενναιοτέρα καὶ ἀνδρῶν πρὸς ὑπομονὴν ἀνδρειότερα. (О, ти која си поблагородна од машките поради *ујорносίη*, и која си похрабра(помажествена) од мажите поради *исίηрајносίη*(*храбросίη да се исίηрае*)МЧА).

⁶³⁶ 4Масс 9,30-32 Οὐ δοκεῖς, πάντων ὁμότεα τύραννε, πλέον ἐμοῦ σε βασανίζεσθαι ὄρων σου νικώμενον τὸν τῆς τυραννίδος ὑπερήφανον λογισμὸν ὑπὸ τῆς διὰ τὴν εὐσέβειαν ἡμῶν ὑπομονῆς; ἐγὼ μὲν γὰρ ταῖς διὰ τὴν ἀρετὴν ἡδοναῖς τὸν πόνον ἐπικουφίζομαι, σὺ δὲ ἐν ταῖς τῆς ἀσεβείας ἀπειλαῖς βασανίζῃ. οὐκ ἐκφεύξῃ δέ, μιαιώτατε τύραννε, τὰς τῆς θείας ὀργῆς δίκας. (Зар не гледаш најкрволочен тиране, дека ти повеќе од мене си измачуван, гледајќи го поразен горделивиот план на твојата тиранија од страна на нашата *храбросίη* (*одлучносίη, сила*) *да исίηраеме* која доаѓа преку нашата *боџобојазливосίη*; зашто јас со задоволставта кои ги добивам од доблеста си ја олеснувам болката, а ти со заканите од безбожноста се измачуваш, и не ќе ги одбегнеш, најгнасен тиране, казните на божјиот гнев.).

контекстот во кој ја имаме синтагмата τὴν ἐλπίδα τῆς ὑπομονῆς βεβαίαν ἔχουσα πρὸς τὸν θεόν⁶³⁷

Нијансата во значењето (духовна) сила, цврсѝина ја сретнуваме забележана во лексиконот на Хесихиј. Тој, се чини дека зборовите καρτερία и ὑπομονή ги третира како рамноправни синоними. Така за толкувањето на зборот καρτερία кој се јавува во 4Μасс8,26⁶³⁸, тој го употребува зборот ὑπομονή, но и обратно, зборот ὑπομονή го објаснува со зборот καρτερία⁶³⁹. Инаку примарното значење на именката καρτερία (в.бел) веќе одамна било променето во значењето ἡσῑῑοјаносῑ, исῑῑрајносῑ, цврсῑина.

Потврдени значења на зборот ὑπομονή во специјализираните речници на Новиот завет

Според Гримвиот речник, значењата на лексемата ὑπομονή е поделена на три единици. Првата го бележи значењето изразено со речиси синонимните зборови : *perseverantia*(уῑорносῑ) , *constantia*(ἡосῑῑοјаносῑ), *patientia* (ἡоднесување, ἡῑῑеливосῑ). Ова значење е уште надополнето и со зборовите *sustinentia*(издржливосῑ) и *sufferentia*(ἡῑῑеливосῑ, ἡоднесување) , првиот употребен во 1Thes 1,3, додека вториот, *sufferentia* употребен во Јас5,11. Специјализираното христијанско значење на ὑπομονή во N.T., според кое овој збор се третира како една доблест, е прикажано во овој речник со дефиницијата: *virtus eius, qui finis sibi propositi tenax ne summis quidem calamitatibus et vexationibus flectitur et a fide pietateque abducitur*(Доблестῑа на оној кој е исῑῑраен(насῑῑοјчив, уῑорен) во целῑа која му е нему ἡосῑавена, за да не се оῑκклони во крајниῑе неволји и сῑрадања и да се одделен од вераῑа и ἡобожносῑа). Втората единица која во Гримвиот речник го бележи значењето на овој збор е *patiens et constans expectatio* (ἡῑῑеливо и ἡосῑῑοјано исчекување). Ова значење се специјализира уште повеќе во Новиот завет и го подразбира значењето

⁶³⁷ 4Μасс17,5 θάρρει τοιγαροῦν, ὦ μήτηρ ἱερόψυχε, τὴν ἐλπίδα τῆς ὑπομονῆς βεβαίαν ἔχουσα πρὸς τὸν θεόν. (Биди сега храбра мајко побожнодушна, ти, која си со цврсῑа надеж за сῑасение ἡред Боῑа.)

⁶³⁸ Содржината на стихот од каде значењето на зборот καρτερία се изедначува со ὑπομονή е следнава 4Μасс 8,26 πόθεν ἡμῑν ἡ τοσαύτη ἐντέτηςκε φιλονεικία καὶ ἡ θανατηφόρος ἀρέσκει καρτερία, παρὸν μετὰ ἀταραξίας ζῆν τῷ βασιλεῖ πεισθέντας;

⁶³⁹ cf. Hesch: καρτερία· ὑπομονή (4. Μасс. 8,26); ὑπομονή· καρτερία

*ἡρῶε*ливо исчекување на Христѝа кој *ἡρεба* да се врати од небо⁶⁴⁰. Но нијансата исчекување, надевање, надеж воопшто, потекнува од Стариот завет под влијание на хебрејскиот, од една страна, но и можеби под влијание на обемот на значење на глаголот ὑπομένω кој го пројавувал значењето *ἡρῶε*ливо (?) исчекувам уште многу порано пред создавањето на преводот Септуагинта. Третата единица која ги бележи значењата на зборот ὑπομονή во Новиот завет значењата *perpressio, toleratio*. Овие значења (*ἡρεῖ*рῖување, *ἡод*несување) на некој начин се чини како семантички да ја преземаат нијансата на значењето на зборот кој стои како gen. objecti во синтагма со зборот ὑπομονή. Па затоа донекаде можеби разбирлива е нијансата *ἡод*несување на *маки*ѝе, односно *сῖ*радање. Ова значење може да се допушти или да се насети во 2Co 1,6.

Донекаде слична е и распределбата на значењата кои се предложени во речникот на Новиот Завет од Бауер. Тука за ὑπομονή се одредуваат две основни единици на значења, дадени во следниов распоред 1. Ausharren (исчекување), Geduld (стрплење), Ausdauer, *исῖ*рајносῖ *уῖ*орносῖ; Standhaftigkeit (?) *особено во ἡод*несување на *маки*ѝе и *сῖ*радањатиа и има доста примери за разни видови на ὑπομονή која ја поседуваат разни личности. Како второ е значењето das Erwarten, Erwartung, *очекувања*, *надежи*.

Во Новиот завет овој збор се сретнува на 31 место⁶⁴¹. Распоредот на значењата на овој збор веќе ги прикажавме од специјализираните речници на Новиот завет. Тие отприлика се совпаѓаат. Тука се обидуваме да дадеме некои димензи за значењето на овој збор кои поточно ќе ја откријат неговата семантика.

⁶⁴⁰ cf. 2Thes 3,5; Ap 1,9; Ap3,10

⁶⁴¹ Статистички разгледувано употребата на лексемата ὑπομονή е следнава: Во евангелијата ὑπομονή се сретнува само на две места во Ев. по Лука (Lk. 8,15 и 21,19). Од Посланијата на Апостолот Павле ὑπομονή најмногу е застапена во Посланието до Римјаните (2,7; 5,3; 5,4; 8,25;15,4) на трипати е застапена во Второто послание до Коринтјаните (1,6; 6,4; 12,12) Во посланието до Колосјаните 1,11, понатаму во Првото послание до Солуњаните (1,3) и во Второто послание до Солуњаните 1,4;3,5. По еднаш во двете посланија до Тимотеј (1Тим 6,11 и 2 Тим 3,10), Во Посланието до Тит 2,2 и на две места во посланието до Евреите (10,36; 12,1) Во Соборните посланија ὑπομονή се спомнува само во Посланието на Јаков (1,3; 1,4; 5,11) и во Второто послание на Апостолот Петар (2Pt 1,6) Во Откровението, пак ὑπομονή се сретнува на 7 места (1,9; 2,2; 2,3; 2,19; 3,10; 13,10 и 14,12).

За ѓпоμονή во Ro 2,7 кој се надоврзува на стихот во кој претходно се спомнува ѓνοχή, можеби би можело да се работи и за значењето *живеење, ѓосѓојано ѓресѓојување, осѓанување*. Па така на пример за изразот τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ "а за оние кои ѓосѓојано осѓанувааѓ (ѓребивааѓ) во добро дело.... ". Ro 2,6-7 : ...ὁς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσιν, ζωὴν αἰώνιον· (2,(6) Кој секому ќе му даде според неговите дела : (7) живот вечен на оние кои со трпение во добрите дела бараат слава, чест и бесмртност) .

За значењето *ѓосѓојан ѓресѓој, ѓосѓојано осѓанување* на зборот ѓпоμονή веќе спомнавме дека го среќаваме употребено во метафорична смисла. Но во споменатиот стих на Ro 2,7 можно е конкретно значење *ѓрајно осѓанување*.

Употребата и значењето на лексемата ѓпоμονή во контекст со

богословските стожерни крепости на христијанството: πίστις, ἀγάπη, ἐλπίς

Во Новиот завет ѓпоμονή се спомнува многу често заедно со богословските стожерни крепости на христијанството: *вера (πίστις), надеж ἐλπίς, ѓубов ἀγάπη*. При тоа ни се чини дека најмногу со својата семантика овој збор се допира до втората стожерна крепост- *надежѓа*. Во Посланието до Римјаните апостолот Павле упатува на изворот од каде се создава ѓпоμονή, која пак понатаму води до надежта. Во оваа верига на состојби низ кои се поминува патот до постигнување на надежта, ѓпоμονή очигледно значи *сѓособносѓ за ѓоднесување на макиѓе*⁶⁴².

И во Ro 8,24-25 ѓпоμονή означува една состојба, односно претпоставка со која се доаѓа до *надеж* Во овој последниов стих се чини како да имаме и дефиниција на поимот *надевање- да очекуваш нешѓо со ѓѓѓение*⁶⁴³.

⁶⁴² Ro 5,3 οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν, (Но не само тоа, туку се фалиме и со **маките**, знаејќи дека **од маката се раѓа и трпението**; (4) од трпението пак, искуство , а од искуството надеж.

⁶⁴³ cf. Ro8,24-25 τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν· ἐλπίς δὲ βλέπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὁ γὰρ βλέπει τίς ἐλπίζει; εἰ δὲ ὁ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.(Рим 8,24 бидејќи со надеж се спасивме. А надеж за она што се гледа , не е надеж, оти, како ќе се надева некој на нешто

И повторно во Посланието до Римјаните се спомува ὑπομονή заедно со лексемата παράκλησις за да се стекне ἐλπίς. Во наведениот контекст ὑπομονή заедно со παράκλησις се спомнува како посакуван дар од Бога. Овој стих нè потсетува на идејата прикажана во Sir 17,24. Имено *yūḥexaiṯa* е онаа која го поттикнува трпението и не допушта тоа да се напушти⁶⁴⁴.

Двете посланија на апостолот Павле упатени до Солуѓаните започнуваат со спомнувањето на основните белези на христијанството: *vera iia*, *nadej iia* и *ljubov iia*. Во Првото послание до Солуѓаните ὑπομονή стои во синтагма со ἐλπίς, а во поширок контекст со другите две стожерни крепости πίστις и ἀγάπη. Во споменатиот контекст ὑπομονή е особина, одлика принцип на ἐλπίς. Во наведениот стих преводот *uostiojanosti* можеби би бил посоодветен. Токму на ова место и во латинскиот превод наместо вообичаеното *patientia*, ὑπομονή се преведува со *sustinentia*⁶⁴⁵.

Во Второто послание до Солуњаните ὑπομονή се чини дека е синоним на πίστις, па затоа можеби синтагмата ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ἡμῶν καὶ πίστεως би можела да се преведе за *вашаῖα ἡοσιῳјана* вера, односно ὑπομονή да стои во својсто на придавка која поблиску ја објаснува својственоста на πίστις, т.е. како ὑπὲρ τῆς ὑπομονητικῆς πίστεως⁶⁴⁶

што го гледа ?(25) Кога се надеваме, пак, на она , што не го гледаме , со *шриение* го очекуваме).

644 Ro 15,3-6 γέγραπται, Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδίζοντων σε ἐπέπεσαν ἐπ' ἐμέ. ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν ἐγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ διὰ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν. ὁ δὲ θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δῶη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. (15 (3).... па како што е напишано " Хулењата на оние што Те хулеа паѓаа врз Мене"(4) А сè што беше порано напишано, за наша поука беше напишано, та преку трпението и преку утехата од Писмата да имаме надеж. (5) А и Бог на трпението и утехата да ви даде да бидете во едномислие помеѓу себе, според примерот на Исуса Христа.)

⁶⁴⁵ 1Thes 1,3 Εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν, μνησθῆναι ποιούμενοι ἐπὶ τῶν προσευχῶν ὑμῶν, ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ὑμῶν, (.....и непрестājно го помнине делото на вашата вера, трудот на вашата љубов и трпеливоста на надежта во нашиот Господ Исус Христос пред Бога и Отецот наш).

⁶⁴⁶ 2Thes 1,4 ὥστε αὐτοὺς ἡμᾶς ἐν ὑμῖν ἐγκαυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως ἐν πᾶσιν τοῖς διωγμοῖς ὑμῶν καὶ ταῖς θλίψεσιν αἷς ἀνέχεσθε, ἐνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε, εἴπερ δίκαιον (такашто ние самите да се фалиме со вас во Божјите цркви за вашето **трпение и вера**, при сите прогони и маки, што ги поднесувате (5) тоа е доказ за праведниот Божји суд , дека вие ќе се удостоите со царството Божјо, за кое страдате.).

Во посланието до Јаков ὑπομονή се спомнува како како втор принцип на верата. Во таа смисла дефиницијата за овој збор во наведениот контекст би гласела: *сила која се раѓа од верата за ὑπομονήнување совршеност*⁶⁴⁷.

Во Второто послание до Солуњаните ὑπομονή стои во контекст со ἀγάπη, но тука се чини дека треба да се прифати семантичката компонента *ὑπομονήливо очекување на Христос*, бидејќи станува збор за genetivus obiecti⁶⁴⁸. Доколку навистина станува збор за gen. obiecti тогаш предложеното значење *ὑπομονήливо очекување на Христос* е многу блиско до специфичното значење кое го има зборот ἐλπίς во христијанството, а кое што во Гримвиот речник се дефинира како *laeta et firmae fiducia plena aeternae salutis expectatio* - *радосно очекување и ὑπομονή со верба во вечно спасение*.

Во посланието до Тит се чини дека зборот ὑπομονή како сосема го завзел местото на зборот ἐλπίς⁶⁴⁹. Но коментирајќи го овој дел од Новиот завет, Јоан Златоуст ја истакнува ὑπομονή како посебна одлика која треба да ја имаат старите луѓе⁶⁵⁰. Неговото толкување не се совпаѓа со она што претходно го кажавме, дека ὑπομονή сосема го завзема местото на ἐλπίς. Земајќи го предвид објаснувањето на Јоан Златоуст, во ваков контекст

⁶⁴⁷ Јас 1,3-4 Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις, γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν· ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ᾗτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι. (...знаејќи дека испитувањето на вашата вера создава *ὑπομονή*: *ὑπομονή*, пак нека ви биде совршена работа, за да бидете совршени и целосни, без никаков недостаток.)

⁶⁴⁸ 2Thes 3,5 Ὁ δὲ κύριος κατευθύνει ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ. (А Господ нека ги управи срцата ваши кон љубовта Божја и *ὑπομονή* Христова).

⁶⁴⁹ cf. Tit 2,2 Σὺ δὲ λάλει ἀπὸ τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας. πρεσβύτεας νηφαλίους εἶναι, σεμνοὺς, σώφρονες, ὑγιαίνοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ. (Ти пак зборувај го она што се согласува со здравото учење: старците треба да бидат трезвени, целомудрени, чисти, здрави во верата во љубовта во *ὑπομονή*;))

⁶⁵⁰ Cf. Chrys In epistulam ad Titum vol 62 pg 682 Ἐνταῦθα τοὺς φρονίμους φησί· σωφροσύνη γὰρ τοῦτο λέγεται ἢ τῶν φρενῶν σωτηρία. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ καὶ ἐν τοῖς γεγενηκόσι λυτῶντες ἄνθρωποι, παράφρονες, οἱ μὲν ἀπὸ οἴνου, οἱ δὲ ἀπὸ λύπης· μικροψύχους γὰρ τὸ γῆρας ποιεῖ. Ὑγιαίνοντας ἐν τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ. Καὶ καλῶς εἶρηκε, Τῇ ὑπομονῇ· καὶ τοῦτο γὰρ *μάλιστα* τοῖς γέρονσιν ἀρμόζει· (А потоа ги спомнува и разборитите : целомудрието се нарекува спасение на умот. Зашто има, навистина има и меѓу старите бесни луѓе, неразумни, едните поради вино, а другите поради тага. Нив староста ги прави малодушни. Затоа, тие треба да бидат здрави во верата, во љубовта во трпението. И добро рекол. Во трпението, и тоа навистина најмногу им доликува на старите.

ύπομονή можеби се допира со значењето на поимот *έγκράτεια-воздржаносӣ, себесовладување*.

Заедно со *άγάπη* и *πίστις* Откр 2,19 *Οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν άγάπην καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν διακονίαν καὶ τὴν ύπομονήν σου, καὶ τὰ ἔργα σου τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων.* (Ρак е upomonh so agaph kai pistin)

Во Второто послание на апостолот Петар *ύπομονή* стои во низата крепости кои се создаваат при секое настојување кое започнува со вера, а се крунисува со љубов. Во таквата низа *ύπομονή* следи после *έγκράτεια*, а самото трпение ја создава благочестивоста, побожноста (*εὐσέβεια*). Целата низа од крепости што стојат помеѓу верата и љубовта се зраци на верата која со човековото настојување ја добива полната мера⁶⁵¹.

Асоцијација со идејата за спасение

Освен со етичките семантички сфери *ύπομονή* на некој начин се поврзува и со сотериолошки теми. Тоа е видливо од контекстот каде се употребува овој збор во Евангелието по Лука и каде зборот *ύπομονή* се сфаќа како *услов за с̄иасување на живо̄ӣӣ*⁶⁵². Идиомот *κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν* кој во некои јазици се преведува *да си ѓо с̄иасӣӣ живо̄ӣӣ од ѓолема о̄ӣаснос̄ӣ или см̄р̄ӣ*⁶⁵³, стои заедно со изразот *έν τῇ ύπομονῇ*. Преводите кои се сугерираат во речникот на Нида, покажуваат како треба да се сфати и

⁶⁵¹ 2Pt 1,5-6 καὶ αὐτὸ τοῦτο δὲ σπουδὴν πάσαν παρεισενέγκαντες ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ τὴν γνῶσιν, ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκράτειαν, ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονήν, ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέβειαν, ἐν δὲ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελφίᾳ τὴν ἀγάπην. (2Pt 1,(5) затоа, грижејќи се за ова сестрано, принесете кон верата своја добродетел,а кон добродетелта разум, (6) кон разумот воздржување, **кон воздржувањето трпение** , **кон трпеливоста побожност**, (7) кон побожноста братољубие, кон братољубивоста љубов.

⁶⁵² Lk 21,17-19 καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου. καὶ θρῖξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται. ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. (Lk 21,17-19 и ќе бидете напразени од сите заради Моето име.18 Но, ни влакно од вашата глава нема да загина; 19 *со ш̄р̄ӣение* спасувајте ги вашите души)

⁶⁵³ Наидуваме на два начина на кои се преведува споменатиот израз: Со изразот *с̄иасува* го сретнуваме во Македонскиот превод на Светотот писмо (од Г-динГ-дин Гаврил); во преводот на Новиот завет од (Д. Констатинов), понатаму во преводот на Вук Караџиќ, во Преводот на Св. писмо на бугарски во издание на Св. Синод на Бугарската црква. И вториот начин е буквалното преведување *йоседува, добива*. Така во Вулгатата го наоѓаме преводот *posidebitis animas vestras*, а слично на ова и во едно од хрватските изданија на преводите на Новиот завет , преводот на Љ. Рупчевиќ го употребува изразот *добиӣӣ свој живо̄ӣ* , додека во хрватскиот превод на Б. Дуда и Ј Фуќак повторно го имаме изразот *с̄иасува*.

изразот ἐν τῇ ὑπομονῇ : *by your steadfastness(cvrstina postojanost) you will save yourselves; ili "stand firm and you will save yourselves-nepokoleblivost"*

Во Второто послание до Коринтјаните (2Co 6,2-6) во контекстот каде се спомнува *деноῖ на σῖασениеῖο*, ὑπομονή може да биде сфатена како еден општ поим кој во себе ги подразбира разните видови на *ὑπῖение* кои се манифестираат преку поимот ὑπομονή. Но исто така изразот ἐν ὑπομονῇ *πολλῇ* може да се разбере во значењето *издржување на големи маки или во големи σῖрадања*⁶⁵⁴.

Сотериолошката димензија која ја носи ὑπομονή во својата семантика, на некој начин имплицитно се повторува и во Откровението. Таму во еден контекст се спомнува за **чувањето на(Божјата) заповедта за трпение (λόγος τῆς ὑπομονῆς)** , која пак постапка обезбедува Божја заштита во идниот миг на искушението⁶⁵⁵.

Поимот за *σλοвоῖο (или заῖоведῖα)* за *ὑπῖение*, *исῖрајносῖ*, во изразот ὁ λόγος τῆς ὑπομονῆς уште еднаш го сретнуваме во Откровението нешто поексплицитно изразено, каде всушност се објаснува дека суштината на ὑπομονή е *τερεῖν τὰς ἐντολάς τοῦ θεοῦ καὶ τὴν πίστιν Ἰησοῦ*. Всушност ја објаснува значењето на ὑπομονή како особина⁶⁵⁶

⁶⁵⁴ 2Co 6,2-6 λέγει γάρ, Καὶρῶ δεκτῶ ἐπῖκουσά σου καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι· ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας— μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία, ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστάνοντες ἑαυτοὺς ὡς θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστεῖαις, ἐν ἀγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστότητι, ἐν πνεύματι ἀγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, (Зашто е речено : " Во благопријатно време те чув и во денот на спасението ти помогнав " Еве, сега е времето благопријатно; ете сега е денот на спасението ! (3) Никому никаков повод не даваме, за да не се напаѓа нашата служба, (4) туку во сè се препорачуваме како служители Божји **со големо трпение во нужди, неволи, во тескоби,(5) при рани, во темници, во скитања во напори, во бденија, во пости** (6) со чистота, со знаење со долготрпеливост, со добрина , со Духот Свети , со нелицемерна љубов).

⁶⁵⁵ Ap. 3,10 ὅτι ἐτήρησας τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου, καὶ γὰρ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ τῆς μελλούσης ἔρχεσθαι ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης πειράσαι τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς. ἔρχομαι ταχύ· κράτει δ' ἔχεις, ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν στέφανόν σου. (Бидејќи ти го **запази словото на трпението Мое** , и Јас ќе те запазам од часот на искушението , кое ќе дојде над целата вселена, за да ги искуша оние што живеат на земјата. (11) Ете, идам скоро: држи што имаш, за да не го земе никој венецот твој).

⁶⁵⁶ Ap 14,12 Ὡδε ἡ ὑπομονὴ τῶν ἁγίων ἐστίν, οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολάς τοῦ θεοῦ καὶ τὴν πίστιν Ἰησοῦ. (Тука е *ὑπῖениеῖο* на светиите; тука се оние, што ги пазат заповедите Божји и верата во Христа).

Положбата на лексемата ὑπομονή и на глаголот ὑπομένω во семантичкиот простор на лексиката на Новиот завет

Во речникот на Новиот завет, распореден според семантички полиња, именката ὑπομονή е вброена само во едно генерално семантичко поле, во потполето во кое се вброени и претходните зборови за кои пишувавме во ова поглавје. Станува збор за генералното семантичко поле *Сѝлавови и емоции (Attitudes and Emotions)*, во кое зборот ὑπομονή е сместено во потполето Patience, Endurance i Perseverance (25.167-25.178) под бројот 174. Неговата дефиниција е "*a capacity to continue to bear up under difficult circumstances*", а глосичката дефиниција гласи: "*edurance, being able to endure*". Ова значење на именката ὑπομονή, споменатиот речник го илустрира со нејзината употреба во еден стих од Првото послание до Солуњаните и тоа преку синтагмата τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, којашто се толкува како: *endurance inspired by hope in our Lord Jesus Christ*" (истрајност вдохновена преку надежта во нашиот Господ Исус Христос). Од компарацијата на оригиналниот текст со неколку преводи, главно, на словенски јазици и со Вулгатата, е видно дека во македонскиот, српскиот и во бугарскиот превод за грчката именка ὑπομονή, без разлика дали е преведена во адјективизирана форма, или како именка, се употребува зборот *и̋рпѣние*. Во хрватските преводи, пак, значењето на односнава именка е предадено со лексемата *и̋осѝојаносѝ*, додека во латинскиот таа гласи *sustinentia*, којашто според речникот на Шорт и Луис се толкува како *endurance, absolut. endurance, patience*⁶⁵⁷. (ruski viderzka, terpenie)⁶⁵⁸.

Глаголот ὑπομένω, пак во семантичкиот речник на Новиот завет се третира како семантичка изведенка од лексемата ὑπομονή. Семантичката

⁶⁵⁷ C. T. Lewis and C. Short, *A Latin Dictionary*, Oxford 1980, v. sub sustinetia

⁶⁵⁸ Изразот καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ од 1Thes 1,3 во преводот на Новиот завет на македонски приреден од Д. Константинов гласи .. и вашата *и̋рпѣлива надеж* во нашиот Господ Исус Христос; Во преводот на Вук Краѓиќ, пак стои .. и *и̋рпѣльење нада* Нашега Господа Исуса Христа; во бугарскиот превод приреден од Св. Синот на Бугарската православна црква стои: ... и *и̋ѣрпѣениеѣо на надеждаѣа* ви у Господа нашего Иисуса Христа; (буг); во преводот на Lj. Rupčević се дава изразот *i postojanosti vaše nade u Gospodina našega Isusa Krista* ... ; во преводот на хрватски приреден од B.Duda и J. Fućak пак, стои изразот *i postojane nade u...* ; а во Вулгата .. *et sustinentiae spei Domini nostri.* (vulg).

дистинкција во однос на ὑπομονή која се назначува во овој речник е во изразената дуративност на дејствието кое во таа смисла го подразбира овој глагол. Таа е назначена со дефиницијата "*to continue to bear up despite difficulty and suffering*". Протото или т.н. глосичко толкување за овој глагол гласи: - "*to endure, to bear up, to demonstrate endurance, to put up with*". Значењето според кое овој глагол следи на семантичката скала после ὑπομονή во истиов речник е регистрирано како негово последно значење, односно помалку вообичаено значење(поретко реализирано значење во рамките на НЗ).⁶⁵⁹.

Употребата на зборот ὑπομονή во христијанската литература

Во рамките на патристичката литература лексемата ὑπομονή е многу често употребуван збор. вообичаеното значење на е “трпелива издржливост” со специјализација која понекогаш се однесува на Христовите страдања. Истово значење може да биде реализирано со значењето упорност (или истрајност) како и значењето кое најмногу го пројавува десидеративниот (емотивниот) аспект на трпението - “трпеливо очекување” (cf. Lampe s. ὑπομονή). Во продолжение наведуваме одделни извадоци од Патристите(христијанските автори) преку кои ги илустрираме уште понатамошните специфични семантички реализации на лексемата ὑπομονή во христ литература може да произлезат (или да се асоцираат) од кои се надоврзуваат на вообичаеното значење за петристичката литература .

Блискост со значењето “мажевност, храбост, смелост”

Ориген во Хомилиите кон Еремија ја спомнува експлицитно лексемата ὑπομονή како една од основните доблести на христијанството, блиска по своето значење до значењето кое го носи доблеста ἀνδρεία⁶⁶⁰ (која не е

⁶⁵⁹ Тоа е воедно и е четвртото по ред евидентирано значење на овој глагол во Новиот завет, кој заедно со глаголот ὑποφέρω, кој во оваа ситуација се третира како целосен синоним на ὑπομένω, е класифициран на сем. скала 25.175Тој во Новиот завет влегува и во други семантички полиња. Односно тој во Новиот завет го покажува значењето *resist* (39.20), понатаму значењето *stay behind* (85.57), значењето *continue* (68.17).

⁶⁶⁰ Orig Hom in Jer 12,11 ἐν σωφροσύνῃ δόξασον τὸν θεόν, ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν εὐποίᾳ δόξασον τὸν θεόν· δὲ δόξαν τῷ θεῷ ἐν ἀνδρείᾳ καὶ ὑπομονῇ, δὲ δόξαν τῷ θεῷ ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ὁσιότητι καὶ ταῖς

засведочена во Нз), додека Атанасиј во своите Схолии кон Јов оваа лексема ја конципира со потесно значење, односно таа е составен дел од споменатат доблест *ἀνδρεία* т.е. *γνώρισμα τῆς ἀνδρείας*, односно *ὑπερϊοζнаййлив знак на храбрости, одважносῑ смелосῑ*⁶⁶¹. Во сличен манир е спомената оваа лексема и кај Дидим Слепиот во неговите Коментари кон Псалмите во кои со лексемата *ὑπομονή* се означува *најџолема (бојна) наџрада на доблесῑа*⁶⁶².

Значењето кое го реализира лексемата *ὑπομονή* кога таа се јавува во контексти во кои се разработуваат сотериолошките идеи на христијанското учење е “трпеливо очекување”, односно “надевање”. Такво значење може да посочиме кај Евсебиј во неговите Коментари кон Псалмите. Во нив лексемата *ὑπομονή* е своевидна една *сила*, која е *дарба од божјаῑа блаџодаῑи*. Ваквото толкување на Евсебиј го приближува значењето на зборот *ὑπομονή* до значењето на зборот *ἐλπίς* - надеж⁶⁶³.

λοιπαῖς ἀρεταῖς. (Во целомудреност прославувај го Бога, во правда, во добротинство прославувај го Бога: Исажи му слава на Бога со храброст и *исῑрајносῑ*, иссажи му слава на бога со благочестивост и светост и со другите доблести.)

⁶⁶¹ Ath Schol in Job vol 27,1345: Καὶ πολλὸς μὲν ἔρρεεν ὁ πειράζων, καὶ χαλεπὸς ἦν ὁ μαχόμενος· ἀνδρείοτερος δὲ ἐφαίνετο ὁ πειραζόμενος, νικῶν τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ προσβολὰς τοῦ πονηροῦ τῷ μεγέθει τῆς διανοίας. Γνώρισμα τῆς ἀνδρείας ἐστὶν ἡ ὑπομονή. Ταύτη γὰρ ἕκαστος τῶν ἀγίων φέρων τὰ συμβάντα ἐν τῷ βίῳ ἐπίπονα καὶ λυπηρὰ, ἴσχυε κατὰ τοῦ διαβόλου· ἅπερ τὸ Πνεῦμα θέλον ἡμᾶς ἀμφοτέρα κτᾶσθαι, προστάττει λέγων ἐν τῷ ψαλμῷ· (Ps. 26,14) Ἀνδρίζου, καὶ κραταιοῦσθω ἡ καρδιά σου, καὶ ὑπόμεινον τὸν Κύριον. (И многу нешта рече искушувачот, и тешка беше борбата, но оној кон кого беа упатени искушувањата се покажа дека е похрабар. победувајќи ги зафатите и нападите на лукавиот со величината на мислата (разумот?) **Препознатлив белег на одважноста е истрајноста (трпеливоста)**). Со неа секој свет ги носи болните и тажни настани во животот, и станува силен против ѓаволот; какошто сака Духот ние да ги стекнеме и двете нешта, ова го налага говорејќи во псалмите: (Ps. 26,14) Биди мажествен, нека е цврсто срцето твое и надевај се во Господа.....)

⁶⁶² Didym Comm in Psalmos Codex pg 245 "οἱ ὑπομένοντες οὖν" "τὸν κύριον κληρονομήσουσιν τὴν γῆν". ἄθλον μέγιστόν ἐστιν ἀρετῆς ἡ ὑπομονή. "ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται". θεωρεῖς ὅτι μετὰ θλίψιν ἡ [ὑπομον]ή. ἐκεῖνος οὖν ὑπομένει | τὸν κύριον ὡς δεῖ ὁ μὴ ἄλλον ἢ αὐτὸν ἔχων ὑπομονήν. καὶ ὥσπερ σοφία γίνεται τισιν καὶ δικαιοσύνη καὶ [ἀγίασ]μός, οὕτω καὶ ὑπομονή. | αὐτὸς γοῦν οὗτος ὁ Δαυὶδ ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ λέγει· "καὶ νῦν τίς ἡ ὑπομονή μου; οὐχὶ κύριος"; ταύτην τὴν ὑπομονὴν ἀεὶ σπουδάζουσιν ἔχειν οἱ ὑπὲρ ἀρετῆς | καὶ εὐσεβείας ἀγωνιζόμενοι. αὐτὸς πάλιν ὁ ὕμνωδός που λέγει· "ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν κύριον". οὐχ ἁπλῶς "<ὑπέμεινα>", ἀλλ' "<ὑπο|μένων>", ὡς τό· "δικαίως τὸ δίκαιον διώκειν". (Ps 39,2).

⁶⁶³ Euseb. Comm in Ps. vol 23 pg 593 ·Καὶ ἀνωτέρω μὲν ἔλεγε· «Παρ' αὐτοῦ γὰρ τὸ σωτήριόν μου·» ἐνταῦθα δέ· «Ὅτι παρ' αὐτοῦ ἡ ὑπομονή μου.» Ὅμοιον δ' ἂν εἴη τοῦτο τῷ φήσαντι· «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με.» Οὐ γὰρ παρ' ἐμαυτοῦ κέκτημαι τὴν ἰσχύν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἐνδυναμοῦντός με· καὶ ἐνταῦθα, «Ἡ ὑπομονή μου» οὐκ ἐξ ἐμῆς, φησὶν, ἀρετῆς καὶ δυνάμεως συνέστηκεν, ἀλλὰ παρὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος· «Καὶ γὰρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτὴρ μου·» διόπερ ὡς Θεός μου καὶ Σωτὴρ μου παρέχει μοι τὴν ὑπομονήν. Εἴτ' ἀνωτέρω μὲν ἔχεις τὸ, «Καὶ γὰρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτὴρ μου, ἀντιλήπτωρ μου, οὐ μὴ μεταναστεύσω·» ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν (... И погоре рече: " дека од

Споменатото значење е сосема препознатливо и во Објасненија кон Псалмите на теологот Атанасиј кој експлицитно ја изедначува лексемата ὑπομονή со зборот προσδοκία-. Во истиот контекст лексемата ὑπομονή посредно се поврзува и со грчката лексема ὑπόστασις⁶⁶⁴. Со тоа во ова толкување јасно се истакнати двете значајни базични семантички компоненти на зборот ὑπομονή како означител на поимот трпение. Мислиме на семантичката компонента “очекување, надевање”, и на компонентата “цврстина сила”.

Подражавајќи го стилот на Посланијата во своите Писма Игнатиј ја вметнува и лексемата ὑπομονή во поздравната формула на благослов, со која вообичаено започнува или завршува едно официјално упатено писмо. Во една ваква формула со која обично започнува и завршува едно послание официјално упатено до поединец или група луѓе можеби значењето на ὑπομονή заедно со χάρις ὑμῖν, ἔλεος и εἰρήνη, повеќе ја има нијансата ἡσυχία, иσχυρία, исцарајност дадена од Бога⁶⁶⁵.

Подоцнежни сведоштва за значењето на зборот ὑπομονή

Подоцнежните сведоштва за значењето на ὑπομονή во грчкиот наоѓаме на неколку места во лексиконот Суда. Според овој лексикон зборот ὑπομονή во еден дел се совпаѓа со значењето на веќе третираниот збор ἀνοχή, односно тоа би било примарното значење на ἀνοχή, додека секундарното значење ἀνακωχή, нема никаква семантичка врска со ὑπομονή. Ἀνοχή: ἡ ὑπομονή. Ἀνακωχή δέ.

него е моето спасение" А потоа дека од него доаѓа *ἡσυχία* (sc.надевање). А тоа би било слично како кога некој ќе каже " **Во се сум силен со тој што ми дава сила.**" **Зашто силата не ја стекнувам од себе самиот, туку од оној кој ми влева сила. И потоа вели " Моето *ἡσυχία* (sc. надевање) не се состои од мојата доблест и сила, туку од Неговата благодат. Зашто самиот Бог е мојот Спасител, и затоа тој ми дава трпение (sc. надеж).**

⁶⁶⁴ Ath Exp in Ps vol 27, pg 189: Καὶ νῦν τίς ἡ ὑπομονή μου; οὐχὶ Κύριος; Εἰκότως τὴν ἐλπίδα ἐπὶ Κύριον ἔχειν φησὶν, ὅτε καταγνοὺς τῶν ἐν βίῳ περισπασμῶν. Καὶ ἡ ὑπόστασις μου παρὰ σοί ἐστίν. Ἦ προσδοκία, ἥτοι ἡ ὑπομονή. (И сега кое е моето трпение(sc. надевање) ; Зарем не е тоа Господ? Со право вели дека тоа (sc. ὑπομονή) значи да се има надеж во Господ, такашто да се презрат застрашувањата (искушувањата?) во животот. И моето постоење (цврсто тло?) е во тебе. **Очекувањето , односно трпението.**)

⁶⁶⁵ Ign Ep7,6,12 (cf. Eph 6,12,12) χάρις ὑμῖν, ἔλεος, εἰρήνη, ὑπομονή διὰ παντὸς ἐν Χριστῷ. (да ви биде благодат, милост, мир и *ἡσυχία* во Христа засекогаш).

Во лексиконот Суда под ознаката υ, односно при толкувањата дадени за придавката ὑπερήφανος, која поради својата очигледна семантичка амбивалентност пројавува две, меѓусебно спротиставени значења, односно значењето in bonam partem *мошне возвишен, одличен*, но и значењето in malam partem *охол, возгордеан*, се спомнува и именката ὑπομονή како една доблест на која ѝ се спротиставува (не)доблеста (κακία) ἀκηδία односно *индиферентност, айајичност, шага, љошииштеност*, па дури и *малодушност*⁶⁶⁶. Истиов збор акхеиа во едно од предложениите значења (семантички блиски значења) се чини дека го употребил Цицерон во едно од неговите писма упатени до Атик. Фактот што самиот Цицерон го оставил овој збор непреведен се чини дека говори во прилог за неговата специфична семантичка содржина (Cic. Att. 12,45; тага, невеселост).

Зборот ὑπομονή, како и глаголот ὑπομένω и неговата партиципна форма ги сретнуваме во лексиконот Суда, при што во овој случај споменатите форми се поистоветуваат со глаголот, партиципот и со ретката именка ἀνατλήμα⁶⁶⁷.

Слични толкувања иако нешто поексплицитни при што формите на глаголот ἀνατλήναι се објаснуваат со формите на глаголот ὑπομένω сретнуваме и во речникот на Хесихиј⁶⁶⁸.

За разлика од претхоно наведените примери во кои лексемата ὑπομονή се јавуваше во функција на толкувањето на даден збор или поим, примерот преземен од истиот лексикон во кој се толкува самиот збор ὑπομονή покажува дека се работи за конципирање на истиот збор како

⁶⁶⁶ cf Suidas s. υ: Ὑπερήφανος. πάση κακίᾳ ἀντίκειται ἀρετῇ· τῇ λαγνεΐᾳ ἢ σωφροσύνῃ, τῇ λαμαργίᾳ ἢ ἐγκράτειᾳ, τῇ πλεονεξίᾳ ἢ δικαιοσύνῃ, τῇ ὀργῇ ἢ πραότητι, τῇ λύπῃ ἢ χαρᾷ, τῇ λήθῃ ἢ μνήμῃ, τῇ ἀκηδίᾳ ἢ ὑπομονῇ, τῇ ἀφροσύνῃ ἢ φρόνησις, τῇ δειλίᾳ ἢ ἀνδρίᾳ, τῇ κενοδοξίᾳ ἢ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ ταῖς λοιπαῖς. τῷ δὲ τύφῳ μόνῳ οὐκ ἀντίκειται ἀρετῇ, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν κακίαν· ἑαυτὸν δὲ ἀντέταξεν ὁ θεός·

(Ὑπερήφανος: на секоја лоша особина (κακία) и е спротиставена доблест (ἀρετή): на телесното уживање- целомудреноста, на лакомоста (дрчност)- воздржаноста, користољубивоста -праведноста, на гневот- кроткоста, на тагата -радоста, на заборавот- помнењето, **на малодушноста - трпеливоста**, на непромисленоста-разборитоста, на плашливоста- храброста, на суетноста- понизноста, како и на другите (лоши работи).само на надменоста не може да и се најде соодветна доблест, поради прекумерната злоба (која е во неа).....)

⁶⁶⁷ cf. Suidas **Suda**: Ἀνατλάντες: ὑπομείναντες. καὶ Ἀνάτλημα, ὑπομονή. καὶ Ἀνατλήναι, ὑπομείναι.

⁶⁶⁸ cf Hesych : *ἀνατλήναι· ὑπομείναι vgAP

*ἀνατλάσ· ὑπομείνας (Eur. Phoen. 60) Ἀν ὅθεν τλήμων ὁ πολλὰ παθὼν ἢ πάσχων A

христијански термин, па оттука веројатно се наметнала и потребата за негово толкување во таа смисла.⁶⁶⁹

Словенско-грчки соодветства и паралели

Според Речникот на грчко-црковнословенски лексички паралели зборот ὑπομονή во црковнословенските ракописи се предава секогаш со коренот трпј - значи со една психолошка семантичка категорија. Ова е токму евидентен доказ за промената на значењето на зборот ὑπομονή и во грчкиот јазик. Иако таа промена не се случила во Новиот завет, сепак можеме да кажеме дека употребата на ова значење е узуално. Така ὑπομονή во Апостолите се преведува со зборовите трпѣливство (Apost) трпѣльствне (Apost), а најчесто со зборот трпѣние и тоа во Евангелијата, Апостолите Псалтирите и коментарите кон Псалтирите. Наспроти ова глаголот ὑπομένω ги бележи и другите значења, а некои од нив се имплементирани во семантиката на грчкиот збор ὑπομονή. Така на пример тоа се значењата ждати, чамати, чека, очекува (Psalt), понатаму значењето остати, останува (Evang), прѣбыти, ѿресиѡјува (comPsalt). Значењата кои изразуваат психолошка или физичка, состојба во смисол ѿрѣи, исѿрѣјува се следниве: потрпѣти (Apost, Psalt, comPsalt), прѣтрпѣти (Evang Apost comPsalt Triod), сътрпѣти (Apost Psalt comPsalt Parim Triod) и трпѣти засведочен во сите испитувани ракописи во овој речник, освен во Евангелските текстови (Apost Psalt comPsalt Parim Triod)⁶⁷⁰. Во врска со

⁶⁶⁹ cf. Suid Ὑπομονή· ὁ γὰρ τὰ μείζω ἐπαγγελλόμενος ὑπομένειν εὐχερῶς ἂν τὰ ἥττονα ὑπενέγκοι. (Ὑπομονή· зашто оној кој ветил дека лесно ќе ги очекува поголемите нешта ако би можел да го поднесе она што е полошо).

⁶⁷⁰ Во македонските црковнословенски ракописи засведочени се несвршениот глагол трпѣти и глаголот (свршен?) трпѣти . Од првиот се изведени девербативните именки трпѣние, нетрпѣние, отрпѣние (213r 16 Les нема грчки прототип), прѣтрпѣние (μακροθυμία 2T3,10 Ohr; трпѣнию Slep, трпѣлествию Verk), благотрпѣние (166b16 Orb; 115r14Les), длготрпѣние (μακροθυμία, ἐπιείκεια 1Pet 3,20mSlep; 2,19 Lobk(επιείκεια?); 57v 22 Bit; 156b2 Orb;96v3 Les), трпѣлство (μακροθυμία C3,12 Slep; трпѣние Och; вѣ всѣкомѣ трпѣни и трпѣлствѣ C1,11 Slep εἰς πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν,... Во Наведеното

преведувањето на глаголот ὑπομένω треба да се спомне дека во црковнословенските ракописи, тој се употребува и за да означи уште една психолошка категорија, а тоа е *сѣрадање*, со одредени *физички коноџаџии* (?). Така глаголот ὑπομένειν во цсл. ракописи се преведува со глаголите пострадаџи (Apost, comPsalt Triod), прѣстрадаџи (Apost); страдаџи (Apost comPsalt) страждаџи (com Psalt). Но именки изведени од овие глаголи а кои би биле превод за ὑπομονή не најдовме. Со оглед на тоа што главниот збор со кој се преведува грчката именка ὑπομονή во македонските црковнословенски текстови е именката трпѣње, тука би сакале да посочиеме уште на еден грчки збор кој се преведува исто така со именката трпѣње (треба да го најдам примерот од Апостолите). Тоа е зборот παρρησία кој има свој особен семантички развој.

Свидетелства кои би укажувале дека за овој збор ὑπομονή е употребена некаква семантичка преведенка или заемка не можевме да најдеме. Единствено сведоштво ни е употребата на зборот постојание во црковнословенскиот превод на Светото писмо. Но овој збор е семантички превод за именката ὑπόστασις. Можно е во 1Chr. 29,5 каде во црковнословенскиот превод се употребува зборот постојание за да се преведе зборот ὑπομονή да е семантичка заемка, дотолку повеќе што и грчката именка ὑπόστασις често се спомнува во контекст со ὑπομονή.

Слично како и во црковнословенскиот, така и во латинскиот зборот ὑπομονή се преведува главно со изразот *patientia*, кој исто така означува една *психофизичка сосѣјба*. На неколку места во преводот на Вулгатата

место именката трпѣство се чини дека е некако хибридно створена за да се искаже со неа на некој начин разликата со ὑπομονή). Од вториот глагол трпѣџи, изведни се сложенки, тоа се именките дѣготрпѣ (μακροθυμία 104r12 Rdm; 57v23 Bit; 73r32Zag; com Ps38,4Bon; 96v26Les.), дѣготрпѣ (назив на лице, вршител на дејство окарактеризирано според определена постапка, особина, "џој џџо е џрѣлив, џонизен" грч. μακρόθυμος, φιλόανθρωπος; Zag 79r3; Zag 153r2; Orb 96d17 *каракѣерисѣично е за џриодиѣе* ама за φιλόανθρωπος не најдов сведоштво во речн на Arg ???), свѣготрпѣѣ (има означено само како Slep но го нема засведочено во обработениот материјал), страстотрпѣѣ (*сѣрадалник, кој џџо џрѣи сѣрадања, маченик* (нема грч) 199v12 Les; 62c20Orb. Kaj Cet за ova imame :Martyrer" ὁ ἀθλόφορος Lehnubertragung).

наидовме на sustentatio.Но кај Лактантиј овој збор се објаснува повторно како patientia. (cf.)

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Нашите истражувања поврзани со истражувањето на развојот на значењето на одредена група зборови според кој тие стануваат и термини кои во христијанството го подразбираат поимот “опростување” “помирување” или “трпение” ни допуштаат да ги донесеме следниве општи и поединечни заклучоци:

а) Поимот простување:

Изворната и јасно согледлива семантика кај основните четири глаголи кои во дадени периоди од историјата на грчкиот јазик го остварувале значењето “(о)простува” го покажува најчесто очекуваниот премин од една во друга категорија на значења. Самиот семантички премин, пак сведочи за начинот на конципирањето на поимот “простување”. За постариот период ова значење најчесто го остварувал глаголот “συνιγνώσκω” во чија семантичка база е когнитивниот елемент. Слична семантичка постапка се потврдува и во подоцнежниот период на грчкиот јазик со глаголот “συμπαθεῖω” и тоа најверојатно во говорниот јазик. Од двава семантички премини заклучуваме дека самиот поим “простување” можел да биде изразен како “взаемно покажано разбирање за одреден престап”. Хомерскиот глагол χαρίζομαι пак, покажува необичен развој во кој се случува и семантички синкретизам со значењето “дава, подарува” и тој добива сложена семантика. За овој глагол во Новиот завет може да согледаме два вида на простување. Значењето “опростува” остварено во етичка и теолошка смисла, како што може да видиме е својствено повеќе за Новиот завет, и дури може да претпоставиме дека во него за прв пат и се појавува. Асоцираното значењето “простува” што истиов глагол го рефлектира во подоцнежниот грчки јазик, како “ослободува од плаќање на такси и сл ”, потекнува од значењето кое се развивало во секојдневниот

говор и кое можеби ја потврдува семантичката промена од значењето “дава ” во значењето “простува” сфатено во поширока смисла , а со тоа и претставува уште еден пример за паралелизам во развојот на значењата во рамките на повеќето индоевропски јазици.

Поимот простува во теолошка смисла, сфатен како - “ ослободува од гревови, отпушта гревови”, и со единствен т.н. логички субјект во грчкиот, а и во другити јазици воопшто, налага да биде означен со глаголи чија семасиологија означува конкретно дејствие кое во основа подразбира одделување (по пат на отпуштање, отфрлање, одврзување и сл.). Ваквите глаголи обично се јавуваат и како носители и на значењето “простува” во споменатата смисла.

Во историјата на грчкиот јазик основниот глагол со кој се изразува поимот “(о)простување” а кој го носел и специјализираното теолошко значење “опростува, отпушта гревови” првобитно бил глаголот ὀφίημι, а како директен означител на самиот поим “опростување на гревовите” се јавува од него изведната лексема ὀφείσκει. Подоцна оваа семантичка постапка се појавува и кај глаголот συγχωρέω кој во христијанството и воопшто во секојдневниот говор и литературен јазик станува основниот глагол со кој се изразува поимот простување. Значењето “(о)простува”, сфатено во поширока смисла на значењето на поимот “простување” воопшто, останува основно значење за глаголот συγχωρέω. Тоа се употребува како во световна (профана), така и во теолошка смисла. Во првиот случај глаголот συγχωρέω изразува дејствие на морално-етичка постапка, остварена во областа на економските, правните, политичките односи, или во најопшта етичка смисла- постапка со која се регулираат односите помеѓу две страни во секојдневното општествено живеење. Во вториот случај , односно при употребата на глаголот во теолошка смисла тој го реализира значењето “опростува гревови (sc.Бог)” , односно “добива од Бога опростување на гревови”.

Согледувајќи го развојот на основните глаголи кои биле или сèуште се означители на поимот опростување забележлива е и претпоставката за нивниот развој во значењето “опростување”, односно најпрвин во економско-правна смисла. Како што видовме ваквото семантичко

оставрување се потврди кај глаголите ἄφίμι, συγχωρέω, па дури и кај глаголот χαρίζομαι. Нашите согледувања пак покажуваат дека таквиот развој можел да биде само предуслов, поттик, или, така да се изразиме, една обична алка во остварувањето на семантичкиот развој до значењето кое е предмет на нашиот интерес. Но, во суштина значењето “опростување грехови” се темели на посебните содржини на агенсот и пациенсот на дејството, односно на содржината на неговиот субјект, кој може да кажеме е логички, затоа што е и единствено можен, како и на содржината неговиот објект чија семантика е условена и од влијанието на надворешните чинители врз развојот на јазикот. Мислиме на конципирањето на поимот грев и на поимот осквернетост.

Согледувајќи го остварувањето на значењето кај глаголот ἄφίμι во Стариот завет, како и употребата на лексемата ἄφεσις во Новиот Завет, особено, во евангелијата, се наметнува сам по себе впечатокот за старозаветната позадина вткаена во новиот христијански поим означен со неа. Обредната позадина на поимот простување настаната во Стариот завет упати и на зборовите кои се јавуваат како специфични технички термини употребени во т.н. обредна смисла. Од нивната употреба и остварени значења согледуваме и своевиден семантички синкретизам. Односно, покрај основното значење во обредна смисла тие го добиваат и значењето “простување” во теолошка смисла, па понатаму развиваат исти синтагми како и зборовите кои се директни означители за поимот опростување, и остваруваат блиски значења со основниот теолошки поим опростување.

б) Поимот помирување:

Најопштиот термин кој во Новиот завет, а потоа и во подоцнежната христијанска литература на грчки јазик ја изразува идејата за помирувањето од теолошки аспект е именката καταλλαγή и глаголот καταλλάσσω од кој е таа изведена. Означувањето на поимот помирување со споменатите термини секако не претставувало некое посебно подновување во грчкиот јазик од времето на Новиот завет. Сепак, развојот на значењето на овој поим, потврден во Новиот завет најдобро ја истакнува разликата помеѓу старозаветната јудејска религија и христијанството.

Корените на развојот на поимот “помирување” во теолошка смисла навистина се согледливи во девтероканонските книги на Стариот завет, и тоа на јазичен план потврдено преку единстваната врска со “логичкиот” субјект кој ја остварувал глаголот *καταλλάσσω*. Сепак, во Новиот завет се јавува лексемата *καταλλαγή* која е во корелација со споменатиот глагол, а која се употребува како јасно оформен теолошки термин со значење “помирување со Бога”. Особеноста на значењето на поимот помирување во теолошка смисла го согледуваме и со создавањето на посебниот христијански термин- глаголот *ἀποκαταλλάσσω*, создаден за уште попрецизно да ја изрази идејата за сèопштото и целосоно помирување со Бога. Честите па дури и задолжителни алузии на Христовата маченичка смрт како средство за помирување со Бога во контекстите во кои се појавуваат форми од глаголите *καταλλάσσω* или *ἀποκαταλλάσσω* на некој начин сугерира на помислата дека овие глаголи со нивната семантичка специјализација се христијанско надградување на идејата за окајување или смилостивување која во Стариот завет ја доловуваат припадниците на лексичката група *ἰλαος*.

в) Поимот трпение:

Испитуваните зборови во чија семантичка база е содржана идејата за трпението, како што видовме можеа да бидат со постар датум во грчкиот јазик, односно за нивната употреба имаме писмени сведоштва кај авторите од постаро време. Пред се тука мислиме на зборот *ἀνοχή* како и на терминот *ὑπομονή* за кој имаме писмени сведоштва кои датираат пред создавањето на Септуагинтата. Појавувањето на зборот *μακροθυμία* во грчкиот (писмен) јазик отприлика се совпаѓа со периодот кога настанува и преводот Септуагинта, додека оформувањето на *ἀνεξικακία*, пак го посведочува богатството на лексиката под влијанието на христијанството. Спорадично и глаголот *τροφορέω* бил употребуван во христијанската литература како означител на посебен вид трпение. Ова се само неколку зборови со кои се искажува поимот трпение. Нашите испитувања на семантичкиот развој на споменативе зборови како и на оние кои се во одредена семантичка релација со нив (пред сè како нивни антоними или синоними) нè доведоа до заклучокот дека поимот во чија основа влегува

значењето за *ἡρῖение* добива голема важност во христијанството, па можеби и затоа употребата на овие зборови е многу пофреквентна во христијанската литература, одошто во профаната. Нивното опстојување во современиот грчки јазик покажува дека значењето кое го добиле како резултат од христијанството останува нивно главно значење кое се употребува во профана смисла.

Според распоредот на кој се базира семантичкиот речник на Новиот завет приреден од Лув и Нида, веќе упативме на нивната припадност во генералното семантичко поле *Сџавови и емоции* (Attitudes and Emotions), а во подполето кое се именува со три речиси синонимни зборови- Patience, Endurance, Perseverance- Трпеливост(стрпливост), Издржливост, Упорност. Се разбира дека оваа поделба во речникот е таква зашто се темели само на лексиката на Новиот завет. Но при нашите истражувања и разгледувања согледуваме дека, доколку би се составил семантички речник на христијанските термини, сите овие на некој начин би навлегле и во етичка сфера, а можеби и во други семантички полиња, а самиот распоред на "семантичкиот простор " можеби би бил поинаков.

Кон овие наши согледувања задолжително треба да го споменеме и неодминливиот впечаток кој се наметна во најголем број случаи. Тоа е дека првите траги за почетен семантички развој хронолошки најрано може да се востановат кај глаголите. Од одредени концептуални смисловни врски во кои стапува глаголот како и според неговите одредени граматички форми (како на пр. актив, медиопасив и сл.) може да се насети на некој начин и самата семантичка промена, која подоцна јасно ќе биде изразена и кај дадената именка која всушност е предметеност на еден процес. Најчесто променетото значење кое се јавува кај глаголот, понатаму обично не се пројавува како негово главно значење, туку само како секундарно, со што пак се збогатува неговата полисемичност . Сепак, употребата на глаголот во даден контекст во кој се остварува новото значење упатува и на промената која јасно се оцртува кај именката која е од истата основа како и глаголот, кој пак многу јасно ја навестува нејзината семантичка промена.

Феноменот на семантичката промена посредно делува на промената и на богатењето на лексичкиот фонд на даден јазик. Промената на дадено значење настаната кај некој збор, во суштина не го менува, односно не го проширува лексичкиот фонд на дадениот јазик, но сепак таа поттикнува одредени поместувања во него. Доколку новот значење кое го добива дадениот збор стане и негово единствено значење и со тоа тој збор преминува во друга лексичко-семантичка област неговото поранешно место обично го зазема некој друг збор. Затоа променетото значење на зборот понекогаш треба да се земе како важен чинител кој делува на промената на лексиката на еден јазик со тоа што придонесува до создавање на нови зборови или со тоа што поттикнува на употребување на застарени зборови кои веќе одамна престанале да се употребуваат.

На семантичката промена на испитуваните зборови секако дека делувал и социолошкиот момент, поради што овие зборови, гледано на јазикот во целост преминале од една сфера на говорот во друга.

Зборовите кои во Новиот завет го промениле своето значење со тоа што станале христијански термини, подоцна влијаеле и на лексиката на другите јазици кај народите кај кои навлегувало христијанството, па со тоа и се појавувале и првите обиди за превод на Светото писмо. На тој начин и во другите јазици се создавале нови лексички единици кои се втемелувале во јазикот на разни начини: со посредство на позајмување на странски зборови, со посредство на создавање на нов збор според веќе постоечкиот продуктивен модел за зборообразување, или по пат на преосмислување на некој веќе постоечки збор.

ИЗВОРИ, КОНСУЛТИРАНА И ПОСОЧЕНА ЛИТЕРАТУРА И КРАТЕНКИ

I ИЗВОРИ

1. Грчки јазик

а) автори книжевни дела на профаната (световната) литература

Aeschn=AESCHINES Orat. 4 B.C. : Atheniensis

De falsa legatione

De falsa legatione, ed. V. Martin and G. de Bude, Eschine.

Discours, vol. 1. Paris: Les Belles Lettres, 1927 repr. 1962 (ἀνοχή 2,30,4)

Aesch= AESCHYLUS Trag. 6-`5 B.C. Atheniensis

Supp

Supplices, ed. G. Murray, Aeschyli tragoediae, 2nd edn. Oxford:

Clarendon Press, 1955 repr. 1960: 3-`48. (26 συγγιγνώσκω)

Septem

Septem contra Thebas, ed. G. Murray, Aeschyli tragoediae, 2nd

edn. Oxford: Clarendon Press, 1955 repr. 1960 (καταλλαγή)

Aes= AESOPUS Scr. Fab. et AESOPICA 6 B.C.

Fab

Fabulae Syntipae philosophi, ed. A. Hausrath and H. Hunger, Corpus

fabularum Aesopicarum, vol. 1.2, 2nd edn. Leipzig: Teubner, 1959

(μακροθυμία)

Ar= ARISTOPHANES Comic. 5-`4 B.C.

Lys

Lysistrata, ed. V. Coulon and M. van Daele, Aristophane, vol. 3.

Paris: Les Belles Lettres, 1928 repr. 1967 1st edn. (συγχωρέω: 1111)

Vesp

Vespae, ed. D.M. MacDowell, Aristophanes. Wasps. Oxford:

Clarendon Press, 1971 (συγχωρέω: 1516)

Pax

Pax, ed. V. Coulon and M. van Daele, Aristophane, vol. 2. Paris:

Les Belles Lettres, 1924 repr. 1969 1st edn. (συγγνώμη: 996)

Av

Aves, ed. V. Coulon and M. van Daele, Aristophane, vol. 3. Paris:

Les Belles Lettres, 1928 repr. 1967 1st edn. (καταλλαγή)

Arst. =ARISTOTELES Phil. 4 B.C.

E Eud

Ethica Eudemia, ed. F. Susemihl, [Aristotelis ethica Eudemia].
Leipzig: Teubner, 1884 repr. Amsterdam: Hakkert, 1967 (καταλακτικός:
1222b)

EN

Ethica Nicomachea, ed. I. Bywater, Aristotelis ethica Nicomachea.
Oxford: Clarendon Press, 1894 repr. 1962 (συγγνώμη :1143a)

Oec

Oeconomica, ed. B.A. van Groningen and A. Wartelle, Aristote.
Economique. Paris: Les Belles Lettres, 1968 (καταλλαγή)

Rhet

Rhetorica, ed. W.D. Ross, Aristotelis ars rhetorica. Oxford:
Clarendon Press, 1959 repr. 1964 (ύπομονή 1384a15;καταλακτικός· 1367b)

Aristox= ARISTOXENUS Mus. 4 B.C. : Tarentinus

Frg

Fragmenta, ed. F. Wehrli, Aristoxenos [Die Schule des Aristoteles, vol. 2, 2nd
edn. Basel: Schwabe, 1967]: 10-`41. Πυθαγόρου βίος. Περί Πυθαγόρου καὶ
τῶν γνωρίμων αὐτοῦ· φρρ. 11α- 20α, 22-`25. Περί τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου·
φρρ. 26-`32. Πυθαγορικά ἁποφάσεις· φρρ. 33-`41. Παιδευτικοὶ νόμοι.
Πολιτικοὶ νόμοι. Μαντινέων ἔθη. Μαντινέων ἐγκώμιον· φρρ. 42α-`45.1.
Ἀρχύτα βίος· φρρ. 47-`48, 50. Σωκράτους βίος· φρρ. 51-`60. Πλάτωνος βίος·
φρρ. 61-`62, 64-`65β, 66-`68. Περί μουσικῆς. Μουσική ἀκρόασις.
Πραξιδαμάντεια. Περί μελοποιίας· φρρ. 69δ-`69ε, 70, 73-`91.1, 93. Περί
ὀργάνων. Περί αὐλῶν. Περί αὐλητῶν. Περί αὐλῶν τρήσεως· φρρ. 94-`102.
Περί χορῶν. Περί τραγικῆς ὀρχήσεως. Συγκρίσεις· φρρ. 103- 112. Περί
τραγωδοποιῶν· φρρ. 113-`116. Τελέστου βίος· φρ. 117. Σύμμικτα συμποτικά·
φρρ. 122-`127. Ὑπομνήματα et fragmenta incertae sedis: frr. 128-`139.
(μακροθυμία)

CD sive DC=CASSIUS DIO Hist. vel Cassius Dio Cocceianus A.D. 2-`3

Hist. Ro.

Historiae Romanae, ed. U.P. Boissevain, Cassii Dionis Cocceiani historiarum
Romanarum quae supersunt, 3 vols. Berlin: Weidmann, 1:1895; 2:1898;
3:1901 repr. 1955 (εἰρηνοποιός; ἀνοχή 39,30,4)

DEMOSTHENES Orat. 4 B.C.

Contra Apatourium

Contra Apatourium [Sp.], ed. W. Rennie, Demosthenis orationes,
vol. 2.2. Oxford: Clarendon Press, 1921 repr. 1966 (ἄφρεσις 893,13)

DS= DIODORUS SICULUS Hist. 1 B.C. : Siculus

Bibl. hist

Bibliotheca historica lib. 1-`20, ed. F. Vogel and K.T. Fischer post I. Bekker &
L. Dindorf, Diodori bibliotheca historica, 5 vols., 3rd edn. Leipzig: Teubner,
1:1888; 2:1890; 3:1893; 4- 5:1906 repr. Stuttgart: 1964 (ἀνοχή)

DL=DIOGENES LAERTIUS Biogr. A.D. 3

Vitae

Vitae philosophorum, ed. H.S. Long, Diogenis Laertii vitae philosophorum, 2 vols. Oxford: Clarendon Press, 1964 repr. 1966 (!!!!!!!!!!!!!!!)

DH=DIONYSIUS HALICARNASSENSIS Rhet. et Hist. 1 B.C.

Ant Rom

Antiquitates Romanae, ed. K. Jacoby, Dionysii Halicarnasei antiquitatum Romanarum quae supersunt, 4 vols. Leipzig: Teubner, 1:1885; 2:1888; 3:1891; 4:1905 repr. Stuttgart: 1967 (ὕπομονή1,44)

Epict= EPICETUS Phil. A.D. 1-2 : Hierapolitanus, Romanus

Enchr

Enchiridion, ed. H. Schenkl, Epicteti dissertationes ab Arriano digestae. Leipzig: Teubner, 1916 repr. Stuttgart: 1965 (ἀνεξικοκία10,1)

Eur= EURIPIDES Trag. 5 B.C. : Atheniensis

Andr

Andromacha, ed. G. Murray, Euripidis fabulae, vol. 1. Oxford: Clarendon Press, 1902 repr. 1966. (συγγινώσκω 840)

Ion

Ion, ed. G. Murray, Euripidis fabulae, vol. 2, 3rd edn. Oxford: Clarendon Press, 1913 repr. 1966. (συγγινώσκω1440;)

El

Electra, ed. G. Murray, Euripidis fabulae, vol. 2, 3rd edn. Oxford: Clarendon Press, 1913 repr. 1966. συγγινώσκω: 1105,348)

IT

Iphigenia Taurica, ed. G. Murray, Euripidis fabulae, vol. 2, 3rd edn. Oxford: Clarendon Press, 1913 repr. 1966. (συγγινώσκω:140;)

Hel

Helena, ed. G. Murray, Euripidis fabulae, vol. 3. Oxford: Clarendon Press, 1902 repr. 1966. (συγγινώσκω82)

IA

Iphigenia Aulidensis, ed. G. Murray, Euripidis fabulae, vol. 3. Oxford: Clarendon Press, 1902 repr. 1966. (καταλλάσσω 1157;)

Jos.=Flavius JOSEPHUS Hist. A.D. 1 : Palaestinus, Romanus

AJ

Antiquitates Judaicae, ed. B. Niese, Flavii Iosephi opera, vols. 1-4. Berlin: Weidmann, 1:1887; 2:1885; 3:1892; 4:1890 repr. 1955: 1:3-362; 2:3-392; 3:3-409; 4:3-320. (καταλλάκτες III, 15,1)

Herod = HERODIANUS Hist. A.D. 2-3 : Syrus

Ab exc

Ab excessu divi Marci, ed. K. Stavenhagen, Herodiani ab excessu divi Marci libri octo. Leipzig: Teubner, 1922 repr. Stuttgart: 1967 (ανοχη 3,6,10)

Hdt.= HERODOTUS Hist. 5 B.C. : Halicarnassensis, Thurius Scholia

Hist

Historiae, ed. Ph.-E. Legrand, Herodote. Histoires, 9 vols. Paris: Les Belles Lettres, 1:1932; 2:1930; 3:1939; 4 3rd edn.:1960; 5:1946; 6:1948; 7:1951; 8:1953; 9:1954 repr. 1:1970; 2:1963; 3:1967; 5:1968; 6:1963; 7:1963; 8:1964; 9:1968: 1:13- 204; 2:65-`194; 3:37-`185; 4:47-`201; 5:18-`147; 6:7-`128; 7:24-`235; 8:9-`161; 9:9-`109. (ἱλάσκομαι:5,47;)

Hes=HESIODUS Epic. 8/`7 B.C.? : Ascræus

Opera

Opera et dies, ed. F. Solmsen, Hesiodi opera. Oxford: Clarendon Press, 1970
(ἱλάσκομαι :336;)

Hesch= HESYCHIUS Lexicogr. A.D. 5 : Alexandrinus

Lexicon `A-O, ed. K. Latte, Hesychii Alexandrini lexicon, vols. 1-`2.
Copenhagen: Munksgaard, 1:1953; 2:1966: 1:3-`492; 2:1-`806. (ἱλασμός)

Hom=HOMERUS Epic.

8 B.C.

Il

Ilias, ed. T.W. Allen, Homeri Ilias, vols. 2-`3. Oxford: Clarendon Press, 1931
(ἱλάσκομαι : 1,386; 6,380;)

Od

Odyssea, ed. P. von der Muhll, Homeri Odyssea. Basel: Helbing & Lichtenhahn, 1962 (ἱλάσκομαι: 3,419-420;)

Iamb=IAMBLICHUS Phil. A.D. 3-`4 : Chalcidensis

De vita

De vita Pythagorica, ed. U. Klein post L. Deubner, Iamblichi de vita
Pythagorica liber. Leipzig: Teubner, 1937 repr. Stuttgart: 1975 (μακροθυμία)

ISOCRATES Orat. 5-`4 B.C. : Atheniensis

Trap

Trapeziticus orat. 17, ed. G. Mathieu and E. Bremond, Isocrate.
Discours, vol. 1. Paris: Les Belles Lettres, 1929 repr. 1963 (ἄφρσις sect 29)

LUCIANUS Soph. A.D. 2 : Samosatenus

De parasito

De parasito sive artem esse parasiticam, ed. A.M. Harmon, Lucian, vol. 3.
Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1921 repr. 1969 (ἀνεξικακία
sect. 53)

Malal= JOANNES MALALAS Chronogr. fiq Joannes III Scholasticus A.D. 5-`6
Antiochenus

Chron

Chronographia, ed. L. Dindorf, Ioannis Malalae chronographia [Corpus
scriptorum historiae Byzantinae. Bonn: Weber, 1831] (συμποθέω, 116)

Mnd= MENANDER Comic. 4-`3 B.C. Atheniensis

Frag

Fragmenta, ed. T. Kock, Comicorum Atticorum fragmenta, vol. 3.
Leipzig: Teubner, 1888 (μακροθυμία)

Mich. Att.= MICHAEL ATTALIATES Hist. A.D. 11-`12 : Constantinopolitanus Hist

Historia, ed. I. Bekker, Michaelis Attaliothae historia [Corpus scriptorum historiae Byzantinae. Bonn: Weber, 1853] (καταλακτῆρ pg31.)

Orib= ORIBASIUS Med. A.D. 4 : Pergamenus

Ecl. med

Eclogae medicamentorum, ed. J. Raeder, Oribasii collectionum medicarum reliquae, vol. 4 [Corpus medicorum Graecorum, vol. 6.2.2. Leipzig: Teubner, 1933]

Synopsis

Synopsis ad Eustathium filium, ed. J. Raeder, Oribasii synopsis ad Eustathium et libri ad Eunapium [Corpus medicorum Graecorum, vol. 6.3. Leipzig: Teubner, 1926 repr. Amsterdam: Hakkert, 1964]: 3-`313. Synopsis operis: p. 3. Pinaces et synopsis ad Eustathium: pp. 4-`313.

Paul.=PAULUS Med. A.D. 7 : Aegineta

Epitom.

Epitomae medicae libri septem, ed. J.L. Heiberg, Paulus Aegineta, 2 vols. [Corpus medicorum Graecorum, vols. 9.1 & 9.2. Leipzig: Teubner, 9.1:1921; 9.2:1924]

Philo= PHILO JUDAEUS Phil. 1 B.C.-A.D. 1 : Alexandrinus

Leg all

Legum allegoriarum libri i-iii, ed. L. Cohn, Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 1. Berlin: Reimer, 1896 repr. De Gruyter, 1962. (ίλασμος 3,174)

De somn

De somniis lib. i-ii, ed. P. Wendland, Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 3. Berlin: Reimer, 1898 repr. De Gruyter, 1962 (καταλλακτῆριος II, 108)

Pl =PLATO Phil. 5-`4 B.C. : Atheniensis

Charm

Charmides, ed. J. Burnet, Platonis opera, vol. 3. Oxford: Clarendon Press, 1903 repr. 1968: St II.153a-`176d.(συγχωρέω 155b)

Leg

Leges, ed. J. Burnet, Platonis opera, vol. 5. Oxford: Clarendon Press, 1907 repr. 1967: St II.624a-`969d. (συγχώρησις 770C, 837E;)

Def

Definitiones [Sp.], ed. J. Burnet, Platonis opera, vol. 5. Oxford: Clarendon Press, 1907 repr. 1967: St III.411a-`416a. (ὕπομονή 412c)

Criti

Critias, ed. J. Burnet, Platonis opera, vol. 4. Oxford: Clarendon Press, 1902 repr. 1968: St III.106a-`121c. (συγγνώμη: 107a)

Plut.=PLUTARCHUS Biogr. et Phil. A.D. 1-`2 : Chaeronensis

Thes

Theseus, ed. K. Ziegler, Plutarchi vitae parallelae, vol. 1.1, 4th edn. Leipzig: Teubner, 1969: 1-`35. (ίλάσκομαι:15;)

Rom

Romulus, ed. K. Ziegler, Plutarchi vitae parallelae, vol. 1.1, 4th edn. Leipzig: Teubner, 1969: 35-`76.(ἀνοχή gl 19)

Marc Cor

Marcus Coriolanus, ed. K. Ziegler, Plutarchi vitae parallelae, vol. 1.2, 3rd edn. Leipzig: Teubner, 1964: 183-`226.(ἀνοχή gl 26)

Nic.

Nicias, ed. K. Ziegler, Plutarchi vitae parallelae, vol. 1.2, 3rd edn. Leipzig: Teubner, 1964: 85-`125. (ειρηνοποιός)

Cat Min

Cato Minor, ed. K. Ziegler, Plutarchi vitae parallelae, vol. 2.1, 2nd edn. Leipzig: Teubner, 1964: 32-`92. (ιλάσκομαι: 61;)

De capienda

De capienda ex inimicis utilitate 86b-`92f, ed. F.C. Babbitt, Plutarch's moralia, vol. 2. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1928 repr. 1962: 4-`40. (ἀνεξικοκία 90e)

De cohib ira

De cohibenda ira 452f-`464d, ed. M. Pohlenz, Plutarchi moralia, vol. 3. Leipzig: Teubner, 1929 repr. 1972: 157-`186. (ἀνεξικοκία)

De fraterno amore

De fraterno amore 478a-`492d, ed. M. Pohlenz, Plutarchi moralia, vol. 3. Leipzig: Teubner, 1929 repr. 1972: 221-`254.(ἀνεξικοκία 489c)

Polyb=POLYBIUS Hist. 3-`2 B.C. : Megalopolitanus**Hist**

Historiae, ed. T. Buettner-Wobst, Polybii historiae, vols. 1-`4. Leipzig: Teubner, 1:1905; 2:1889; 3:1893; 4:1904 repr. Stuttgart: 1-4 1962-1967 (ὑπομονή 15,15,8;)

Porphyr=CONSTANTINUS VII PORPHYROGENITUS Imperator A.D. 10 : Constantinopolitanus**Adm**

De administrando imperio, ed. G. Moravcsik, Constantine Porphyrogenitus. De administrando imperio, 2nd edn. [Corpus fontium historiae Byzantinae 1 = Dumbarton Oaks Texts 1. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 1967] (συμπαθέω 17,23)

Schol Aeschn= SCHOLIA IN AESCHINEM

Scholia in Aeschinem scholia vetera, ed. F. Schultz, Aeschinis orationes. Leipzig: Teubner, 1865 repr. New York: Arno, 1973: De falsa legatione: pp. 284- 314. (ἀνοχή)

Schol Aesc=SCHOLIA IN AESCHYLUM**Schol Aesch vet.**

Scholia in Aeschylum scholia vetera, ed. O.L. Smith, Scholia Graeca in Aeschylum quae exstant omnia, vols. 1 & 2.2. Leipzig: Teubner, 1:1976; 2.2:1982: 1:1-`83; 2.2:1-`423. Hypothesis et scholia vetera in Agamemnonem: vol. 1, pp. 1-`14. Scholia vetera in Choephoros: vol. 1, pp. 15-`41. Hypothesis et scholia vetera in Eumenides: vol. 1, pp. 42-`65. Scholia vetera in Supplices: vol. 1, pp. 66-`83. Hypotheses in Septem contra Thebas: vol. 2.2, pp. 1-8. Versus de Oedipode et eius filiis: vol. 2.2, pp. 8-`9. Scholion

de Amphione et Zetho: vol. 2.2, p. 9. Scholia in Septem contra Thebas: vol. 2.2, pp. 10-`423. Scholia in Eumenides (καταλλαγή)

Schol Aesch recent

Scholia in Aeschylum scholia recentiora, ed. W. Dindorf, Aeschyli tragoediae superstites et deperditarum fragmenta, vol. 3 [Scholia Graeca ex codicibus aucta et emendata]. Oxford: Oxford University Press, 1851 repr. Hildesheim: Olms, 1962: 166-`512. Hypothesis ad Prometheus: p. 166. Scholia in Prometheus: pp. 166-296. Hypothesis ad Septem contra Thebas: pp. 297-`299. Scholia in Septem contra Thebas: pp. 299-`414. Hypotheses ad Persas: pp. 415-421. Scholia in Persas: pp. 421-`503. Scholia in Agamemnonem: pp. 504-`510. Scholia in Eumenides: pp. 511-`512. Scholia in Persas: (καταλλαγή)

Schol Hom= SCHOLIA IN HOMERUM

Schol in II

Scholia in Iliadem scholia vetera, ed. H. Erbse, Scholia Graeca in Homeri Iliadem scholia vetera, vols. 1-`5, 7. Berlin: De Gruyter, 1:1969; 2:1971; 3:1974; 4:1975; 5:1977; 7:1988: 1:3-`538; 2:1-`545; 3:1-`557, 559-`680; 4:1-`649; 5:1-`643; 7:285-`286, 301-`302. (άνοχή)

Smpc= SIMPLICIUS Phil. A.D. 6 : Atheniensis

Comm Epct

Commentarius in Epicteti enchiridion, ed. F. Dubner, Theophrasti characteres. Paris: Didot, 1842: 1-`138. (άνεξικακία pg46)

SOPATER Rhet. A.D. 4 : Atheniensis

Διαίρεσις ζητημάτων, ed. C. Walz, Rhetores Graeci, vol. 8. Stuttgart: Cotta, 1835 repr. Osnabruck: Zeller, 1968: 2-`385. (άμνηστία)a□

Soph=SOPHOCLES Trag. 5 B.C.

Trach

Trachiniae, ed. A. Dain and P. Mazon, Sophocle, vol. 1. Paris: Les Belles Lettres, 1955 repr. 1967 1st edn. rev.: 14-`60. (συγγινώσκω: 278;)

Oed Tyr

Oedipus tyrannus, ed. A. Dain and P. Mazon, Sophocle, vol. 2. Paris: Les Belles Lettres, 1958 repr. 1968 1st edn. rev.: 72- 128. (καθαμός 99; 1228)

El

Electra, ed. A. Dain and P. Mazon, Sophocle, vol. 2. Paris: Les Belles Lettres, 1958 repr. 1968 1st edn. rev.: 138-`194.(συγγινώσκω: 257;)

Oed C

Oedipus Coloneus, ed. A. Dain and P. Mazon, Sophocle, vol. 3. Paris: Les Belles Lettres, 1960 repr. 1967 1st edn. rev.: 78- 152. (καθαμός :466;)

Stob= Joannes STOBAEUS Anthologus A.D. 5 : Macedonius

Anth

Anthologium, ed. C. Wachsmuth and O. Hense, Ioannis Stobaei anthologium, 5 vols. Berlin: Weidmann, 1-`2:1884; 3:1894; 4:1909; 5:1912 repr. 1958 (άνεξικακία 4,5,56)

SUDA vel Suidas A.D. 10

Lexicon, ed. A. Adler, Suidae lexicon, 4 vols. [Lexicographi Graeci 1.1-`1.4. Leipzig: Teubner, 1.1:1928; 1.2:1931; 1.3:1933; 1.4:1935 repr. Stuttgart: 1.1:1971; 1.2:1967; 1.3:1967; 1.4:1971]

THEOPHILUS Apol. A.D. 2 : Antiochenus**Ad Autolycum**

Ad Autolycum, ed. R.M. Grant, Theophilus of Antioch. Ad Autolycum. Oxford: Clarendon Press, 1970: 2-`146. (μακροθυμία)

Thphr =THEOPHRASTUS Phil. 4-`3 B.C. : Eresius

Char

Characteres, ed. P. Steinmetz, Theophrast. Charaktere, vol. 1 [Das Wort der Antike 7. Munich: Hueber, 1960] (ύπομονή 6,1)

THEOPHYLACTUS SIMOCATTA Hist. et Epist. vel Theophylactus Simocattes A.D. 7 : Aegyptius, Constantinopolitanus**De vitae t.**

De vitae termino, ed. G. Zanetto, Teofilatto Simocatta. De vitae termino [Κοινωνία 3. Naples: d'Auria, 1979]

Thuc=THUCYDIDES Hist. 5 B.C. : Atheniensis

Hist

Historiae, ed. H.S. Jones and J.E. Powell, Thucydidis historiae, 2 vols. Oxford: Clarendon Press, 1:1942 1st edn. rev.; 2:1942 2nd edn. rev. repr. 1:1970; 2:1967. (συγχωρέω 1,140)

VITAE AESOPI A.D. 1

Vita W vita Aesopi Westermanniana recensio 2, ed. B.E. Perry, Aesopica, vol. 1. Urbana: University of Illinois Press, 1952: 81- 107. (μακροθυμησησιν)

Xen. XENOPHON Hist. 5-`4 B.C. : Atheniensis**Hell**

Hellenica, ed. E.C. Marchant, Xenophontis opera omnia, vol. 1. Oxford: Clarendon Press, 1900 repr. 1968. (είρηνοποιός 6,3,5)

Mem

Memorabilia, ed. E.C. Marchant, Xenophontis opera omnia, vol. 2, 2nd edn. Oxford: Clarendon Press, 1921 repr. 1971.(ανοχη Mem4,4,17)

Cyr

Cyropaedia, ed. E.C. Marchant, Xenophontis opera omnia, vol. 4. Oxford: Clarendon Press, 1910 repr. 1970. (5,I,13 συγγιγνώσκω)

б) автори на книжевни дела на од христијанската литература

Ath=ATHANASIUS Theol. A.D. 4 : Alexandrinus**Hist Ar**

Historia Arianorum, ed. H.G. Opitz, Athanasius Werke, vol. 2.1. Berlin: De Gruyter, 1940: 183-`230. Epistula Constantii imperatoris Nestorio praefecto: p. 195. Constantius imperator ad Athanasium: p. 196. Hosius Constantio

imperator: pp. 207-`209. Contestatio secunda: pp. 228-`230 (καθαρίζω 15,5; 36,1)

Doctr ad Anti

Doctrina ad Antiochum ducem [Sp.], ed. W. Dindorf, Athanasii Alexandrini praecepta ad Antiochum. Leipzig: Weigel, 1857 (οξυχολια, μακροθυμια 2,5)

contra Ar

Orationes tres contra Arianos, MPG 26: 12-`468. (ιλάσκομαι pg 161χαρίζομαι pg136, pg 161, 27)

Exp. in Ps.

Expositiones in Psalmos, MPG 27: 60-`545, 548-`589. (άνοχη vol 27 pg.89,pg 205; άμνησικακία vol 27 pg. 409; ύπομονήvol 27, pg 189)

Hom de pass.

Homilia de passione et cruce domini [Sp.], MPG 28: 185-`249. (μεσίτης;άνεξικακία vol 28pg 217)

Syntagma

Syntagma ad quendam politicum [Sp.], MPG 28: 1396-`1408. (άνεξικακία vol 28, pg 1397)

Serm.

Sermo pro iis qui saeculo renuntiarunt [Sp.], MPG 28: 1409-`1420. (άμνησικακία)

Vita sct. Syncl

Vita sanctae Syncleticae [Sp.], MPG 28: 1488-`1557. (άνεξικακία, vol 28, pg.1529)

Schol in Job

Scholia in Job, MPG 27: 1344-`1348. (ύπομονή 27pg.1345)

Bas =BASILIUS Theol. A.D. 4 : Caesariensis Cappadociae

Epist.

Epistulae, ed. Y. Courtonne, Saint Basile. Lettres, 3 vols. Paris: Les Belles Lettres, 1:1957; 2:1961; 3:1966: 1:3-`219; 2:1- 218; 3:1-`229. Epist. 1-`100: vol. 1. Epist. 101-`218: vol. 2. Epist. 219-`366: vol. 3. (είρηνοποιία)

Hom. Ps

Homiliae super Psalmos, MPG 29: 209-`494. (είρηνοποιός,; συγχώρησις pg 324)

De hum

De humilitate, MPG 31: 525-`540. (ιλασμος pg1649)

Liturgia

Liturgia recensio brevior vetusta, MPG 31: 1629-`1656. (ιλασμός pg 1649;)

Const ascet

Constitutiones asceticae [Sp.], MPG 31: 1320-`1428. (άνεξικακία pg 1377;)

Serm mor

Sermones de moribus a Symeone Metaphrasta collecti, MPG 32: 1116- 1381. (άνεξικακία pg. 1329)

Clem=CLEMENS ALEXANDRINUS Theol. A.D. 2-`3

protrept

Protrepticus, ed. C. Mondesert, Clement d'Alexandrie. Le protreptique, 2nd edn. [Sources chretiennes 2. Paris: Cerf, 1949] (συγγνώμη10,100,2)

Paed

Paedagogus, ed. H.-I. Marrou, M. Harl, C. Mondesert and C. Matray, Clement d'Alexandrie. Le pedagogue, 3 vols. [Sources chretiennes 70, 108, 158. Paris: Cerf, 1:1960; 2:1965; 3:1970](μεσίτης)

Str

Stromata, ed. O. Stahlin, L. Fruchtel and U. Treu, Clemens Alexandrinus, vols. 2, 3rd edn. & 3, 2nd edn. [Die griechischen christlichen Schriftsteller 5215, 17. Berlin: Akademie-Verlag, 2:1960; 3:1970] (ἀμνησικακία; ειρηνοποιήσις)

Chrys = JOANNES CHRYSOSTOMUS Scr. Eccl. A.D. 4-`5 Antiochenus, Constantinopolitanus

Jud

Adversus Judaeos orationes 1-`8, MPG 48: 843-`942. (συγχώρησις pg 855)

Ad illum catch

Ad illuminandos catecheses 1-`2 series prima et secunda, MPG 49: 223-`240. (ἀνεξικακία pg238)

De paen

De paenitentia homiliae 1-`9, MPG 49: 277-`350. Homiliae 7-`9 sunt spuriae. (ἱλασμός; ὀνοχή)

In ascens

In ascensionem domini nostri Jesu Christi, MPG 50: 441-`452. (μεσίτης)

De decem

De decem millium talentorum debitore, MPG 51: 17-`30. (ἀνεξικακία vol 51pg. 20)

Si esurierit inimicus

In illud: Si esurierit inimicus, MPG 51: 171-`186. (ἀνεξικακία vol 51pg. 182)

Habentes eundem spiritum

In illud: Habentes eundem spiritum homiliae 1-`3, MPG 51: 271-302. (ἀμνησία)

In Gn hom

In Genesim homiliae 1-`67, MPG 53:21-`385; 54:385-`580. (συγχώρησις pg 49)

DeAnna

De Anna sermones 1-`5, MPG 54: 631-`676. (ἀνεξικακία vol 54 pg. 647)

De Davide et Saule

De Davide et Saule homiliae 1-`3, MPG 54: 675-`708. (ἀνεξικακία vol 54pg675)

Exp in Ps

Expositiones in Psalmos, MPG 55: 39-`498.(ἱλασμός pg375;)

In Joann hom

In Joannem homiliae 1-`88, MPG 59: 23-`482.(συγχώρησις pg158)

In Act hom

In Acta apostolorum homiliae 1-`55, MPG 60: 13-`384.(ἀμνησικακία 262)

In ep i ad Cor hom

In epistulam i ad Corinthios homiliae 1-`44, MPG 61: 9-`382.(μακρόθυμος pg262)

In Eph hom

In epistulam ad Ephesios homiliae 1-`24, MPG 62: 9-`176.

(ἀποκαταλλάσσω pg.40)

In ep ad Philipp

In epistulam ad Philippenses homiliae 1-`15, MPG 62: 177-`298.

(ἀνεξικακία pg 222)

In ep ad Hebr

In epistulam ad Hebraeos homiliae 1-`34, MPG 63: 9-`236.

(ἀνεξικακία pg 92; 167)

In drch

In drachmam et in illud: Homo quidam habebat duos filios [Sp.],

MPG 61: 781-`784. (ἰλασμός pg781)

In Is

In Isaiam, ed. J. Dumortier, Jean Chrysostome. Commentaire sur Isaie

[Sources chretiennes 304. Paris: Cerf, 1983] (καταλλαγή 7,9)

De nativitate

De nativitate [Sp.], ed. S.J. Voicu, "Une homelie pseudo- chrysostomienne pour la Noel," Byzantion 43 1973 486-`494.(ἀνοχή pg 64)

Didym=DIDYMUS CAECUS Scr. Eccl. A.D. 4 : Alexandrinus

Comm in Job

Commentarii in Job 12.1-`16.8a partim in catenis, ed. U. Hagedorn, D.

Hagedorn and L. Koenen, Didymos der Blinde. Kommentar zu Hiob, pt. 4.1

[Papyrologische Texte und Abhandlungen 33.1. Bonn: Habelt, 1985]

(ἀμνηστία pg 305)

Comm in Eccl

Commentarii in Ecclesiasten 11-`12, ed. G. Binder and L. Liesenborghs,

Didymos der Blinde. Kommentar zum Ecclesiastes, pt. 6 [Papyrologische

Texte und Abhandlungen 9. Bonn: Habelt, 1969] (ἀμνηστία 332)

Comm in Zacch

Commentarii in Zacchariam, ed. L. Doutreleau, Didyme l'Aveugle sur

Zacharie, 3 vols. [Sources chretiennes 83, 84, 85. Paris: Cerf, 1962]

(ἀμνηστία)

Comm In Ps

Commentarii in Psalmos 35-`39, ed. M. Gronewald, Didymos der

Blinde. Psalmenkommentar, pt. 4 [Papyrologische Texte und

Abhandlungen 6. Bonn: Habelt, 1969] (ὑπομονή Codex pg245;)

Frg in Ps

Fragmenta in Psalmos e commentario altero, ed. E. Muhlenberg,

Psalmenkommentare aus der Katenenuberlieferung, 2 vols.

[Patristische Texte und Studien 15 & 16. Berlin: De Gruyter,

1:1975; 2:1977](ὑπομονή frg 736a;)

Fragmenta in Job ἀνοχή frg 368)

Epiph.= EPIPHANIUS Scr. Eccl. A.D. 4 : Palaestinus, Constantiensis Cypri

Anc

Ancoratus, ed. K. Holl, Epiphanius, Band 1: Ancoratus und

Panarion [Die griechischen christlichen Schriftsteller 25.

Leipzig: Hinrichs, 1915](μεσίτης)

Panar

Panarion = Adversus haereses, ed. K. Holl, Epiphanius, Bande 1-

3: Ancoratus und Panarion [Die griechischen christlichen Schriftsteller 25, 31, 37. Leipzig: Hinrichs, 1:1915; 2:1922; 3:1933]: 1:153-`161, 169-`233, 238-`464; 2:5-`210, 215-`523; 3:2-`229, 232-`414, 416-`526. Epistula ab Acacio et Paulo: vol. 1, pp. 153-154. Rescriptum ad Acacium et Paulum: vol. 1, pp. 155-`161. Haereses 1-`33: vol. 1, pp. 169-`233, 238-`464. Haereses 34-`64: vol. 2, pp. 5-`210, 215-`523. Haereses 65-`80: vol. 3, pp. 2-`229, 232-414, 416-`496. De fide: vol. 3, pp. 496-`526.(μεσίτης)

Eus=EUSEBIUS Scr. Eccl. et Theol. A.D. 4

Hist eccl

Historia ecclesiastica, ed. G. Bardy, Eusebe de Cesaree. Histoire ecclesiastique, 3 vols. [Sources chretiennes 31, 41, 55. Paris: Cerf, 1:1952; 2:1955; 3:1958 repr. 3:1967](χαρίζομαι 5,1,45; 5,18, 7)

Vit Co

Constantini, ed. F. Winkelmann, Eusebius Werke, Band 1.1: Über das Leben des Kaisers Konstantin [Die griechischen christlichen Schriftsteller. Berlin: Akademie-Verlag, 1975](??????)

Comm. in Ps

Commentaria in Psalmos: MPG 23:66-`1396; 24:9-`76. Cod : 311,746(άνοχή vol 23, pg 993;(άμνηστία vol 23 pg236;;ανεξικακία vol23pg 236; ύπομονή vol 23 pg593)

Eusth= EUSTATHIUS Philol. et Scr. Eccl. A.D. 12 : Thessalonicensis

Comm ad Il

Commentarii ad Homeri Iliadem, ed. M. van der Valk, Eustathii archiepiscopi Thessalonicensis commentarii ad Homeri Iliadem pertinentes, vols. 1-`4. Leiden: Brill, 1:1971; 2:1976; 3:1979; 4:1987: 1:1-`802; 2:1-`838; 3:1-`944; 4:1-`991. Vol. 1 = lib. A-D. Vol. 2 = lib. E-I. Vol. 3 = lib. K-P. Vol. 4 = lib. R-W (άμνησικακία, ίλασμός)

Greg Nys= GREGORIUS NYSSENUS Theol. A.D. 4 : Nyssenus

In sct. pas

In sanctum pascha vulgo In Christi resurrectionem oratio iii, ed. E. Gebhardt, Gregorii Nysseni opera, vol. 9.1. Leiden: Brill, 1967: 245-`270. (άμνηστία; άνοχή vol9, pg263)

De beat

Orationes viii de beatitudinibus, MPG 44: 1193-`1301. (είρηνοποιία)

Greg Naz = GREGORIUS NAZIANZENUS Theol. vel Gregorius Theologus A.D. 4 : Nazianzenus, Constantinopolitanus

In. laud. Ath

In laudem Athanasii orat. 21, MPG 35: 1081-`1128. (μεσίτης)

De martyr

De martyribus et adversus Arianos orat. 35 [Sp.], MPG 36: 257-261.(άμνηστία)

Liturg

Liturgia sancti Gregorii [Sp.], MPG 36: 700-`733.(μεσίτης)

Herm= HERMAS Scr. Eccl. A.D. 2**Past**

Pastor, ed. M. Whittaker, Die apostolischen Vater I. Der Hirt des Hermas [Die griechischen christlichen Schriftsteller 48, 2nd edn. Berlin: Akademie-Verlag, 1967]. (μακροθυμία 34,6)

Ign= IGNATIUS Scr. Eccl. A.D. 1-`2 : Antiochenus**Epist**

Epistulae interpolatae et epistulae suppositiciae recensio longior [Sp.], ed. F.X. Funk and F. Diekamp, Patres apostolici, vol. 2, 3rd edn. Tübingen: Laupp, 1913: 83-`268. Ad Romanos epist. 12: pp. 258-`268. (άνοχή 11,11,1)

Io. D.= JOANNES DAMASCENUS Theol. et Scr. Eccl. vel Joannes Arela vel Joannes Monachus Sancti Sabae A.D. 7-`8**Contra Man**

Contra Manichaeos, ed. B. Kotter, Die Schriften des Johannes von Damaskos, vol. 4 [Patristische Texte und Studien 22. Berlin: De Gruyter, 1981] (άνοχή 80,22)

De virt

De virtutibus et vitiis fragmenta [Sp.], MPG 95: 85-`97. (άνεξικοκία, pg 85)

Epist ad Teoph

Epistula ad Theophilum imperatorem de sanctis et venerandis imaginibus [Sp.], MPG 95: 345-`385. (άνοχή pg 381)

Comm. in ep. Pauli

Commentarii in epistulas Pauli [Sp.], MPG 95: 441-`1033. In epistulam ad Romanos: coll. 441-`569. In epistulam i ad Corinthios: coll. 569-`705. In epistulam ii ad Corinthios: coll. 705-`776. In epistulam ad Galatas: coll. 776-`821. In epistulam ad Ephesios: coll. 821-`856. In epistulam ad Philippenses: coll. 856-884. In epistulam ad Colossenses: coll. 884-`904. In epistulam i ad Thessalonicenses: coll. 905-`917. In epistulam ii ad Thessalonicenses: coll. 917-`929. In epistulam ad Hebraeos: coll. 929-`997. In epistulam i ad Timotheum: coll. 997-`1016. In epistulam ii ad Timotheum: coll. 1016-`1025. In epistulam ad Titum: coll. 1025-`1029. In epistulam ad Philemonem: coll. 1029-1033.(άποκαταλλάσσω; άνοχή vol 95pg 452)

NT

THE GREEK NEW TESTAMENT, fourth revised edition edited by B Aland, K Aland, J Karavidopoulos, CM Martini and B M Metzger, Stuttgart 1994.

NOVUM TESTAMENTUM GRAECE ET LATINE (Textus Graecus, cum apparatu critico-exegetico, Vulgata Clementina et Neovulgata), cur. Gianfranco Nolli, Vatican 1981.

**Orig. = ORIGENES Theol. A.D. 2-`3 : Alexandrinus, Caesariensis
Com. ev.Matth**

Commentarium in evangelium Matthaei lib. 12-`17, ed. E. Klostermann, Origenes Werke, vol. 10.1-`10.2 [Die griechischen christlichen Schriftsteller 40.1-`40.2. Leipzig: Teubner, 10.1:1935; 10.2:1937](ἀμνησικακία)

Frg in Jer

Fragmenta in Jeremiam in catenis, ed. E. Klostermann, Origenes Werke, vol. 3 [Die griechischen christlichen Schriftsteller 6. Leipzig: Hinrichs, 1901](ἀνοχή)

Hom in Jer

In Jeremiam homiliae 12-`20, ed. E. Klostermann, Origenes Werke, vol. 3 [Die griechischen christlichen Schriftsteller 6. Leipzig: Hinrichs, 1901](ὑπομονή hom 12, sect.11;)

Comm in ep Ro

Commentarii in epistulam ad Romanos I.1-XII.21 in catenis, ed. A. Ramsbotham, "Documents: The commentary of Origen on the epistle to the Romans," Journal of Theological Studies 13 & 14 1912 (μεσίτης Po Vi, 4)

Comm in Ro

Commentarii in Romanos III.5-V.7 P. Cair. 88748 + cod. Vat. gr. 762, ed. J. Scherer, Le commentaire d'Origene sur Rom. III.5- V.7. Cairo: L'Institut Francais d'Archeologie Orientale, 1957(ἀνοχή pg162)

Frg in Ps

Fragmenta in Psalmos 1-`150 [Dub.], ed. J.B. Pitra, Analecta sacra spicilegio Solesmensi parata, vols. 2 & 3. 2:Paris; 3:Venice: 2:Tusculum; 3:St. Lazarus Monastery, 2:1884; 3:1883 repr. 2:Farnborough: Gregg Press, 1966: 2:444`483; 3:1-`236, 242-`245, 248-`364. (ἰλασμός)

Exp in Prov

Expositio in Proverbia, MPG 17: 161-`252.(ἀνεξικακία vol17, pg196)

Schol in Mt

Scholia in Matthaeum, MPG 17: 289-`309.(ἀνεξικακία vol 17 pg 300)

Phot= PHOTIUS Theol. et Scr. Eccl. et Lexicogr. A.D. 9 :

Constantinopolitanus

Comm in Matth

Commentarii in Matthaeum in catenis, ed. J. Reuss, Matthaeus- Kommentare aus der griechischen Kirche [Texte und Untersuchungen 61. Berlin: Akademie-Verlag, 1957](ἀνεξικακία frg75 coll.)

Philost.h.e

Philostorgius historia ecclesiastica (ob post 433), J BidezGCS1913, MPG 65, 460 (ἰλάσκομαι)

Rom=ROMANUS MELODUS Hymnographus vel Romanus Melodes vel Romanus ὁ μελωδός A.D. 6 : Emesenus, Berytensis, Constantinopolitanus

Cant

Cantica, ed. J. Grosdidier de Matons, Romanos le Melode. Hymnes, vols. 1-`5 [Sources chretiennes 99, 110, 114, 128, 283. Paris: Cerf, 1:1964; 2:1965; 3:1965; 4:1967; 5:1981]: 1:70-`92, 102-`126, 138-`164, 172-`192, 202-`244, 258-`292, 306-`340, 360-`402, 410-`426; 2.20-`40, 48-`76, 86-`110, 118-`128, 138-`160, 172-`196, 204-`224, 234-`258, 268-`292, 300-`320, 328-`352, 360-`378; 3.20-`42, 54-`76, 86-`100, 110-`130, 138-`142, 154-`178, 198-`224, 234-`260, 268-`270, 278-`300, 322-`364; 4.28-`52, 68-`96, 110-`140, 158-`186, 202-`230, 242-`260, 282-

310, 324-`352, 378-`420, 430-`450, 458-`482, 500-`540, 550-`562, 576-600; 5.28-`60, 86-`122, 136-`170, 180-`206, 232-`266, 296-`326, 342-370, 410-`452, 470-`498, 512-`524, 536-`540. Hymn. 1-`8 + hymnus de Ninive: vol. 1. Hymn. 9-`20: vol. 2. Hymn. 21-`31: vol. 3. Hymn. 32-45: vol. 4. Hymn. 46-`56: vol. 5. Cod : 84,238 : Hymn. :
corrected (ἰλασμός27,4;)(ανοχή 46,12,9)

LXX

Septuaginta, Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes, ed. Alfred Rahlfs, Stuttgart 1982.

Theod.=THEODORETUS Scr. Eccl. et Theol. A.D. 4-`5 : Cyrrhensis

Intpr in Ps

Interpretatio in Psalmos, MPG 80: 857-`1997. (ἰλασμός pg 1900;)

Intpr in ep. =Interpretatio in xiv epistulas sancti Pauli, MPG 82: 36-`877. Cod : 160,697 : Exeget. : corrected (μεσίτης)

2. Латински јазик

Apic=CAELIUS APICIUS (3rd / 4th cent.) DE RE COQUINARIA

Ap= APVLEIVS(c. A.D. 123/5 – c. 180)METAMORPHOSES:

Aug= AUGUSTINE OF HIPPO(354-430 A.D.) CONFESSIONES

Cassiod. =MAGNVS AURELIVS CASSIODORUS in Psa 40,1

Cic=

M. TVLLI CICERONIS DE INVENTIONE (RHETORICA)

M. TVLLI CICERONIS EPISTVLAE AD ATTICVM

M. TVLLI CICERONIS EPISTVLARVM AD FAMILIARES LIBER QVINTVS

M. TVLLI CICERONIS DE NATVRA DEORVM(M. TVLLI CICERONIS DE NATVRA DEORVM AD M. BRVTVM LIBER TERTIVS): 3,2

M. TVLLI CICERONIS TVSCVLANAE DISPVTATIONES

M. TVLLI CICERONIS ORATIO DE HARVSPICVM RESPONSO IN P. CLODIVM IN SENATV HABITA

Colum= LUCIUS IUNIUS MODERATUS COLUMELLA
(4 A.D. - c. 70 A.D.) DE RE RUSTICA LIBRI XII

Isid.=ISIDORUS HISPALENSIS(c. 560 - 636) ETYMOLOGIARVM SIVE ORIGINVM LIBRI XX

Just.

Lact= LACTANTIUS(c. 240 - c. 320) DIVINARUM INSTITUTIONUM LIBRI VII
4,25:

Liv=T. LIVIVS(59 B.C. – A.D. 17)AB VRBE CONDITA LIBRI

Luc=M. ANNAEVS LVCANVS(39 – 65 A.D.)DE BELLO CIVILI SIVE PHARSALIA 7,63

Marc=AMMIANVS MARCELLINVS (4th century A.D.)RES GESTAE A FINE CORNELI TACITI

Mart=M. VALERIVS MARTIALIS(40 – 102/103 A.D.)EPIGRAMMATON LIBRI

Pall= Palladius Rutillius Taurus – IVNIUS MENSIS SIVE LIBER VII (medio1,)

Plaut=T. MACCIVS PLAVTVS(born c. 254 B.C.) T. MACCI PLAVTI CAPTIVI

Plin= C. PLINIVS CAECILIVS SECVNDVS(63 – c. 113 A.D.)EPISTVLARVM LIBRI DECEM

Suet= C. SVETONIVS TRANQVILLVS(c. 69 – after 130)DE VITA CAESARUM

Tac = P. CORNELIVS TACITVS(c. 56 – c. 117 A.D.)ANNALES

Sen= L ANNAEUS SENECA (str 46)

Ter= P. TERENTIVS AFER (195/185 – c. 159 B.C.) HEAVTON TIMORVMENOS

Theod Prisc = THEODORVS PRISCIANUS 1,19.

Vulg= BIBLIA SACRA iuxta Vulgatam versionem (praeparavit Roger Gryson)
Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1994.

3. Црковнословенски јазик

Apost- Апостол

Ac- Асеманово евангелие, кр. на X – поч на ЦИ век

Bop- Болоњски псалтир, прва пол. на XIII век (1230-1241 год)

Dbm- Доромирово евангелие, поч на XIII век

Dbj – Добрејшово евангелие , прва пол. на XIII век

Dčn- Дечански псалтир, крај на XIII век

Ev- Евангелие

Grig- Григоровичев паримејник , крај на XII –почеток на XIII век

Euch = Синајски еухологиум

Karp- Карпински апостол, поч на XIV век

Lobk- Лобковски (Хлудов) паримејник, 1249-1320 год

Mak Triod

Mkd- Македонско четвороевангелие , XIV поч. на XV век

Ochr- Охридски апостол, крај на XII век

Orb- Орбелски триод, втора пол. на XIII век

Parim- Паримејник

Pog- Погодинов псалтир, XIII век

Ps- Псалтир

Rad- Радомирово евангелие, втора пол. на XIII век

Rdm- Радомиров псалтир, втора пол. на XIII век

Slepč- Слепченски апостол, XII век

Stan =Станиславов пролог , 1330 год

Strum = Струмички (македонски) апостол, втора пол. на XIII век

Tr- Триод

Vran- Вранешнички апостол, XIII век

Zag- Загребски триод, (приредила Емилија Црвенковска, Скопје, 1999
Zogr- Зографско евангелие, крај на X- поч на XI век

II КОНСУЛТИРАНА И ПОСОЧЕНА ЛИТЕРАТУРА

НАПОМЕНА: сите библиографски единици, како кириличните така и латиничните се предадени во еден целосен список , но според абецеден редослед. Тоа значи дека кириличните библиографски единици се наоѓаат на она место на коешто би се наоѓале кога би биле транскрибирани.

а) Синтези и студии

- Adams, J.N.
1972 Latin Words for "Women" and "Wife", Glotta L/3-4, Göttingen, 234-255.
- Аверинцев, С.С.
1975 Порядок космоса и порядок истории в мировосприятии раннего средневековья, Античность и Византия, АН СССР, Институт мировой литературы, им. А.М.Горького, Исд во наука, Москва
- Alinei, M.
1985 Clockwise and anticlockwise semantic developments, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XXVII-XXVIII, Novi Sad , 49-55.
- Андријевска, Н.
2003 Преводот на грчкото привативно алфа во старите македонски текстови, Скопје
- Апресјан, Ю. Д.
1974 Лексическая семантика (синонимические средства языка) Москва
- Apresjan, J.D.
1974 "Regular polysemy" Linguistics 142, 5-32
- Бабалиевска, С.
1983 ТЕМАТА ЗА ХРИСТИЯНСКАТА ЛЮБОВ В РАННАТА СТАРОБЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА, Paleobulgarica XVII, 2, София 36-45.
- Barr, J.
1961 The Semantics of the Biblical Language, Oxford
- Benveniste, E.
1993(1),1994(2) La vocabulaire des institutions indo -européennes 1 et 2, Paris
- Benveniste, E.
1954 Problèmes sémantiques de la reconstuction, Word X/2-3, New York, 251-264.

- Бенвенист Е.
2002 РЕЧНИК ИНДОЕВРОПСКИХ УСТАНОВА (Превео с француског и поговор и допунске напомене написао Александар Лома, професор Филозофског факултета у Београду) Сремски Карловци- Нови Сад
- Brown.R.E. i dr.
1980 BIBLIJSKA TEOLOGIJA STAROGA I NOVOGA ZAVJETA, Zagreb
- Bubenik, V.
1989 Hellenistic and Roman Greece as a Sociolinguistic Area
- Buyssens, E.
1965 Linguistique Historique. Homonymie- Stylistique- Semantique- Changements phonetiques, PUF
- Browning, R.
1969 Medieval and Modern Greek, London
- Costas, P.S.
1936 An Outline of the history of the Greek Language, with particular emphasis on the Koine and the subsequent periods, Chicago
- Courrent, M.
1999 À PROPOS D' UNE POLYSÉMIE PROBLÉMATIQUE, Étude sémantique et lexicologique da *natura* dans le *de Architectura* de Vitruve, Les Études Classiques 67 (3-20)
- Цейтлин, Р.М.
1996 Сравнительная лексикология славянских языков X/XI – XIV/XV вв. , Москва
- Chantraine P.
1933 LA FORMATION DES NOMS EN GREC ANCIEN, Paris
- Chantraine, P.
1967 MORPHOLOGIE HISTORIQUE DU GREC, Paris
- Чичева-Алексић, М.
1998 Прилог проучавању семантичких промена у лексици Новог завета-општи хришћански термини, Београд (магистарски труд во ракопис) , 133-139.
- Чичева-Алексић, М.
Семантичкије комјоненџи на μετανοια како христџијански џермин, www.systasis.org.mk
- Срепајас, Лј.
1968 GRČ. έλεος “SAŽALJENJE, MILOSRĐE”, έλαος “MILOSTIV, NAKLONJEN” Živa Antika XVIII , Skopje, 217-221.
- Срепајас, Лј.
1973 LAT. PIO ГРЧ. ΠΙ(Ν)Ω, СРПСКОХРВ. КАЈАТИ", Živa Antika XXIII, sv.2, Skopje
- Срепајас, Лј.
1978 Prilog proučavanju grčkih semantičkih prevedenica i pozajmljenica u srpskohrvatskom, Živa Antika XXVIII sv1-2, Skopje
- Срепајас, Лј.
1980 Značaj grčkih prevedenica i semantičkih pozajmljenica za obrazovanje evropske kulturne leksike, Ž.A. XXX
- Darmesteter, A.

- 1927 La Vie des mots (etudiee dans leurs significations), Paris
- Dodd C.H.
1953 The Johannine Epistles, in The Moffat New Testament Commentaries, London
- Drew-Bear T.
1972 Some greek Words :Part I, Glotta L/1-2, Göttingen, 61-96.
- Drew-Bear T.
1972 Some greek Words :Part II, Glotta L/3-4, Göttingen, 182-228.
- Ferluga-Petronio F.
1980 Iz problematike kalkov po grškem in latinskem vzoru v slovanski heortologiji, Živa Antika XXX sv1-2, Skopje
- Fruyr M.
1989 Mètaphore, mètonymie et synecdocque dans le lexique latin, Glotta LXVII/1-2, Göttingen, 106-122.
- Gallis, A.
1985 Griech. πάθος -Slav. STRAST – D. Leidenschaft usw., Eine wortgeschichtliche Studie, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XXVII-XXVIII,. Novi Sad, 167-171
- Голубковски, Н.Н.
1927 ГРАМАТИКА НА ГРЦКИЯ БИБЛЕЙСКИ ЕЗИКЪ- Ветхи и Нови Заветъ, София
- Гортан-Премк, Д.
1997 Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику, Београд
- Грковић Мејџор, Ј.
2007 Списи из историјске лингвистике, Сремски Карловци-Нови Сад
- Guiraud, P.
1955 La Semantique, Paris presses universitaires de France.
- Harrington, W.J.
1977 UVOD U BIBLIJU SPOMEN OBJAVE, Zagreb
- Hill, D.
2000 Greek Words and Hebrew Meanings², Indiana University Press
- Hooker, J.
1987 Homeric φίλος, Glotta LXV/1-2, Göttingen, 44-65.
- Копорская, Е.С.
1988 Семантическая история славянизмов в русском литературном языке нового времени, Москва
- Копорская, Е.С.
1988 Семантическое развитие слова и функционально- стилические сферы языка, Язык: система и функционирование, сборник научных трудов, Москва, 123-134
- Lavrov, P.A.
1930 Le Lexique du vieux Slave, RESl, X, Paris.
- Lyons, J.
1963 Structural Semantics - An Analysis of part of Vocabulary of Plato , Oxford
- Lyons J.

- 1979 Semantics (v.I-II), Cambridge, (reprinted)
- Макаријоска, Л.
2002 Девербативните именки во македонските црковнословенски ракописи, Скопје
- Malkiel, Y.
1954 Etymology and the Structure of Word Families, Word, X/ 2-3, New York, 265-274.
- Meillet, A.
1948 Linguistique historique et linguistique generale, Paris
- Meillet, A.
1948 COMMENT LES MOTS CHANGENT DE SENS, Paris, 230- 271.
- Meillet, A.
1955 Aperçu d' une histoire de la langue greque, Paris
- Meillet, A.
1905 ETUDES sur L' ETYMOLOGIE et LE VOCABULAIRE du VIEUX SLAVE I-II, Paris
- Merrel, F.
1980 Of Metfor and metonymy, Semiotica 31, 1980, 289-307
- Metzger, B.
1977 The Early Versions of the New Testament: Their Origin, Transmission and Limitations, Oxford
- Минчева, А.
1985 За преводаческите принципи на Консантин-Кирил, Изследвания по Кирило-Методиевистика, "Наука и изкуство", София, 116- 128.
- Molnar, N.
1985 The Calques of Greek Origin in the Most Ancient Old Slavic Gospel Texts, Budapest
- Mueller, Th.
1982 Justification : Basic Linguistics Aspects and the Art of Communicating It, CONCORDIA THEOLOGICAL QUARTERLY , vol. 46,1, 21-38.
- Mullach, F.W.A
1856 Grammatik der griechischen Vulgarsprache im historischer Entwicklung, Berlin
- Новиков, Л.А.
1982 Семантика руского языка , Москва,
- Nunn, H.P.V.A
1936 Short Syntax of New Testament Greek, Cambridge -London - NewYork - Melbourne
- Palmer, L.K.
1980 The Greek language, Boston
- Pernot, H.
1927 Etudes sur la langue des Evangiles, Paris
- Radermacher, L.
1952 NEUTESTAMENTLICHE GRAMMATIK, TÜBINGEN
- Renehan, R.
1972 Greek Lexicographical Notes: Fifth Series, Glotta L/1-2, Göttingen, 38-60.

- Renehan, R.
1972 Greek Lexicographical Notes: Sixth Series, Glotta L/3-4, Göttingen, 156-181.
- Robertson, A.T.
1934 A Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research, Nashville, Tennessee
- Sapir, E.
1974 Ogledi iz kulturne antropologije , Beograd
- Skok, P.
1927 La Terminologie chrétienne en slave: L' eglise, les prêtres et les fidèles, RESl, VII, Paris.
- Skok, P.
1930 La Terminologie chrétienne en slave: Le parrain, la marraine et le filleul, RESl, X, Paris.
- Slapšak (Kojić), S.
1988 Vukov rečnik i prevedenice sa grčkog, Novi Sad
- Spitzer, L.
1943 Essays in Historical Semantics, New York
- Swiggers, P.
1984 Cognitive aspects of Aristotle's theory of metaphor Glotta LXII/1-2, Göttingen, 41- 45.
- Συμεωνίδου-Χριστίδου, Τ.
1998 Εισαγωγή στη Σημασιολογία, Θεσσαλονίκη
- Thumb, A.
1901 Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus, Strassburg
- Tomić, C.
1986 PRISTUP BIBLIJI, Zagreb
- Вайан, А.
1952 Руководство по старославянскому языку, Образование имен Москва, 227-234.
- Вандријес, Ж.
1998 ГОВОР- лингвистички увод у историју, Сремски Карловци-Нови Сад
- Večerka, R.
1997 The Influence of Greek on Old Church Slavonic, BYZANTINOSLAVICA LVIII 2, Prague
- Вежбицкая А.
2001 Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики, Москва
- Влајић -Поповић Ј.
2002 Историјска семантика глагола ударања у српском језику (преко етимологије до модела семасиолошког речника), Београд
- Vlajić Popović, J.
2004 The Ways of Suffering in the Balkans : *Patior* and *Πάσχω* Intertwined, Balcanica XXXIV, Belgrade, 119-142.
- Vleminck, S.
1982 La τιμή homericque, ŽA 32,2, 151-164.

- Wells R., Meaning and Use, Word, X/ 2-3 , New York, 235-250.
- Yaneva, P.
2002 Notions on Fate, Happiness and Unhappiness in Byzantine and Old Bulgarian Cultural Environment (based on materials from the symeonic florilegium and its corresponding greek anthologies), Sofia
- Звегинцев, В.А
1957 СЕМАСИОЛОГИЯ, Москва
- Zett, R.
1970 BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DEL NOMINALKOMPOSITA IM SERBOKROATISCHEN, BÖHLAU VERLAG, KÖLN WIEN
- б) Речници и прирачници:
- РГЦСЛ
РЕЧНИК НА ГРЧКО- ЦРКОВНОСЛОВЕНСКИ ЛЕКСИЧКИ ПАРАЛЕЛИ, Аргировски М., Скопје,
- Arichea, D.-Howard, A. Hatton
1993 A Handbook on The Letter from Jude and the Second Letter from Peter, New York
- Bailly
Bailly, A. *Dictionnaire Grec — Français*, Paris 1959.
- WNT
Bauer, W. *Wörterbuch zum Neuen Testament* (zu den Schriften des Neuen Testamenten der übrigen urchristlichen Literatur), Berlin 1952.
- Buck
Buck C.D, A DICTIONARY OF SELECTED SYNONIMS IN THE PRINCIPAL INDO-EUROPEAN LANGUAGES, Chicago-London, 1988
- DELG
Chantraine, P., *Dictionnaire étymologique de la langue grecque* 1-2, Paris 1968.
- ΜΛΕΓ
ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Δ., ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ (τομ.1-9), Αθήναι, 1964
- Ellingworth, P.-Howard, A. Hatton
1994 A Handbook on the Paul's First Letter to the Corinthians, New York
- ΕΛ
ΤΕΓΟΠΟΥΛΟΣ- ΦΥΤΡΑΚΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ , ΑΘΕΝΑΙ 1995⁷
- ЭСРЯ
Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка, I-IV, Москва 1986-1987².
- GEW
Frisk, H., *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1973.
- Haas, C.-De Jonge M, Swellengrebel J.L.
1972 A Handbook on The Letters of John, New York
- Hesch
HESYCHIUS Lexicon `A-O, ed. K. Latte, Hesychii Alexandrini lexicon, vols. 1-`2. Copenhagen: Munksgaard, 1:1953; 2:1966
- ИМБР

ИНДЕКС КОН РЕЧНИКОТ НА МАКЕДОНСКИТЕ БИБЛИСКИ
РАКОПИСИ (Аргировски М., Бицевска К. , Георгиевски Г.,
Десподова В. (ред.) Рибарова З. (ред.), Македонистика 4, Скопје
1985

- PGL
Lampe, G. W. *A Patristic Greek Lexicon* , Oxford 1984.
- ΛΔ
ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΘΕΝΑΙ 1977³
- LLPS
Lexicon linguae palaeoslovenicae, Praha 1962- 2007.
- LS
Lewis, C. T. and Short, C., *A Latin Dictionary*, Oxford 1980.
- LSJ
Liddel, H. G. - Scott, R. - Jones, H. S., *A Greek English Lexicon*, Oxford 1973.
- LNTSD
Louw, J.- Nida, E.- GREEK-ENGLISH LEXICON of the NEW
TESTAMENT (Based on the Semantc Domains), New York 1989.
- LNT
Ludov, C. - Grimm, W. *Lexicon Graeco — Latinum in Libros Novi Testamenti*, Lipsiae, MDCCCLXXXVIII.
- MM
Moulton J. H., Milligan G., *The Vocabulary of the Greek Testament illustrated from the Papyri and other non-literary Sources*(I), London, New York, Toronto 1914.
- Newman B.M.- Nida E.A.
1973 A HANDBOOK ON Paul's Letter to the Romans, United Bible societies, New York
- OCD
The Oxford Classical Dictionary (Third edition, Edited by Simon Hornblower and Antony Sparworth), Oxford NewYork 1996
- ODB
The Oxford Dictionary of Byzantium, 3 volumes, ed. A.P.Kazdhan, Oxford University Press 1991.
- ODCC
The Oxford Dictionary of Christian Church (Second Edition, Edited by F.L.Cross and E.A. Livingstone), London New York Toronto 1974
- Pauly
Der Kleine Pauly, *Lexicon der Antike* in fnf B[nden, Deutscher Tashenbuch Verlag, M'nchen 1979.
- PMJ
Речник на македонскиот јазик(ред. Блаже Конески) том И-ИИИ, Скопје 1994 (фототипно издание)
- РЦСЈ
Речник црквенословенског језика, саст. Сава Петковић, Сремски Карловци 1935.
- Thesaurus
ROGET'S THESAURUS OF ENGLISH WORDS AND PHRASES⁸, Oxford, 1985
- RESJ

Skok, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I - IV, Zagreb 1971-1974.

GLRBP

Sophocles E.A., *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods* (from B.C. 146 to A.D. 1100), New York 1887.

Suid

SUDA (vel Suidas), *Lexicon*, ed. A. Adler, *Suidae lexicon*, 4 vols. [Lexicographi Graeci 1.1-'1.4. Leipzig: Teubner, 1.1:1928; 1.2:1931; 1.3:1933; 1.4:1935 repr. Stuttgart: 1967-1971]

Šetka J

1940 HRVATSKI KRŠĆANSKI TERMINI GRČKOGA PORIJEKLA, Šibenik

Šetka J

1965 HRVATSKA KRŠĆANSKA TERMINOLOGIJA III: Hrvatski kršćanski termini slavenskoga porijekla, Makarska 1965.

СС

Старославѣнскій словарь (по рукописѣмъ Ц-ЦII веков), сост. Ѓ. Благова, Р. М. Цејтлин, С. Геродес, Л. Панцѣрова, М. Бауѣрова, Москва 1994.

PCM

СТАРОСЛОВЕНСКО-МАКЕДОНСКИ РЕЧНИК со грчки паралели, Десподова В., Јачева-Улчар Е., НовотниС., Чичева-Алексиќ М.

LEW

Walde - Hofmann = Walde, A. —Hofmann, J. B. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1938.

Concord

Concordantiarum SS. Scripturae Manuale (De Raze, De Lachaud et Flandrin, Barcinone MCMLI.

Strong H.J.

1992 Exhaustive Concordance (Compleat Edition with Dictionaries of Hebrew and Greek Words), Michigan

CWSD

Zodhiates S. *The Complete Word Study Dictionary – NEW TESTAMENT*, Chattanooga. U.S.A., 1993

в) Изданија на преводи на Свето писмо

СПцсл

БИБЛИЈА, КНИГИ СВЯЩЕНОГО ПИСАНИЯ ВЕТХОГО И НОВОГО ЗАВЕТА на церковнославянском языке с параллельными местами, Москва 1993.

СПс-х

СВЕТО ПИСМО СТАРОГА И НОВОГА ЗАВЈЕТА, прев. Ст. Завјет Ђ. Даничић, прев. Н. Завјет Вук Стеф. Карађић, Стокхолм 1945.

СП(мк)

СВЕТО ПИСМО НА СТАРИОТ И НОВИОТ ЗАВЕТ, Скопје, 1991

СПбг

БИБЛИЈА, сиреч КНИГИТЕ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ НА ВЕТХИЯ И НОВИЯ ЗАВЕТ, издава Св.Синод на Българската църква, Софиѝ, 1998

SZ

Biblija (Stari Zavjet, (osim petoknjiŝja i psalama) na temelju rukopisa d-ra Antuna Sovića), Zagreb 1974.

NRSV

Holy Bible, New Revised Standard Version with Apocrypha, Oxford 1989.

TOB

La Bible, La Traduction Oecumenique de la Bible, Paris 1993.

BUML

Die Bibel, Nach der Ubersetzung Martin Luthers, Stuttgart 1985.

GNB

GOOD NEWS BIBLE (with Deuterocaninical Books also called The Apocrypha , 1994

NZ(R)

Novi Zavjet, (S grčkog izvornika preveo Ljudevit Rupčević), Zagreb 1988.

NZ(DF)

Novi Zavjet, (S grčkog izvornika preveli Bonaventura Duda i Jerko Fućak), Zagreb 1993.

г) Преводи на класични дела од грчки или латински на македонски јазик :

Апулеј Лукиј , Златното магаре , превод од латински, предговор и белешки Весна Димовска-Јањатова, Скопје 2003

Аристотел, Реторика, Превод од старогрчки и коментари Весна Томовска, Скопје 2002

Аристотел, Никомахова етика, Превод од старогрчки и предговор Елена Колева, Скопје 2003

Еврипид, Хиполит, Ифигенија во Авлида, Бакхи (препев Даница Чадиковска), Скопје 1995.

Еврипид, Хекаба, Андромаха, Тројанки (превод од старогрчки Даница Чадиковска), Скопје 2002

Еврипид, *Алкесѝида*, *Елена*, *Сѝоулавениоѝ Херакле*. Препев од старогрчки Даница Чадиковска), Скопје 2003

Платон, Кратил (превод од старогрчки , белешки и коментар Весна Томовска-Митревска), Скопје 2006

Платон, Политеја, Превод од старогрчки и предговор, коментар и белешки Елена Колева, Скопје

Платон, Закони, Превод од старогрчки и предговор Колева, Скопје 2007

Палут Тит Макиј, Заробеници (препев на Заробеници Маргарита Бузалковска- Алексова), Скопје 2002

Светониј, Дванаестте римски цареви(превод од латински јазик и белешки Весна Димовска-Јањатова и Војислав Чанчаревиќ. Предговор Весна Димовска-Јањатова, Скопје 2001

Софокле, Ојдип тиранин, Ојдип на Колон (препев од старогрчки Даница Чадијковска), Скопје 1991

Теофраст, Хактери (превод од старогрчки, белешки и коментар Марија Чичева-Алексиќ), Скопје 2007

Херодот, Херодотова историја (превод од старогрчки, предговор, белешки за писателот и делото, коментари на текстот, Даница Чадијковска), Скопје 1998

Хесиод, Дела и дни, (препев В. Митевски), Скопје 1996

Хомер, Илијада(Препев од старогрчки М.Д. Петрушевски), Скопје 1982

III КРАТЕНКИ

Gn= Genesis (Битие - Прва книга Мојсеева)
Ex= Exodus(Исход- Втора книга Мојсеева)
Lv=Leuiticus (Левит- Трета книга Мојсеева)
Nm = Numeri (Броеви- Четврта книга Мојсеева)
Dt= Deuteronomium (Повторени закони- Петта книга Мојсеева)
1Regn= Regnorum I [M. Sam I ?]* (Прва книга Царства)
2Regn= Regnorum II [M. Sam II ?] (Втора книга Царства)
3Regn = Regnorum III [M.Regum I] (Трета книга Царства)
4Regn= Regnorum IV [M. Regum II] (Четврта книга Царства)

1Chr = Paralipomenon I (Прва книга летописи)
2Chr = Paralipomenon II (Втора книга летописи)
1Esdr= EsdraeI (liber apocryphus)
2Esdr= EsdraeII (m Ezra, Neh.)
Ier= Ieremias (Книга пророк Јеремија)
Prov =Proverbia(Книга Мудри Соломонови изреки)
Iob= (Книга Јов)
Sap= Sapientia Solomonis(Мудрост Соломонова)
Sir = Siracides (Мудрост Сирахова)
Ez= Ezechiel (Книга пророк Језикиил)
Am = Amos (Книга пророк Амос)
Јл= (Книга пророк Јоил)
1Масс=MachabeorumI(Прва книга Макавејска)

2Macc= MachabeorumII(Втора книга Макавејска)
3Macc= MachabeorumIII(Трета книга Макавејска)
4Macc= MachabeorumIV(Четврта книга Макавејска)
Dn = Daniel^{Thdt*} (Книга пророк Даниил)
Mal = (Malachias)(Книга пророк Малахија)

NOVUM TESTAMENTUM (Нов завет)

Mt= Свето евангелие според Матеја
Mc= Свето евангелие според Марка
Lk= Свето евангелие според Лука
Jo = Свето евангелие според Јована
Act=Дела на светите апостоли од светиот апостол Лука
Jas = Соборно послание на светиот апостол Јаков
1Pt= Прво соборно послание на светиот апостол Петар
2Pt= Второ соборно послание на светиот апостол Петар
1Jo= Прво соборно послание на светиот апостол Јован Богослов
2Jo= Второ соборно послание на светиот апостол Јован Богослов
3Jo= Трето соборно послание на светиот апостол Јован Богослов
Iuda= Соборно послание на светиот апостол Јуда
Ro= Послание на светиот апостол Павле до Римјаните
1Co= Прво послание на светиот апостол Павле до Коринтјаните
2Co= Второ послание на светиот апостол Павле до Коринтјаните
Gal = Послание на светиот апостол Павле до Галатјаните
Eph= Послание на светиот апостол Павле до Ефесјаните
Php= Послание на светиот апостол Павле до Филипјаните
Col= Послание на светиот апостол Павле до Колосјаните
1Thess = Прво послание на светиот апостол Павле до Солунјаните
2Thess = Второ послание на светиот апостол Павле до Солунјаните
1Tim = Прво послание на светиот апостол Павле до Тимотеја
2Tim = Второ послание на светиот апостол Павле до Тимотеја
Tit = Послание на светиот апостол Павле до Тит
Phlm = Послание на светиот апостол Павле до Филимона
Hb = Послание на светиот апостол Павле до Евреите
Apc =Откровение на светиот апостол Јован Богослов